

HITELINTÉZETI SZEMLE

KÜLÖNSZÁM

KÍNA

A kínai hatalmi szerkezet és átalakulása
összehasonlító megközelítésben

Csanádi Mária

A növekedési pályaváltás és a gazdasági
kormányzás dilemmái Kínában

Losoncz Miklós

Kína – Az egyensúly helyreállítása és
a fenntartható felzárkózás

Rippel Géza

Lehet-e Kína a következő ipari forradalom nyertese?

Balogh Lilla Sarolta

Út a piacorientált monetáris politika felé és
a „New Normal” új monetáris politikai rendszere
Kínában

Komlóssy Laura – Körmendi Gyöngyi –
Ladányi Sándor

A kínai pénzügyi felügyelést érintő aktuális
kihívások és kezelésük

Varga Bence

Nyugati menü kínai fűszerekkel –
a kínai pénzforgalom sajátosságai

Kajdi László

2017. január

16. évfolyam

Hitelintézeti Szemle

A Magyar Nemzeti Bank kiadásában megjelenő tudományos folyóirat

A szerkesztőbizottság elnöke:

PALOTAI DÁNIEL

A szerkesztőbizottság tagjai:

BÁNFI TAMÁS, BOD PÉTER ÁKOS, CSILLIK PÉTER, HEGEDŰS ÉVA, KOCZISZKY GYÖRGY,
KOVÁCS LEVENTE, LENTNER CSABA, NAGY KOPPÁNY, P. KISS GÁBOR, PANDURICS ANETT,
PATAI MIHÁLY, SEBESTYÉN GÉZA, STRAUB ROLAND, SZEGEDI RÓBERT, VÉGH RICHÁRD,
EYAL WINTER

Főszerkesztő: VIRÁG BARNABÁS
Felelős szerkesztő: MORVAY ENDRE
Olvasószerkesztő: LÁNG ESZTER
Szerkesztőségi munkatársak:
DRAPCSIK BERTA, VADÁSZI BÁLINT

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank
Felelős kiadó: HERGÁR ESZTER
1054 Budapest, Szabadság tér 9.
www.hitelintezetiszemle.hu
HU ISSN 1588–6883 (nyomtatott)
HU ISSN 2416–3201 (online)

Borítóterv: IZSÓNÉ BIGAI MARIANNA
© Copyright: Magyar Nemzeti Bank

A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák,
és nem feltétlenül tükrözik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

HITELINTÉZETI SZEMLE KÜLÖNSZÁM

2017. január
16. évfolyam

Hitelintézeti Szemle

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest, Szabadság tér 9.

Telefon: 06-1-428-2600

Fax: 06-1-429-8000

Honlap: www.hitelintezetiszemle.hu

E-mail: szemle@hitelintezetiszemle.hu

Munkatársaink elérhetősége:

Virág Barnabás főszerkesztő e-mail címe: viragb@mnbb.hu

Morvay Endre felelős szerkesztő e-mail címe: morvaye@mnbb.hu

Megjelenik háromhavonta.

HU ISSN 1588 6883 (nyomtatott)

HU ISSN 2419 3201 (online)

Tördelés és nyomtatás:
Prospektus – SPL konzorcium
8200 Veszprém, Tartu u. 6.

Tartalom

16. évfolyam, Különszám, 2017. január

Főszerkesztői előszó	5
-----------------------------------	---

TANULMÁNYOK

Csanádi Mária:

A kínai hatalmi szerkezet és átalakulása összehasonlító megközelítésben ...	7
---	---

Losonczi Miklós:

A növekedési pályaváltás és a gazdasági kormányzás dilemmái Kínában ...	21
---	----

Rippel Géza:

Kína – Az egyensúly helyreállítása és a fenntartható felzárkózás	50
--	----

Balogh Lilla Sarolta:

Lehet-e Kína a következő ipari forradalom nyertese?	73
---	----

Komlóssy Laura – Körmendi Gyöngyi – Ladányi Sándor:

Út a piacorientált monetáris politika felé és a „New Normal” új monetáris politikai rendszere Kínában	101
--	-----

Varga Bence:

A kínai pénzügyi felügyelést érintő aktuális kihívások és kezelésük	126
---	-----

Kajdi László:

Nyugati menü kínai fűszerekkel – a kínai pénzforgalom sajátosságai	140
--	-----

ESSZÉK

Gerőcs Tamás:

A nemzetközivé válás kihívásai a kínai fizetőeszköz szempontjából	170
---	-----

Müller János – Kovács Levente:

Magyarország kapcsolódása az ázsiai pénzügyi együttműködéshez	186
---	-----

Főszerkesztői előszó

A gazdaság oly sok folyamatához hasonlóan az egyes országok világgazdaságban betöltött szerepe is komoly ciklikusságot mutat. Természetesen ez esetben a ciklusok hosszát nem években, hanem sokkal inkább évszázadokban mérhetjük. Egészen a 18. század végéig a globális GDP nagyjából felét az ázsiai gazdaságok (azon belül is főként Kína és India) adták. Ezt követően az ipari forradalom, majd a 20. század technológiai fejlődése előbb Európa, majd az Amerikai Egyesült Államok elsőségét eredményezte. Az elmúlt évtizedek a kínai gazdaság példátlan növekedését hozták, ami újabb változásokat hozhat a gazdasági erőter alakulásában. A Kínai Népköztársaság (a továbbiakban alkalmanként Kína) az utóbbi évtizedekben a világgazdaság egyik legmeghatározóbb országává vált. A kínai gazdaság rezdülései jelentős szerepet játszanak a nyersanyagárak alakulásában, erőteljesen befolyásolják a fejlett országok növekedési lehetőségeit vagy éppen a globális pénzüpiaci hangulatot.

Ráadásul az immár évtizedek óta zajló dinamikus kínai gazdasági növekedés a főáramhoz tartozó közgazdászok által javasoltaktól több ponton is merőben eltérő modellt követett. Eközben természetesen a Kínai Népköztársaság is teljesen megváltozott: elsősorban gazdaságilag és pénzügyileg, de ez magával hozott olyan új trendeket, mint az urbanizáció, melynek során hatalmas városok nőttek ki szinte a semmiből, tele felhőkarcolókkal. A kínai lakosság mindennapi élete, szokásai, öltözködése is teljesen más, mint néhány évtizede, nem beszélve a kulturális forradalom időszakáról.

A gazdaság súlyának növekedésével szinte minden elemzőműhely számára kiemelten fontossá vált a kínai gazdaság, társadalom és pénzügyi piacok sajátosságainak megértése és folyamatos, átfogó elemzése. A Hitelintézet*i Szemle* aktuális különszáma ezt a feladatot vállalta magára.

Kiadványunkban bemutatjuk, hogy milyen a mai Kína és próbáljuk megfejtetni a titkot, hová jutott Kína és képes lesz-e arra, hogy tartósan kitörjön a közepesen fejlett országok státuszából. A tanulmányok jelentős része a gazdaság további gyors fejlődését tartja elképzelhetőnek. Rátekintünk a kínai monetáris politikára, a pénzügyi felügyelésre, a mobilfizetési rendszerre, a kifelé irányuló közvetlen tőkebefektetésekre és a kínai fizetőeszköz, a renminbi globális pénzügyi szerepének változására.

Reményeink szerint a tanulmányokban felmerülő egyes témák és kérdések a hazai szakmai közvéleményt is továbbgondolásra készítetik, amelynek eredményeként a magyar gazdaság fejlődését is elősegítő szakmai viták alakulhatnak ki.

Virág Barnabás

A kínai hatalmi szerkezet és átalakulása összehasonlító megközelítésben

Csanádi Mária

A jelen cikk a pártállamok szerkezetének, működésének és átalakulásának általános és specifikus vonásait mutatja be, Kínára fókuszálva. E vonások a párt, az állam és a gazdaság szereplői között – a döntési folyamat során – nyomon követhető függőségi és érdekérvényesítési viszonyokból kiépült hatalmi hálóban fedezhetők fel. A háló és dinamikája egyszerre adja gazdaság, az állam és a politika működési közegét és biztosít összehasonlító keretrendszert a pártállamok és átalakulásuk elemzésekor. Ez a keretrendszer szolgál egyben alapul a szerző számára, hogy kategorizálja és egymással is szembesítse a kínai gazdasági és politikai rendszerről alkotott elvi megközelítéseket.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: P1, P2, P3, P5

Kulcsszavak: a kapitalizmus változatai, a pártállami rendszerek, hálózat, hatalmi eloszlás, Kína, összehasonlító modell

1. Bevezetés

Számos, egymástól jelentősen eltérő fogalom használata jellemző a kínai gazdasági fejlődés és átalakulás általános elemzésére. Ezeket egyrészt az autoriter rendszerek szemszögéből alkalmazzák (ragadozó állam – predatory –, szocialista állam, fejlesztő állam, neoliberális, hatalmi elit), másrészt a kapitalizmus formáiként (államkapitalizmus, feltörekvő rendszer, hibrid rendszer, valamint ezek országos szint alatti változatai: változatos – variegated –, polimorf, szétforgácsolt – fragmented –, vállalkozói, versengő)¹. Ám e sokféle interpretáció zöme közös alapon nyugszik: az autoriter irányítást és a gazdasági alrendszert – kimondva vagy kimondatlanul – a kapita-

Csanádi Mária a Magyar Tudományos Akadémia KRTK Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos tanácsadója.

E-mail: csanadi.maria@krtk.mta.hu.

A kézirat első változata 2016. szeptember 8-án érkezett szerkesztőségünkbe.

Ez a tanulmány egy konferenciára készült háttéranyag rövidített változata. A konferencia címe: Az állam szerepe a kapitalizmus különböző változataiban – eredmények és kihívások Kelet-Európában és a feltörekvő piacokon (The Role of State in Varieties of Capitalism – Achievements and Challenges for Central and Eastern Europe and the Emerging Markets). 2015. november 26–27., Budapest; Szervezők: MTA KRTK Világgazdasági Intézete, MTA KRTK Regionális kutatások Intézete, Közép-európai Egyetem. A kutatást az OTKA finanszírozta (száma: KJS K 115932).

¹ Lásd pl. Szamosszegi – Kyle 2011; Bolesta 2012; Breslin 1996; Oi 1995; Walsh 2008; Zhang – Peck 2014; Hermann-Pillath – Feng 2004; Naughton 2008; Duckett 1998; Heep 2014; Ong 2012; Lee 2014; McNally 2008; Nee 2007; Rutley 2012; Peck and Zhang 2012; Naughton 1996; Huang 1990; Howell 2006.

lista rendszer változatainak tekintik. Az egységes platformról kiinduló, de eltérő szempontrendszer következtében a kutatók hajlamosak Kínát nem csak az európai poszt-szocialista rendszerekkel, hanem a fejlett kapitalista rendszerekkel, vagy éppen a korábban autoriter uralom alatt működő ázsiai kapitalista rendszerekkel is összehasonlítani. A felsorolt fogalmak közül azonban néhány a rendszer szempontjából szöges ellentétben áll egymással, vagy közvetlenül nem illik bele a kapitalizmus fogalmába: ilyen például a szocialista piacgazdaság, az államszocializmus, valamint a poszt-kommunizmus terminusa. A rejtvény így még bonyolultabbá válik: kapitalistának vagy kommunistának tekintjük-e a kínai társadalmi rendszert? E rendszer az átalakulás folyamatát éli-e, vagy poszt-kommunistának kell-e besorolni? Miként lehet a szembenálló fogalmak valóság tartalmát ellenőrizni?

E tanulmány a pártállami rendszerek szerkezetének és dinamikájának általános vonásait átfogóan értelmező keretrendszer felhasználásával – ezen belül a szerkezet és átalakulás kínai változatának bemutatásával – kívánja megoldani a rejtvényt. Ez az átfogó értelmezés az előbbi – egymásnak ellentmondó – megközelítéseket közös alapra helyezi. A következő fejezetekben ezt az összehasonlító pártállami modellt vezetjük be, amely a pártállamok összetett jellegét mutatja be működésük és átalakulásuk során.²

2. Az összehasonlítás keretrendszere: az interaktív pártállami modell

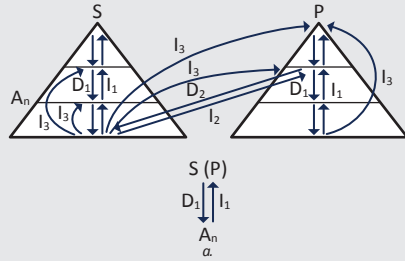
Az összehasonlítás alapja az IPS-modell (Interactive Party-state model) által megtestesített, történelmileg kialakult hatalmi háló (Csanádi 2016). Az IPS-modell alulról felfelé építkezik, tartalmazza a pártállamok önhasonló és eltérő vonásait mint a hatalmi eloszlás szerkezeti sajátosságainak eredményét. A modell a párt, az állam és a gazdaság szereplői közötti – a döntési folyamat során szorosan egymásba fonódó – függőségi és érdekvényesítési viszonyokat jeleníti meg. Ez a sajátos döntési folyamat felelős a rendszerszerű hatalmi háló létrejöttéért (1. ábra) (Csanádi 2011).

² Éppen a pártállami rendszerek összetettségéből adódóan a rendszer szerkezeti sajátosságainak sokfélesége, a konkrét egyedi – országos és helyi – strukturális vonások, valamint a hosszabb távú geopolitikai és az aktuális nemzetközi feltételek együttes hatása miatt a szerző csak a rendszer általános és specifikus vonásainak leírására, valamint a rendszer újratermelődésére és átalakulására fókuszál. Jóllehet a modellben azt állítja, hogy az egyedi hatalmi eloszlások erősen behatárolják az átalakulás sorrendjét, sebességét és feltételeit, valamint a kialakuló új rendszer sajátosságait, mégsem bocsátkozik jóslatokba a folyamatokból kibontakozó lehetséges forgatókönyveket illetően. Az átalakulási folyamat komplexitása és halmozott bizonytalansága miatt (ld. *Bunce – Csanádi 1993*), ugyanazon tényezők eltérő interakciója akár ellentétes kimenetelű is lehet. Ezért tudományosan megalapozatlan volna, ha a szerző – a modell logikájára építve – meg akarná jósolni egy-egy konkrét rendszer élettartamát, vagy előre jelezni az átalakulásából létrejövő új rendszer sajátosságait, különösen, ha még figyelembe vesszük a kínai szerkezet egyedi jellegét, valamint átalakulásának történelmi előzmény nélküliségét, s az átalakulás halmozott bizonytalanságát.

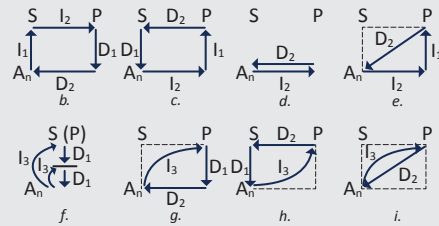
1. ábra

A pártállami háló alapelemei és a függőség és érdekvényesítés útvonalai (a-i)

- 1 Zárt csatornák
- 2 Egyirányú, de több szálú függőségek
- 3 Közvetlen kapcsolat a párt és a nem-párt döntéshozói között – érzékenység egymás döntései iránt
- 4 Atomizált szereplők (gyenge horizontális kapcsolatok)
- 5 Többszálú érdekvényesítés lehetősége
- 6 Strukturális egyenlőtlenségek a függőség, érdekvényesítés és ellenálló-képesség terén az összekötő szálak (D_2 ; I_2) és a visszacsatolások (I_3) révén
- 7 Az alkuképesség és a formális pozíció eltér
- 8 A különböző erősségű alkupozíciók adják a szerkezet hatalmi eloszlását

- S – Állami (nem-Párt) hierarchia;
 P – Párthierarchia;
 A_n – a háló n-ik pozíciójában levő döntéshozó (aktor);
 D_1 – hierarchián belüli függőségek iránya;
 D_2 – hierarchiák közötti függőségek iránya;
 I_1 – hierarchián belüli érdekvényesítés iránya;
 I_2 – hierarchiák közötti érdekvényesítés iránya;
 I_3 – hierarchián belüli és hierarchiák közötti strukturális visszacsatolások iránya.

Megjegyzés: A szerző összeállítása.

E háló alapelemei a következők: (1) a párhierarchia, amely a politikai alszférát monopolizálja; (2) az állami hierarchia, amely a gazdasági alszférát – s így az erőforrások elvonását és elosztását – monopolizálja; (3) a párhierarchiából kiinduló, a párt hatalmi eszközeiül szolgáló, összekötő függőségi szálak, amelyek elérik és lefedik a nem-párt hierarchia pozíció-, tevékenységi- és szervezeti struktúráját, valamint az egyéneket, párttagságukon keresztül; (4) a döntési folyamatot rövidre záró strukturális visszacsatolások, amelyek a kedvezményezetteket integrálják a döntési folyamatba, mind a párt-, mind az állami hierarchián belül és a két hierarchia között.

A háló elemei közötti lehetséges kapcsolatok egyszerű elvet követnek (1. ábra): az összekötő függőségi szálak csak a párhierarchiából indulhatnak ki, hiszen ezek a párt hatalmi eszközei (például a nomenklatúra-rendszer). Ezzel szemben a két hierarchia közötti rövidre zárások csak az állami (nem-párt) hierarchiából indulhatnak ki, hiszen a visszacsatolási hurok a pártból kiinduló összekötőszálak segítségével jön létre (Csanádi 2016).

A kapcsolódási elvek következményeként a működési elvek is sajátos szabályt követnek. Mivel minden szereplő kézben tarthat saját hierarchiáján belüli függőségi szálakat, de kizárólag a párhierarchia szereplői rendelkeznek minden más szereplőt összekötő függőségi szálakkal, a függőségek, az érdekvényesítés és az erőforrások elvonása és elosztása – közvetlenül vagy közvetve – politikailag monopolizált. Az alapelemek, a kapcsolódási és működési elvek sajátossága az egyes szereplőknél politikailag racionális érdekeket és magatartást vált ki (Csanádi 2006). E magatartás

egyrészt az erőforrások elosztásának és elvonásának politikailag racionális szelektivitásában nyilvánul meg, s abban, hogy a kedvezmények a nagyok, és a döntési folyamatba többszörös szállal beépült állami vállalatok irányába tolódnak el, másrészt abban tükröződik, hogy e politikailag racionális magatartások fűtik a forrásokért folyamodóknál a növekedési és erőforrás-felhalmozási hajszát, és a kapcsolatok (visszacsatolások) felhalmozásának vágyát.

A háló szereplői egyszerre kézbentartói és fogvatartottjai a függőségi szálaknak, ezáltal egy entitás foglalja magába az elosztó és folyamodó szerepét. Ennek megfelelően a háló szereplői egyszerre képesek erőforrásokat elvonni, vonzani, elosztani és az állami- és pártbeavatkozásnak ellenállni, vagy éppen abból előnyt kovácsolni. E képességek összességét a hálóbeli alkuképesség újratermelődési korlátainak nevezzük. E korlátok mértéke azonban nem egységes: a szereplők eltérő forrásvonzó, -elvonó, -elosztó és beavatkozásnak ellenálló képessége hálóbeli alkupozíciójuktól függ. Minél erősebb a szereplők alkupozíciója, annál puhább azok reprodukciós korlátja, ugyanakkor minél gyengébb a szereplő alkupozíciója, annál keményebbek az önreprodukció korlátai. A szereplők a korlátaik puhítására törekuszenek hálón belüli, politikailag racionális gazdasági magatartásuk révén.

A pártállamban tehát az állami beavatkozás és az állam szerepe nem egyszerűsíthető le egy paternalista rezsimre és bürokráciájának tevékenységére (*Kornai 1994*), annak ellenére, hogy az állam monopolizálja az állami gazdaságot és vele az erőforrások elvonását és elosztását. Az alapelemek, kapcsolódási és működési elvek következtében a Párt hatalmi eszközei átnyúlnak a nem-párt intézmények³ keretein, s ott elérik a pozíciókat, a tevékenységeket, a szervezeteket és az egyéni párttagokat. Következésképpen a Párt politikailag monopolizálja a függőségeket és az érdekérvényesítés szálait, az állami gazdaságot és vele az erőforrások elvonását és elosztását, közvetve a gazdaságot monopolizáló államon keresztül, és közvetlenül az összekötőszálak által lefedett pozíció-, szervezeti- és tevékenységstruktúrák és az egyéni párttagok révén. Ezért az állam és szereplői magatartása és motivációja a döntési folyamat során a pártállami háló közegében értelmezendő.

A háló alapelemei, alapvető kapcsolódási és működési elvei, a politikailag racionális érdekek és magatartások, valamint hatásuk az alkupozíciók szerinti szelektív forráselosztásra önhasonlóak (*Csanádi 2016*). Másszóval, ezen alapvető sajátosságok nem változnak időben, térben (pl. különböző térségekben, országokban, vagy éppenséggel ugyanazon ország alsóbb igazgatási szintjein elhelyezkedő egységeinél) és különböző szintű aggregációban (országos vagy alsóbb szinteken) (*Csanádi 2011*).

³ Például állami vagy állami többségű vállalatok, iskolák, kulturális- vagy egészségügyi egységek, a katonaság, a rendőrség, a szakszervezetek, a különböző szintű hatóságok és szervezeteik, beleértve a központi és helyi kormányzati szerveket, a Parlamentet vagy az Államtanácsot stb.

Az önhasznoló tulajdonság dacára az alapelemeknek számos konfigurációja létezik, ami a hatalmi eloszlás szerkezeti sajátosságainak megszámlálhatatlan változatát eredményezi a pártállamok esetében. A hatalmi eloszlás változatai a strukturális elemek eltérő kombinációjából fakadnak: az állami- és párthierarchián belüli szigor (pl. tervutasítás, közvetett szabályozás); mennyire centralizált az összekötőszálak kiindulópontja a párthierarchiában; ezek milyen alrendszereket érnek el, milyen sűrűségűek, és milyen mélyre nyúlnak a nem-párthierarchiában; mennyire centralizált az erőforrások elvonása és elosztása az állami hierarchiában; mely szintről indulnak ki a hierarchián belüli és azok közötti visszacsatolások és hova érnek el a párt/állami hierarchiában, milyen mértékben épültek be a szereplők a hálóba, amit a strukturális visszacsatolások helye és halmozottsága jelez. E szerkezeti tényezők különböző kombinációja az egyedi sajátosságokkal (nagyság, geopolitikai elhelyezkedés, gazdasági fejlettség, kulturális tradíciók stb.) fűszerezve felelős az egyes pártállamok eltérő hatalmi eloszlásáért (Csanádi 1997; 2006).

E hálózatosított három, jellegzetesen eltérő mintázatú hatalmi eloszlásként csoportosíthatók: az önkizsaroló (Self-exploiting), önbomlasztó (Self-disintegrating) és az önsorvasztó (Self-withdrawing) mintázatként. Mindegyik mintázatcsoportot három mintázatformáló alkotóelem eltérő kombinációja jellemzi, amelyen belül, az alapmintázat megtartásával, számtalan változat található. A mintázat alkotóelemei: (1) a pártból eredő összekötőszálak hierarchián belüli centralizációs szintje, (2) az erőforrás-elvonás és -elosztás központosításának szintje az állami hierarchiában és (3) a visszacsatolások sűrűsége és erőssége a párt- és állami hierarchián belül és közöttük. Ezek a sajátosságok határozzák meg a mintázatfüggő hatalmi eloszlást és vele a szereplők erőforrás-elvonó, -vonzó, -elosztó képességét és azt a lehetőségét, hogy a hatalmi hálón belül ellenálljon, vagy éppen kihasználja az állami és/vagy pártbeavatkozásokat. Az önkizsaroló mintázat esetében az összekötőszálak eredete a párthierarchiában, valamint az erőforrások elvonásának és elosztásának szintje az állami hierarchiában centralizált, míg a hálóbéli visszacsatolások ereje nem számottevő és ritkán fordulnak elő. Ez a mintázat volt jellemző a Szovjetunióban Sztálin idején, az ötvenes években Kelet-Európában és Kínában, egészen 1991-ig Romániában, és máig érvényes Észak-Koreában. Ezt a mintázatot nevezik általában "klasszikus kommunista" rendszernek (Bolesta 2012), amely kötelező tervutasítással és erőltetett erőforrás-átcsoportosítással működik. Az önbomlasztó mintázatban az összekötőszálak a párthierarchiában relatíve decentralizáltak, míg az erőforrások elvonása és elosztása az állami hierarchiában centralizált, és erősek a visszacsatolások. E mintázatban jellemzően a hálón belüli, decentralizáló reformok szolgálnak az erőforrás-elvonás és -elosztás eszközeként. Az önszorvasztó mintázatban mind az összekötőszálak eredete a párthierarchiában, mind az erőforrások elvonásának és elosztásának szintje az állami hierarchiában relatíve decentralizált, és a visszacsatolások erősek. Ebben a mintázatban az erőforrás-elvonás és -elosztás eszközei

egyszerre hálón belüli decentralizáló reformok és hálón kívüli forrásteremtő reformok (Naughton 1996).

A hálón belüli különböző hatalmi eloszlás változhat: a változások időben, térben és aggregációban történhetnek. Sőt, a hatalmi eloszlás mintázatot is válthat, és mindegyik mintázat – mint rendszer – más rendszerré alakulhat át. Az átalakulások mintázatfüggőek (ld. részletesen Csanádi 2006; 2016). A következő fejezetben a kínai mintázat sajátosságairól lesz szó, arról, ahogy egyik mintázatból a másikba fejlődik, s ahogy a rendszer fokozatosan átalakul. Az átalakulást kétirányú folyamatként értelmezzük: (1) a háló visszahúzódsaként a monopolizált alszférából és (2) a hálón kívüli szféra terjeszkedéseként.

3. A hálószerkezet fejlődése Kínában

Az ötvenes évek végéig az önkizsaroló (centralizált) hatalmieloszlás-mintázat egy változata fejlődött ki Kínában, amely később, a “Nagy Ugrás” és a Kulturális Forradalom alatt történt számos – Mao által kezdeményezett – drasztikus decentralizációs kampány hatására, ismétlődően részlegesen és időlegesen összeomlott, és végül a hetvenes évek második felére decentralizált mintázatként született újjá. A kínai hatalmi szerkezet decentralizált jellege annak következtében alakult ki, hogy a Mao-korszakban az állami vállalatok irányítását több hullámban, különböző szintű kormányzatok hatáskörébe rendelték. Minél alacsonyabb rangú irányításról van szó, annál kisebb és kevésbé fontos vállalatot helyeztek a felügyelete alá. Mire Teng Sziao Ping átvette a hatalmat, ez a mintázat stabilizálódott: viszonylag decentralizált erőforrás-elvonás és -elosztás, viszonylag decentralizált összekötőszálak, amelyek a párthierarchiából kiindulva a nem-párthierarchia pozíció-, szervezeti- és tevékenységstruktúráját és egyéneket átfogta és erős visszacsatolások jellemezték, amelyek a párt és állami hierarchia magasabb szintjeit érték el.⁴ E történelmi folyamat során a kínai pártállami rendszer az önkizsaroló mintázat egyik változatából az önzugorító mintázat egyik változatába alakult át.

Az erőforrás-elvonó és -elosztó eszközök is fokozatosan alkalmazkodtak az új mintázathoz. Erre azért volt szükség, mert a centralizált mintázatban alkalmazott, erőltetett erőforrás-átcsoportosítás az új, decentralizált mintázatban kifejlődött ellenállóképesség következtében nem működött. A nyolcvanas évek első felében mind a mezőgazdaságban, mind az iparban hálón belüli, döntéseket decentralizáló (erőforrás-feltáró) reformokat vezettek be. A mezőgazdaságban a decentralizáló reformok a falusi háztartásokat jelentős döntési jogokkal ruházták fel. A kötelező állami beszolgáltatással érintett termékek köre és mennyisége szűkült, és maga-

⁴Például néhány állami nagyvállalat vezetője a Párt központi Bizottságának, és mintegy 50 állami vállalat felső vezetője (párttitkár, igazgató és bizottsági elnök) a Központi Káder- és Szervezeti Osztály hatáskörében van, amelyet a Politikai Bizottság Végrehajtó Bizottsága ellenőriz és hagy jóvá. http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/10_26_11_CapitalTradeSOEStudy.pdf 75. o.

sabb kötelező fix árakat alkalmaztak. A mezőgazdaságban történt decentralizációt a hetvenes évek végén megelőzte a háló részleges visszahúzódása: felszámolták a kommunákat, háztartási felelősségi rendszert vezettek be, és azok az összekötőszálak, amelyek korábban a kommunákhoz nyúltak ki, tárgy nélkül maradtak, vagy a kollektívák által működtetett szervezetekhez terelték át őket. Kettős árrendszert is bevezettek a mezőgazdaságban a terven felüli termékek piaci árú értékesítésére, amellyel a hálón kívüli gazdasági szféra tágult. Hasonló folyamat ment végbe az iparban is a nyolcvanas évek közepén a kettős árrendszert illetően.

Amint az állami vállalatok és az alacsonyabb szintű kormányzatok korábban központilag gyakorolt döntési lehetőségekre tettek szert, amelyeket a helyi pártszervezetek szélesedő jogköre követett, a döntések decentralizációja felgyorsult. Következésképpen a döntések és erőforrások decentralizációja a sajátos kínai hatalmi mintázatban megerősítette a helyi hatalom intézményi és döntési struktúrájában tükröződő döntési képességét az erőforrások szerzésében, elvonásában és elosztásában, valamint ellenállóképességét a felsőbb beavatkozással szemben. A decentralizációs folyamat – néhány kivételtől eltekintve (ld. az 1994-es erőforrás-centralizáló adóreformokat) – évtizedekig folytatódott, ami tovább erősítette a kínai hatalmi háló decentralizált jellegét. A decentralizált hatalmi hálót, a decentralizált intézményi felelőségeket és ennek megfelelő gazdasági fejlesztést a kilencvenes évek közepe óta a központi és helyi beruházások megoszlása is tükrözi. 2009-ben a helyi kormányzatok által ellenőrzött és engedélyezett állóeszköz-beruházások aránya minden ágazatban elsöprő volt, ide értve a feldolgozóipart (95 százalék), az ingatlanfejlesztést (98 százalék), az építőipart (92 százalék), a bányászatot (68 százalék) és a különböző szolgáltatásokat (99 százalék és 48 százalék között) (*Szamosszegi és Kyle 2011, 33. o., IV-1. ábra*).

A megnövekedett helyi alkuképesség következtében megnőtt a gyakorisága azoknak az alkalmaknak, amikor az egész háló újratermelődése elosztható erőforrások híján kemény korlátokba ütközött (*Csanádi 2005*). A feszültségek a nyolcvanas évek végén a Tiananmen téri tiltakozásokba és ezek véres leverésébe torkolltak, majd 1991-ig gazdasági visszafogásokat és centralizációs törekvéseket váltottak ki a központból, és vele a háló időszakos kiterjedését idézték elő. A központosítási törekvések azonban rövidesen kudarcba fulladtak: a gazdaság lelassult, kockázatos mértékben megkeményítette az kínai hatalmi háló újratermelődésének korlátait. 1992-től kezdve, az újabb decentralizációs folyamattal párhuzamosan felgyorsult a háló relatív és abszolút zsugorodása, fokozatosan teret adva a hálón kívüli szféra terjeszkedésének. Az adott hatalmi szerkezetben a decentralizációs reformok jelentősen felgyorsították a háló zsugorodását azáltal, hogy a kormányzatot arra kényszerítették, hogy az új erőforrások feltárása érdekében a hálón kívülre lépjen. A pártállamok önhasonló vonásai azonban nem változtak az erőforrások és a döntési képességek decentralizációjától és az erőforrás-elvonás és -elosztás új eszközeitől. Például az erőforrások elosztása minden szinten politikailag racionális maradt.

4. A kínai átalakulás mint az átalakuló pártállami rendszerek egyik mintázatfüggő változata

A decentralizációs folyamat, a gyakori kemény korlátokba ütközés és a reformok gyakorisága összefügg. A hálón belüli döntések növekvő decentralizációja a hatalmi megoszlást a helyi szintek irányába terelte, s ez a központi beavatkozásokkal szemben megnövekedett ellenálló képességhez s a keményedő korlátba ütközés gyakoriságának növekedéséhez vezetett az egész rendszert illetően.

Ez a folyamat kikényszerítette a mintázatfüggő erőforrás-teremtő eszközök eszkalációját a hálón kívül, s vele a piac fokozatos expanzióját. Ez a folyamat alátámasztja, hogy a kínai hatalmi eloszlás mintázata és dinamikája képezi az úgynevezett “kínai stílusú” reformok és átalakulás strukturális hátterét. Szerkezeti sajátosságából következik, hogy először a gazdasági átalakulás megy végbe a decentralizált hálón belüli decentralizáló reformok és a piac terjeszkedését elősegítő hálón kívüli reformok hatására, autoriter rezsim és makrogazdasági növekedés feltételei között.⁵ A gazdasági átalakulás folyamata során a párt legitimitációját biztosítja az, hogy a terjeszkedő magánszférából kivont erőforrások a hálón belüli redistribúciót szolgálják, s lehetővé teszik, hogy a háló reprodukciója az önhasonló szelektív elosztási szempontok mentén folytatódjon.

Amint korábban említettük, a háló abszolút visszahúzódásának folyamata a mezőgazdaságban kezdődött a hetvenes évek végén a kommunák feloszlásával és a háztartási felelősségi rendszer bevezetésével. Ez az intézkedés egy időben zajlott a hálón belüli döntések decentralizációjával az ipar területén, annak érdekében, hogy a döntéseket a gazdasági tevékenység helyén hozhassák. Ezt a folyamatot, amely a termelést, értékesítést, beruházási döntéseket, terjeszkedési és alkalmazottakkal kapcsolatos terveket, valamint profitvisszatartási lehetőségeket érintette, vállalati és vezetői felelősségi rendszernek nevezték. A hálón belüli decentralizációs folyamattal párhuzamosan megindult a versenyképes tőke, munkaerő és szervezetek átáramlása – a háló kiürítése – a szélesedő piaci szférába. Ezzel ellentétben alternatív tőke, szereplők és érdekek – vegyesvállalatok, részvényesek formájában vagy a Népi Gyűlés (Peoples’s Parliament), vagy minisztériumok közötti bizottságok tagjaiként – belépnek a hálóba, miközben új forrásokat teremtenek a háló önreprodukciójához. Ez a folyamat, miközben erőforrásokat biztosít, az alternatív döntések, érdekek és szervezetek hálóba szivárgása következtében formálisan és informálisan is gyengíti a párt befolyását a gazdaságra a hálón keresztül. A decentralizációval, kiürüléssel és gyengüléssel párhuzamosan a háló korábbi redistributív feladatait is visszavonták az alsóbb szintekről, amivel bizonyos értékhatárig nagyobb szabadságot

⁵ A hatalommegoszlási és átalakulási jellemzők kínai mintázata eltér korábbi európai megfelelőinek mintázatától. Ezek a mintázatok először vagy politikailag és nem gazdaságilag, vagy pedig a háló és az összes párhuzamos alterület hirtelen összeomlása révén alakulnak át (részleteit lásd Csanádi 2006, 2016).

biztosítottak a vállalatoknak a beruházási döntésekben. Ezek a háló abszolút zsugorodásaként értékelhető intézkedések a kilencvenes évek közepére felerősödtek, amikor a hálót növekvő mértékben „vágták el” – előbb a szövetkezeti (TVE), majd az állami vállalatokat érintő privatizációk, felszámolások és bezárások hatására, aminek következtében azok hierarchián belüli és összekötőszálai „lógva” maradtak. Ezzel ellentétes erőfeszítéseket tapasztalhatunk a Párt részéről: magánvállalatokon és kollektív vállalatokon keresztül – amelyeket helyi pártvezetők alapítottak – formális és informális befolyását ki akarja terjeszteni a hálón kívüli szférára. A Párt igyekszik továbbá pártcsoportot alakítani a nem-közszférába tartozó vállalatoknál is – amelyek 3,5 millió párttag alkalmazottat tartanak számon (*Thornton 2012*) –, valamint fontos magánérdekeket próbál beépíteni a háló különböző szegmenseibe és szintjeire.

A háló relatív zsugorodását a hálón kívüli szféra gyorsabb terjeszkedésével, a kettős-árrendszer-szabályok bevezetésével illusztrálhatjuk mind a mezőgazdaságban, mind az iparban, ami lehetővé tette, hogy a termelők a terven felüli termelésüket piaci áron értékesítsék. A kettős árrendszer mellett további piacbővítést tett lehetővé a világgazdasági nyitás („opening up”) (*Weingast 1995; Walder 1995; Naughton 1996*). Ez az intézkedés külső forrásokat vonzott a gazdaságba működőtőke formájában, akár zöldmezős beruházásokként, akár hálón belüli vállalatokba fektetett tőkeként. Engedélyezték továbbá az új – hazai és külföldi – magánvállalatok alapítását, növelték a különleges gazdasági övezetek számát, és a külföldi tőke vonzása érdekében beruházásbarát törvényeket vezettek be. A piaci szféra további expanzióját idézték elő a hálót elhagyó és a piacra érkező tőke, szervezetek, szakértelem és munkaerő, valamint a privatizált állami és kollektív vállalatok. Mindez ösztönözte a vidékről a városba áramló migráns tömeg gyors növekedését, amelyet a bővülő versenyszféra gyorsan felszívott.

5. Az átalakuló kínai mintázat alkalmazkodása külső sokkhatásokhoz

Az állami feladatok kiterjesztését vagy visszafogását, valamint a monetáris és fiskális eszközök alkalmazását a rendszer működése és átalakulása folyamán érzékelt külső és belső nehézségek befolyásolják (*Yu 2010*). A válság által gyakorolt sokkhatás aktivizálja az állami beavatkozást, ez aktivizálja a döntési szerkezetet, és a háló aktivizálja a rendszerszerű forráselosztást és a gazdasági egységek strukturális növekedési motivációját, ami ismétlődő beruházási túlfűtöttséghez vezet. A háló önhasonló tulajdonsága következtében a túlfűtöttség időben, térben és különböző aggregációs szinteken is megjelenik a háló újratermelődése, illetve átalakulása során.

A hálón belüli beavatkozásokkal szemben kialakult erős ellenálló képesség miatt a kínai pártállam hatalmi mintázata rendkívül érzékeny a keményedő külső vagy belső korlátokra, függetlenül attól, hogy azok felváltva vagy egyszerre jelentkeznek, s mennyi ideig tartanak. Empirikus kutatási eredmények támasztják alá, hogy

a jelentős mértékű piacgazdasági átalakulás dacára az erősebb állami beavatkozás alkalmi szükségessége minden szinten mozgósítja a pártállamok általános sajátosságait, átmenetileg kiterjesztve a hálót, illetve lelassítva relatív vagy abszolút zsugorodását az alsóbb szinteken is, azok hatalmi eloszlásához és egyedi sajátosságaihoz alkalmazkodva.

A 2008-ban bevezetett élénkítőcsomag a válság okozta külső sokkhatást követő állami alkalmazkodás következménye volt. Az állami beavatkozás valójában új lehetőségeket nyitott meg a hálón keresztül a szelektív elosztásban. Az erőforrás-elosztás központi, helyi és banki források formájában a nyugati és középső régióknak, az építőiparnak, néhány feldolgozóipari ágazatnak, valamint jórészt a nagyobb – és a döntési közegbe halmozottan beépült – állami vállalatoknak kedvezett (Csanádi – Liu 2012). Az újonnan megnyíló lehetőségek a szereplők politikai racionalitását gazdasági magatartását is aktivizálták a források utáni és beruházási hajszára. Ez a jelenség 2008 után, az élénkítőcsomag alkalmazása során öltött testet. A megnövekedett aktivitás helyét – mind földrajzi értelemben, mind az aggregációs szinteket illetően – a decentralizált kínai hatalmi szerkezet sajátosságai, a decentralizált intézményi felelősség, valamint a decentralizált erőforrás-elvonási és -elosztási jogosítványok határozták meg. Mivel a kedvezményezett építőipari beruházások input-szükségletei a feldolgozóipari vállalatokat is aktivizálták, ez hozzájárult a beruházások túlfűtöttségéhez, a túlkapacitáshoz, a hitel-visszafizetési nehézségek növekedéséhez, a helyi eladósodáshoz és a GDP növekedésének lassulásához (Csanádi 2013b; Yu 2011). Az élénkítőcsomag strukturális hatása empirikusan is alátámasztja, hogy a gazdasági magatartás rendszerszerű politikai racionalitása következtében a káderekre vonatkozó piacokonform ösztönzők és a fiskális döntések decentralizációja a hálóban – ahelyett hogy hatékonyságorientált magatartást váltanának ki a fejlesztő állam koncepciója alapján (Knight 2012) – a gazdasági növekedés során politikailag racionális gazdasági magatartássá alakulnak át.

A fentiek alapján arra következtethetünk, hogy a transzformációs dinamika nem egyirányú folyamat, sem országos, sem helyi szinteken: mind a sebesség, mind az átalakulás feltételei folyamatos mozgásban vannak a zsugorodó háló és a piaci expanzió, valamint a külső és belső nyomások és egymásra hatásuk változó dinamikája következtében (Csanádi 2013; Yu 2010).

6. Következtetések

A tanulmány célja a Kínában kibontakozó piac főbb rendszerbeli sajátosságainak, az úgynevezett "kínai stílus" szerkezeti specifikumainak, továbbá az állam magatartásának megvizsgálása volt e sajátosságok közegében. Az empirikus kutatások eredménye által is alátámasztott összehasonlító modellre alapozva állítjuk, hogy a kínai rendszert és sajátosságait nem szabad a kapitalizmusváltozatok jelenlegi kö-

vetelményei közé erőltetni. Kína társadalmi rendszere kommunista, amelyet a párt, az állam, a gazdaság szereplői között kialakult, politikailag monopolizált hatalmi hálóval lehet leírni, melynek alapelemei, kapcsolódási és működési elvei térben, időben és különböző aggregációs szinteken önhasonlóak. A kínai pártállami rendszert nem fejlesztő államként kell kategorizálni, hanem a pártállamok szerkezeti sajátosságain belül, a decentralizált hatalmi eloszlás mintázatának egyik változataként, amelyet decentralizált hatalmi háló, a forráselvonást és az elosztást szolgáló mintázat-konform eszközök szolgálnak: forrásteremtő reformok a hálón kívül és decentralizáló reformok a hálón belül. A kínai rendszer hatalmi eloszlás mintázatának megfelelő működése egyben sajátos sorrendű, sebességű és feltételű rendszerátalakuláshoz vezet. A sorrend: a gazdasági átalakulás zajlik előbb, a háló visszahúzódásával a monopolizált gazdaságból, és a piac terjeszkedésével a hálón kívül. Az átalakulás sebessége fokozatos, miközben az átalakulás és a piacnövekedés feltételeit autoriter politikai rezsim és makrogazdasági növekedés határozza meg, ami biztosítja számára a politikai legitimitációt. Mindezt a kínai kommunista rendszert a többi – jelenlegi vagy korábbi – átalakuló pártállami rendszerhez lehet csak hasonlítani – de nem velük azonosítani – melyeknek hasonló vagy eltérő a hatalmieloszlás-mintázata.

Ugyanakkor az átalakuló kínai pártállami rendszer és a már átalakult posztszocialista rendszerek nem összehasonlíthatóak, mivel már nincs közös rendszerbeli alapjuk. Kína továbbá nem egy szokatlan kapitalista rendszer, s nem önmagában egy szocialista piacgazdaság, sem egy fejlesztő állam, amely nélkülözi az interaktív pártállami modellben leírt kommunista rendszerbeli sajátosságokat. A jelenlegi kínai rendszer az egyike a kommunista hatalmi háló jól beágyazott mintázatának, annak rendszerátalakulási szakaszában. Az állam szerepét és a térben és időben hol szűkülő, hol bővülő piacot szoros összefüggésben kell elemezni a háló zsugorodó és terjeszkedő dinamikájával és a rájuk nehezedő külső és belső nyomásokkal. Ezért az állam szerepét és magatartását, mind központi, mind helyi szinten is az átalakuló, politikailag monopolizált hatalmi háló és dinamikája közegében kell értelmezni, mind "normális" időkben, mind válsághelyzetekben. A központi és helyi kormányzatok feladatai, szerepei, tevékenysége, szervezetei és magatartása e hatalmi hálóba ágyazva elemezhetőek. Hasonló kontextuális megközelítést kell alkalmazni a pártállambeli csoportok, szervezetek és egyéni szereplők magatartásának elemzésekor.

Felhasznált irodalom

- Bolesta, A. (2012): China as a Post-Socialist Developmental State: Explaining Chinese Development Trajectory. A thesis submitted to the Department of Government of the London School of Economics for the degree of Doctor of Philosophy http://etheses.lse.ac.uk/536/1/Bolesta_China%20as%20a%20Post-Socialist%20Developmental%20State.pdf
- Breslin, S.G.(1996): China: Developmental State or Dysfunctional Development? *Third World Quarterly*, 17. kötet, 4. szám, 689–706. o.
- Bunce, V. – Csanádi, M. (1993): Uncertainty in the Transition: Postcommunism in Hungary. *East European Politics and Societies*, 7 (Spring):32–50.
- Csanádi, M. (1997): Party-states and their Legacies in Post-communist Transformation. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Csanádi, M. (2006): Self-Consuming Evolutions: A Model on the Structure, Selfreproduction, Self-destruction and Transformation of Party-states, Tested on the Romanian, Hungarian and Chinese Cases. Magyar Akadémiai Nyomda, Budapest.
- Csanádi, M. (2011): Varieties of System Transformations and Their Structural Background Based on the IPS Model, Discussion Papers, MT-DP –2011/5. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1105.pdf>
- Csanádi, M. (2013): State Intervention, Local Indebtedness, Investment Overheating and Their Systemic Background During Global Crisis in China. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1340.pdf>
- Csanádi, M. – Xiaoxuan, L. (2012): Crisis and selective adaptation in a Chinese prefecture between 2008 and 2010: a survey among industrial enterprises. MT-DP 2012/35. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1235.pdf>
- Csanádi, M. (2016): Varieties of Communist System Transformation and Their Common Systemic Grounds: A Comparative Study of China and East European Countries. *JCEBS*. Vol. 14, No. 4, pp. 385-412.
- Duckett, J. (1998): The Entrepreneurial State in China. Real Estate and Commerce Departments in Reform Era. Tianjin, London: Routledge.
- Heep, S. (2014): Financial Power and Developmental State in Sandra Heep, China in Global Finance, Global Power Shift, Springer International Publishing Switzerland Chapter 2, pp. 7–26. <https://www.google.com/search?q=Financial+Power+and+the+Developmental+State+heep&ie=utf-8&oe=utf-8>

- Hermann-Pillath, C. – Feng Xingyuan (2004): “Competitive Governments, Fiscal Arrangements and the Provision of Local Public Infrastructure in China: A Theory Driven Study of Gujiao Municipality. *China Information*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi. XVIII. kötet (2) 373–428 <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0920203X04047622>
- Howell, J. (2006): Reflections on the Chinese State. *Development and Change* 37 (2):273–297.
- Huang, Y. (1990): Web of Interest and Patterns of Behavior of Chinese Local Economic Bureaucracies and Enterprises during Reforms. *China Quarterly* 123 (September):431–458.
- Knight, J. (2012): China as a Developmental State, CSAE_Working Paper. <http://www.csae.ox.ac.uk/workingpapers/pdfs/csaewps-2012-13.pdf>
- Lee, C.K. (2014): A Chinese Developmental State? Miracle or Mirage? in The End of the Developmental State? ed. Michelle Williams. Routledge, 2014. PANOECONOMICUS, 2014, 4, pp. 102–126.
- McNally, C. (2008): *Institutional Contours of China's Emergent Capitalism*. In China's emergent political economy: Capitalism in the dragon's lair, ed. Christopher A. McNally, In: China's emergent political economy: Capitalism in the dragon's lair, ed. Christopher A. McNally, London and New York: Routledge. pp. 105–125.
- Naughton, B. (1996): *Growing out of the plan: Chinese Economic Reform, 1978-1993* Cambridge: Cambridge University Press
- Naughton, B. (2008): China's Transition? Predatory State or Developmental Autocracy? The Foundation for Law, Justice and Society in collaboration with The Centre for Socio-Legal Studies, University of Oxford. http://www.fljs.org/sites/www.fljs.org/files/publications/Naughton_pb3%25231%2523.pdf
- Nee, V. – Opper, S. – Wong, S. (2007): Developmental State and Corporate Governance in China *Management and Organization Review*, Volume 3, Issue 1, pp. 19–53.
- Oi, J. (1995): The Role of the Local State in China's Transitional Economy. *The China Quarterly*, 144, Special Issue: China's Transitional Economy, pp. 1132–1149.
- Ong, L. H (2012): Between Developmental and Clientelist States: Local State-Business Relationships in China. *Comparative Politics*, Volume 44, Number 2, January, pp. 191–209.
- Peck, J. – Zhang, J. (2013): A variety of capitalism . . . with Chinese characteristics? *Journal of Economic Geography* (2013) pp. 1–40.
- Rutley, L. (2012): Developmental States: A Review of the Literature. ESID Working Paper No. 03, February.

- Szamoszsegi, A. – Kyle, C. (2011): An Analysis of State-owned Enterprises and State Capitalism in China U.S.-China Economic and Security Review Commission, 26 October. http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/10_26_11_CapitalTradeSOEStudy.pdf
- Thornton, P. M. (2012): The New Life of the Party: Party-Building and Social Engineering in Greater Shanghai. *The China Journal* No.68. July, pp. 58–78.
- Walder, A. G. (1995): China's Transitional Economy: Interpreting its Significance. *The China Quarterly* 143:963–79.
- Walsh, L. (2008): China's Hybrid Economy Socialism Today, Socialis Party Magazine Issue 122, Oct. <http://www.socialismtoday.org/122/hybrid.html>
- Weingast, B. (1995): The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development. *Journal of Law, Economics, & Organization*, vol. 11, issue 1, pp. 1–31.
- Yu, Y. (2010): The Impact of the Global Financial Crisis on the Chinese Economy and China's Policy Responses. Financial Crisis and Asian Developing Countries. Third World Network, Global Economy Series No. 25.
- Zhang, J. – Peck, J. (2014): Variegated Capitalism, Chinese Style: Regional Models, Multi-scalar Constructions. *Regional Studies*, pp. 1–27, online January 9. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2013.856514>

A növekedési pályaváltás és a gazdasági kormányzás dilemmái Kínában

Losoncz Miklós

A kínai GDP utóbbi években tapasztalt lassulása az extenzív gazdasági növekedés hajtóerőinek a kifulladását, az intenzív növekedési pályára való áttérés szükségességét jelzi. A növekedési pályaváltás sikeres végrehajtásához a gazdaságpolitikai célok módosítása mellett elengedhetetlen a gazdaság működésének reformja, amellyel elkerülhető a közepes gazdasági fejlettség csapdája. A tanulmány a gazdasági növekedés forrásainak változó szerepét, a növekedési pályaváltás fő vonásait elemzi a 2010 utáni időszakban, továbbá összefüggéseiket a gazdasági kormányzással, korántsem a teljesség igényével, a témára vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalmi források és statisztikai adatok alapján. A szerző hipotézise szerint a kínai vezetés a növekedési pályaváltás irányításában a gazdasági racionalitás és a társadalmi-politikai stabilitás közötti célkonfliktusban az utóbbinak ad prioritást.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: O53, F60

Kulcsszavak: Kína, növekedési pályaváltás, gazdasági modellváltás, szerkezeti reformok, liberalizálás, külgazdasági politika, közepes fejlettség csapdája

1. Bevezetés

Ez a tanulmány Kína gazdasági növekedési irányzatait tárgyalja a 2010 utáni időszakban. *Kiindulópontját* a kínai gazdasági dinamika 2007 után tapasztalható lassulása képezi, aminek okait a külgazdasági környezet és a belgazdasági feltételrendszer megváltozására, ezzel összefüggésben az extenzív gazdasági növekedési pálya tényezőinek és hajtóerőinek a kifulladására vezeti vissza. *Aktualitását* az adja, hogy a kínai gazdaság növekedési ütemének visszaesése számottevő mértékben befolyásolta, illetve a jövőben befolyásolja a világgazdaság fejlődési irányzatait is.

A tanulmány célja az extenzívről az intenzív gazdasági növekedési pályára való átállás folyamatának, forrásainak, hajtóerőinek, gazdasági, gazdaságpolitikai és társadalmi tényezőinek, a váltással kapcsolatos gazdaságpolitikai és politikai dilemmáknak az elemzése. *Első hipotézise* az, hogy a növekedési pályaváltás sikeres véghezviteléhez

Losoncz Miklós (DSc) kutatóprofesszor a Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kara Pénzügy és Számviteli Intézetének Pénzügy Intézeti Tanszékén. E-mail: losoncz.miklos@uni-bge.hu.

A kézirat első változata 2016. november 30-án érkezett szerkesztőségünkbe.

hez elengedhetetlen a gazdasági kormányzás (a gazdaságpolitika cél-, eszköz- és intézményi rendszere, a gazdaság működésének feltételrendszere) gyökeres átalakítása, sőt reformja, ami nagy körütekintést igényel. *Második hipotézise* az, hogy a kínai vezetés a növekedési pályaváltás irányításakor a gazdasági racionalitás és a társadalmi-politikai stabilitás közötti célkonfliktust az utóbbi javára oldja fel. Az utóbbi szűk keresztmetszet lassíthatja a növekedési pályaváltást. *Harmadik hipotézis* szerint a gazdasági kormányzás reformjára támaszkodó növekedési pályaváltás végrehajtásával Kína elkerülheti a közepes gazdasági fejlettség csapdáját, azaz ugyan a jövőben a korábbi időszakhoz képest lassabban, de folytatódik az ország gazdasági felzárkózása a fejlett országok mögött.

Az *alkalmazott módszer* irodalomkutatás és statisztikai elemzés. Ennek megfelelően a téma feldolgozása a releváns hazai és nemzetközi szakirodalmi források és a kínai gazdaságról rendelkezésre álló statisztikai adatok elemzésére támaszkodva történt. Amíg a kínai gazdasággal és politikával nagyszámú elemzés foglalkozik, addig a hivatalos statisztikai adatszolgáltatás meglehetősen korlátozott, sok esetben maguknak a statisztikai adatoknak a megbízhatósága is kérdéses. A tanulmány a kínai statisztikák mellett a nemzetközi szervezetek (Világbank, Nemzetközi Valutaalap, OECD) adataira épít.

2. A kínai gazdaság és gazdaságpolitika előtti kihívások

A kínai gazdaság és gazdaságpolitika előtti *leglényegesebb kihívás* a gazdasági növekedési ütem 2007 óta megfigyelhető szisztematikus lassulása, annak nagyszámú következményével. A jelenség értelmezéséhez célszerű röviden utalni a gazdaságtörténeti előzményekre. A hosszabb távú trendeket tekintve a kínai GDP (bruttó belföldi termék) 1978 és 2011 között, azaz 33 éven át éves átlagban közel 10 százalékkal bővült.¹ Ehhez hasonló teljesítményt a világgazdaság történetében csak Japán mutatott fel, amelynek bruttó belföldi terméke az 1950 és 1973 közötti időszakban a kínaihoz hasonló ütemben, éves átlagban 9,3 százalékkal nőtt. Ez a dinamika azonban csak 23 évig tartott (*Angang 2015*).

Az elmúlt tíz évben viszont a kínai GDP növekedési üteme folyamatosan lassult. A 2007. évi 14,2 százalékos dinamika, ami a 2000-es évek legmagasabb értéke volt, előzetes adatok alapján 2016-ban 6,6 százalékra mérséklődött.² Az Európai Bizottság rövid távú prognózisa további fékeződéssel számol, 2017-ben 6,2, 2018-ban 6 százalékos növekedési ütemmel. A 2016-ra és 2017-re vonatkozó számok megegyeznek

¹ Sok szakértő vitatja a hivatalos kínai statisztikai adatok hitelességét, amelyek felülértékelik az ország gazdasági teljesítményét, például *Wildau (2015:8)*, illetve *Holz – Wu (2015:8)*. Az ún. Keqiang-index a villamosenergia-felhasználás, a vasúti szállítási teljesítmény és a hitelállomány alapján méri a nemzetgazdasági teljesítményt. A továbbiakban ezzel a metodológiai problémával nem foglalkozunk, elfogadjuk az IMF és a Világbank számait.

² Ha más forrás nincs megjelölve, akkor a szövegben szereplő számok a tanulmány végén található összefoglaló táblázatból valók.

a Nemzetközi Valutaalap előrejelzésével. Az említett időszakon belül a lassulásban rövid távon jelentős szerepe volt a globális pénzügyi és gazdasági válságnak, amelynek hatására 2008 és 2011 átlagában 4,4 százalékponttal 9,8 százalékra esett vissza a növekedési ütem. A válság Kína esetében a fejlett országok döntő többségétől eltérően nem recesszióval, hanem a GDP-dinamika visszaesésével, az export, az import és a külföldi működőtőke-beáramlás csökkenésével járt. Rövid időre megjelent a gazdasági és politikai destabilizálódás kockázata is.

A globális pénzügyi és gazdasági válság Kínára gyakorolt negatív hatásait a gazdaságpolitika egy 2008 novemberében bevezetett, a 2009. évi GDP 11 százalékára rúgó, 2010-ben befejeződött, több évre elnyúló gazdaságösztönzési programmal ellensúlyozta (Wong 2011). A program forrásainak kétharmadát infrastrukturális beruházásokra irányozták elő, de jutott belőle a gazdaságfejlesztés más területeire is. Az elosztható forrásokat 2009-ben megnövelték, és a célok megvalósítását erőteljes állami hitelezéssel is támogatták (Csanádi 2014:116–117). A globális pénzügyi és gazdasági válság figyelemre méltó változásokat idézett elő a gazdasági rendszerben és részben a politikai szférában (Csanádi et al. 2009).

A gazdaságélénkítő program hatásainak a kimerülése nyomán és egyéb tényezők következtében 2011-től folyamatos volt a gazdasági növekedési ütem fékeződése. Ezt még olyan, Kína számára kedvező külső tényező sem tudta megállítani 2015-ben és 2016-ban, mint az alacsony világpiaci kőolajár. Az utóbbi több, mint három évtizedben a dinamikus gazdasági növekedés a kialakult társadalmi-politikai rendszer lényeges legitimáló tényezője volt. A növekedési ütemcsökkenés ezt a legitimáló tényezőt gyengítette, illetve jelenleg is gyengíti. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a lefékeződött kínai dinamika még mindig igen kedvező volt nemzetközi összehasonlításban. Bár az utóbbi években India átvette tőle a vezetést, Kína továbbra is a világgazdaság egyik leggyorsabban növekvő országa.

A több, mint három évtizedes dinamikus növekedés eredményeként az egy főre jutó kínai GDP az 1980. évi 312-ről 2011-ben árfolyamparitáson 5 582 dollárra, vásárlóerő-paritáson 10 384 dollárra, 2015-ben előzetes adatok alapján 8 140, illetve 14 175 dollárra emelkedett. Ezzel Kína a Világbank 2016. szeptemberi besorolása alapján a felső közepes jövedelmű országok közé tartozik.

A növekedéslassulást lehet átmeneti jelenségnek tekinteni úgy érvelvén, hogy azt a legutóbbi globális pénzügyi és gazdasági válság váltotta ki, és a válság elmúltával, az új globális feltételrendszerhez való alkalmazkodás eredményeként néhány évi szerényebb teljesítmény után a GDP-dinamika automatikusan újból belesimul a (magasabb) hosszabb távú trendbe. Ezzel az állásponttal szemben a szakirodalmi források döntő hányada a kínai növekedés lefékeződését tartós jelenségként értelmezi. Ennek leghelterjedtebb magyarázata az ún. *közepes jövedelem vagy fejlettség csapdájához* (middle income trap) kapcsolódik. Kissé leegyszerűsítve ez azt a ta-

pasztalati, illetve empirikus vizsgálatokon alapuló jelenséget írja le, hogy a korábban dinamikus növekvő országok közepes jövedelemszínvonalat elérve stagnálnak, illetve nem képesek felzárkózni a magas jövedelmű országok csoportjába.³ Sokkal könnyebb elérni alacsony fejlettségről indulva a közepes fejlettségi szintet, mint közepes fejlettségi színtről továbblépni a magasabb fejlettségi szint felé.

A közepes fejlettség csapdája a gazdasági növekedés korábbi fő forrásainak és hajtóerőinek a kifulladására vezethető vissza. Ez azt jelenti, hogy az iparosodottabb fejlődő országok egy bizonyos gazdasági fejlettségi szint elérésével sajátos *versenyképességi harapófogóba* kerülnek. A korábbi dinamikus fejlődés nyomán kialakult, viszonylag magas munkaerőköltség-színvonal miatt adott gazdaságpolitikai prioritások mellett az alacsonyabb hozzáadottérték-tartalmú iparágakban és tevékenységi területeken (manapság divatos kifejezéssel: az értéklánc alacsonyabb szintjén) elveszítik az alacsonyabb költségszintű fejlődő országokkal szembeni versenyelőnyeiket, miközben a magasabb hozzáadottérték-tartalmú, technológia- és tudásigényes ágazatokban és tevékenységi területeken még nem versenyképesek a fejlett ipari országokkal.

A közepes fejlettség csapdája fogalomnak nincs közmegegyezésen alapuló pontos definíciója (Aiyar et al. 2013; Larson et al. 2016). A teljesség igénye nélkül megemlíthető, hogy a szakirodalom egyik része szerint relatív értelemben az adott ország gazdasága növekszik, de nem olyan mértékben, hogy utolérje a fejlett nemzetgazdaságokat az egy főre jutó GDP tekintetében. A források másik része a közepes fejlettség csapdáját abszolút módon értelmezi, azaz lassú, stagnáláshoz közeli GDP-alakulásként definiálja. Kérdés, hogy milyen módon lehet a közepes fejlettség csapdájából kijutni. Az általános válasz a termelékenység, illetve a teljes tényezőtermelékenység⁴ növelése.

Kína esetében az 1978 és 2011 közötti időszakra jellemző évi 10 százalékhöz közelítő gazdasági növekedési ütem folytatódása önmagában is belső korlátokba ütközik. A *kínai GDP volumene* előzetes adatok alapján 2015-ben megközelítette a 11 billió dollárt. Ebben az esetben ennek a volumennek a 10 százalékkal történő emelése sokkal nehezebb, mint egy 5 billió dolláros GDP esetében. A kínai GDP 5 százalékos emelésének a növekménye (550 milliárd dollár) nagyjából ugyanakkora, mint az 5 billió dolláros GDP 10 százalékos növekménye (500 milliárd dollár).

³ A Világbank szakértői szerint 1960 és 2008 között mindössze 13 országnak sikerült felzárkózni a fejlett országok csoportjába. Angus Madison számításai szerint (ldézi: *Wheatley 2016*) az elmúlt száz évben 41 ország érte el a 7 000 dolláros egy főre jutó GDP-t. Az ehhez az inflexiós ponthoz való eljutás után közülük 31 gazdasági növekedési üteme 2,8 százalékponttal esett vissza az inflexiós pontot megelőző évtized dinamikájához képest.

⁴ A teljes tényezőtermelékenység (total factor productivity – TFP) a munka és a tőke felhasználásának hatékonyságát méri: a kibocsátás azon százalékos változása, amely sem a tőke-, sem a munkaerőinput volumene változásának nem tudható be. Jelentősége akkor domborodik ki, amikor a gazdasági tevékenységekbe bevonható munkaerő létszáma nem nő.

Ezen túlmenően a bruttó belföldi termék 10 százalék körüli dinamikája sem a belső, sem a külső feltételek oldaláról, a kialakult termelési és felhasználási szerkezetben és hajtóerők alapján nem fenntartható. A termelési szerkezetet az ipar és az építőipar, a felhasználás szerkezetét a beruházások, az export, azon belül különösen a feldolgozóipari kivitel, valamint a nettó export nemzetközi összehasonlításban kiemelkedő aránya jellemzi. A legfőbb növekedési hajtóerő az állami bankok által folyósított hitel volt. A gazdasági növekedés jelentős reálgazdasági és pénzügyi egyensúlyhiányokkal párosult. A beruházások, az építőipar és a zömmel alacsony hozzáadottérték-tartalmú feldolgozóipari export expanziójára támaszkodó *extenzív gazdasági növekedési pálya kifulladásával* került napirendre a belföldi fogyasztás és a szolgáltatások bővülésén, a kutatás-fejlesztésen és innováción, a feldolgozóiparon belül a magasabb hozzáadottérték-tartalmú területek fejlesztésén és előretörésén, a globális értékláncban történő feljebb lépésen alapuló *tudás-, kutatás- és technológia-intenzív növekedési pályára való áttérés*, amely kevésbé tőkeintenzív. A tanulmány következő része a növekedési pályaváltás főbb jellemzőit mutatja be.

3. Lassú növekedési pályaváltás

A gazdasági növekedési ütem 2010-től megfigyelhető lassulása nem csekély mértékben hozható összefüggésbe *a kínai GDP főbb ágazatok szerinti szerkezetében bekövetkezett változásokkal*. Annak ellenére, hogy *az ipar aránya* a 2010. évi 46-ról 2015-ben 41 százalékra mérséklődött, Kína továbbra is *túliparosodott országnak* számít nemcsak a fejlett, hanem nagyszámú felzárkózó és fejlődő országhoz képest is. Illusztrációként: az EU-ban az ipar GDP-ben elfoglalt részesedése (az építőipar nélkül) 19 százalék volt 2013-ban. Nemzetközi összehasonlításban ugyancsak magas a *mezőgazdaság* bruttó belföldi termékben elfoglalt 9 százalékos aránya. Az új növekedési pályára való áttérés kezdeti eredményére utal a *szolgáltató szektor térnyerése*. Relatív súlya 2010 és 2015 között 46-ról 51 százalékra nőtt a GDP-ben. Jelentős fejlődés volt a nagy- és kiskereskedelemben, a pénzügyekben és az ingatlanszektorban, míg csekélyebb az információs technológiai szolgáltatások, a belföldi közlekedés és szállítás, a vendéglátás és a szórakoztatóipar terén.

A 2010 után végbement változások ellenére a kínai GDP főbb szektorok szerinti megoszlása nincs összhangban az utóbbi két évtizedben kibontakozott világgazdasági irányzatokkal. E trendek közé tartozik egyrészt a feldolgozóipar „tercizálódása”, azaz az a jelenség, hogy a feldolgozóipar inputként egyre több szolgáltatást használ fel, és kibocsátásában is nő a szolgáltatástartalom. Másrészt a gazdasági tevékenységek a hagyományos ipari ágazatok helyett mindinkább értékláncok alapján szerveződnek, amelyekben ráadásul nem is a termelőtevékenység a legjövedelmezőbb. A kínai feldolgozóipar jelentős része a nemzetközi értéklánc utolsó elemére, az összeszerelésre koncentrálódik. Ebből adódóan csekély a szolgáltatástartalma. Mindez előrevetíti a nemzetközi összehasonlításban alacsony jövedelmezőséget.

A gazdasági növekedés forrásai közül hosszú időn keresztül kiemelkedő volt és jelenleg is az a *beruházások* jelentősége. A legutóbbi globális gazdasági válság negatív hatásait a beruházások GDP-hez viszonyított arányának a szakértők többsége által abnormálisnak tartott növekedése ellensúlyozta. Bár a GDP-hez viszonyított hányaduk a 2010. évi 47-ről előzetes adatok alapján 2016-ban 44 százalékra csökken, ez a részesedés nemcsak önmagában, hanem nemzetközi összehasonlításban is rendkívül magas, mintegy 10 százalékponttal haladja meg az ázsiai fejlődő országok megfelelő értékét, több mint kétszerese a 2015. évi 20 százalékos európai uniós átlagnak, és sokkal nagyobb a 25 százalékos világtáznál.

A vonatkozó szakirodalom e jelenség következményeit *túlberuházásoknak* nevezi, amelyek tetemes költségeit a háztartások viselik. Az utóbbi években egy pótlólagos egységnyi beruházás hozzájárulása a GDP-növekedéshez folyamatosan csökkent. Más szavakkal: ugyanakkora GDP-dinamika eléréséhez a beruházások mind nagyobb mértékű növelésére volt szükség, ami hosszabb távon önmagában is fenntarthatatlan.⁵ Ez más oldalról a beruházások alacsony hatékonyságára, kedvezőtlen megtérülésére is utal. Mintegy 10 százalékponttal alacsonyabb (35 százalék körüli) GDP-arányos beruházási hányad lenne összhangban a kínai gazdaság fundamentumaival, ez jelentené a visszatérést a „normális” szintre anélkül, hogy veszélyeztetné a gazdasági növekedést és a makrogazdasági stabilitást (*Lee et al. 2012:22*). Korántsem véletlen, hogy a túlberuházások nyomán a kínai gazdasági növekedés tőkeintenzív volt, következménye pedig jelentős felesleges ipari termelési és exportkapacitásokban testesült meg, főleg a nehéziparban és az építőiparban, illetve Kína hagyományos könnyűipari exportágazataiban.

A beruházások növekedésében kiemelkedő szerepet játszott egyrészt az állami szféra, mindenekelőtt a helyi kormányzati beruházások révén, másrészt a hitelszféra, mivel a beruházások jelentős részét állami tulajdonban lévő bankok hiteleiből való-sították meg. Erre utal, hogy a nem pénzügyi vállalkozások belföldi adóssága 2010 és 2015 között a GDP 97 százalékáról 2015-ben 127 százalékára nőtt. A gazdasági növekedés hitelérzékenységét mutatja, hogy a pénzügyi szféra által nyújtott hitelek aránya a GDP-ben 2010 és 2015 között 143-ról 170 százalékra emelkedett. A helyi eladósodás és a beruházások túlfűtöttsége kiemelkedő mértékben vezethető vissza a pártállam hatalmi szerkezetének általános vonásaiból és egyedi kínai tulajdonságaiból következő döntési mechanizmusokra (*Csanádi 2012*).

A műszaki szempontból korszerű iparágak kiépítésében kiemelkedő szerepe volt a *külföldi működőtőkének*. A nettó külföldi közvetlen tőkebeáramlás 2010-ben a GDP 4, 2015-ben 2,3 százalékát tette ki. A tudás-, kutatás- és technológiaintenzív gazdasági növekedési pályára való átállásban meghatározó a *kutatás, fejlesztés és innováció*. A kutatásfejlesztési kiadások 2010 és 2014 között a GDP 2,2 százalékáról

⁵ Részletesebben lásd: *Lee et al. (2012:22)*.

2,5 százalékkára emelkedtek. Az emelkedés ellenére ez az arány még elmarad a műszaki szempontból élenjáró országok 3–4 százalékos értékétől. Jelentősebb viszont a lemaradás output oldalon, így a nemzetközi szabadalmi és védjegybejelentések terén. A csúcstechnológiák feldolgozóipari exportban elfoglalt aránya minimálisan, a 2010. évi 28-ról 2014-ben 25 százalékra csökkent. Gyors ütemű volt a felzárkózás a felsőfokú képzésbe való felvétel terén, a bruttó felvételi ráta a 2010. évi 24-ről 2014-ben 39 százalékra nőtt. Ez még jelentősen elmarad a fejlett országok 70–75 százalék körüli átlagos arányától.

A beruházások forrását a *belföldi megtakarítások* képezik. Ezért korántsem véletlen, hogy a bruttó megtakarítások GDP-hez viszonyított aránya a beruházási hányaddal azonos irányba mozdult el, a 2010. évi 52-ről 2015-ben 48 százalékra mérséklődött, előzetes adatok alapján 2016-ban 46 százalékot tett ki. Ez még mindig kiemelkedő érték nemzetközi összehasonlításban: a világátlag 2015-ben 26 százalék, az USA-ban az értékcsökkenés nélküli nettó megtakarítási ráta a 20. század utolsó három évtizedének átlagában 6 százalék körül volt. A megtakarítási hányadnak a beruházási hányad feletti része részben az államháztartás hiányát finanszírozta, részben a folyó fizetési mérleg többletében csapódott ki, azaz nem a hazai gazdaságban, hanem külföldön került befektetésre. Más szavakkal és kicsit leegyszerűsítve: más országok túlzott magán- és közösségi fogyasztását a kínai háztartások megtakarításai fedezték. A folyó fizetési mérleg tartós többlete a devizatartalékok felduzzadásához vezetett, a világban a legtöbb devizatartalékkal Kína rendelkezik.

A magas megtakarítási hányad kialakulásában kétségtelenül jelentős szerepet játszott a lakosság mentalitása, a *takarékosság mint értékrend* elterjedtsége. Az óvatossági motívumnál nagyobb kényszerítő erő azonban az, hogy Kínában nem jött létre a nyugat-európai értelemben vett jóléti állam. Ez azt jelenti, hogy nincs minden állampolgárra kiterjedő társadalombiztosítás, beleértve a nyugdíjat, valamint az egészségügyi és a munkanélküli ellátást. Nyugdíjhoz jellemzően tőkefedezeti magán-nyugdíjpénztárakon keresztül lehet jutni. Csak a házorvosi ellátás ingyenes, az ezen felüli egészségügyi szolgáltatásokért fizetni kell.⁶ A kötelező alapfokú oktatás térítésmentes, a magasabb szintű viszont már fizetős (*Bokros 2015*). Az utóbbi években a társadalombiztosítási helyzet az állami vállalatok privatizációjának előrehaladása és az állami tulajdonban maradtak átalakítása nyomán is megváltozott. Korábban ugyanis az állami vállalatok társadalombiztosítási funkciót (egészségi és nyugdíjellátás) is betöltöttek, ami a privatizált vállalatoknál eltűnt, a racionalizált állami cégeknél pedig háttérbe szorult. A társadalombiztosítási rendszer gyengesége mellett a kedvezőtlen demográfiai trendeknek: a lakosság szám csökkenésének és a lakosság elöregedésének is jelentős szerepe van a magas megtakarítási hányadban, és fékezi annak mérséklődését.

⁶ A magán egészségügyi kiadások GDP-hez viszonyított aránya 2010 és 2014 között 2,2-ről 2,5 százalékra, az államiaké 2,7-ről 3,1 százalékra nőtt.

A háztartások fogyasztásának a GDP-ben elfoglalt részesedése a 2010. évi 35-ről 2013-ban minimálisan, mindössze 36 százalékra nőtt, messze nem tartva lépést a szolgáltató szféra előretörésével. A kínai fogyasztási hányad az USA-ban kialakult szint felét tette ki. Erre az egyik lehetséges magyarázatot Arthur Lewis elmélete adja (*Lewis 1955*). Eszerint a gazdasági fejlettség alacsony szintjén párhuzamosan létezik egymás mellett egy szűk modern szektor és a kiterjedt tradicionális szektor. Az utóbbiban jelentős a munkaerő túlkínálata. Mivel pótlólagos munkaerő bevonása a gazdaságba nem ütközik korlátokba, ezért az ipari és építőipari beruházásokban nem érvényesül a csökkenő hozadék. Ugyanakkor a hatalmas munkaerőtöbblet a bérek emelkedésének ütemét alacsonyan tartja akkor is, amikor a gazdaság maga dinamikusan bővül. *Paul Krugman (2013)* szerint a munkaerőtöbblet eltűnésével a kínai gazdaság elérte az ún. Lewis-pontot. Ez azt jelenti, hogy a bérek emelkedésével a foglalkoztatottak elkezdik élvezni a gazdasági növekedés gyümölcseit, miközben a kínai gazdaság kiegyensúlyozásra szorul, azaz a csökkenő hozadék megjelenése miatt a gazdasági növekedés forrásai között a beruházások helyébe a háztartások fogyasztásának kellene lépnie. Nemzetközi tapasztalatok alapján a fogyasztás bővülésén alapuló gazdasági növekedési pálya alacsonyabb GDP-dinamikát tesz lehetővé, mint az, amelyik a beruházások expanziójára támaszkodik. Ez utóbbi esetben ugyanis számolni lehet többek között a beruházási multiplikatőr növekedést támogató hatásával is.

Egyéb feltételek változatlansága esetén, nemzetgazdasági szinten fogyasztásnövelő hatása lehet a *foglalkoztatás növelésének*. Ami a munkaerőkínálatot illeti, kissé távolabból indítva, a kínai *lakosság számának* emelkedése az elmúlt 10-15 évben lelassult, a népességszám 2010-ben 1,34 milliárd fő, 2014-ben 1,38 milliárd fő volt (1979-ben még mindössze 964 millió főt tett ki). A demográfiai előrejelzések szerint a népességszám 2030 körül 1,45 milliárd fővel éri el a csúcspontot, majd stagnálás várható. A munkaképes lakosság (16-59 éves korosztály) teljes népességen belüli aránya 2012-ben kezdett csökkenni, a 2015. évi 66-ról 2030-ban 57 százalékra esik vissza, ami a nyugdíjkorhatár emelését teheti szükségessé. Mindez az adott keretfeltételek között a rendszerben meglévő tartalékok kezdődő kimerülésére utal. Következésképpen a népesség növekedése a közeljövőben mérsékelten, később egyáltalán nem fog hozzájárulni a munkaerőpotenciál bővüléséhez. Javulást minőségi és mennyiségi értelemben egyaránt a vidéki, zömmel mezőgazdasági munkaerő városokba történő áramlásától indokolt várni. A városokban az ipar, illetve a szolgáltató szektor munkahelyein hatékonyabban lehet a munkaerőt foglalkoztatni, mint vidéken, ahol a mezőgazdaságban rendszerint a látens munkanélküliség is jelentős. Az ezzel kapcsolatos lehetőségekre utal, hogy bár az urbanizáltsági fok (a városi lakosság összlakossághoz viszonyított aránya) 2010 és 2015 között 49-ről 56 százalékra nőtt, és bár sok kínai nagyvárosban kezd elviselhetetlenné válni a zsúfoltság, ez utóbbi arány még elmarad a fejlődő országok 60 százalék körüli átlagos értékétől. Ugyanakkor a foglalkoztatás bővítésének a lehetőségeit keresleti oldalról

korlátozhatja a terjedő robotizáció és racionalizálás az iparban. (A világon működő robotok fele Kínában található.)

A vázolt demográfiai és munkaerőpiaci trendek valamelyest enyhítettek a gazdasági növekedési kényszereken is. Korábban ugyanis a kínai vezetés egyik posztulátuma volt: a GDP minimum évi 6 százalékos bővülése szükséges ahhoz, hogy a gazdaság fel tudja szívni a piacon megjelenő új munkaerőt, azaz ne nőjön a munkanélküliség. Ez az érv a romló demográfiai trendek miatt kezd irrelevánssá válni. Az alacsony munkanélküliségi rátát (a hivatalos adat 4,1 százalék volt 2010 és 2016 között) a mindenkori kínai vezetés a társadalmi stabilitás egyik leglényegesebb elemének tartja, adott esetben sok más gazdaságpolitikai célt is alárendel neki.

A munkaerőkínálat relatív és abszolút értelemben vett szűkülése szükségképpen a munkabérek emelkedéséhez vezetett, ami elvileg megágyazhat a magánfogyasztás növekedésének is. Kínában nincs általános minimálbér, azt tartományokon belül is különböző szinteken határozzák meg. A sanghaji havi minimálbér a 2006. évi 690-ről 2010-ben 1 120, 2015-ben 2 020 jüanra nőtt, ami 2006-hoz képest háromszoros, 2010-hez viszonyítva 80 százalékos emelkedés, reálértékben jóval nagyobb, mint a termelékenységé. Megalapozottan feltételezhető, hogy a minimálbér-emelés hatására magasabb kategóriákban is nőttek a bérek.⁷ A fentiekkel összhangban van, hogy a nemzetgazdaság szintjén 2010 és 2015 között összesen 73 százalékos bérnövekedés ment végbe. Az átlag mögött jelentős földrajzi különbségek húzódtak meg. Az ország fejlettebb régióiban, illetve nagyvárosaiban (Sanghaj stb.) a bérek jóval magasabbak az országos átlagnál.

Mindez nemzetközi összehasonlításban is éreztette hatását, azaz *Kína nemzetközi bérelőnyeinek a lemorzsolódásához* vezetett.⁸ Nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő konzisztens statisztikák hiányában csak érzékeltetni lehet ezt a trendet. Korlátozott nemzetközi összehasonlítás a minimálbérekre áll rendelkezésre.⁹ Ennek alapján a 2016. november 12-től érvényes 1 927 dolláros éves kínai minimálbérnél kisebb volt a pakisztáni (1 518 dollár), a mexikói (1 438 dollár), a vietnámi (1 327 dollár), a Fülöp-szigeti (1 240 dollár), az indonéz (986 dollár), az indiai (778 dollár) és a bangladesi (231 dollár).

⁷ Kínában a minimálbért az átlagbér 30 százaléka körül állapítják meg annak ellenére, hogy az országos iránymutatások szerint ennek az aránynak 40 és 60 százalék között kellene lennie. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet ajánlott referenciaértéke az átlagbér 40 százaléka (Wong 2016).

⁸ A munkabér helyett a bérekhez kapcsolódó adókat és járulékokat is tartalmazó munkaerőköltség nemzetközi összehasonlításában lehet pontosabb következtetéseket levonni az egyes országok versenyelőnyeiről vagy versenyhátrányairól.

⁹ Minimum wages. <http://www.wageindicator.org/main/salary/minimum-wage> Letöltés ideje: 2016. november 22. Az egyes országok összehasonlíthatósága több szempontból is korlátozott. Egyrészt nem minden országban van minimálbér, így azok az országok, ahol nincs, kimaradtak az összehasonlításból. Másrészt az összehasonlításban szereplő minimálbérek nem feltétlenül ugyanarra az időszakra vonatkoznak. Végül a minimálbér dollárra való átszámítása is tartalmazhat torzítást az alkalmazott árfolyamok miatt. Mindez azonban nagy valószínűséggel nem érinti lényegesen a sorrendet.

Bár a munkabérek nagysága önmagában nem, hanem csak a termelékenység figyelembe vételével fejezi ki a versenyképességet, a fenti országok és Kína közötti viszonylag csekély termelékenységi különbségek esetén megalapozottan feltételezhető, hogy az olcsó munkaerő mint versenyelőny egy sor fejlődő országgal szemben eltűnt (másokkal szemben eltűnőben van) az alacsony hozzáadott értéket előállító iparágakban és tevékenységi területeken. A jelek szerint az utóbbi években Kína komparatív előnye nem annyira az olcsó munkaerő volt, mint inkább a relatív tőkebőség.

A világgazdasági fejlődés újabb irányzatai is számottevő korlátokat szabnak az extenzív gazdasági növekedési pálya folytatása előtt. Az IMF adatai szerint a világ összevont GDP-jének 1998 és 2007 közötti 4,2 százalékos éves átlagos növekedési üteme 2008 és 2017 között 3,2 százalékra, a világkereskedelem dinamikája 6,8-ról 2,9 százalékra lassul (*IMF 2016b:228 és 242*). A külső kereslet bővülésének fékeződése nyomán 2008-tól lanyhult a kínai áru- és szolgáltatásexport dinamikája, ettől kezdve gyengült a gazdaság exportvezérelt jellege. Nem csekély mértékben magyarázható ezzel a külső tényezővel is a kínai áru- és szolgáltatásexport növekedési ütemének a kiugró 2014. évi 27-ről 2016-ban 2 százalékra történő visszaesése. A gazdasági növekedés ütemének alakulása szempontjából egyébként nem maga az export, hanem a *nettó export*, azaz az áruk és szolgáltatások exportjának és importjának különbsége számít. A nettó export növelése szintén külső korlátokba ütközik. A legutóbbi pénzügyi és gazdasági válságból való kilábalást, a külső sebezhetőséget ugyanis a világ országainak a többsége szintén a külkereskedelmi mérlegtöbblet növelésétől várta, és szufficit elérésére törekedett.

A részletek ismertetése nélkül megemlíthető *a környezeti terhelés*, mint a gazdasági növekedést fékező tényező, amely belső korlát abból a szempontból, hogy a környezetszennyezés csökkentésének növekvő költségei a GDP növekményének mind nagyobb hányadát viszik el, külső korlát abban a tekintetben, hogy a korábbi növekedési pálya fennmaradása esetén Kína nem tudná teljesíteni a káros anyagok kibocsátásának korlátozására 2014-ben vállalt kötelezettségeit. Belső korlát továbbá a *jövedelemegyenlőtlenségek* fokozódása és a mind kiterjedtebb korrupció.

A bemutatott kínai növekedési pályaváltás a gazdasági növekedés tradicionális tényezői és hajtóerői fokozódó kimerülésének hatására, esetenként a gyengébb ellenállást követve ment végbe, amit azonban nagymértékben befolyásolt a gazdasági kormányzás. A következő rész a gazdaságpolitika, azon belül a gazdasági reformok növekedési pályaváltásra gyakorolt befolyását elemzi.

4. Növekedési pályaváltás és gazdasági kormányzás

A növekedési pályaváltás alapjait más megnevezéssel ugyan, de a 2011 és 2015 közötti időszakra szóló *12. ötéves terv* fektette le. A problémával a 2012. évi 18. pártkongresszus is foglalkozott, illetve egyes aspektusait már korábban napirendre tűzték. A 12. ötéves terv célkitűzései és számszerű előirányzatai arra utalnak, hogy a kínai vezetés számolt az extenzív gazdasági növekedés hajtóerőinek a kifulladásával, illetve egy másik, kiegyensúlyozottabb növekedési pályára való áttállással (*SCPRC 2011*). Az éves átlagban 7 százalékosra előirányzott GDP-dinamika azt jelezte, hogy a kínai vezetés tudomásul vette a gazdasági növekedés lassulását, a korábbi növekedési pálya forrásainak és hajtóerőinek kezdődő kimerülését, és a jelek szerint kellő időben reagált a gazdaságot ért belső és külső kihívásokra. A lassúbb gazdasági növekedési ütemet kínai terminológiában az „új normális” jelzővel látták el. A fenntartható növekedést többek között a kutatás-fejlesztési ráfordítások növelésével,¹⁰ a nemzetközi értékláncban történő feljebb lépést lehetővé tevő ágazatok és tevékenységi területek fejlesztésének a preferálásával és a felsőoktatás további kiterjesztésével kívánták elérni.¹¹

A célkitűzések között több olyan van, amelynek megvalósulása nemcsak a növekedési pályaváltást mozdítja elő, hanem a társadalmi stabilitást is szolgálja. Ezek közül megemlíthető az öt év alatt több mint 45 millió munkahely létrehozása a városi régiókban (nyilvánvalóan elsősorban a szolgáltató szektor bővítése révén), az urbanizációs ráta emelése, a regisztrált városi munkanélküliségi ráta 5 százalék alatt történő stabilizálása, a városi alapnyugdíjrendszerben résztvevők számának 257-ről 357 millió főre történő növelése, az árstabilitás (4 százalék alatti inflációs ráta) megőrzése, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése és az átlagos várható élettartam egy évvel történő kiterjesztése. Ezen túlmenően a fejlesztési súlyképzés és a globális értékláncban való feljebb lépés jegyében a terv a következő hét kiemelt terület fejlesztését irányozta elő: új (alternatív) energia, energiakonzerválás és környezetvédelem, biotechnológia (gyógyszer és orvosi műszer), új anyagok, új információs technológiák, felső kategóriájú, márkás termékek előállítás, tiszta energiát felhasználó járművek előállítása.

A növekedési pályaváltás elméleti és gazdaságpolitikai megalapozásához nagymértékben hozzájárult a Világbank és a Kínai Népköztársaság Államtanácsa Fejlesztési Kutatási Bizottság által készített *Kína 2030 (Modern, harmonikus és kreatív társadalom építése)* című terjedelmes tanulmány (*World Bank 2013*). Az anyag, amely hivatkozik és támaszkodik a 12. ötéves tervre mint kiindulópontokra, arra a kérdésre keresi a választ, hogy egyrészt a gazdasági növekedési ütem lassulása ellenére Kína

¹⁰ Input oldalon a GDP 2,2 százalékára kívánják emelni a kutatás-fejlesztési kiadásokat, output oldalon a cél 10 ezer lakosra 3,3 bejelentett szabadalom.

¹¹ Érdekességként: a kínai egyetemeken 2016-ban 7 millió hallgató végez.

továbbra is a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdasága maradhat-e, másrészt fenntartható-e a gazdasági dinamika anélkül, hogy jelentősebb zavarokat idézne elő a világgazdaságban, a természeti környezetben és a hazai társadalom szövedékében. Amíg a 12. ötéves terv a célokra koncentrált, viszonylag kevés figyelmet szentelve a célok eléréséhez szükséges eszközöknek, addig a Kína 2030 tanulmány középpontjában a megvalósítás eszközei és módjai álltak. Ez utóbbi vezetői összefoglalójában több mint 60 ajánlás olvasható, amelyek életbe léptetésétől a tanulmány írói a hosszabb távú célkitűzések elérését várják.

A 2016 és 2020 közötti időszakra vonatkozó 13. ötéves terv¹² részben továbbviszi, részben kiegészíti az előző ötéves terv célkitűzéseit. Módosult a gazdasági növekedési cél, ez a terv ugyanis 6,5 százalékos éves átlagos GDP-dinamikával számol. Ezzel kapcsolatban megemlíthető, hogy korábban kínai viszonyok között a 6 százaléknál alacsonyabb GDP-dinamika már recesszióknak számított, valószínűleg ezért is ragaszkodnak ehhez a prognózisértékhez. A globális pénzügyi és gazdasági válság hatására 2008-2009-ben bekövetkezett növekedésslassulás, illetve annak nyomán a munkanélküliség fokozódása drámai erővel hozta felszínre a társadalmi feszültségeket, ami többek között tömegtiltakozásokban jutott kifejezésre. Egyes szakértők szerint a gazdasági lassulás miatt növekvő feszültségekkel és egyre gyakoribb, egyre nagyobb számú és egyre radikálisabb tömegtiltakozásokkal kell számolni a jövőben (Csanádi et al. 2009:819).

A 13. ötéves terv további célja a termelékenység éves átlagban 6,5 százalékos emelése, ami szintén lényeges eleme a növekedési pályaváltásnak. Az előző ötéves tervhez képest új elem, hogy célszámokat határoztak meg az internetsűrűsége, valamint több környezetvédelmi, oktatási és szociális indikátorra (UCBC 2015).

A 13. ötéves terv feldolgozóiparra vonatkozó célkitűzéseit tartalmazza a Made in China 2025 dokumentum¹³, amelyet 2015 júliusában hagytak jóvá. Ez a dokumentum tágabb értelemben egy átfogó, az állam által irányított és állami felügyelet mellett végrehajtott iparkorszerűsödési stratégia, amely a Strategic Emerging Industries című, 2010-ben kidolgozott iparstratégia folytatása. Mindkét anyag bőven épít a témára vonatkozó nemzetközi tapasztalatokra. A 13. kínai ötéves terv kidolgozásához kívánt inputokat adni az OECD két tanulmánya (OECD 2015a; OECD 2015b).¹⁴ Az első középpontjában a gazdaságpolitika, a másodikban az inkluzív gazdasági növekedés prioritásai álltak. Az előbbi 19, az utóbbi 21 ajánlást tartalmaz.

¹² A terv angol fordítását nem találtam az interneten. Kínai forrásból az egyik legbővebb ismertetést a következő forrás tartalmazza: *National People's Congress of China (2016)*.

¹³ *China State Council (2015)* – Az anyagot a német Industry 4.0 terv inspirálta, amelyet először 2011-ben vitattak meg és 2013-ban fogadtak el. A német koncepció középpontjában az intelligens feldolgozóipar fejlesztése áll az információs technológiák termelésben való felhasználása révén. Ez elősegíti a kis és közepes méretű vállalatok hatékonyabb bekapcsolódását a globális termelési és innovációs hálózatokba.

¹⁴ Az ország világgazdasági súlya, fejlődési trendjeinek a globális folyamatokra gyakorolt hatásai miatt a nemzetközi szervezetek folyamatosan figyelemmel kísérik Kína gazdasági fejlődését, és különféle ajánlásokkal kívánják orientálni gazdaságpolitikáját.

A kínai ötéves tervek és az iparkorszerűsítési stratégiák nem feleltethetők meg a naturális tervszámokat tartalmazó korábbi szovjet típusú „klasszikus” tervutasításos szocialista ötéves terveknek, hanem államilag irányított és végrehajtott stratégiai tervek. A korábbiakhoz hasonlóan ezek is felülről lefelé építkeznek, nem pedig alulról felfelé. Az ország méretei, a fejlődéstörténeti örökség, a kialakult intézményrendszeri sajátosságok és a gazdaságpolitika előtti kihívások fényében ez összességében indokolható, bár a jelek szerint még mindig túl sok a szocialista tervgazdálkodásra jellemző számszerűsített célkitűzés. A túldimenzionált célrendszerrel nem arányos a megvalósításhoz szükséges eszközrendszer kidolgozottsága. Ez a gazdaságpolitika alkalmas lehet sok makrogazdasági kihívás megválaszolására, adott esetben az új kutatási eredmények elérését célzó invenciók ösztönzésére, amelyek többek között szabadalmakban, szabadalmi bejelentésekben testesülnek meg, de nem elégséges a piaci mechanizmusokon alapuló innovációk ösztönzésére és a gazdaságban történő elterjesztésükre (diffúzió). Az ipari stratégiák gyengesége, hogy hiányoznak az ipar, azon belül a feldolgozóipar áramvonalasítására, a felesleges termelési, azon belül exportkapacitások leépítésére vonatkozó konzisztens elképzelések, valamint viszonylag csekély hangsúlyt kap a kis és közepes méretű cégeket célba vevő vállalkozásfejlesztés.

A tervek a gazdasági növekedést hangsúlyozzák, nem vagy csekély figyelmet fordítanak a pénzügyi egyensúlyra. A két cél érvényesítése között konfliktus van, a gazdasági növekedés könnyen vezet a pénzügyi egyensúly megbomlásához, illetve a pénzügyi egyensúly helyreállítása visszafoghatja a gazdasági növekedést. Elképzelhető persze, hogy a tervek nem explicit, hanem implicit módon tartalmazzák: a gazdasági növekedés a pénzügyi egyensúly fennmaradása mellett megy végbe. A tervek különféle célokat kitűző politikákat foglalnak magukba, miközben elhanyagolják a funkcionális együttműködések az egyes területek, illetve intézmények között.

Ennek ellenére vagy emellett a kínai vezetés a szélesebb piaci reformok végrehajtásáról sem mondott le. A Világbank 2015. évi értékelése 2014-2015-ben 27 reformintézkedést azonosított (*World Bank 2015:20*). Egy megközelítés a kínai gazdasági kormányzás sikerességének egyik okaként a *tekintélyelvű adaptációt* (authoritarian adaptation), azaz a szakpolitikák reformját jelölte meg, amely helyettesítette a fundamentális intézményi változtatásokat (*Youwei 2015:2*). E felfogás szerint a szakpolitikák reformja elérte a lehetőségei határait, mert a jelenlegi keretek között nincs további tere a tekintélyelvű adaptációnak. A továbbiakból kitűnik, hogy ez nincs feltétlenül így.

A *nemzetközi szervezetek* Kína iránti érdeklődése érthető, nagyságrendi okok miatt az ország gazdasági fejlődési irányzatai kiemelkedő mértékben érintik a világgazdaság fejlődését. A világ többi részének elemi érdeke a kínai növekedési pályaváltás minél zökkenőmentesebb végbemenetele. Az általuk készített tanulmányok közös vonása a problémák gazdasági szempontból történő, technokrata jellegű megközelí-

tése, ami a fejlett piacgazdaságokban domináns mainstream közgazdaságtan elméleteire, elveire és következtetéseire támaszkodik. A javaslataik társadalmi és politikai vonatkozásaival, következményeivel, a megvalósítás korlátaival vagy egyáltalán nem foglalkoznak, vagy nem kellő súllyal, csak mintegy utalásszerűen teszik ezt.

A nemzetközi szervezetek ajánlásai nem veszik kellőképpen figyelembe a gazdaságpolitika korlátait, azaz azt a körülményt, hogy a gazdaság egyes szegmentumait az állam nem képes befolyásolni, másokra közvetlenül, a legtöbb területre azonban csak közvetve tud hatni. Az ajánlásokat ugyan különböző szempontok alapján strukturálják – például változó gazdaságpolitikák egy változó világban, jobb keretfeltételek kialakítása az erősebb és jobban funkcionáló piacon alapuló gazdaság számára, az állam átalakítása a változó gazdasági modell megreformálására (OECD 2015b:7) –, de koncepcionálisan nem, vagy nem mindig válnak el egymástól a rendszer egyes jellemzőinek átalakítását célzó intézkedések, más szavakkal a szabály és mérték (mennyiségi és arányossági) kiigazítása és a meglévő rendszer logikája egyes elemeinek, a struktúra jellegének a lényegi, minőségi felülvizsgálata.¹⁵ Némi mélységül szolgál, hogy a gyakorlatban nem mindig lehet egyértelműen elkülöníteni a kettőt. Végül azt a dilemmát sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a reformok rövid távon gyakran gazdasági visszaeséssel vagy legalábbis a gazdasági növekedés ütemének a mérséklődésével járnak, azaz súlyosbíthatják a közepes fejlettség csapdáját. Ezzel is összefügg az a körülmény, hogy a nemzetközi szervezetekhez nem tartozó elemzők vetik fel: elkerülheti-e Kína a közepes fejlettség csapdáját? A továbbiakban néhány, a kínai gazdaság előtti lényeges kihívást tekintünk át, és az azokra adandó gazdaságpolitikai válaszokat elemzünk, korántsem a teljesség igényével.

A társadalom elöregedésének lassítása vagy megállítása érdekében a kínai vezetés lazított az 1979-ben bevezetett egy gyermekes családmódellem. Ez az intézkedés ugyanakkor hosszabb távon a munkaerőkínálatot is növeli, ráadásul olyan időszakban, amikor a kínai GDP a korábbi évekhez képest lassabban bővül. Az urbanizáció előmozdításához elengedhetetlen az ún. *hukou regisztrációs rendszer*¹⁶ további enyhítése, radikálisabb megfogalmazásban eltörlése, ami lényegi reformintézkedés lenne, és 270 millió ember (ún. vándormunkás) helyzetét javítaná. A rendszer azáltal akadályozza a munkaerőnek a falvakból a városokba történő áramlását, hogy az érintettek nem férhetnek hozzá közszolgáltatásokhoz a városokban, gyermekeik pedig csak a faluban járhatnak ingyenesen iskolába, és ott jogosultak orvosi alapellátásra. A tervek szerint 2020-ig az ún. vándormunkások 45 százalékának a státusza javulna a hukou-rendszer lazítása nyomán. Ez a vállalkozási és a tágan értelmezett innovációs tevékenységet is előnyösen befolyásolná. Alapja az a tapasztalati tény, hogy az 1980-as években a legtöbb innovatív piaci kísérletet nem a tengerparti városokban, hanem vidéken kezdeményezték. A hukou-rendszer fokozatos leépítésével

¹⁵ Bokros Lajos az előbbieket parametrikus reformoknak, az utóbbiakat paradigmatis reformoknak nevezi.

¹⁶ Részletesebben lásd például: Székely-Doby (2014) és Jordán (1998).

nagyszámú vállalkozásra, vállalkozásindításra és tágan értelmezett innovációra fogékony ember áramlana a mezőgazdaságból a kevésbé zsúfolt, kínai mércével közepes vagy kisebb méretű városokba, ahol az egzisztencia megteremtése könnyebb, mint a nagyvárosokban, például Pekingben vagy Sanghajban (*Ma 2016*). Analógiaként Dél-Korea példájára is lehet hivatkozni, ahol az 1960-as években végrehajtott agrárreformtól hasonló kedvező hatásokat vártak. A rendszer reformját az is szükségessé teszi, hogy a bizonytalan státuszú érintettjei (akiket belső migránsoknak is neveznek) részben a rendszer sajátosságaiból adódóan, részben a közöttük fellépő átmeneti vagy tartós munkanélküliség miatt permanens társadalmi feszültségek forrásai.

A rendszer átalakítása, a társadalombiztosítási szolgáltatások földrajzi helytől független igénybe vételének lehetővé tétele azonban feltételezi gyökeres szerkezeti reformok végrehajtását, beleértve az állami nyugdíjrendszer, az ingyenes vagy legalábbis az állampolgárokra elviselhető költségeket rovó állami egészségügyi és oktatási rendszer kiterjesztését. Ez ráadásul amellelt, hogy erősítené a társadalmi stabilitást, mérsékelné a háztartások megtakarítási kényszerét, ezáltal közvetve ösztönözné a magánfogyasztást (amit a munkabérek emelkedése is támogat), tágabb értelemben a növekedési pályaváltást.

A megtakarítások mérséklődésének van egy *külső, a kínai gazdaságpolitikától független korlátja* is, jelesen a világ egyes régiói, illetve országai folyó fizetési mérlegegyenlegeiben fennálló különbségek, azaz az, hogy egyes régiók vagy országok folyó fizetési mérlege számottevő többletet, másoké hiányt mutat. A kínai szufficit, amely a belföldi megtakarítások külföldi felhasználását jelenti, negatív belgazdasági következmények (például recesszió) nélkül akkor mérsékelhető, ha a világ többi része viszont csökkenti a hiányát. Az utóbbi években enyhültek ugyan a globális egyensúlyhiányok, de nem annyira, hogy számottevő mértékben mérséklődhessen a kínai folyó fizetési mérleg többlete, ezen keresztül pedig a megtakarítási ráta.

Kérdés, hogy a fogyasztással kapcsolatos társadalmi normák milyen gyorsan változnak Kínában, ezt milyen mértékben képes befolyásolni az állam, és ez az átmenet végbemehet-e jelentősebb gazdasági visszaesés nélkül. Az utóbbi években emelkedett a háztartások adósságának részesedése a GDP-ben. Ha az adósság növekményének egy része fogyasztási hitelre jutott, akkor ez azt jelzi, hogy a háztartások részben hitelből fedezték fogyasztásukat vagy azok növekményét.

A munkaerőnek a mezőgazdaságból a városokba, illetve a szolgáltató szektorba történő áramlását ösztönözné az agrártermékekből való önellátás koncepciójának a feladása jegyében a mezőgazdasági szubvenciók leépítése, illetve az agrártermékek árának a *liberalizálása*, esetleg kiegészítve az import előtti akadályok mérséklésével.

Ezzel párhuzamosan az ipar áramvonalasítása nyomán is nagyszámú munkaerő válik feleslegessé, akiknek foglalkoztatásáról szintén gondoskodni kell.¹⁷

A felesleges építőipari, illetve ipari, azon belül elsősorban építőanyagipari, valamint exportkapacitások leépítését a kínai gazdaságpolitika *külgazdaságpolitikai eszközökkel* is késlelteti és lassítja. Az egy övezet, egy út nemzetközi infrastrukturális fejlesztési program (one belt, one road) nemcsak a kínai áruk (döntően feldolgozóipari termékek) nemzetközi piacokra történő eljuttatásának költségeit csökkenti és ezzel azok nemzetközi versenyképességét javítja, hanem a felesleges kapacitásokkal rendelkező építő- és építőanyag-iparnak is megrendelést biztosít, illetve a hagyományos könnyűipari exportágazatok termékeinek a külső piaci értékesítési feltételeit is javítja. Nem ismertek azok a költségszámítások, amelyekben a projekt alapul. Vélelmezhető, hogy az externáliákat is figyelembe véve a külső terjeszkedés a kapacitásleépítésnél kevésbé költséges és nem jár társadalmi feszültségekkel, mint például a munkaerő-elbocsátás. A felesleges építőipari és ipari kapacitások hasznosításának, illetve a feldolgozott termékek értékesítésének szolgálatába állították a kínai külgazdasági politika több elemét. Ezek között említhető a hivatalos külföldi hitelezési politika, amely a korábbi politikai preferenciákkal szemben mindinkább racionális gazdasági prioritásokat tükröz. Az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank megalapítása révén lehetővé válik külső források bevonása a kínai vállalatok részvételével megvalósuló nemzetközi infrastrukturális projektek finanszírozásához.

Az urbanizáció előrehaladása azt is jelenti, hogy évente mintegy 20 millió ember számára kell megteremteni a városi lakhatási és közlekedési infrastruktúrát, ami fékezheti a dinamikus növekedés időszakában felduzzadt építőipar áramvonalasítását, illetve szükségessé teszi az ágazat termelési szerkezetének az átalakítását is, nagyobb súlyt helyezve a lakásépítésre. Az urbanizáció terén történő előrelépés tehát más területeken idéz elő feszültségeket, fékezi a makrogazdasági szerkezet átalakítását. Az sem egyértelmű, hogy lehet-e egyáltalán foglalkoztatni, ha igen, akkor milyen hatékonysággal az urbanizált körzetekbe áramló munkaerőt ott, ahol a növekedési pályaváltáshoz szükség lenne rá. Egyáltalán nem biztos, hogy ez a munkaerő rendelkezik az új környezetben történő foglalkoztatásához szükséges szakképzettséggel.

A növekedési pályaváltást szolgáló szerkezeti reformok (állami nyugdíj- és egészségügyi ellátás, oktatás stb.) forrásigénye ugyanakkor megterheli *az államháztartás kiadási oldalát*. Az újraelosztási hányad nagysága oldaláról (hivatalosan a költségvetési kiadások a GDP 25 százalékára rúgtak 2010-ben és 28 százalékára 2016-ban) elvileg lenne mozgástér, kérdés, hogy a kormány a kiadások további emeléséhez mennyiben képes és hajlandó növelni a bevételeket, illetve mekkora hiányt és államadósság-növekedést tolerál (az előbbi 2016-ban hivatalosan a GDP 3 százalékát

¹⁷ Iparági vezetők 1,8 millió fő elbocsátását tervezik az acéliparban és a szénbányászatban (Wong, Chun Han 2016).

tette ki). A kínai államháztartási statisztika eltér a nemzetközi sztenderdektől, különösen a helyi kormányzatoknál van nagyszámú olyan tétel, amelyik nem jelenik meg a költségvetésben. Az IMF szerint a költségvetésen kívüli tételek beszámításával az államháztartási deficit 2009 óta a GDP 10 százalékára, ennek megfelelően az államadósság a GDP 60 százalékára rúg (IMF 2016a:22–23). Ennek fényében a fiskális mozgástér már sokkal szerényebb.

A növekedési pályaváltáshoz szükséges finanszírozási források elvileg a költségvetési kiadások szerkezetének az átalakítása révén is előteremthetők. A költségvetési forrásokért folyó versenyben vélelmezhetően visszafogják az infrastrukturális nagyberuházásokat, ezek egy része a múltban ráadásul presztízs jellegű volt. Nagyszámú infrastrukturális projekt megtérülése egész élettartamára nézve kérdéses. A helyi kormányzatok eladósodásának mérséklése is teremthet némi pótlólagos finanszírozási mozgástérrel.

Ami a költségvetésen kívüli forrásokat illeti, az átgondoltabb infrastrukturális beruházások finanszírozásában nagyobb mértékben kívánnak támaszkodni a magántőkére PPP-konstrukciók (public-private partnership, azaz a köz- és a magánszféra partnersége) formájában. Szó van arról, hogy a társadalombiztosítási alap vásárol önkormányzati kötvényeket. A mintegy 600 milliárd dollárnyi eszközzel rendelkező állami szuverén vagyonalap is számításba jöhet finanszírozási forrásként. A feldolgozóipar áramvonalasításával, illetve műszaki-szerkezeti korszerűsítésével kapcsolatban felvethető a külföldiműködőtőke-bevonásra való még nagyobb mértékű támaszkodás, amiről kevés szó esik a hivatalos dokumentumokban.

A jelenleg a GDP 2 százalékát kitevő *katonai kiadások* növelése, főleg, ha azok nagy része technológia-intenzív fegyverek és egyéb katonai berendezések hazai forrásból történő beszerzésére irányul, fékezheti az ipar, kisebb mértékben az építőipar leépülését, és korszerű fegyverek és fegyverrendszerek kifejlesztése esetén lökést adhat a műszaki fejlesztésnek is. Feltételezhető, hogy a kínai fegyverkezés fokozása mögött a nemzetközi politikai ambíciók mellett ilyen gazdasági megfontolások is meghúzódnak.

A kínai piacgazdaság sajátos modelljében a piaci mechanizmusok nem érvényesülnek maradéktalanul. Ennek egyik megnyilvánulási formája a sok *állami bank* és az *állami vállalatok* nemzetközi összehasonlításban számottevő nemzetgazdasági jelentősége. Az utóbbi három évtizedben a magánszféra térnyerésével, a privatizációval, a csődökkel és az állami vállalatok áramvonalasításával¹⁸ az *állami vállalati szektor* nemzetgazdasági súlya ugyan zsugorodott, így jelenleg az összes kínai vállalatnak csak mindössze 5 százaléka van teljes vagy többségi állami tulajdonban, viszont rájuk jut a városokban foglalkoztatottak 17 százaléka, az ipar árbevételének

¹⁸ Az ún. transzformációs dinamikát részletesen tárgyalja Csanádi et al. (2009).

22 százaléka, az ipar eszközállományának 38 százaléka és a részvénytőke kapitalizációjának¹⁹ kiemelkedő része. Jelentősek a felesleges kapacitások, elsősorban a nehéziparban (szénbányászat, acél- és hajógyártás, nehézgépipar), ahol az állami vállalatok többsége veszteséges.

A hivatalos álláspont szerint az állami vállalatok az utóbbi évtizedekben végrehajtott reformok eredményeként ki vannak téve a belső és a külső versenynek, és piaci alapon működnek. Ezzel szemben független elemzők és a külföldi részesedéssű vállalatok vezetői szerint a kínai állami vállalatok különféle kedvezményekben és privilégiumokban részesülnek (monopolpozíciók, közvetlen szubvenciók, a piaconál kedvezőbb finanszírozás, versenyszabályok alól való felmentés, közbeszerzéseken megrendelések elnyerése, kizárólagos piacra jutás stb.), ami versenyhátrányt okoz a magánvállalatoknak, torzítja a piaci viszonyokat és nem csekély mértékben hátráltatja az innovációt is.

A vállalati szektornak 2011-ben a GDP 97, 2015-ben viszont már 127 százalékára jutó adósságának nagy része az állami vállalatoknál halmozódott fel, ezek tekintélyes hányada nem teljesítő, azaz rossz hitel. Az adósságok felhalmozódásában nem csekély szerepe volt a legutóbbi globális pénzügyi és gazdasági válság hatásainak enyhítését célzó expanzív állami hitelezésnek, ami a válság után is folytatódott. Az állami kimentés lehetősége táplálja a potyautas magatartást és az erkölcsi kockázatot, ami lényeges gátja a növekedési pályaváltásnak.

A radikális reformot, azaz az állami vállalatok működésének piaci alapokra való helyezését rövid távon a tömeges vállalati csődöktől és következményeiktől (termeléseszközök, elbocsátások) való félelem akadályozza, ezért az nem is várható.²⁰ A jelenlegi állapot konzerválása viszont magában hordja a további eladósodást, ami hosszabb távon fenntarthatatlan. Az állami nagyvállalatok utóbbi időben történt összevonása, amit méretgazdaságossági megtakarítások realizálásával és az állami vállalatcsoportok közötti verseny kiiktatásával indokoltak, inkább rontott, mint javított az állami vállalati szektor helyzetén. További kiterjedt privatizációról elsősorban ideológiai okokból nincs szó, a vegyes tulajdonlás, azaz a kisebbségi magántulajdon nem oldja meg a hatékonysági és egyéb problémákat. A szektort áthatja a korrupció. A reformkezdeményezések rövid időn belül az érintettek ellenállásába ütköznek.

A növekedési pályaváltás egyik legjelentősebb kihívása a *kutatás, fejlesztés és innováció jelentőségének a növelése*, ami elengedhetetlen a globális értékláncban való feljebb lépéshez. A kínai innovációs rendszer térben koncentrált, néhány nagyvárosra összpontosul, ezáltal nagy szakadék van az egyes régiók között. Sajátos ellentmondás, hogy bár a stratégiai tervezés eszközeivel (megfelelő pénzügyi, humán és

¹⁹ Kapitalizáció: a részvények száma szorozva az árfolyamukkal.

²⁰ A piaci reformok nyomán az 1990-es évtizedben mintegy 40 millió főt bocsátottak el az állami vállalatoktól (Pelkmans et al. 2016:46).

egyéb erőforrások biztosítása stb.) erőteljesebben lehet befolyásolni a kutatást, azon belül is az új tudományos eredmények elérését célzó invenciókat, a kínai gazdaság mégis a fejlesztésben erősebb. A K+F ráfordítások növelése önmagában nem feltétlenül járul hozzá a GDP növekedéséhez. Sikeres innovációs tevékenységhez olyan gazdasági környezetre van szükség, amelyben a gazdasági szereplők alulról felfelé építkezve, adminisztratív kötöttségektől függetlenül, rugalmasan, egymással szabadon kommunikálva, ötleteiket kicserélve és továbbfejlesztve működhetnek és vállalhatnak kockázatokat. Ehhez elengedhetetlen a szellemi tulajdon védelme a versenytársaktól, ami a kutatás-fejlesztési költségek megtérülésének lényeges feltétele, és aminek intézményesítése és kikényszerítése Kínában sok kívánnivalót hagy még maga után. További gátló tényező a túlzott biztonságra való törekvés, ami miatt korlátozzák a szervezeteken kívüli kommunikációt (*Pencea – Bâlgâr 2016:45–46*).

Jelentősebb tartalékok lehetnek még a szintén alulról felfelé építkező, a kutatás-fejlesztés-innovációnál tágabb terület, a *vállalkozásfejlesztés* terén. Visszalépésnek tekinthető, hogy a Világbank adatbázisa alapján a vállalkozásindítás időigénye a 2010. évi 20,9 napról 2013-ban 34,1 napra nőtt, 2016-ban 28,9 napot tett ki, ami a fejlett országokra jellemző értékekhez képest rendkívül magas.

A növekedési pályaváltást a nagyarányú *eladósodás* is nehezíti, aminek eredete a 2008. évi recessziót ellensúlyozó fiskális és hitelexpanzióra vezethető vissza. Kína teljes adósságállománya (vállalati szféra, háztartások, állam) 2007 óta megnégyszereződött, jelenleg a GDP 280 százalékára becsülhető, meghaladja Németország és az USA megfelelő értékét. Ez fenntarthatatlan, de nem látni, hogyan lehetne mérsékelni súlyos negatív mellékhatások nélkül. A problémát súlyosbítja az ún. *árnyékbankrendszer*. Ez olyan nem banki pénzügyi közvetítőkből áll, amelyek közvetlenül értékesítenek pénzügyi termékeket a piaci szereplőknek. A felügyeleti hatóságok jogköre nem terjed ki rájuk, sok kockázatos termékkel rendelkeznek, miközben mind nagyobb mértékű a hivatalos bankrendszerrel való összefonódásuk. Becsült terjedelme a kínai GDP mintegy 80 százalékára rúg, jelentősen megnövelve a hitelpiaci buborékot, ami rövid távon a kínai gazdaság talán leglényegesebb kockázati tényezője (*Moodys 2016*).

Az 1978 utáni évtizedekben a reálszféra rendkívül dinamikus növekedésével nem tartott lépést a *pénzügyi szféra* szélességben és mélységben történő fejlődése, a pénzügyi közvetítő rendszer még mindig a beruházásorientált növekedési modell követelményeit tükrözi. Pénzügyi megtakarításait a háztartások sokáig igen alacsony hozamú pénzügyi eszközökbe fektethették. Hosszú időn keresztül gyakorlatilag a bankbetét volt az egyetlen befektetési lehetőség és forma. A kamatlábat mesterségesen, adminisztratív eszközökkel alacsony szinten tartották, ami nem csekély mértékben szolgálta a gazdaság és a társadalom erőforrásainak a beruházások javára történő átcsoportosítását.

A reálgazdasági szféra és a háztartások igényeihez képest jelenleg is alulfejlett a kínai pénzügyi közvetítő rendszer. Szofisztikáltabb belföldi befektetési lehetőségek (például a központi kormány által kibocsátott állampapírok piaca alig nagyobb a britnél, miközben a két ország gazdasági dimenziói nagyságrendekkel különböznek egymástól) és külföldi pénzügyi eszközök vásárlási lehetőségének hiányában vagy szűkössége miatt a háztartások megtakarításainak tetemes hányada kockázatosabb eszközökbe: ingatlanokba és részvényekbe áramlott, aminek hatására mindkét piac túlértékelté vált. Ez kevésbé érvényes az ingatlanpiacon, mint a részvényt piacon, mert itt a spekulatív kereslet mellett – többek között demográfiai okok miatt – tényleges, azaz fizikai kereslet is van lakások iránt. Az ingatlanpiac makrogazdasági jelentősége az, hogy a hitelek jelentős része mögött ingatlanfedezet van, így számottevőbb szerepet játszik a gazdasági növekedésben. A részvényt piacon, amelynek mérete a svájcinnal felel meg, a részvényárfolyamokat (jelentős részben állami vagy állami részesedésű vállalatokról van szó) egyértelműen a spekuláció nyomta fel. Sok nyugati szakértő aggodalmaitól eltérően a nemzetközi összehasonlításban alacsony kapitalizáció miatt (ami a GDP egyharmadára rúg a fejlett piacgazdaságok 100 százalékos körüli értékével szemben) a részvényt piaci buborék kidurranása valószínűleg nem veszélyezteti a pénzügyi stabilitást és a reálgazdasági szférát. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a 2015 júliusában és augusztusában kidurranó részvényt piaci buborék hatásait (a lehetséges negatív politikai következményektől tartva) a kínai hatóságok piacokonformnak nem nevezhető, adminisztratív intézkedésekkel (részvény-short megtiltása, nagy volumenű tőzsdei részvényvásárlás részben állami forrásokból az árfolyamzuhanás megakadályozása végett stb.) igyekeztek tompítani.

A kínai kormány az *árfolyamrezsím* segítségével hosszú ideig alulértékelt szinten tartotta a jüan dollárral, illetve egyes időszakokban a valutakosárral szembeni árfolyamát. Bár 2015-ben történtek lépések a kínai árfolyamrezsímben a piaci elemek erősítésére, nem utolsósorban a Nemzetközi Valutaalap javaslataival, illetve a kínai fizetőeszköz nemzetközi szerepének erősítésével kapcsolatban, az árfolyamrendszer liberalizálása még várat magára. Az új növekedési pályával szembeni követelményekkel a *jüan felértékelődése* lenne összhangban, ami – a hazai pénzügyi közvetítőrendszer reformjával összekötve – az erőforrások hatékonyabb allokációjához is hozzájárulhatna, és ösztönözné a feljebb lépést a technológiai piramison és a globális értékláncokban. Ugyanakkor a jelenlegi körülmények között sok, itt nem részletezhető ok miatt az árfolyamrendszer liberalizálása a jüan gyengüléséhez vezetne, ami egyetlen más országnak sem érdeke és szélsőséges esetben árfolyamháborúhoz vezethetne.

A mértékadó előrejelzések szerint a növekedéslassulás ellenére *Kínának nagy valószínűséggel sikerül elkerülnie a közepes fejlettség csapdáját, mind abszolút, mind relatív értelemben.* Teljes biztonsággal természetesen nem lehet kizárni a recessziót, de ennek valószínűsége jelenleg elhanyagolható, nem számolnak vele a mérvadó

középtávú prognózisok. A fő kockázati tényező inkább az, hogy a növekedésllassulás a várhatónál nagyobb mértékű lesz, nem utolsósorban a hitelpiaci buborék esetleges kidurranása következtében. A Világbank középtávú prognózisának alapforgatókönyve 2015 és 2020 között éves átlagban 7 százalékos, 2020 és 2025 között 6 százalékos, 2025 és 2030 között 4,9 százalékos kínai GDP-dinamikával számol (*World Bank 2015:22*). Bár nem a legmagasabbak lesznek, ezek az értékek valószínűleg meghaladják a világgazdaság várható növekedési ütemét, azon belül jelentősen magasabbak lesznek a fejlett országokénál. Ebből következően folytatódik Kína felzárkózása a fejlett országok mögé, csak lassabban, mint az 1978 és 2011 közötti időszakban, és az USA utolérése a GDP volumene tekintetében 2030 után lesz reális lehetőség.

Figyelmet érdemel, hogy a Világbank ún. *reformforgatókönyve* az alapforgatókönyvhöz képest az említett periódusokban éves átlagban mindössze 0,1–0,2 százalékponttal magasabb GDP-dinamikát feltételez (*World Bank 2015:22*). Ez hosszabb időtávon természetesen számottevő javulás. A reformok hatása a teljes tényezőtermelékenység éves átlagban 0,3–0,4 százalékpontos növekedési többletében mutatható ki, ami több mint ellensúlyozza a tőke gazdasági növekedéshez való hozzájárulásának a csökkenését. (A munkaerő mint növekedési forrás ugyanaz mindkét forgatókönyvben, azaz a munkaerő növekedését és csökkenését tápláló tényezők összességében kioltják egymás hatását a prognózisidőszakban.) Az előrejelzések alapján tehát a Kínával foglalkozó nyugati szakirodalom által gyakran fetiszizált piaci reformok csekély mértékben járulhatnak hozzá a gazdaság dinamizálásához, jelentőségük inkább abban van, hogy a teljes tényezőtermelékenység javulásán keresztül támogatják a növekedési pályaváltást, egy jobb minőségű, hatékonyabb növekedési útra való átállást.

A kínai növekedési pályaváltás rendkívül bonyolult, ellentmondásos folyamat, amelyet nehéz gazdasági modellekkel számszerűsíteni. Egyrészt az egyes területekre vonatkozó gazdaságpolitikai döntések a legtöbb esetben nem szándékolt mellékhatásként más területekre is hatással vannak. Másrészt a gazdaságpolitikai lépések egymást is befolyásolhatják, szoros korrelációban lehetnek, azaz multikollinearitás áll fenn. Mindennek következtében egyes intézkedések nemcsak erősíthetik, hanem gyengíthetik is a növekedési pályaváltás ütemét. Végül későbbi gazdaságpolitikai döntések, amelyek a jelenben nem ismertek, a növekedési pályaváltásnak nemcsak a sebességét, hanem az irányát is megváltoztathatják. Ezt a problémát a prognózisok úgy kezelik, hogy csak az ismert és azon tervezett intézkedésekkel számolnak, amelyek nagy valószínűséggel megvalósulnak. A műszaki tudományok fogalomrendszerét alkalmazva ez nem-lineáris rendszer, amelynek a jövőbeli viselkedése a közgazdaságtan fogalom- és eszközrendszerével nem, vagy rendkívül nagy bizonytalanságok mellett kvantifikálható. Ez is az egyik oka a jelen elemzés kvalitatív jellegének.

5. Összefoglalás, következtetések

A 2007 utáni négy évben, amely egybeesett a globális pénzügyi és gazdasági válság időszakával, a megváltozott világgazdasági környezet hatására és a gazdasági növekedés tradicionális hajtóerőinek a kimerülése nyomán Kínában a beruházások, az ipari és építőipari termelés és a feldolgozóipari export expanziójára támaszkodó extenzív gazdasági növekedési pálya forrásai és hajtóerői a kimerülés jeleit mutatták. Ezt koncentráltan jelezte a GDP-dinamika lassulása, ami később is trendszerűen folytatódott. A 2010 és 2016 közötti időszakban megindult a belföldi magánfogyasztás és a szolgáltatások bővülésén, a kutatás-fejlesztésen és innováción, a feldolgozóiparon belül a magasabb hozzáadottérték-tartalmú területek fejlesztésén és előretörésén, a globális értékláncban történő feljebb lépésen alapuló *tudás-, kutatás- és technológia-intenzív növekedési pályára való áttérés*. A folyamat az elején tart, befejezése hosszabb időt vesz igénybe, végeredménye nem garantált.

A növekedési pályaváltás részben *spontán módon*, a gazdaság önmozgása révén, esetenként a gyengébb ellenállás felé elmozdulva, *részben gazdaságpolitikai lépések és gazdasági-társadalmi reformintézkedések* hatására lendült mozgásba. A gazdaságpolitika és a gazdasági reformok koncepcionális alapjait a 12. és a 13. kínai ötéves terv és néhány hozzá kapcsolódó stratégiai dokumentum, valamint a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap és az OECD elemzései képezték. Ez utóbbiak összefüggésbe hozhatók a fejlett országokban a kínai növekedési pályaváltás globális következményeivel kapcsolatban jelentkező aggodalmakkal, kockázatokkal és bizonytalanságokkal. A gazdaságpolitikai célrendszer átrendezését, a növekedési pályaváltás követelményeivel összhangban lévő új gazdaságpolitikai célokat döntően a felülről lefelé építkező kínai stratégiai tervdokumentumok tartalmazták, a megvalósításukkal szembeni követelményeket és a megvalósításukra vonatkozó ajánlásokat a nemzetközi szervezetek alulról felfelé is építkező elemzései határozták meg. A növekedési pályaváltás végrehajtására az egyébként a korszak sikeres országban összegyűlt tapasztalatok ellenére nem állnak rendelkezésre kész receptek. A kínai gazdaság specifikus vonásai miatt a nemzetközi tapasztalatok hasznosíthatósága korlátozott. A felülről lefelé építkező gazdasági kormányzás magában rejti a túlzott centralizálás kockázatát, mert visszafoghatja a gazdasági szereplők alulról jövő növekedési energiáit és kezdeményezéseit.

A növekedési pályaváltás előmozdítása terén a gazdaságpolitika nagyszámú célkonfliktussal, ellentmondással, valamint belső és külső korlátozó tényezővel kénytelen szembesülni. Sok egymásnak ellentmondó követelménynek kell megfelelnie, illetve közöttük megtalálni valamilyen kielégítő egyensúlyt. Ezek közül a leglényegesebb célkonfliktus a gazdasági racionalitás és a társadalmi-politikai stabilitás közötti választás, azaz az, hogy a két követelmény közül az egyik csak a másik rovására érvényesíthető. Az ipar GDP-hez viszonyított arányának mérséklése és racionalizá-

lása, a termelékenységek javítása, a beruházások visszafogása, a falusi lakosság röghöz kötésének megszüntetése, az agrárárok liberalizálása és az urbanizáció előmozdítása a szolgáltató szektor térnyerése érdekében, a társadalom előregedésének fékezése, a valószínűsíthető csődök következtében az állami vállalatok működésének piaci alapokra helyezése rövid távon a munkaerőkínálat, illetve a munkanélküliség növekedésével párosul, ami gyengíti a társadalmi és politikai stabilitást. Az ettől való félelem, a vonatkozó kockázatoknak a reformok felpuhítása révén történő mérséklése fékezheti a növekedési pályaváltás ütemét.

A kutatás, fejlesztés és innováció ösztönzésének legfőbb korlátja a felülről lefelé építkező, igen erőteljes közvetlen állami szerepvállaláson alapuló gazdaságpolitika. Vélelmezhetően van tere a decentralizált, alulról felfelé építkező ösztönzőknek, de csak viszonylag szűk tartományban. E nélkül nem valószínű, hogy a gazdaság erőteljesebb liberalizálása széles tartományban serkentené az innovációs tevékenységet. Más a helyzet a *vállalkozásösztönzésben*, ahol az adminisztratív korlátok lebontásával és pozitív ösztönzőkkel is számottevő társadalmi energiák szabadíthatók fel.

A fogyasztás bővülésén alapuló növekedési pályára való áttéréshez elengedhetetlen a *háztartások megtakarításainak* a mérséklése. Ezt szolgálja a nyugat-európaihoz hasonló jóléti állam közpénzből történő kiépítési törekvése (egészségügyi, munkanélküliségi és nyugdíjbiztosítás, térítésmentes oktatás). A magánmegtakarítások visszafogásának viszont egyrészt globális tényezők, a folyó fizetési mérlegegyenlegekben az egyes országok és régiók között kialakult nagyarányú különbségek szabnak korlátokat. Másrészt a háztartások megtakarítási és fogyasztási szokásai is lassan alakulnak át, az állami beavatkozás nem ígér gyors változást a fogyasztás növekedése terén.

A kínai gazdaságpolitika a növekedési pályaváltáshoz kapcsolódó célkonfliktusokat bizonyos súlypont-áthelyezésekkel is igyekezett tompítani. Így a jelek szerint a növekedési pályaváltás szolgálatába állította a külgazdasági politikát, amennyiben az egy övezet, egy út nemzetközi infrastrukturális projekt a célországokban hozzá kapcsolódó beruházásokkal együtt, a hivatalos segélypolitika és a kínai kezdeményezésre és részvétellel alapított új nemzetközi pénzügyi intézmények hosszabb távon is lehetővé teszik a felesleges építőipari és feldolgozóipari exportkapacitások leépítésének elkerülését vagy legalábbis késleltetését. Az ipar tévesztésének lassulásához, adott esetben a műszaki-szerkezeti korszerűsítéshez a hadiipar fejlesztése is hozzájárulhat.

További kihívás a növekedési pályaváltáshoz szükséges *pénzügyi források biztosítása*. Az államháztartás tényleges terjedelmét és egyensúlyát tekintve a mozgástér önmagában véve is meglehetősen korlátozott, nemhogy a feladatokhoz képest. A finanszírozási korlátokon valószínűleg enyhítene a helyi kormányzatok túlzott

hitelfelvételének korlátozása, a PPP-konstrukciók rendszere, az állami vagyonalap forrásai és a külföldi működő tőke nagyobb mértékű bevonása.

Kínában az 1978-ban kezdődött világgazdasági nyitás óta *folyamatos a gazdasági kormányzás reformja*. A permanens reformfolyamat azonban nem volt egyenes vonalú, nem volt mentes kisebb-nagyobb visszarendeződésektől. A gyors és radikális irányváltások helyett a folyamatot a fokozatosság jellemezte. Ez azért kapott viszonylag csekély figyelmet a nemzetközi szakirodalomban, mert a közgazdasági gondolkodás fő sodrába tartozó szakértők csak azokat a gazdaságpolitikai és egyéb intézkedéseket sorolják a reformok kategóriájába, amelyek közelebb viszik Kínát a nyugati típusú modellhez, miközben például a növekedési pályaváltást más jellegű eszközökkel is elő lehet segíteni. Bár kétségtelenül szükség van fundamentális intézményi változtatásokra, nagyszámú jel szerint vannak még tartalékok a szakpolitikák reformja terén is.

A közép- és hosszú távra szóló előrejelzések alapján Kína elkerülheti a közepes fejlettség mind abszolút, mind relatív értelemben vett csapdáját, azaz folytatódhat felzárkózása a fejlett országok mögé, bár lassabban, mint 1978 és 2011 között. A folyamatot nem csekély negatív kockázat és bizonytalanság fogja kísérni. Az új, jobb minőségű növekedési pályára való átállás fő eszköze az ország rendelkezésére álló erőforrások hatékonyabb felhasználása lesz, amit a teljes tényezőtermelékenység javulása fog fémjelezni. Ebben a gazdasági kormányzás eszköztárán belül a többihez képest csekélyebb szerepük lesz a piaci reformoknak, nagyobb szerepük a gazdaságpolitika cél- és eszközrendszere átrendeződésének.

A kínai gazdasági kormányzás előtti leglényegesebb kihívást az jelenti, hogy mivel a gazdasági növekedés a politikai rendszer lényeges legitimáló tényezője, ezért a növekedési pályaváltást a GDP-dinamika minél kisebb visszaesése mellett kell levezényelnie, elkerülendő a társadalmi egyensúlyviszonyok felbomlását. Ez nem csekély mértékben függ a globális környezet alakulásától is. Világgazdasági súlya, a globális gazdasági folyamatokra való befolyása miatt Kína növekedési pályaváltásának viszonylag zökkenőmentes végrehajtása a világ minden világgazdaságra nyitott országa érdeke, a folyamat támogatása – természetesen, ha indokolt, akkor kritikával – globális érdek.

Függelék

1. táblázat							
Adatok a kínai gazdaságról							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
A GDP volumene folyó áron, billió USD	6,06	7,52	8,57	9,63	10,55	11,18	11,39
Lakosságszám, milliárd fő	1,34	1,35	1,35	1,36	1,37	1,37	1,38
Városi lakosság az összlakosság %-ában	49,2	50,6	51,9	53,2	54,4	55,6	
Az egy főre jutó GDP folyó áron, USD	4 523	5 582	6 329	7 080	7 718	8 140	8 260
Változatlan áras GDP százalékos változása	10,6	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,6
A GDP termelésének megoszlása (100%)							
Mezőgazdaság (%)	9,6	9,5	9,5	9,4	9,2	9,0	
Ipar (%)	46,2	46,1	45,0	43,7	42,7	40,5	
Szolgáltatások (%)	44,2	44,3	45,5	46,9	48,1	50,5	
Áru- és szolgáltatásexport a GDP %-ában	26,5	26,4	25,7	24,8	23,9	22,4	
Áru- és szolgáltatásimport a GDP %-ában	22,9	24,4	23,0	22,3	21,2	18,8	
Az áru- és szolgáltatásforgalmi egyenleg a GDP %-ában	3,6	2,0	2,7	2,5	2,7	3,6	
A külkereskedelmi áruforgalmi egyenleg a GDP %-ában		3,0	3,6	3,7	4,1	5,1	5,1
Beruházások a GDP százalékában	47,3	47,2	47,3	47,7	46,2	45,0	43,9
Bruttó megtakarítások a GDP %-ában	51,8	49,8	49,7	48,8	49,3	47,9	46,0
A bruttó megtakarítások és a beruházások különbsége a GDP %-ában	4,5	2,7	2,4	1,1	3,1	3,0	2,3
Az áru- és szolgáltatásexport volumenének %-os változása (évente)	26,6	14,6	5,9	8,8	6,9	1,8	1,9
Csúcstechnológia a feldolgozóipari export %-ában	27,5	25,8	26,3	27,0	25,4		
Az áru- és szolgáltatásimport volumenének %-os változása	19,9	17,7	6,6	10,6	8,7	0,6	3,9
K&F-kiadás a GDP %-ában	1,7	1,8	1,9	2,0	2,0		
Felsőfokú képzési bruttó beiskolázási ráta %	23,9	24,9	27,2	30,2	39,4		
Nominális bérek százalékos változása		16,7	14,0	12,9	10,0	9,9	9,0
Havi minimálbér (júan)	1 120	1 280	1 450	1 620	1 820	2 020	
A háztartások rendelkezésre álló jövedelme a GDP %-ában		58,3	59,4	60,0	60,7	62,2	63,2
A háztartások megtakarítása a rendelkezésükre álló jövedelem %-ában		41,0	40,8	38,5	37,9	37,4	36,9
A háztartások adóssága a GDP %-ában		27,8	29,6	33,0	35,3	38,4	41,8
A nem pénzügyi vállalkozások belföldi adóssága a GDP %-ában		97,0	104,7	108,9	112,8	120,0	127,4
Vállalkozásindítás időigénye (nap)	20,9	20,9	20,9	18,2	34,4	31,1	28,9
A pénzügyi szféra által nyújtott összes belföldi hitel a GDP %-ában	143,6	142,1	150,8	157,6	169,4	169,6	
Munkanélküliségi ráta %	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1

1. táblázat (folytatás)**Adatok a kínai gazdaságról**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
A fogyasztói árindex %-os változása	3,3	5,4	2,6	2,6	2,0	1,4	2,1
A lakásárak változása százalékban (nominálisan)		5,7	8,7	7,7	1,4	9,1	8,9
Államháztartás a GDP %-ában							
Bevételek	24,6	26,9	27,7	27,7	28,0	28,6	27,7
Kiadások	24,0	27,0	28,4	28,5	28,9	31,3	30,7
Egyenleg	0,6	-0,1	-0,7	-0,8	-0,9	-2,7	-3,0
Bruttó államadósság a GDP %-ában	33,1	33,1	34,0	36,9	39,8	42,9	46,3
Magán-egészségügyi kiadások a GDP %-ában	2,2	2,2	2,3	2,4	2,5		
Állami egészségügyi kiadások a GDP %-ában	2,7	2,8	2,9	3,0	3,1		
Folyó fizetési mérleg milliárd USD	237,8	136,1	215,3	148,2	277,4	330,6	270,8
Folyó fizetési mérleg a GDP %-ában	3,9	1,8	2,5	1,5	2,6	3,0	2,4
Katonai kiadások a GDP %-ában	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	2,0	
Nettó külföldi működőtőke-beáramlás milliárd USD	243,7	280,1	241,2	291,0	268,1	249,9	
Nettó külföldi működőtőke-beáramlás a GDP %-ában	4,0	3,7	2,9	3,1	2,6	2,3	
Nettó hivatalos fejlesztési támogatás és segély milliárd USD	645	-608	-193	-672	-960		
Bruttó hivatalos devizatartalék milliárd USD		3 256	3 388	3 880	3 899	3 406	3 181

Megjegyzés: * A 2016. évi számok az IMF előzetes adatai.

Forrás: Nemzetközi Valutaalap adatbázisa. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/weodata/weoselser.aspx?c=924&t=1>

Világbank adatbázisa <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=CHN>
<http://www.tradingeconomics.com/china/minimum-wages>

Letöltés ideje: 2016. november 20.

Felhasznált irodalom

- Aiyar, Shekhar – Duval, Romain – Puy, Damien – Wu, Yiqun – Zhang, Longmei (2013): *Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap*. IMF Working Paper, WP/13/71, March, pp. 64, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1371.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 17.
- Angang, Hu (2015): *Embracing China's „New Normal”. Why the Economy Is Still on Track*. Foreign Affairs, Volume 94, Number 3, May/June:8–12.
- Bokros Lajos (2015): *Kína, a huszonegyedik század legnagyobb kihívása*. Élet és Irodalom, LIX. évfolyam, 51-52. szám, december 18.
- China State Council (2015): *Made in China 2025*. July:7 és 38.
- Csanádi Mária – Hairong, Lai – Gyuris Ferenc (2009): *A világválság és hatása a rendszer átalakulására Kínában*. Közgazdasági Szemle, LVI. évf., szeptember:814–834.
- Csanádi Mária (2014): *Állami beavatkozás, lokális eladósodás, túlfűtöttség és ezek rendszerbeli okai a globális válság alatt Kínában*. Tér és Társadalom / Space and Society 28. évf., 1. szám:113–129.
- Holz, Carsten – Wu, Harry (2015): *Making the numbers add up*. Financial Times, szeptember 29:8.
- IMF (2016a): *The People's Republic of China. International Monetary Fund Country Report*, No. 16/270, August:22-23. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16270.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 27.
- IMF (2016b): *World Economic Outlook*, October. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 12.
- Jordán Gyula (1998): *A város és a vidék közötti szakadék és a belső migráció Kínában*. Statisztikai Szemle, 4-5:407-417. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1998/1998_04-05/1998_04-05_407.pdf Letöltés ideje: 2016. november 12.
- Krugman, Paul (2013): *Hitting China's Wall*. The New York Times, July 18. <http://www.nytimes.com/2013/07/19/opinion/krugman-hitting-chinas-wall.html?partner=rssnyt&emc=rss> Letöltés ideje: 2016. november 21.
- Larson, Georg – Loayza, Norman – Woolcock, Michael (2016): *The Middle-Income Trap: Myth or Reality?* Research Policy Brief from the World Bank Malaysia Hub, No.1, March. <http://documents.worldbank.org/curated/en/965511468194956837/pdf/104230-REVISED-RPB-1-Middle-Income-Trap.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 17.

- Lee, Il Houg – Syed, Murtaza – Xueyan, Liu (2012): *Is China Over-Investing and Does it Matter?* IMF Working Paper, WP/12/277, November, 22 o. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12277.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 20.
- Lewis, W. Arthur (1955): *The Theory of Economic Growth*. Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, pp. 453.
- Ma, Damien (2016): *Can China Avoid the Middle Income Trap?* March 12 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/03/12/can-china-avoid-the-middle-income-trap-five-year-plan-economy-two-sessions/> Letöltés ideje: 2016. november 29.
- Moody's: (2016): *Negative outlook on China's banking system driven by challenging operating environment and deteriorating asset quality and profitability*. 31 May 2016. https://www.moody's.com/research/Moodys-Negative-outlook-on-Chinas-banking-system-driven-by-challenging--PR_349828 Letöltés ideje: 2016. november 1.
- National People's Congress of China (2016): *China's NPC approves 13th five-year plan*. National People's Congress, Issue 1, 48 o. <http://www.npc.gov.cn/npc/zgrdzz/site1/20160429/0021861abd66188d449902.pdf>
- OECD (2015a): *All on Board: Making Inclusive Growth Happen in China*, March, 108 o. https://www.oecd.org/china/all-on-board-making-inclusive-growth-happen-in-china_EN.pdf Letöltés ideje: 2016. november 23.
- OECD (2015b): *China in a Changing Global Environment*, March, 97 o. https://www.oecd.org/china/china-in-a-changing-global-environment_EN.pdf Letöltés ideje: 2016. november 23.
- Pelkmans, Jacques et al. (2016): *Tomorrow's Silk Road. Assessing an EU-China Free Trade Agreement*. Centre for European Policy Studies, Brussels, 308 o. https://www.ceps.eu/system/files/EUCHINA_FTA_Final.pdf Letöltve: 2016. november 12.
- Pencea, Sarmiza – Bâlgâr, Ana-Cristina (2016): *China's Transition to the Innovation-Driven Economy: Stepping Stones and Road-Blocks*. Global Economic Observer 4.1: 31–46. http://www.globeco.ro/wp-content/uploads/vol/split/vol_4_no_1/geo_2016_vol4_no1_art_004.pdf Letöltés ideje: 2016. November 1.
- SCPRC (2011): State Council of the People's Republic of China: *China's 12th Five-Year Plan* 47 o. <http://www.cbichina.org.cn/cbichina/upload/fckeditor/Full%20Translation%20of%20the%2012th%20Five-Year%20Plan.pdf>
- Székely-Doby András (2014): *Urbanizációs tendenciák és a vidék-város ellentét gyökerei Kínában*. Köz-Gazdaság, 3. szám:83–97. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1756/1/Koez-gazdasag_2014n3p83.pdf Letöltés ideje: 2016. november 12.

- UCBC (2015): *The US-China Business Council: Full List of 13th Five-Year Plan Targets and Comparison of Targets in the 12th Five-Year Plan*, 4 o. https://www.uschina.org/sites/default/files/Full%20List%20of%2013th%20FYP%20Targets_0.pdf Letöltés ideje: 2016. november 23.
- Wheatley, Alan (2010): *Avoiding the Middle Income Trap*. The New York Times, October 25. http://www.nytimes.com/2010/10/26/business/global/26inside.html?_r=0 Letöltés ideje: 2016. november 21.
- Wildau, Gabriel (2015): *Scepticism about the accuracy of the country's official data has intensified as investors worry that economic slowdown is worse than Beijing admits*. But what if the underlying figures are reliable? Financial Times, szeptember 29:8 <https://www.ft.com/content/cb446e10-6057-11e5-97e9-7f0bf5e7177b>.
- Wong, Chun Han (2016): *China May Reign in Wage Increases to Boost Economy*. The Wall Street Journal, March 10. <http://www.wsj.com/articles/china-may-rein-in-wage-rises-to-boost-economy-1457616686> Letöltés ideje: 2016. november 27.
- Wong, Christine (2011), *"The Fiscal Stimulus Programme and Public Governance Issues in China"*, OECD Journal on Budgeting, Vol. 11/3, 24 o. <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Public%20Governance%20Issues%20in%20China.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 7.
- World Bank (2015): *China Economic Update*, June 2015, 28 o. www.worldbank.org/en/country/china/publication/china-economic-update-july-2015 Letöltés ideje: 2016. november 23.
- World Bank – Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China (2013): *China 2030. Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*. Washington, 473 o. <http://documents.worldbank.org/curated/en/781101468239669951/China-2030-building-a-modern-harmonious-and-creative-society> Letöltés ideje: 2016. november 23.
- Youwei [egy Kínában élő tudós álneve] (2015): *The End of Reform in China. Authoritarian Adaptation Hits a Wall*. Foreign Affairs, Volume 94, Number 3, május-június:2-7.

Kína – Az egyensúly helyreállítása és a fenntartható felzárkózás

Rippel Géza

A Kínai Népköztársaságot az elmúlt évtizedekben lendületes gazdasági növekedés jellemezte, így érdemi felzárkózást mutatott a fejlett gazdaságok fejlettségi szintjéhez. A GDP növekedési ütemének válság kitörése utáni jelentős lassulását ciklikus és strukturális tényezők egyaránt magyarázzák. A válság előtti növekedési modellből örökölt egyensúlytalanságok jelentősége emelkedett, megkérdőjelezve a gyors gazdasági felzárkózás fenntarthatóságát. Az „új norma” keretében a kínai gazdaság egyensúlyának helyreállítása elsősorban a lakossági fogyasztás előtérbe helyezésével mehet végbe, ugyanakkor a magánszféra jelentőségének erősítése továbbra is kiemelt fontosságú. A közepes jövedelmi csapda elkerülése érdekében Kínának elsősorban a hazai innováció, a magasabb hozzáadott értékű termelés és a rugalmasabb pénzügyi rendszer révén kell emelnie termelékenységét. Egy kiegyensúlyozottabb és fenntarthatóbb növekedési pálya eléréséhez elengedhetetlen a jelenleg fennálló egyensúlytalanságok – jelentős területi egyenlőtlenségek, a kínai pénzügyi rendszer gyengeségei – mérséklése. Jelen tanulmány a konvergenciaelmélet és a kelet-ázsiai országok tapasztalatait felhasználva mutatja be a sikeres felzárkózás feltételeit.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: O1, O47, O53

Kulcsszavak: Kína, gazdasági felzárkózás, közepes jövedelem csapdája, aggregált termelékenység, gazdaságszerkezet

1. Bevezetés

Kínát az elmúlt évtizedekben élénk gazdasági növekedés jellemezte, amelyet többek között az ország mérete, nyersanyagokkal való ellátottsága és egyedi történelme magyarázott. Az 1970-es évek végén végrehajtott kínai gazdasági nyitásnak köszönhetően az ország könnyebben jutott külföldi tőkéhez és elmélyítette a globális értékláncokban betöltött szerepét. A „nyitott kapuk politikájával” párhuzamosan jelentősen megugrott a gazdasági növekedés üteme, különösen miután az ország 2001-ben csatlakozott a Kereskedelmi Világszervezethez (WTO). A WTO-csatlakozás és a globális válság kitörése között közel 20 százalékkal növekedett a kínai export, ami a világkereskedelem átlagának több mint háromszorosát tette ki. A Mao-kor-

Rippel Géza a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: rippelg@mnk.hu.

A kézirat első változata 2016. szeptember 21-én érkezett szerkesztőségünkbe.

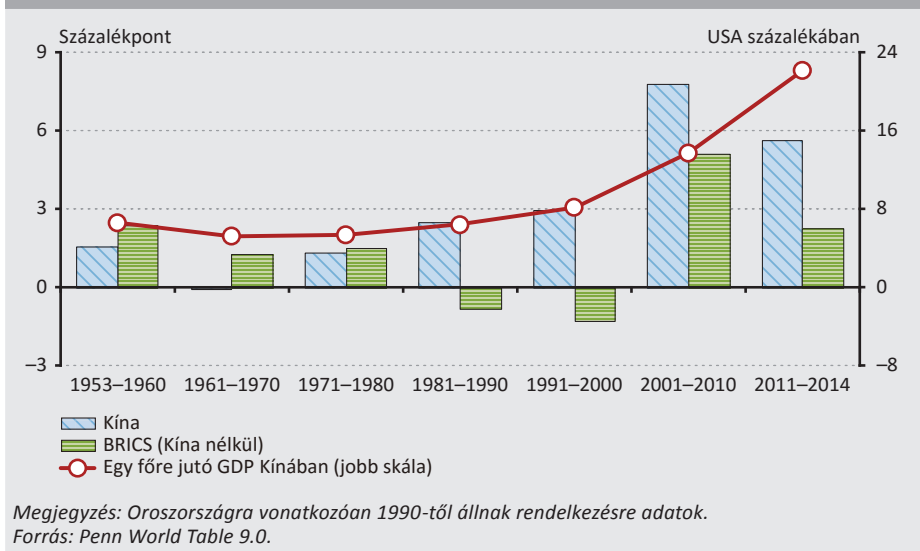
szakhoz képest a szolgáltatások relatív jelentősége emelkedett, és a termelékenység bővülése szintén pozitívan befolyásolta a gazdasági teljesítményt.

Az elmúlt két évtizedben Kína bruttó hazai terméke átlagosan közel 8 százalékkal növekedett (2001 és 2010 között több mint 9 százalékkal), ami élénkítette a világkereskedelmet és a globális gazdasági növekedést. Más nagy feltörekvő gazdaságok – Brazília, Oroszország, India és a Dél-afrikai Köztársaság (a BRICS-országok) – szintén élénken, a fejlett gazdaságokét meghaladó ütemben növekedtek az elmúlt évtizedekben. Kína GDP-je 1978 óta átlagosan 4,5 százalékponttal bővült gyorsabban, mint az Amerikai Egyesült Államoké, 2001 óta pedig 6,7 százalékponttal (1. ábra).

Az élénk növekedés gazdasági fejlődés szempontjából történő értékelésekor a GDP helyett a leggyakrabban használt mutatószám a vásárlóerő-paritáson (PPP) mért egy főre jutó bruttó hazai termék. Kína elmúlt évtizedekben lezajló jelentős növekedése az egy főre jutó GDP érdemi emelkedését eredményezte. 1978-ban Kína az USA fejlettségi szintjének csupán 5 százalékát tette ki, ami az elmúlt évek jelentős bővülésének hatására 2014-re közel 24 százalékra nőtt.

1. ábra

Többlet GDP-növekedés és egy főre jutó GDP az USA-hoz viszonyítva

Bár a kínai egy főre jutó GDP továbbra is jelentősen elmarad az USA-étól és más fejlett gazdaságokétól, az elmúlt évtizedekben tapasztalt robusztus gazdasági növekedés indokolja az alábbi elemzés fontosságát. A vizsgált időszakban a jelentős gazdasági expanzió nem volt inkluzív, ami az egyensúlytalanságok növekedését eredményezte és akadályokat gördített a gazdasági fejlettség további emelkedése elé. A folyamat eltérő módon hatott a különböző gazdasági ágazatokra, ami torzította

a jövedelmek és a termelékenység szerkezetét. A válság kitörése óta a kínai GDP növekedési üteme lassult, amit ciklikus és strukturális tényezők egyaránt magyaráznak.

A lendületes gazdasági felzárkózás fenntartásához Kínának változtatnia kellett növekedési modelljén. A kínai gazdaság áttérése egy „új normára” („new normal”) már elindult, egy kiegyensúlyozottabb növekedési pálya eléréséhez azonban további lépések szükségesek. Kína a világ egyik legnagyobb gazdasága, így a gazdaságszerkezet átalakulása a globális gazdasági teljesítményt is befolyásolhatja. Jelen tanulmány rávilágít a fenntartható gazdasági felzárkózás feltételeire az „új norma” keretében, és kijelöli a további fejlesztésre szoruló területeket is. Kína elmúlt évtizedekben mutatott élénk gazdasági bővülésének és a növekedési ütem közelmúltbeli lassulásának értékelésekor érdemes figyelembe venni a konvergenciaelmélet eredményeit és a gazdasági szerkezet változását is.

2. Gazdasági felzárkózás – Elmélet és empirikus tapasztalatok

Az ország kivételes gazdasági teljesítményével párhuzamosan a kínai egy főre jutó GDP közeledett a fejlett gazdaságok fejlettségi szintjéhez. Kína teljesítményének hosszú távú értékelésekor figyelembe kell venni a felzárkózás jellemzőit és a gazdaságelméletek megállapításait. Az alábbi fejezet a konvergenciaelmélettel és a gazdasági felzárkózás empirikus tapasztalataival foglalkozik, elsősorban azzal a céllal, hogy összefoglalja a sikeres esetek közös jellemzőit és rávilágítson a konvergencia szükséges feltételeire.

2.1. A gazdasági felzárkózás elméletének áttekintése

A gazdasági felzárkózás egy több évtizeden át zajló folyamat, amely jellemzően hosszú távú gazdasági összefüggések és egyensúlyi állapotok segítségével írható le és elemezhető. A neoklasszikus modellek eredményei szerint az azonos fundamentumokkal (preferenciákkal, termelési technológiával és gazdaságpolitikával) rendelkező országok hosszú távon azonos egy főre jutó GDP-t érnek el. A kiinduló fejlettségi szint ilyen jellegű figyelmen kívül hagyását feltételes konvergenciának nevezzük. Ehhez képest az abszolút konvergencia során eltérő kiinduló fejlettségi szintű országok a fundamentumaiktól függetlenül ugyanazt az egy főre eső GDP-t érik el (*Galor 1996*).

Solow (1956) és *Ramsey (1928)* eredményei a feltételes konvergenciát támasztják alá, ugyanakkor számos cikk megkérdőjelezi a neoklasszikus konvergenciaelmélet állításait (*Durlauf és szerzőtársai 2006; Bernard–Durlauf 1996*). Konvergencia-klubokról akkor beszélhetünk, amikor hasonló fundamentumokkal rendelkező országok a kiinduló fejlettségi szintjük függvényében eltérő GDP-szintek felé konvergálnak. Az egy klubhoz tartozó országok egyrészt hasonló jövedelmi szint felé tarthatnak, függetlenül a fundamentumaiktól, másrészt pedig lehetséges az is, hogy a kezdetben hasonló országok hosszú távon jelentősen eltérő növekedési pályát követnek. A kon-

vergenciaklubokat sikeresen azonosították az empirikus szakirodalomban, azonban annak a valószínűsége igencsak alacsony, hogy hasonló gazdaságok jelentősen eltérő növekedési pályákat kövessenek.

Noha a konvergenciaelmélet eredményei segítenek egy ország gazdasági teljesítményének jobb megértésében, Kína kivételes gazdasági növekedésének értelmezése nehéz a konvergenciaelmélet alapvető modelljeivel. Ezek a modellek a felzárkózást egységes folyamatként kezelik, az országok azonban – különösen a feltörekvő gazdaságok – eltérő gazdasági és politikai rendszerekkel, illetve növekedési periódusokkal jellemezhetők. Ráadásul a szakirodalom csupán néhány konvergenciaklubot azonosít, így az ezen országcsoportokon belüli heterogenitás viszonylag magas lehet.

2.2. A sikeres gazdasági felzárkózás empirikus tapasztalatai és feltételei

A konvergenciaelmélet csak alapvető feltevésekkel és tendenciákkal szolgál egy ország felzárkózási folyamatáról, így az újonnan iparosodó kelet-ázsiai országok empirikus tapasztalatait és sikertörténeteit elemezve további információkhoz juthatunk a hosszú távú felzárkózás feltételeivel kapcsolatban. A gazdasági konvergencia szakaszainak értékelésekor a szakirodalom általában jövedelmi csoportokra hivatkozik. *Felipe és szerzőtársai (2012)* a következő jövedelmi csoportokat határozták meg az egy főre jutó GDP alapján a Világbank (2015) jövedelmi osztályozását és *Maddison (2010)* adatbázisát felhasználva:

- Alacsony jövedelem: 0–1 999 (1990-es USD, PPP alapon)
- Alsó közepes jövedelem: 2 000–7 249
- Felső közepes jövedelem: 7 250–11 749
- Magas jövedelem: 11 750 vagy magasabb

A szerzők szerint az alacsony jövedelmű országok száma 1950 óta csökkent, párhuzamosan a magas jövedelműek csoportjának bővülésével, különösen az 1960-as évek vége és 1980, valamint az 1980-as évek vége és 2010 között. Az első időszakban gyakran szoktak „aranykorként” (*Maddison 1982*) hivatkozni, amely számottevő termelékenység-növekedéssel jellemezhető. Az utóbbi periódus a kelet-ázsiai országok gazdasági fellendülését öleli fel.

A Világbank definíciója alapján Kína – a BRICS-országok közül Brazíliával és a Dél-afrikai Köztársasággal együtt – elérte a felső közepes jövedelmi státuszt. Az elmúlt közel fél évszázadban a magas jövedelmi státuszba csak relatíve kevés ország lépett. Az *OECD (2014)* alapján 1960 óta a 101 közepes jövedelmű országból 13-nak sikerült a magas jövedelmi státusz elérése, míg *Felipe és szerzőtársai (2012)* szerint 2010-ben csupán 32 ország (a minta 26 százaléka) jellemezhető magas jövedelműként. Számos országban azonosíthatóak dinamikus gazdasági növekedéssel jellemezhető időszakok, azonban ezek a periódusok jellemzően rövid időtávot öleltek fel. Tartósan gyors felzárkózás csupán az országok relatíve alacsony hányadában volt megfigyelhető.

Az elmúlt évtizedekben jellemzően a kelet-ázsiai országok esetében szembetűnő a közepesről magas jövedelmi státuszra emelkedés. Hongkongban, Japánban, a Koreai Köztársaságban, Szingapúrban és Tajvanon a kivételes gazdasági expanzióval jellemezhető időszakokban átlagosan 4,3 százalékponttal haladta meg a GDP éves növekedése az Egyesült Államokét (1. táblázat). A kelet-ázsiai országok teljesítménye alapján a közepesről magas fejlettségi szintre való sikeres felzárkózáshoz átlagosan 30–35 év élénk növekedéssel jellemzett időszak szükséges. A vizsgált periódusok végére a gyorsan növekvő kelet-ázsiai országok az egy főre jutó GDP alapján csatlakoztak a legfejlettebb országok csoportjához, míg néhányan (Szingapúr, Hongkong) az Egyesült Államok fejlettségi szintjét is meghaladták.

1. táblázat							
A sikeresen felzárkózó országok növekedési jellemzői							
Ország	Időszak kezdete	Időszak vége	Időszaki átlagos növekedés (%)	Időszak eleji relatív fejlettség az USA-hoz képest (%)	Időszak végi relatív fejlettség az USA-hoz képest (%)	Élénk növekedés hossza (év)	Éves átlagos felzárkózási sebesség USA-hoz képest (százalékpont)
Hongkong	1960	2011	5,2	22	106	51	3,2
Japán	1950	1995	5,8	18	85	45	3,6
Koreai Köztársaság	1981	2007	6,9	18	59	26	4,8
Szingapúr	1986	2007	7,2	47	134	21	5,2
Tajvan	1969	1997	6,7	20	70	28	4,7
Átlag			6,4	25	91	34	4,3

Megjegyzés: GDP/fő PPP alapon.
Forrás: Penn World Table 9.0.

Rohwer (1995) szerint a kelet-ázsiai országok élénk növekedése alapvetően négy tényezőnek tulajdonítható. A mezőgazdaságból átáramló munkaerőnek és a hosszú munkaidőnek köszönhetően rohamosan növekedett a munka mint termelési tényező mennyisége, továbbá a hatékony oktatáspolitikája révén javult a munkaerő minősége. A fejlődés korai szakaszaiban a fizikai tőkébe – gépekbe és eszközökbe – való beruházás miatt a kelet-ázsiai országokat magas beruházási ráta jellemezte. A termelékenység szintén a növekedés alapvető mozgatórugójaként jelentkezett az elmúlt több mint 60 évben.

Annak ellenére, hogy az adatok a fent említett gazdaságok kivételes növekedésére utalnak, a szakirodalomban a kelet-ázsiai növekedési csoda vita tárgyát képezi. A „fejlesztő állam” iskola a növekedés egyik alapvető pillérének az állami intézkedéseket tartja, míg a neoklasszikus iskola a piaci liberalizációval (a szabadpiaci árképzéssel és az állam korlátozott jelenlétével) magyarázza a folyamatot. Az or-

szágspecifikus különbségek mellett valamennyi felzárkózó ázsiai országban államilag irányított fejlesztéspolitikát alkalmaztak.

A gazdasági növekedés ütemét, a növekedési időszak hosszát és az USA-hoz való éves átlagos felzárkózást tekintve szembevetendő, hogy Kína érdemben előrelépett az elmúlt évtizedekben. Ennek ellenére az országot továbbra is a közepes jövedelmi kategóriába sorolják, mivel az egy főre jutó GDP az USA 24 százaléka körül alakul. Kína számára az elsőszámú kihívást a magas növekedési ütem fenntartása és a fejlett gazdaságokhoz való gyors felzárkózás folytatása jelenti. Az ország ennek hatására a jövőben elérheti a magas jövedelmi státuszt.

2.3. A növekedés lassulása és a közepes jövedelem csapdája

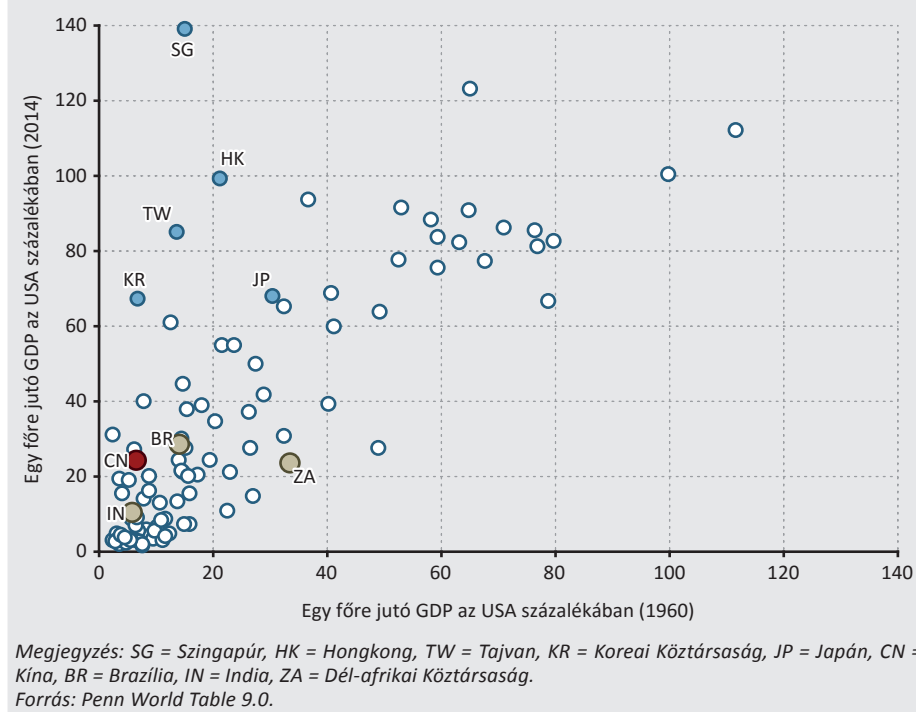
A kínai GDP növekedési ütemének közelmúltbeli lassulása kérdéseket vet fel a hosszú távú felzárkózási pályát illetően. Az *IMF (2016)* és az *OECD (2016b)* szerint Kína gazdasága az elkövetkező években valamivel 6 százalék felett bővíthet, ami jelentősen elmarad a 2001 és 2007 között átlagosan 10 százalékot is meghaladó gazdasági növekedéstől. A lassulásban ciklikus és strukturális tényezők egyaránt szerepet játszhatnak, amelyek közül az utóbbiak a növekedési csapda jelenségéhez köthetők.

A gazdasági növekedés magas jövedelmi státusz elérése előtt történő jelentős lassulására jellemzően közepes jövedelmi csapdaként hivatkozik a szakirodalom. A jelenséget vizsgáló tanulmányok általában leíró jellegűek, és megpróbálják azonosítani a felzárkózási ütem egy bizonyos fejlettségi szinten történő mérséklődéséhez hozzájáruló elemeket. A hátrányos demográfiai trendek, a fenntarthatatlanul magas beruházási ráta és a pénzügyi egyensúlytalanságok növelik a csapdába esés valószínűségét, míg a humán tőke felhalmozása és a magas hozzáadott értékű szolgáltatások jelentős aránya csökkentik azt (*Eichengreen et al. 2012, 2013*). *Aiyar és szerzőtársai (2013)*, valamint *Agenor és Canuto (2012)* az infrastruktúra és az intézményi környezet jelentőségét (tulajdonjog, szabályozói környezet, munkaerő-piaci súrlódások) hangsúlyozzák.

A közepes jövedelmi csapda fogalma a gazdasági szerkezetváltással is összefügg. A strukturális átalakulás folyamata során a kevésbé fejlett gazdaságokban először a mezőgazdasági termelés részaránya csökken az ipar javára, majd a gazdaság a szolgáltató szektor irányába mozdul el (*Kuznets 1966*). Habár a fejlődés korai szakaszaiban érdemi növekedési potenciál rejlik az iparosodásban, a termelékenység emelése elengedhetetlen a magas jövedelmi státusz eléréséhez. Empirikus tapasztalatok alapján azok az országok tudták nagymértékben növelni növekedési potenciáljukat, amelyek magas hozzáadott értékű termelő és szolgáltató ágazatokat hoztak létre. A tudáshálózatokból eredő pozitív externáliáknak köszönhetően a hazai innováció támogatása szintén hozzájárul a gazdasági expanzióhoz. A magasan képzett munkaerő, a fejlett intézmények, valamint a gazdasági és gazdaságpolitikai stabilitás mind előfeltétele a gazdasági fejlődésnek.

A gyorsan növekvő kelet-ázsiai gazdaságok az elmúlt évtizedekben tanúsított kiugró gazdasági teljesítményükből fakadóan egyedülálló csoportot alkotnak. Kína 1960 óta jelentősen növelte egy főre jutó GDP-jét (2. ábra), ám továbbra is elmarad a fejlett országok fejlettségi szintjétől. A világgazdasági válsággal párhuzamosan jelentkező ciklikus tényezők nyilvánvaló hatása ellenére a közelmúltbeli gazdasági lassulás növekedési csapdához vezethet, ha a strukturális tényezők (kiegyensúlyozatlan szerkezetben megvalósuló gazdasági növekedés, a pénzügyi rendszer torzulásai, politikai bizonytalanságok) nem javulnak. A GDP-növekedés további lassulásának elkerüléséhez Kínának jelentős gazdasági teljesítményt kell felmutatnia, továbbá a termelékenységet növelő strukturális reformokat kell végrehajtania.

2. ábra
A gazdasági fejlettség változása 1960 és 2014 között

A közepes jövedelmi csapda elméletének fő célkitűzése a gazdasági növekedés ütemének hirtelen lassulására szolgáló magyarázatok bemutatása, azonban a szakirodalomban kritikák is megjelentek a jelenséget illetően. *Eichengreen és szerzőtársainak (2013)* becsléseiben a jövedelmi küszöb standard hibája jelentős, emellett a hirtelen lassulások túlnyomó többsége gazdasági válságokhoz – mint például az 1970-es évek olajválságaihoz vagy az 1998-as ázsiai válsághoz – köthető. *Pritchett és Summers (2014)* magyarázata szerint a közepes jövedelmi csapda jelenségét

alátámasztó becslések csupán az átlaghoz húzásra való hajlamot mutatták ki, tehát a gyors felzárkózási időszakokat óhatatlanul a növekedés mérséklődése követi.

3. A fenntartható felzárkózás kihívásai Kínában

Kína elmúlt évtizedekben mutatott kimagasló gazdasági teljesítménye ellenére a GDP növekedési üteme a közelmúltban számottevően mérséklődött. Mindazonáltal a közgazdászok bíznak abban, hogy Kína képes folytatni a gyors felzárkózást, ugyanakkor a következő évtizedekben a növekedés dinamikája visszafogottabban alakulhat (Lin 2011; Perkins–Rawski 2008). Kína 1991 óta meghaladja versenytársai növekedési teljesítményét. Az 1990-es években a különbség 10 százalékpont közelében alakult, és még az elmúlt években is 5 százalékpont körül mozgott (WEF 2015). A kínai gazdaság lassulása elsősorban a globális válságból eredeztethető ciklikus hatásokra – mint a csökkenő beruházások és a visszafogott külkereskedelem –, valamint strukturális tényezőkre vezethető vissza. Jelen tanulmány elsősorban a strukturális tényezők vizsgálatára fektet hangsúlyt, kitérve a konvergenciaelméletre és az országspecifikus jellemzőkre.

Az elmúlt évtizedek élénk növekedése egyrészt figyelemre méltó gazdasági felzárkózást eredményezett, másrészt jelentős egyensúlytalanságokat generált. A területi egyenlőtlenségek (tengerpart–belső területek, város–vidék), a nem inkluzív növekedés, túlzott függőség a külső kereslettől és a merev politikai rendszer mind fontos szerepet játszottak az egyensúlytalanságok mélyülésében.

2014-ben Hszi Csin-ping meghirdette Kína áttérését az „új normára” (Xuequan 2014). A kifejezést a nyugati szakirodalom és média gyakran használja a válság kitörését követően megváltozott gazdasági körülmények hangsúlyozására. Kína esetében az „új norma” visszafogottabb, de fenntarthatóbb középtávú növekedési pályaként értelmezhető, szemben a válságot megelőző tendenciákkal. A fenntartható felzárkózás egyensúlytalanságok kialakulása nélkül végbemenő hosszú távú felzárkózási folyamatként definiálható. Az alábbi fejezet részletesen vizsgálja a gazdasági szerkezetben, a termelési tényezőkben, a termelékenységben és a versenyképességben végbemenő fejleményeket, továbbá rávilágít a fennálló egyensúlytalanságokra.

3.1. A kínai gazdaság egyensúlyának helyreállítása

3.1.1. Gazdaságszerkezet

A Kínai Császárság hanyatlása óta a kínai gazdaság több, kulcsfontosságú fordulóponttal is szembesült. 1949-ben Mao Ce-tung kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot, amivel kezdetét vette a kollektívizálás, tervgazdaság, rohamos iparosítás és stagnáló életszínvonal által jellemezhető korszak. Az ipar részesedése 1952 és 1978 között a GDP 8 százalékaról 30 százalékra ugrott, eközben Kína izolálódott a virágzó világ-gazdaságtól (Maddison 2007).

A Teng Hsziao-ping által 1978-ban elindított gazdasági reformok Kína megnövekvő gazdasági nyitottságához és világgazdasági integrációjához vezettek, különösen az ország 2001-es WTO-csatlakozását követően. A decentralizált kereskedelmi döntések és a jüan erőteljes leértékelése fellendítette a kínai külkereskedelmet és hozzájárult a rendkívüli GDP-növekedéshez. *Maddison (2007)* szerint az építőipar átlagosan több mint 11 százalékkal bővült 1978 és 1995 között, szemben a Mao-korszakban megfigyelt 7,2 százalékos növekedéssel. A gazdasági nyitással párhuzamosan az 1980-as években a szolgáltató ágazatok teljesítménye is jelentősen erősödött.

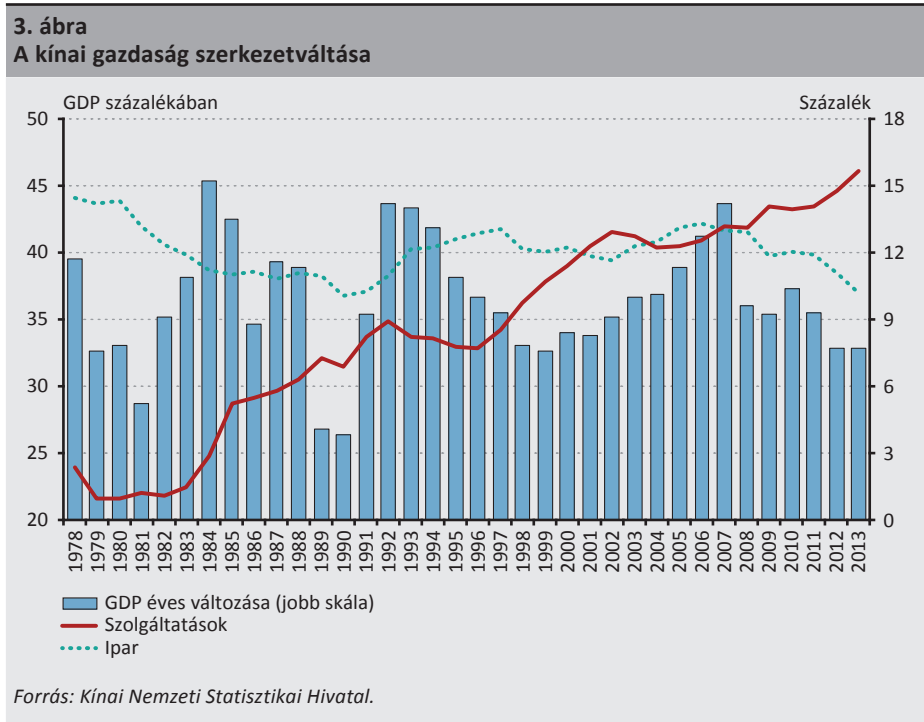
Elsősorban a beruházások, az alacsony bérek és az urbanizáció vezette élénk növekedés lelassult az elmúlt időszakban, a válság előtti növekedési modell fenntarthatatlannak bizonyult. A beruházások megtérülése visszaesett, és a gyengébb globális növekedés egyre kevesebb teret engedett az export bővülésének. A gazdasági fejlettség jelentős emelkedésével párhuzamosan a technológiai felzárkózásból származó haszon az elmúlt évtizedekben zsugorodni kezdett. Az imitációt egyre inkább felváltó hazai innováció következtében a technológiai fejlesztések egyre drágábbá váltak.

Az „új norma” keretében Kína egyértelműen elmozdult a gazdasági egyensúly helyreállításának irányába (*Huang 2012*). Az élénk gazdasági felzárkózás fenntartásához és a közepes jövedelmi csapda elkerüléséhez a kínai gazdaságnak kiegyensúlyozottabb szerkezetre kell átállnia. A válság előtti növekedési modell elsősorban az ipari termelésen és az alulértékelt jüannak köszönhető kimagasló exportteljesítményen alapult.

A folyó fizetési mérleg kivételes külkereskedelmi dinamikából fakadó jelentős többlete az elmúlt években zsugorodni kezdett. Az exportorientált növekedésből fakadó előnyöket a válság kitörése óta mérsékli a külső kereslet zuhanása, ugyanakkor két fő tényező tompíthatja a külső keresleti csatorna hatását: a szofisztikált exporttermék-szerkezet és a kínai export alacsony hozzáadottérték-tartalma (*Dorrucci et al. 2013*).

A csúcstechnológiai kivitel a kínai exportszerkezet jelentős hányadát teszi ki. Az arány jóval magasabb, mint Japánban vagy az EU-ban, és elsősorban az információ-technológiai szektorhoz, illetve az elektromos gépekhez kapcsolódik. Kína az elmúlt néhány évtizedben érdemben növelte előállított termékeinek minőségét, az export minősége azonban továbbra is elmarad a fejlett országokétól. A csúcstechnológiájú termékek jelentősége a nemzetközi vállalatok által a globális értékláncokon keresztül importált technológiákból ered, így a kínai export hazai hozzáadott értéke viszonylag alacsony (*Koopman et al. 2010*). Ennek következtében a kivitelre termelő ágazatok hozzáadottérték-teremtő képessége alacsony, ugyanakkor a GDP-t kevésbé érinti a kivitel volatilitása és a külső kereslet ingadozása.

Bár a ciklikus tényezők (a romló külső kereslet) a közelmúltban mérsékeltek Kína gazdasági teljesítményét, a visszafogott növekedés elsősorban a strukturális tényezőkhöz köthető. A szolgáltatásoknak az ipari termelés kárára történő térnyerése (3. ábra) kiegyensúlyozottabb gazdasági szerkezet irányába mutat. A szolgáltatások GDP-hez viszonyított részaránya a „nyitott kapuk politikájának” bevezetése óta megduplázódott, az ipar relatív jelentősége pedig a válság kitörése óta jelentősen csökkent.

A belső kereslet által vezérelt gazdasági teljesítményre való átállás révén fenntarthatóbb – bár visszafogottabb – növekedési pálya alakulhat ki, összhangban a külső kereslettel és a külföldi technológiától való függőség csökkenésével. A növekedési csapda elkerüléséhez Kínának növelnie kell exportjában a magas hozzáadott értékű szolgáltatások jelentőségét, továbbá a hazai innovációs kapacitások növelése és a beszállítók erősítése útján fokoznia kell a hazai hozzáadottérték-tartalmat.

A gazdasági egyensúly helyreállítása elsősorban a lakossági fogyasztás és a magánberuházások ösztönzése révén valósulhat meg. Különböző kezdeményezések ösztönzik a háztartások jövedelmének és fogyasztásának növelését, valamint az óvatossági célú megtakarítások csökkentését. A szolgáltató szektor növekvő gazdasági jelentőségével párhuzamosan a közelmúltban bővült a háztartások fogyasztása. A Kínai

Nemzeti Statisztikai Hivatal adatai szerint a végső fogyasztás 2010 óta folyamatosan növekszik és 2014-ben a GDP 51,4 százalékát tette ki.

Huang és szerzőtársai (2013) szerint a kínai fogyasztás a hivatalos statisztikákban a be nem jelentett lakossági kiadások, az intézményi kiadásokból fedezett fogyasztás és a módszertani problémák miatt jelentősen alulbecsült. A fogyasztás alakulását megragadó tényezőket (a fogyasztáshoz kötődő kiskereskedelmi forgalom növekedése és szolgáltatásértékesítések emelkedése) átlagolva 2008 óta élénk növekedés azonosítható a becsült fogyasztási rátában. A lakossági fogyasztás alulbecslését *Li és Xu (2012)* is megerősíti.

A lakossági fogyasztás közelmúltbeli növekedése és a becslési problémák ellenére a fogyasztási ráta továbbra is elmarad a fejlett gazdaságokétól. A hangsúlyosabb lakossági fogyasztás irányába történő elmozdulás feltétele a háztartások jövedelmének jelentős emelkedése. Az egészségügy, az oktatás és az öregkorra való felkészülés kiadásainak fedezése érdekében a háztartások a megtakarításokra koncentrálnak. Ezenkívül a vándorló munkaerő az új városokban nem fér hozzá a szolgáltatásokhoz, így a felmerülő kiadások fedezése érdekében kénytelen takarékoskodni. A megtakarítási trendek és a szigorú és rugalmatlan migrációs szabályozás mellett az ingatlanpiaci buborék kialakulása is kockázatként jelentkezik, összhangban a válság során indított nagyszabású gazdaságélénkítő program következtében jelentkező fokozott hitelezéssel (*Williams 2013*).

Az „új norma” keretében a növekedési modellnek egyre inkább a lakossági fogyasztásra kell támaszkodnia, így a fenntartható és stabil gazdasági teljesítmény biztosításához a háztartások jövedelmét és az alapvető közszolgáltatásokhoz való hozzáférést támogató politikák szükségesek. A szociális védőháló kiterjesztésére (nyugdíj, egészségügy és oktatás), valamint a szociális lakástámogatások és a mezőgazdasági támogatások kapcsán már jelentettek be intézkedéseket. A jövedelmi különbségek kezelése és a jövedelemadó reformja is kiemelt jelentőséggel bír, amely utóbbi utat nyitna az adóalap kiszélesítése előtt (*Dorrucci et al. 2013*).

A lakossági fogyasztás növelésével párhuzamosan a magánberuházások felfuttatása is segíti az elmozdulást a kiegyensúlyozottabb gazdaságszerkezet felé. A fenntartható növekedés belső keresleti komponenseken keresztül történő támogatásához két fő terület kezelése elengedhetetlen az „új norma” keretében: a fenntarthatatlanul magas beruházási ráta és az allokáció hatékonysága.

Kínában az elmúlt években élénk beruházási tevékenység volt megfigyelhető, amelyet elsősorban a külföldi közvetlen tőke beáramlása és a 2008–2010-es gazdaságösztönző politika támogatott. A GDP-arányos beruházási ráta a közelmúltban 45 százalék felett alakult, ami kifejezetten magas a fejlett gazdaságok beruházási rátájához viszonyítva. A jelentős beruházási ráta fenntartása lehetővé teszi a közepes

jövedelmi státusz elérését, összhangban a munkaintenzívről a tőkeintenzív termelés felé történő elmozdulással. Az ország aktuális fejlődési szakaszában továbbra is támogató a magas beruházási ráta és a jelentős tőkefelhalmozás, ugyanakkor a fenntarthatatlanul magas beruházási ráta felgyorsíthatja az egyensúlytalanságok kialakulását és alacsonyabb tőkemegtérüléshez vezethet. A tartósan és fenntarthatatlanul magas beruházási ráta fokozhatja a növekedési csapda kialakulásának valószínűségét (*Eichengreen et al. 2013*), ezért a beruházások szerkezetére és az allokáció hatékonyságára való összpontosítás kiemelt jelentőségű.

A közepes jövedelmi csapda elkerülése érdekében a magánszektornak hangsúlyosabb szerephez kell jutnia a gazdasági teljesítményben. A magánvállalatok – különösen a kkv-k – szerepének növelése és a verseny erősítése elengedhetetlen. *Cai (2015)* szerint az állami vállalatok kiemelt védelmet élveznek (kormánygaranciák, kockázatmentes, puha költségvetési korlátok) és kevésbé függenek a versenypiacoktól. A kkv-k pénzügyi korlátainak szigorításával párhuzamosan a magánszektor vállalatainak beruházási aktivitása és termelékenysége visszafogottan alakult. A magánvállalatok teljesítményének növelése érdekében Kínának ösztönöznie kell az innovációt, és engedni a vállalkozások saját irányítási módszerének és technológiai fejlődési útjának megválasztását.

1992 óta a magánvállalatok is versenyezhetnek bizonyos ágazatokban, és hozzájárulásuk a gazdasági teljesítményhez folyamatosan növekszik. Az állami vállalatok és a magánszektor szerepét *Brandt és szerzőtársai (2016)* vizsgálják, akik a termelékenységi különbségek magyarázataként a cégek piacra lépésének szerepét hangsúlyozzák. Eredményeik szerint a magánszektor 1995 és 2004 közötti gyors felzárkózása elsősorban a belépési korlátok lebontásának köszönhető. A vállalkozásbarát üzleti környezet és a magánvállalkozások jelentősége központi szerepet tölthet be a következő években, és az „új norma” keretében hozzájárulhat a gazdasági expanzió fenntartásához szükséges termelékenységnövekedéshez.

A szakirodalom megkérdőjelezi a kínai beruházások hatékony allokációját, amit legfőképpen az állami vállalatok szerepe és az állami beruházási projektek célkitűzései magyaráznak. *Dollar és Wei (2007)* kutatásai szerint az állami vállalatok beruházásaiban alacsonyabb a tőke határhozadéka, mint a magánvállalkozások esetében. A magánszektor vállalatai előtt álló akadályok lebontása növelné azok beruházásait és innovációs kapacitásait, ezáltal fellendítené a termelékenység és a gazdaság bővülését. A magánszektor növekvő aktivitása elengedhetetlen egy fenntartható növekedési pályára kialakításához.

3.1.2. Termelési tényezők

A gazdasági szerkezetváltás mellett a termelési inputok (munka, tőke) felhasználása is központi eleme a fenntartható felzárkózásnak. A közepes jövedelmi csapda elkerüléséhez Kínának fenntarthatóan magas potenciális GDP-növekedést kell biztosítania,

amelyet az ehhez szükséges mennyiségű és minőségű munka és tőke támogathat. A tényezőpiacok torzulásai következtében bizonyos szervezetek előnyökben részesülnek, illetve gátolják a keresleti és kínálati viszonyokon alapuló döntéshozatalt. A kereslet és kínálat összhangja mellett az inputok megfelelő minősége és mennyisége az alapja egy fenntartható növekedési modellnek.

Huang és szerzőtársai (2013) a tényezőpiacokon – elsősorban a munkaerőpiacon – jelentkező változásokat tekintik a kiegyensúlyozottabb gazdasági szerkezetre való átállás legfőbb mozgatórugójának. A feltörekvő országok munkaerőpiaci átalakulását a korai fejlődési szakaszokban a munkaerőnek a mezőgazdaságból a magasabb termelékenységű feldolgozóiparba történő áramlása jellemzi. Az agrármunkaerő túlkínálatának mérséklődésével összhangban a munka határterméke a mezőgazdaságban és a feldolgozóiparban közeledik egymáshoz. A munkaerőtöbblet zsurorodása következtében a mezőgazdaságban növekvő bérek nyomást gyakorolnak a feldolgozóipari bérekre. A munkaerő átrendeződésére – a többletből hiányba való átmenetre – gyakran hivatkoznak Lewis-fordulópontként (*Ranis 2004*).

Noha a feltörekvő gazdaságok munkaerőpiaci átmenete általában jellemezhető a Lewis-fordulópont segítségével, megoszlanak a vélemények arról, hogy Kína elérte-e már ezt a pontot. Egyfelől *Zhang és szerzőtársai (2010)* szerint már 2003-ban elérte, mások szerint még csak most közelít hozzá (*Cai–Wang 2008*), azonban *Minami és Ma (2009)* azt állítja, hogy a Lewis-fordulópont elérése még távol lehet. Az elmúlt években a kínálati hiány jelei voltak megfigyelhetőek a munkaerőpiacon, habár az empirikus tapasztalatok alapján Kínának még mindig elegendő mennyiségű agrármunkaerő áll rendelkezésére (*Dorrucci et al. 2013*).

A Lewis-fordulópont következtében a növekvő bérek egyfelől a csökkenő profiton keresztül visszafoghatják a gazdasági növekedést, másfelől azonban jövedelemátrendeződés mehet végbe a vállalatoktól a háztartások irányába (*Huang–Cai 2010*). A lakosság jövedelmének megugrásával párhuzamosan a fogyasztás szerepe növekedett, ami a jövőben biztosíthatja a kínai növekedés kiegyensúlyozottabb szerkezetét. Bár a munkaerőpiaci átmenet nagymértékben hozzájárult a kiemelkedő gazdasági teljesítményhez, a fennálló súrlódások kiküszöböléséhez további intézkedések szükségesek.

A háztartási regisztrációs rendszer (hukou) korlátozza a munkaerő-mobilitást és nehezíti a területi egyenlőtlenségek csökkentését. A kormány által meghatározott energiaárak, a közvetlenül felügyelt hitelezés és a befektetőknek ajánlott kedvezményes földhasználati díjak egyaránt hozzájárultak az inputok költségeinek mérséklődéséhez. Az elmúlt évtizedekben a munkaerőköltség jellemzően alacsonyan alakult Kínában, ami hozzájárult a gyors gazdasági felzárkózáshoz és a jövedelmek átrendeződéséhez a háztartásoktól a vállalatok felé (*Huang et al. 2013*). Az agráriumból származó többletmunkaerő csökkenése és a munkaerőpiaci korlátozások

oldódása miatt a bérdinamika erősödhet, ami kiegyensúlyozhatja a háztartások jövedelmét és a vállalatok nyereségét.

A kínai gazdaság elmúlt évtizedekben tapasztalható lendületes bővülése elsősorban a demográfiai osztlék csatornáján keresztül történő tőkefelhalmozásnak tulajdonítható (Fang–Yang 2013). A munkaképes korú lakosság növekedése megfelelő munkaerő-kínálatot teremtett, így csökkent a függőségi ráta, ami segítette fenntartani a magas megtakarítási rátát. A gazdasági szereplők jelentős megtakarítása jellemzően előfeltétele a tőkefelhalmozásnak, továbbá a munkaerő-kínálat többlete megakadályozta, hogy csökkenjenek a tőkehozamok Kínában. A munkaképes korúak arányának teljes népességen belüli növekedése következtében (Bloom–Williamson 1998; Williamson 1998) a beruházások – különösen a nehézipari beruházások – számottevően hozzájárultak az elmúlt évtizedek GDP-növekedéséhez.

Fang és Yang (2013) eredményei szerint a munkaképes korú lakosság 2010-ben tetőzött, és a következő években várhatóan csökkenni fog, így a munkaerő mennyiségén és a csökkenő tőkehozadékokon keresztül korlátozza a potenciális GDP-növekedésre vonatkozó kilátásokat. Az „új norma” visszafogottabb GDP-növekedéssel járhat, ugyanakkor a gazdasági egyensúly helyreállítása a munka és a tőke kiegyensúlyozottabb allokációja révén segíthet egy fenntarthatóbb felzárkózási pályát biztosítani.

A működőtőke jelentős mértékű beáramlását néhány szektor teljesítménye támogatta – különösen az építő- és a nehézipar –, ami az elmúlt évtizedekben a tőkefelhalmozás hatalmas mértékű bővüléséhez vezetett. Bár Kína jellemzően túlzott mértékű beruházásokat hajtott végre ezekben az ágazatokban, az ország egy főre jutó tőkeállománya továbbra is elmarad az USA-étól (Batson–Zhang 2011), ami a további tőkefelhalmozás lehetőségére utal. A tőkefelhalmozásból származó haszon növeléséhez Kínának fokoznia kell a magánszektor – különösen a kkv-k – beruházási aktivitását. A tőke hatékonyabb allokációja és a magánszektor vállalkozásainak növekvő jelentősége kiegyensúlyozottabb felzárkózási pályát biztosíthat.

3.1.3. Termelékenység és versenyképesség

A közepes jövedelmi státusz elérését a tényezőfelhasználás vezetési és a gazdasági ágazatok átrendeződésével jellemezhető (Agenor–Canuto 2012). Ebben a szakaszban a gyors gazdasági felzárkózást az olcsó munkaerő és a külföldi technológiák imitációja támogatja (Perez–Sebastian 2007). A növekedési többlet a reálbérek dinamikájának élénkülésével és a többletmunkaerő zsugorodásával fokozatosan tűnhet el. A magas jövedelmi státusz elérése és a közepes jövedelmi csapda elkerülése azonban csak a termelékenység emelése révén valósítható meg.

A kínai potenciális GDP növekedési üteme a válság kitörése óta lassul, amit nemcsak a fogyatkozó demográfiai osztlék, hanem a termelékenység visszafogott növekedése is magyaráz (OECD 2016a). A termelékenység szintjéből és változásaiból egyaránt

levonható következtetés a gazdasági felzárkózásra vonatkozóan (OECD 2014). A magas hozzáadott értékű szektorok jelentősége szorosan összefügg a termelékenység szintjével, azok növekedési üteme pedig közvetlenül befolyásolja a GDP-t. Kínának a termelékenység élénkítése érdekében támogatnia kell a hazai innovációt és feljebb kell lépnie az értékláncokban.

Egy ország hazai innovációs kapacitásainak fejlesztéséhez elengedhetetlen a K+F-tevékenységek támogatása. Kína az elmúlt évtizedekben számottevően növelte kutatási és fejlesztési kiadásait, amelyek 2013-ban a GDP közel 2 százalékát tették ki (4. ábra). Az elmúlt évek érdemi növekedése ellenére az ország továbbra is elmarad az USA-tól és más fejlett gazdaságoktól. A hazai innovációs kapacitások fejlesztése és a kutatási tevékenységek támogatása az érintett szektorokban fizetett magasabb béreknek és a tudáshálózatokból eredő pozitív externáliáknak köszönhetően emelheti a termelékenységet és ösztönözheti a gazdasági teljesítményt. A hazai innováció erősödését elsősorban a vállalati szektor K+F-tevékenysége és a vállalatok, egyetemek és a kormányzat közötti együttműködés magyarázza. A kínai vállalati szektorban emelkedett a K+F-aktivitás, ami megnövelte a magánszektor termelékenységét.

4. ábra
Kutatási és fejlesztési kiadások a források típusa szerint

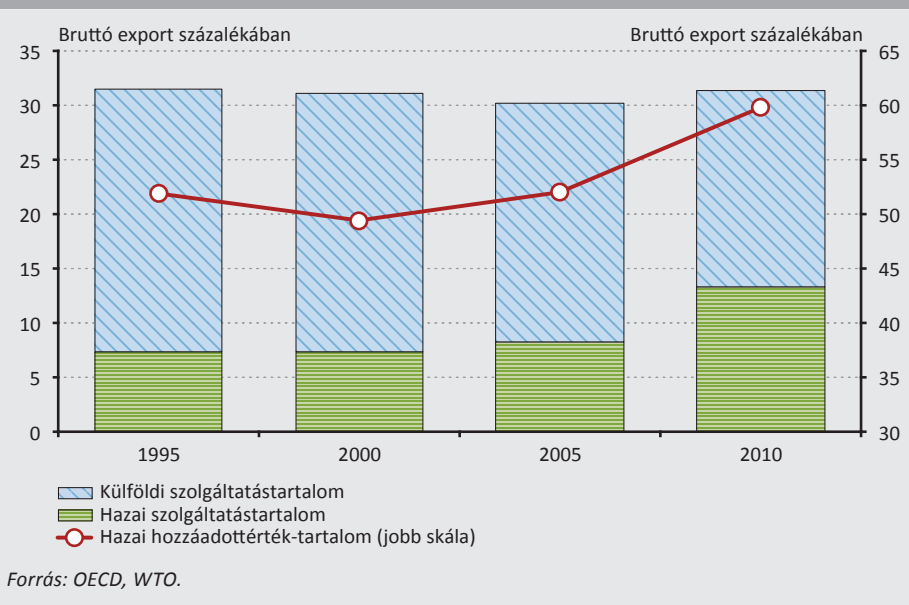

Az egyre inkább technológiaközpontú termelési szerkezet eléréséhez Kínának erősítenie kell digitális infrastruktúráját. A magasabb hozzáadott értékű termelés felé történő elmozdulás alapja jellemzően a kommunikációs hálózatok elterjedtsége és az adott ország információs és kommunikációs technológiai színvonala. A kkv-k technológiai felkészültségének fejlesztése a szélessávú internet elterjedtségének bővítésével és a fejlett vállalati struktúrák átvételével érhető el. A kínai kkv-k fejlődésükkel egyre nagyobb szerepet vállalhatnak a globális értékláncokban, ami növelheti termelékenységüket.

A magasabb hozzáadott értékű termelés felé történő elmozdulást támogatja az értékláncokon való feljebb lépés is (*Koopman és szerzőtársai 2014*). A globális értékláncok és a hozzáadott érték kapcsolatát egy U alakú görbe írja le (*Baldwin 2012*): a magas hozzáadott értékű tevékenységek a görbe két végén jelennek meg. A K+F és tervezési tevékenységeknek köszönhetően a hozzáadottérték-teremtő képesség az értéklánc elején jóval magasabb. A görbe közepén a termelést és a logisztikát alacsonyabb hozzáadottérték-tartalom jellemzi, itt általában a költséghatékonyság a meghatározó. Az értéklánc végén a végtermékhez kötődő szolgáltatások, valamint az értékesítési és marketingtevékenységek jelentősen emelik a hozzáadott értéket.

A fejlett gazdaságok jellemzően az értéklánc két végén vesznek részt a folyamatban (*Ye et al. 2015*), elsősorban az innováció, a márkáépítés és a magas hozzáadott értékű szolgáltatások révén. Az innováció és a K+F fellendítése mellett Kínának növelnie kell a szolgáltató szektor jelentőségét, hogy elkerülje a közepes jövedelmi csapdát és megvalósítsa a magas hozzáadott értékű termelést. Kína a világ csúcstechnológiai exportjának éllovasa, jóllehet a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulása az export és a termelés magas importtartalma miatt elhanyagolható. A hazai kapacitások hozzájárulása az elmúlt évtizedekben növekedett, azonban 2010-ben a feldolgozóipari kivitelnek csupán az 59,8 százalékát tette ki (*5. ábra*), amivel jócskán elmaradt a fejlett gazdaságokban – például az USA-ban és Japánban – jellemző 80 százalék feletti részesedéstől. A hazai szolgáltató szektor jelentősége szintén alacsony Kínában. Annak ellenére, hogy a hazai szolgáltatások hozzáadott értékének aránya a feldolgozóipari kivitelben 1995 és 2010 között közel a duplájára emelkedett, 13,3 százalékos szintje továbbra is csupán fele az USA-ban vagy Japánban megfigyeltnek.

5. ábra
A feldolgozóipari export hozzáadott értékének hazai, illetve szolgáltatástartalma

Bár a közepes jövedelmi csapda elkerüléséhez elengedhetetlen a szolgáltatásorientált termelési szerkezet, a „korai dezindusztrializáció” ebben a fejlődési szakaszban visszafoghatja a feltörekvő országok növekedési potenciálját (Rodrik 2016). Az ipar csökkenő gazdasági súlya jellemzően a fejlett gazdaságokból importált dezindusztrializációhoz, a gyenge érdekérvényesítő képességhez és a feltörekvő gazdaságoknak a világpiacon kevésbé versenyképes termékeihez köthető. Ennek következtében tehát Kínának a szolgáltatások növekvő jelentőségével párhuzamosan fejlesztenie kell iparának versenyképességét is.

Kína felismerte a versenyképességének javításához szükséges főbb lépéseket és a kulcsfontosságú fejlesztési területeket, így 2015-ben meghirdette az úgynevezett „Made in China 2025” kezdeményezést. A projekt célja az ipari termelés minőségének javítása az innováció, a hálózatintegráció és a fenntarthatóság révén. A termelési szerkezet átalakítását a központi jelentőségű, innovatív ágazatok – a robotika, az újgenerációs információs és kommunikációs technológia és az űripar – jelentőségének növelésével kívánják végrehajtani.

Az innovációs képességet és a gazdasági szerkezetváltást alapvetően meghatározza a munkaerőpiac átalakulása. A szolgáltatások GDP-hez viszonyított részarányának emelkedésével és a K+F-tevékenységek terjedésével párhuzamosan megnövekszik a képzett munkaerő iránti igény. A magasabb hozzáadott értékű termelésre való áttéréssel párhuzamosan felértékelődnek a számítógépes és matematikai készségek, míg az alacsony képzettséget igénylő munkák egyre inkább automatizálhatóvá válnak. Az

oktatási rendszernek reagálnia kell a készségek változására a diplomások számával, az információs és kommunikációs technológiai és a számítógépes készségekben való jártasság fejlesztésével. A kínai munkaerő minőségének és felkészültségének emelése alapfeltétele a termelékenység humántőke felhalmozásán keresztüli bővülésének.

A kormány közelmúltbeli erőfeszítései mellett a termelékenység jövőbeni növekedését piacorientált reformok útján kell elérni (*WEF 2015*). Kína a globális versenyképességi rangsor (Global Competitiveness Index) szerint 140 gazdaságból a 28. helyet foglalja el; elsősorban a technológiai felkészültség, a felsőoktatás és szakképzés, az innováció és az intézmények területén marad el a fejlett gazdaságoktól. A jelentés kiemeli a pénzügyi szektor gyengeségeit, mint például a nem teljesítő hiteleket, a nagy állami bankok túlsúlyát és a forráshoz jutást. A forráshoz jutás mellett az elégtelen innovációs kapacitás, a nem hatékony állami bürokrácia és a nem megfelelő infrastrukturális szolgáltatások szintén nehezítik a vállalatok üzletmenetét Kínában.

A magas hozzáadott értékű termelésre való átállás segíthet elkerülni a közepes jövedelmi csapdát, ugyanakkor a kínai termelékenység és versenyképesség emelése elsősorban a hazai innováció és felsőoktatás támogatása révén lehetséges, továbbá a pénzügyi szektorban jelentkező egyensúlytalanságokat enyhíteni, az állami bürokrácia hatékonyságát pedig fokozni kell.

3.2. Fennálló egyensúlytalanságok

A folyamatos, hosszú távú gazdasági felzárkózás fenntartásához alapvető a korábbi időszak növekedési modellje következtében örökölt jelentős egyensúlytalanságok oldása. A vidéken és városban élők, valamint a dolgozók és a tőketulajdonosok között mélyültek a jövedelmi különbségek az elmúlt évtizedekben (*Garnaut et al. 2013*). Habár a középső és nyugati területek gazdasági teljesítménye az elmúlt időszakban az agrárpolitikának és a mezőgazdasági árak gyors növekedésének köszönhetően bővülő termelékenység révén felzárkózást mutatott (*Huang et al. 2013*), a tartományok közötti egyenlőtlenségek továbbra is jelentősek. Az egy főre jutó GDP jóval magasabb a keleti tartományokban, ami a tengerparti régiókra való rendkívüli ráutaltságot szemlélteti.

A korábbi évtizedektől eltérően a belső régiók gazdasági teljesítménye gyorsabban növekedett, mint a tengerparti területeké. Noha az egyenlőtlenségek mérséklését bizonytalanságok övezik, a Gini-együttható továbbra is magas – bár 2008 óta csökken, ami az egyensúlytalanságok visszaszorulására utal. *Li (2013)* eredményei szerint a mezőgazdaság fejlesztése elengedhetetlen volt az átalakulási időszakban és jelentősen befolyásolta a vidéki–városi egyenlőtlenséget. Kínának törekednie kell az egyensúlytalanságok enyhítésére a földtulajdonnal kapcsolatos reformok és a termelékenység javítása révén.

A kínai pénzügyi szektor gyengeségei szembetűnőek. A bőséges és olcsó hitelek támogatták ugyan a gazdasági növekedést az elmúlt évtizedekben, azonban az ala-

csony megtérülésszerű beruházások finanszírozása és a tőke nem hatékony allokációja komoly egyensúlytalanságokat eredményezett. A pénzügyi rendszer torzulásai a kamatplafonhoz és az implicit garanciákhoz, mint a tőke nem hatékony allokációjának két legfontosabb tényezőjéhez kapcsolódnak (Anzoategui et al. 2015). Noha a betétikamat-plafont 2015 októberében hivatalosan eltörölték, további lépések szükségesek az állami vállalatok és a magánszektorbeli vállalatok hitelhez jutásával kapcsolatos egyenlőtlenségek megszüntetéséhez. Az implicit garancia definíciója szerint bizonyos hitelfelvevők kiváltságos hitelhez jutási lehetőséget élveznek, így a hitelezési döntések torzulnak, és a rendszer az állami vállalatokat részesíti előnyben. Az implicit garanciák felszámolása támogatná a tőke hatékony allokációját és a gazdasági növekedést, mindemellett az alacsony termelékenységű vállalatok kivonulását eredményezné.

Hasan és Zhu (2016) kiemeli a politika egyre növekvő szerepét a vállalati döntéshozatalban. Egy megcélzott tőkeszerkezetre való átállás sebessége indikátorként szolgálhat a pénzügyi rugalmasság mérésére. A szorosabb politikai kapcsolatok a tőke és az esetleges pénzügyi segítség alacsonyabb költsége miatt gyorsabb átállást eredményezhetnek, míg a nem optimális döntések és az állami befolyás lassabbat. A pénzügyi stabilitást és a hitelezés bővülését a bankokba vetett bizalom is befolyásolja. Fungáčová és Weill (2016) szerint a bankokba vetett bizalom Kínában az egyik legerősebb. Az eredményeik szerint ebben fontos szerepet játszhat számos szociodemográfiai tényező, ugyanakkor az információkhoz való hozzáférés mértéke nem szignifikáns. A vidéki lakóhely és a kommunista párti tagság, valamint a bankokba vetett bizalom között negatív összefüggést mutattak ki. A pénzügyi rugalmasság megteremtése elengedhetetlen a termelékenység növekedéséhez, valamint a magánszektor teljesítményének a tőkéhez való könnyebb hozzáféréseken keresztüli emelkedéséhez.

4. Következtetések

A Kínai Népköztársaság az elmúlt évtizedekben gyors ütemben zárkózott fel a fejlett gazdaságokhoz, amit a kiemelkedő mértékű gazdasági növekedés támogatott. Az egy főre jutó GDP jelentős növekedésével párhuzamosan komoly egyensúlytalanságok alakultak ki, amelyek elsősorban a kiegyensúlyozatlan szerkezetben végbemenő gazdasági növekedésnek, a pénzügyi rendszer torzulásainak, valamint a rugalmatlan szabályozásnak és kormányzati politikának tulajdoníthatók. Kína fenntartható gazdasági növekedésének biztosításához elengedhetetlen az egyensúlytalanságok enyhítése, különösen a válság kitörése után tapasztalható lassuló növekedési ütem fényében. Az „új norma” újabb kihívásokat eredményezhet, ugyanakkor a lakossági fogyasztás irányába történő elmozdulás, a termelékenység emelkedése és a magasabb hozzáadott értékű termelés elérése biztosíthatja a fenntartható felzárkózást, összhangban az egyenlőtlenségek mérséklődésével. A növekedésemélet és

az empirikus tapasztalatok alapján a hazai innováció és felsőoktatás támogatása, az intézményi környezet fejlesztése, a piacliberalizáció és a pénzügyi rugalmasság megteremtése szintén előfeltételei a közepes jövedelmi csapda elkerülésének és a gazdasági felzárkózás fenntartásának.

Felhasznált irodalom

- Agenor, P.R. – Canuto, O. (2012): *Middle-income growth traps*. Policy Research Working Paper Series 6210, The World Bank.
- Aiyar, S. – Duval, R. – Puy, D. – Wu, Y. – Zhang, L. (2013): *Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap*. IMF Working Papers 13/71, International Monetary Fund.
- Anzoategui, D. – Chivakul, M. – Maliszewski, W. (2015): *Financial Distortions in China: A General Equilibrium Approach*. IMF Working Papers 15/274, International Monetary Fund.
- Baldwin, R. (2012): *Global supply chains: Why they emerged, why they matter, and where they are going*. CEPR Discussion Paper No. 9103, August 2012.
- Batson, A. – Zhang, J. (2011): *The great rebalancing (I)–does China invest too much?* GK Dragonomics kutatási jegyzet.
- Bernard, A. – Durlauf, S.N. (1996): *Interpreting Tests of the Convergence Hypothesis*, *Journal of Econometrics*. 71 (1–2), pp. 161–173.
- Bloom, D.E. – Williamson, J.G. (1998): *Demographic transitions and economic miracles in emerging Asia*. The World Bank Economic Review, 12(3).
- Brandt, L. – Kambourov, G. – Storesletten, K. (2016): *Barriers to Entry and Regional Economic Growth in China*. Conference on China's Financial Markets and the Global Economy, Suomen Pankki, 16 September 2016.
http://www.suomenpankki.fi/bofit_en/tutkimus/tyopajat/Documents/China2016/BKS_2016_09_16_Finland%20%281%29.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 19.
- Cai, F. (2015): *How to tackle the slowdown of potential growth rate in China?*. China Finance and Economic Review, 3(1).
- Dollar, D. – Wei, S.J. (2007): *Das (wasted) Kapital: firm ownership and investment efficiency in China*. NBER Working Papers 13103, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Dorrucci, E. – Pula, G. – Santabábara, D. (2013): *China's Economic Growth and Rebalancing*. Occasional Paper Series 142, European Central Bank.
- Durlauf, S.N. – Johnson, P.A. – Temple, J.R.W. (2006): *Growth Econometrics*. in Aghion P. – Durlauf, S. N. (eds) *Handbook of Economic Growth*. Amsterdam: North Holland.

- Eichengreen, B. – Park, D. – Shin, K. (2012): *When Fast-Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China*. Asian Economic Papers, MIT Press, Vol. 11(1), pp. 42–87, February.
- Eichengreen, B. – Park, D. – Shin, K. (2013): *Growth Slowdowns Redux: New Evidence on the Middle-Income Trap*. NBER Working Papers 18673, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Fang, C. – Yang, L. (2013): *The End of China's Demographic Dividend: The Perspective of Potential GDP Growth*. In: Garnaut, R. – Song, L. – Fang, C. (eds): *China: A New Model for Growth and Development*. Canberra: ANU E-Press and Beijing: China Academy of Social Sciences Press.
- Felipe, J. – Abdon, A. – Kumar, U. (2012): *Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?* Economics Working Paper Archive wp_715, Levy Economics Institute.
- Fungáčová, Z. – Weill, L. (2016): *Trusting Banks in China*. Conference on China's Financial Markets and the Global Economy, Suomen Pankki, 16 September 2016.
http://www.suomenpankki.fi/bofit_en/tutkimus/tyopajat/Documents/China2016/trust-china_September2016.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 19.
- Galor, O. (1996): *Convergence? Inferences from Theoretical Models*. Economic Journal, 106(437), pp. 1056–1069, July.
- Garnaut, R. – Fang, C. – Song, L. (2013): *China's New Strategy for Long-term Growth and Development: Imperatives and Implications*. In: Garnaut, R. – Song, L. – Fang, C. (eds): *China: A New Model for Growth and Development*. Canberra: ANU E-Press and Beijing: China Academy of Social Sciences Press.
- Hasan, I. – Zhu, Y. (2016): *Politics and Financial Flexibility: an Empirical Investigation*. Conference on China's Financial Markets and the Global Economy, Suomen Pankki, 16 September 2016.
http://www.suomenpankki.fi/bofit_en/tutkimus/tyopajat/Documents/China2016/Hasan_ZHU.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 19.
- Huang, Y. – Cai, F. (2010): *Debating China's Lewis Turning Point*. China Economic Journal, Vol. 3, No. 2.
- Huang, Y. (2012): *Beyond the Miracle—Great Wave of Consumption Upgrading*. January, Barclays, Hong Kong.
- Huang, Y. – Fang, C. – Xu, P. – Qin, G. (2013): *The New Normal of Chinese Development*. In: Garnaut, R. – Song, L. – Fang, C. (eds): *China: A New Model for Growth and Development*. Canberra: ANU E-Press and Beijing: China Academy of Social Sciences Press.

- IMF (2016): *World Economic Outlook Update July 2016: Uncertainty in the Aftermath of the U.K. Referendum*. International Monetary Fund, Washington, D.C. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/update/02/pdf/0716.pdf> Letöltés ideje: 2016. szeptember 18.
- Koopman, R. – Powers, W. – Wang, Z. – Wei, S.J. (2010): *Give Credit Where Credit Is Due: Tracing Value Added in Global Production Chains*. NBER Working Papers 16426, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Koopman, R. – Wang, Z. – Wei, S.J. (2014): *Tracing Value-added and Double Counting in Gross Exports*. *American Economic Review*, 104(2): 459–494.
- Kuznets, S. (1966): *Modern Economic Growth*. New Haven: Yale University Press.
- Li, Z. (2013): *China's Agricultural Development: Achievements and Challenges*. In: Garnaut, R. – Song, L. – Fang, C. (eds): *China: A New Model for Growth and Development*. Canberra: ANU E-Press and Beijing: China Academy of Social Sciences Press.
- Li, D. – Xu, S. (2012): *The Rebalancing of the Chinese Economy*. CCER-NBER conference on the Chinese economy, Peking University, 25–26 June, Beijing.
- Lin, J. (2011): *Demystifying the Chinese economy*. Cambridge University Press.
- Maddison, A. (1982): *Phases of Capitalist Development*. New York: Oxford University Press.
- Maddison, A. (2007): *Chinese Economic Performance in the Long Run: AD 960-2030*. OECD Development Centre, Paris.
- Maddison, A. (2010): *Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD*. <http://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/> Letöltés ideje: 2016. szeptember 12.
- OECD (2014): *Perspectives on Global Development 2014: Boosting Productivity to Meet the Middle-Income Challenge*. OECD.
- OECD (2016a): *Economic Outlook for Southeast Asia, China and India 2016: Enhancing Regional Ties*. OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/saeo-2016-en> Letöltés ideje: 2016. október 20.
- OECD (2016b): *OECD Economic Outlook*. Volume 2016 Issue 1, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/eco_outlook-v2016-1-en Letöltés ideje: 2016. szeptember 18.
- Perez-Sebastian, F. (2007): *Public Support to Innovation and Imitation in a Non-Scale Growth Model*. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 31 (December 2007), pp. 3791–3821.
- Perkins, D. – Rawski, T.G. (2008): *Predicting the Chinese Economy by 2025*, in Brandt, L. – Rawski, T. G. (eds) *China's Great Economic Transformation*. Cambridge University Press.

- Pritchett, L. – Summers, L.H. (2014): *Asiaphoria Meets Regression to the Mean*. NBER Working Papers 20573, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Ramsey, F.P. (1928): *A Mathematical Theory of Saving*. *Economic Journal*, 38(152), pp. 543–559, December.
- Ranis, G. (2004): *Arthur Lewis' Contribution to Development Thinking and Policy*. Yale University Economic Growth Center Discussion Paper No. 891 (August).
- Rohwer, J. (1995): *Asia Rising*. Touchstone, Rockefeller Center, Simon & Schuster, New York.
- Rodrik, D. (2016): *Premature deindustrialization*. *Journal of Economic Growth*. Volume 21, Issue 1, pp. 1–33.
- Solow, R.M. (1956): *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), pp. 65–94.
- Williams, J.C. (2013): *Rebalancing the Economy: A Tale of Two Countries*. FRBSF Economic Letter, Federal Reserve Bank of San Francisco, Issue Nov. 12.
- Williamson, J.G. (1998): *Growth, distribution and demography: Some lessons from history*. *Explorations in Economic History*, 35(3).
- World Bank (2015): *Updated Income Classifications*. <http://data.worldbank.org/news/2015-country-classifications> Letöltés ideje: 2016. szeptember 12.
- World Economic Forum (2016): *The Global Competitiveness Report 2015–2016*. http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 12.
- Xuequan, M. (2014): *China should adapt to new norm of growth: Xi*. Xinhuanet News Website. http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-05/10/c_126484869_2.htm Letöltés ideje: 2016. október 18.
- Ye, M. – Meng, B. – Wei, S.J. (2015): *Measuring Smile Curves in Global Value Chains*. IDE Discussion Paper No. 530.

Lehet-e Kína a következő ipari forradalom nyertese?

Balogh Lilla Sarolta

Az alábbi tanulmány átfogó képet kíván nyújtani Kína jelenlegi helyzetéről és növekedési kilátásairól a következő ipari forradalom során, különös tekintettel arra a kérdésre, hogy lehet-e az ország a küszöbön álló átalakulás egyik „globális nyertese”. A vonatkozó szakirodalom áttekintésével megvizsgáljuk az ún. negyedik ipari forradalom mögött álló meghatározó trendeket, és bemutatjuk a Kínát érintő legfontosabb társadalmi-gazdasági következményeket. Ezután Kína jelenlegi gazdasági helyzetét és növekedési lehetőségeit elemezzük, szekunder adatok felhasználásával. Miután megállapítottuk, hogy a pozitív növekedési pálya biztosításához a termelékenység növelésére van szükség innováció útján, értékeljük a kínai ipar innovációs képességeit. Megállapítjuk, hogy Kína számos ágazatban már most is vezető szerepet tölt be a világban a fogyasztóközpontú és hatékonyságvezérelt innovációk terén, és bár a kínai szereplők még nem váltak globálisan versenyképesek a technológia- és tudományalapú ágazatokban, amennyiben az ország továbbra is követni tudja a jelenlegi fejlődési pályáját a kutatás-fejlesztés előmozdítása terén, valamint nem következik be nagyobb rendszerszintű zavar, csak idő kérdése, hogy a kínai szereplők piacvezetőként jelenjenek meg a high-tech szektorokban is világszinten.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F18, I23, L16, O00, O30

Kulcsszavak: fenntartható növekedés, oktatás és kutatás, negyedik ipari forradalom, innováció, Kína

1. Bevezetés

Kína válaszüthoz érkezett, de most nem a helyes és a helytelen út felismeréséről van szó, hanem sokkal inkább a közelgő ipari forradalom lehetséges irányainak összekapcsolásáról. Olyan új korszak hajnalának vagyunk szemtanúi, amely alapvető változásokat fog hozni életmódunkban, munkánkban és társadalmi fejlődésünkben, és – mint mindig is a történelem folyamán – azok az egyének, közösségek és nemzetek fognak a legjobban boldogulni, amelyek képesek lesznek alkalmazkodni a közelgő változásokhoz. A technológiai forradalmat számos szélesebb társadalmi-gazdasági, geopolitikai és demográfiai folyamat is kíséri, amely hatással van a világ összes ré-

Balogh Lilla Sarolta a Magyar Nemzeti Bank oktatási tanácsadója. E-mail: baloghll@mnbb.hu.

A kézirat első változata 2016. szeptember 19-én érkezett szerkesztőségünkbe.

giójára és életünk minden területére. Kínát már megérintette a változások szele, és most, több évtizedes példátlan gazdasági fejlődést és társadalmi haladást követően, egy kihívásokkal teli átalakulás fázisba lépett, gyengülő kilátásokkal a jövőbeli növekedésre. E tanulmány azt szeretné felmérni, hogy képes lesz-e Kína úgy pozicionálni magát ebben a globális átalakulásban, hogy – kihasználva egyedülálló gazdasági és társadalmi jellemzőit – a következő ipari forradalom egyik nyertesévé válhasson.

Elemzésünket a következő ipari forradalom fő tendenciáinak áttekintésével kezdjük, előrevetítve a küszöbön álló átalakulás horderejét és lehetséges hatásait. Emellett bemutatjuk a negyedik ipari forradalom várható legfontosabb társadalmi-gazdasági következményeit, különös tekintettel a Kínát közvetlenül érintő megatrendekre, megvizsgáljuk Kína jelenlegi gazdasági helyzetét, és rövid áttekintést adunk az utóbbi években tapasztalt gazdasági visszaesés mögött meghúzódó tényezőkről, külön kiemelve a többtényezős termelékenység csökkenő hozzájárulását a GDP-bővüléshez.

2. Mit értünk a következő vagy negyedik ipari forradalom alatt?

A „negyedik ipari forradalom” kifejezés a 2011. évi Hannoveri Vásáron vált széles körben ismertté (Eckart 2016), utalva a német kormány *Ipar 4.0*, avagy *Industrie 4.0* stratégiai kezdeményezésére az ország *High-Tech Stratégia 2020* programjának részeként, melynek célja, hogy az ország az integrált ipar vezetőjévé és piaci szolgáltatójává váljon. Az *Ipar 4.0* program egy, a gyártási és termelési folyamatok átalakítására vonatkozó tervet vázol fel, a központosított modell felől a decentralizáció irányába mozdulva el, ahol az infokommunikációs technológián alapuló rendszerek és hálózatok önállóan osztják meg az információt egymással (M2M)¹ a termelési folyamatok optimalizálása érdekében.² Az Európai Bizottság (EB) közleménye szerint a *negyedik ipari forradalom* kifejezés bizonyos technológiákra és értékláncszervezési elgondolásokra utal, amelyek mentén az EB megvalósíthatónak látja az európai ipar digitalizálását. Mint azt Guenther Oettinger, a digitális gazdasáért és társadalomért felelős biztos nyilatkozta: „A digitalizálás átalakítja az európai ipart. Megváltoztatja az autók vagy a vegyi anyagok gyártásának módját, és azokat a formákat is, ahogyan a bankok pénzügyi szolgáltatásaikat nyújtják. A feladatunk az, hogy a negyedik ipari forradalmat a saját javunkra fordítsuk, és kihasználjuk az általa kínált lehetőségeket” (EC 2016).

Tágabb összefüggéseiben az *Ipar 4.0* program hatással van a gazdaság és általában a nemzetek versenyképességére is, mivel a technológiai vezetőszerp fenntartásán alapul az ipari termelésben és a K+F-tevékenységek terén (Eckart 2016). Az *Ipar 4.0* vagy a negyedik ipari forradalom ezen szélesebb értelmezése közelebb visz

¹ Maschine-zu-Maschine vagy Machine-to-Machine

² Kagermann, H. – Wolf-Dieter, L. (2011): *Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution*, VDI Nachrichten. <http://www.vdi-nachrichten.com/Technik-Gesellschaft/Industrie-40-Mit-Internet-Dinge-Weg-4-industriellen-Revolution>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.

minket a digitális korszak által előidézett széleskörű társadalmi-gazdasági átalakulás témájához, amelyre számos vezető, politikus és iparági szakértő is hivatkozott az elmúlt években.

Ahogy Klaus Schwab, a Világgazdasági Fórum alapítója és ügyvezetője fogalmazott, *„Egy olyan technológiai forradalom küszöbén állunk, amely alapvetően megváltoztatja majd az életünket, munkánkat és az egymáshoz való viszonyunkat. Nagyságrendjét, terjedelmét és összetettségét tekintve ez az átalakulás nem hasonlítható az emberiség által eddig tapasztaltakhoz. Még nem tudjuk, pontosan, hogyan bontakozik majd ki, de egy dolog világos: integrált és átfogó választ kell e kihívásra találni valamennyi érdekelt fél bevonásával, ideértve a globális politikai közösséget, az állami és a magánszektort, a tudományos köröket és a civil társadalmat”* (Schwab 2016).

A paradigmaváltás fogalmát Jeremy Rifkin közgazdász, a tudományos és technológiai változások hatásairól írt számos sikerkönyv szerzője, a Pennsylvanai Egyetem adjunktusa is felvetette. Legutóbbi könyvében egészen odáig merészkedik, hogy megjósolja egy új gazdasági modell feltűnését *„a kapitalista korszak alkonyán”, „amely alkalmasabb lesz egy olyan társadalom szervezésére, ahol egyre több áru és szolgáltatás válik majdnem ingyenessé”* (Rifkin 2015:11). Mint ahogy azt könyvének címe *„Zero Marginal Cost Society”* (Zéró határköltésű társadalom) is sugallja, a szerző prognózisa szerint a technológiai fejlődésnek és a *tárgyak internetének (internet of things – IOT)*, vagy *dolgok internetének (internet of all things)* köszönhetően a kommunikáció, a szállítás és az energiaipar oly mértékben fog megváltozni, hogy a nem túl távoli jövőben a termelés határköltése minden bizonnyal a nullához közelít majd, és ez következképpen paradigmaváltást idéz elő a jelenlegi társadalmi-gazdasági modelljeinkben (Rifkin 2015:18). A kérdés csak az, hogy mely technológiai fejlesztéseknek lesz akkora horderejük a gyártási és termelési folyamatok oly mértékű átalakítására, amely a gazdaságra és általában a társadalomra is mély, rendszerszintű hatást gyakorol.

Az ipari forradalom fogalmát Auguste Blanqui francia közgazdász és politikai aktivista vezette be 1837-ben, rávilágítva néhány párhuzamra a XVIII-XIX. század fordulójának Britanniájában az ipar motorhajtású gépekre történő átállásából eredő gazdasági és társadalmi változások és a korabeli Franciaországban létező politikai erők hirtelen átrendeződése között. Ahogy Franciaországban a politikai rendszer átalakulását *„forradalom”* névvel illették, úgy a britanniai változások, amelyek legalább annyira jelentősek voltak, *ipari forradalmat* idéztek tehát elő (O'Brien et al. 1993). A fogalom a brit gazdaságtörténész, Arnold Toynbee *The Industrial Revolution* című könyve révén³ vált széles körben ismertté. Toynbee azonban a változás forradalmi

³ Toynbee, Arnold: *The industrial revolution*, Beacon Press, Boston, 1956, pp. 139. Az első kiadás 1884-ben ezzel a címmel jelent meg: *Lectures on the industrial revolution in England* a londoni Rivingtons kiadó gondozásában.

természete helyett elsősorban a termelésirányításban és a vagyoneelosztásban bekövetkező változásokra koncentrált művében. Ahogy arra John Komlos, a müncheni Ludwig-Maximilians Egyetem Gazdaságtudományi Tanszékének nyugalmazott professzora rámutatott, az ipari forradalom során megjelent látszólagos ellentmondás, a gazdasági fejlődés evolúciós jellege és az egy főre jutó termelés növekedési ütemének diszkontinuitása között úgy oldható fel, ha az ipari forradalomra nem mint strukturális törésre tekintünk, hanem mint az elmúlt évezredek gazdasági tapasztalatának szerves részére (Komlos 1989).

Az első gépi szövőszék 1784-ben történt megalkotása óta az ipari forradalom négy hullámát különböztethetjük meg: A XVIII. század végi, első ipari forradalmat a víz- és gőzenergiának a mechanikai termelés iparosítására történő használata jellemezte. A XX. század eleji, második ipari forradalom az elektromos energia alkalmazását jelentette az új termelési módszereknél, mint amilyen például a futószalag bevezetése volt a tömegtermelés elősegítésére. A harmadik ipari forradalom a digitális technológiák és a számítástechnikai teljesítmény használatával automatizálta a termelést (Bloem et al. 2014).

Egyelőre még vita tárgyát képezi, hogy a jelenlegi átalakulás valóban egy negyedik ipari forradalomnak tekinthető-e, vagy egyszerűen csak a harmadik ipari forradalom és az 1960-as években kezdődött digitális átállás felgyorsulása. Walt Whitman Rostow amerikai közgazdász és politikaelméleti szakértő már az 1980-as években beszélt a negyedik ipari forradalomról. Véleménye szerint a negyedik ipari forradalmat olyan forradalmi technológiákon alapuló ágazatok jellemzik, amelyek a feltalálástól egyenesen az innováció irányába mozdulnak el, és a következő négy jellemvonásban osztoznak⁴:

- Olyannyira átfogóak, hogy egyetlen ország sem képes azokat teljes mértékben uralni.
- Az alaptudományok olyan területeihez kapcsolódnak, amelyek maguk is forradalmi változásokon mennek át.
- Azonnal átadhatók a gyorsan iparosodó nemzeteknek.
- Elengedhetetlenek az alapvető iparágak egyes fejlődési szakaszainak átugrásához.

Klaus Schwab, legutóbbi, *Fourth Industrial Revolution* című könyvében megerősíti, hogy valóban egy forradalomnak lehetünk szemtanúi, ami „nem mást fog eredményezni, mint az emberiség átalakulását” (Schwab 2016:1). Schwab a különböző megatrendek keveredéséből és kölcsönhatásából eredő változások sebességére, kiterjedtségére és mélységére, valamint rendszerszintű hatásaikra alapozza feltevélezését (Schwab 2016:3). A technológiai változás fő motorjaként három ilyen

⁴ Rostow, W. W.: *The Fourth Industrial Revolution and American Society: Some reflection on the Past for the Future*. In: Furino, A. (Ed.): *Cooperation and Competition in the Global Economy: Issues and Strategies*, Cambridge, Mass.: Ballinger, 1988, pp. 172–181. (Kozmetsky et al. 2004)

megatrendet azonosít: a fizikait, a digitálisat és a biológiai (Schwab 2016:14–21). A technológiai változások fizikai megnyilvánulásait elsősorban az olyan találmányok megjelenéséhez köti, mint az önvezető járművek, a 3D nyomtatás (additív egyedi gyártás), a fejlett robotika és az olyan új anyagok használata, mint a magától regenerálódó és öntisztító intelligens anyagok, emlékező ötvözetek vagy a nyomást energiává alakító kerámiák.

Az érzékelők segítségével történő adatgyűjtés, a felhőalapú számítástechnika (cloud computing), a nagy adatmennyiség alapján (big data) történő elemzések alkalmazása, valamint a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás (machine learning) összeköti a technológiai vívmányok fizikai oldalát a digitálissal, ágazatokon átívelően transzformatívá téve ezáltal a dolgok internetét. A negyedik ipari forradalom digitális megnyilvánulása egyben háttérként szolgál az olyan technológiaalapú platformoknak is, amelyek új formában kötik össze az egyéneket és az intézményeket, mint például a blockchain (egy elsősorban a Bitcoin révén ismertté vált, digitálisan megosztott főkönyv), valamint a lekérhető (on-demand) vagy közösségi gazdaság (sharing economy) platformjai, mint az Airbnb vagy az Uber (Schwab 2016:14-21).

Ezen technológiák társadalmi hatása nyilvánvaló. Ahogy azt Tom Goodwin híres TechCrunch cikkében írta 2015-ben: „Az Uber, a világ legnagyobb taxitársasága, nem rendelkezik saját járművel. A Facebook, a világ legnépszerűbb médiaszolgáltatója, nem hoz létre tartalmat. Az Alibaba, a legértékesebb kiskereskedelmi vállalat, nem tart készleteket. És az Airbnb, a világ legnagyobb szállásszolgáltatója, nem rendelkezik ingatlanvagyonnal. Valami érdekes dolog történik.” (Goodwin 2015). Több mint „érdekes”. A negyedik ipari forradalom biológiai megatrendjei olyan innovációkat valósítanak meg, amelyek néhány évtizeddel ezelőtt csak a tudományos-fantasztikus irodalomban tűnhettek volna valószínűnek: az olcsó genetikai szekvenálás és a szintetikus biológia nemcsak az egészségügyet és az élettudományokat, hanem a mezőgazdaságot és bioüzemanyag-előállítását is forradalmasítják (Schwab 2016).

3. A negyedik ipari forradalom társadalmi-gazdasági következményei

A következő ipari forradalom üzleti szférára, kormányokra, médiára, társadalmi szervezetekre és magukra az emberekre gyakorolt hatása legalább annyira szerteágazó és összetett, mint az azt mozgató megatrendek kiterjedtsége, mélysége és rendszerszerű természete. A várható hatásai a gyakorlatiaktól az etikai megfontolásokig terjednek, valamint pénzügyi és társadalmi következményekkel is járnak. A negyedik ipari forradalom világszerte emberek milliárdjainak életét teheti jobbá, de ezzel együtt több súlyos kihívást és kockázatot is generálhat, amit az inkluzív növekedés biztosítása érdekében mérsékelni kell.

A következő ipari forradalom egyik legszembetűnőbb következménye az üzleti modelleket és a foglalkoztatási helyzetet érintő megrendítő változások mélyenszántó

hatása lesz (WEF 2016). Az elmúlt évtizedekben jelentős elmozdulásokat tapasztalunk a munkaerőpiacon, amelyek során a termelés és a munkahelyek a fejlettebb gazdaságokból az alacsony költségű gyártást kínáló, fejlődő országokba települtek át⁵. Napjainkban azonban – azáltal, hogy az intelligens gépek használatával a termelés egyre inkább automatizálttá válik – az olcsó emberi munkaerő által generált versenyelőny egyre csökken. Ez azt jelenti, hogy a munkahelyek egy része idejétmúlttá válik, vagy azokat inkább visszatelepítik az anyaországba, ezáltal olyan elmozdulást idézve elő, amely a munkaerő-intenzív termelésre berendezkedő gazdaságokat negatívan érinti. Ahogy azt Kína esetében is tapasztalhatjuk: az olcsó munkaerőn alapuló feldolgozóiparból származó komparatív versenyelőny nem tudja támogatni a fenntartható fejlődést, így a hosszú távú versenyképesség megőrzéséhez az értékláncban (value chain) való feljebb lépésre lesz szükség.

A Világgaazdasági Fórum Future of Jobs (A munkahelyek jövője) c. jelentése (WEF 2016) szerint a munkaerőpiac átalakulása várhatóan magasabb termelékenységet és szélesedő képzettségi szakadékot fog eredményezni, jóval jelentősebb mértékben számolva fel munkahelyeket annál, mint amennyi újat létrehoz. A megszűnő munkahelyek mintegy kétharmada az általános irodai munkakörök közül kerül ki, ami fokozottan szükségessé teszi a kormányok, a vállalkozások és az egyének felkészülését a változásokra és a jövőbeni szakképzési igényekre. Becslések szerint az általános iskolát most kezdő gyerekek 65 százaléka olyan munkakörben fog dolgozni, amilyen ma még nem is létezik (WEF 2016). Ez alátámasztja az oktatási rendszerek szerepének fontosságát a technológiai haladás befogadásában, ilymódon járulva hatékonyan hozzá a társadalom fejlődéséhez.

A termelés méretgazdaságossága és munkaerő-intenzitása kapcsán az egyik gyakran említett példa az 1990. évi Detroitot hasonlítja össze a 2014. évi Szilícium-völgygel. Detroit tradicionális ipari központ. Három legnagyobb vállalata összesen 36 milliárd dollár piaci tőkeértéket, 250 milliárd dollár bevételt és 1,2 millió dolgozót tömörített. 2014-ben a Szilícium-völgy három legnagyobb vállalatának piaci tőkeértéke 1,09 billió dollár volt, a detroitiehez hasonló nagyságú bevétellel (247 milliárd dollár), de tizedannyi dolgozóval (kb. 137 000).

A változó gyártási módszerek, ahogy azt a fentiekben is említettük, munkaerőpiaci zavarokat idéznek majd elő, ugyanakkor azonban új, korábban ismeretlen lehetőségek is megnyílnak a vállalkozások előtt a hatékonyság növelésére és a termék- és szolgáltatás kínálat fejlesztésére, remélhetőleg új lendületet adva majd egy fenntarthatóbb fogyasztási modell megvalósulásának. A vállalatok képesek lesznek digitális technológiák révén gazdagítani a felhasználói élményt, érzékelők, adatelemzés és összekapcsolhatóság (connectivity) révén fejleszteni a termékeiket, és több, koope-

⁵ Wladawsky-Berger, I. (2016): Preparing for the Fourth Industrial Revolution. The Wall Street Journal Online. Februar 26. <http://blogs.wsj.com/cio/2016/02/26/preparing-for-the-fourth-industrial-revolution>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 15.

rációban készült innovációt is piacra dobhatnak, a tervezési folyamatokba bevonva start-upokat és kutatóintézeteket, s olyan szervezeti formákat hozva ily módon létre, amelyek jobban szolgálják a tudásalapú társadalmat, és jobban illeszkednek hozzá (WEF 2016).

A fenntarthatóság a következő ipari forradalom egyik kulcstémája, mivel az energiahatékonyság növelése, valamint a zöld technológiák és megújuló energiaforrások nagyobb arányú használata nemcsak lökést ad a fosszilis tüzelőanyagok felhasználásától erősen függő nemzetek (például Kína) termelékenységének, de növelheti a globális erőforrás-biztonságot is, és csökkentheti a klímaváltozással járó kockázatokat. Természetesen a zöld infrastruktúra létrehozása igen költséges induló beruházást igényel a kormányok és vállalatok részéről, ám – a közvetlen és közvetett hatásokat tekintve egyaránt – jelentős megtérülést generálhat.

Tágabb értelemben a negyedik ipari forradalom és az internet beágyazottsága életünk minden területén nagy valószínűséggel felgyorsítja majd az olyan, már ma is tapasztalható társadalmi-gazdasági folyamatokat, mint a növekvő társadalmi egyenlőtlenség (OECD 2011). A világ népességének több mint fele nem rendelkezik internet-hozzáféréssel, és majdnem húsz százaléka nem jut elektromos áramhoz (Schwab 2016:8). Ha az innováció terjedését nem szabályozzák megfelelően, a nemzetek, közösségek és egyének közötti „digitális szakadék” tovább fog szélesedni, aminek következményeképpen egyenlőtlen fejlődési pályák alakulhatnak ki, különösen az olyan országok esetében, amelyek már most is jelentős regionális különbségekkel küzdenek, mint pl. Kína. Amint arra egy OECD-jelentés (OECD 2007a) is rámutat, az életszínvonal növekedése az első ipari forradalomtól kezdődően döntő mértékben az innovációnak volt köszönhető, és az innovációs teljesítmény központi szerepet tölt be a versenyképességben és a nemzetek fejlődésében is. Manapság is érvényes, talán jobban, mint valaha, hogy a jövőbeli fejlődés elsősorban annak a függvénye, hogy a társadalom mennyire képes magáévá tenni a technológiai újításokat (Schwab 2016:8).

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy a negyedik ipari forradalom számos egyéb jellemzője, mint például a relatív hatalmi viszonyok elmozdulása a kormányok és állampolgárok között, a személyes adatok védelme, az információbiztonságot érintő kérdések vagy a mesterséges intelligencia és a biotechnológiai eljárások etikus használata – hogy csak néhányat említsünk – legalább olyan fontos és vizsgálatra érdemes kérdéskör, mint a fent vizsgált, azonban nem képezi jelen írás részét, mivel e tanulmány témája elsődlegesen a fenntartható gazdasági fejlődést és versenyképességet érintő tényezőkre szorítkozik.

4. Kína válaszáton

Kína az elmúlt harminc évben tapasztalt hosszú és példátlan gazdasági fejlődést követően a közelgő új ipari forradalom viharos időszakába lép. A Kommunista Párt által 1978-ban elindított *Reform és nyitás* program kezdete óta az ország az elmúlt évekig évente átlagosan majdnem tíz százalékos GDP-növekedési ütemet ért el, több mint 50-szeresére emelve az egy főre jutó GDP-t, az 1978-ban mért 155 dollárról 7 920 dollárra 2015-ben, és ezáltal 800 millió embert emelve ki a szegénységből, ami által 1990 és 2005 között több mint egyharmaddal járult hozzá a világméretű szegénység csökkentéséhez (Eckart 2016). Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a fejlődés fő motorjai elsősorban a keleti partvidéken található régiók voltak, így egyensúlytalanság alakult ki az ország belső, rurális térségei és a partvidék között.

Mint gyakran említik, az elmúlt néhány évben a kínai gazdaságban lassuló növekedés volt tapasztalható, 2010 óta évről évre gyengülő GDP-bővüléssel, 2014-ben 7,3, míg 2015-ben 6,9 százalékot érve el a Világbank statisztikái szerint⁶. Bár ezek az adatok még mindig jóval meghaladják a világ átlagos GDP-növekedési ütemét (2,6 százalék 2014-ben és 2,5 százalék 2015-ben), mindenképpen csökkenő tendenciát mutatnak, ami külső tényezőknek és belső strukturális problémáknak egyaránt betudható. Csökkent az építőipari és feldolgozóipari kibocsátás, ami a kínai gazdaság két legfontosabb mozgatórugója, de arra utaló jelek is vannak, hogy a teljes tényezőtermelékenység hozzájárulását, ami 1978 óta folyamatosan növekedett, az utóbbi években nehéz volt fenntartani (Xu 2011). A többtényezős termelékenység GDP-bővüléshez való hozzájárulása az 1990 és 2000 között jellemző majdnem 50 százalékról az elmúlt öt évben nagyjából 30 százalékra csökkent (MGI 2015), hátrálta a GDP növekedését.

Amint azt a gazdasági növekedés Solow-modellje leírja, a hosszú távú gazdasági növekedés három fő mozgatórugója a népességnövekedés vagy munkaerő-bővülés, a tőkefelhalmozás és a termelékenység növekedése (Uppenberg 2009). Az 1970-es évektől kezdve, elsősorban Kína születésszabályozási programjainak és az egykepolitika bevezetésének köszönhetően az ország népességnövekedése számottevően lassult, fokozatosan érintve a munkaerő-állományt, amely mára már nem képes a gazdasági növekedés motorjaként szolgálni. Ennél is aggasztóbb, hogy a GDP-arányos bruttó felhalmozás magas szintje (majdnem 50 százalék) nem feltétlenül lesz fenntartható, miután a teljes adósságállomány 2007 és 2014 között megnégyszereződött, 7 billió dollárról 28 billió dollárra emelkedve, ami így az ország jelenlegi GDP-jének több mint 280 százalékát teszi ki (Dobbs et al. 2015). Végezetül, ahogy Kína kezd felzárkózni a világ élvonalához a technológia terén, közeledik ahhoz az innovációs határhoz, ahol a termelékenység már nem növelhető tovább pusztán

⁶ <http://data.worldbank.org/>.

a közvetlen külföldi befektetések (FDI) és technológiatranszferok révén, tehát a hazai innováció generálására van szükség. A fejlődés felélénkítéséhez ezért elengedhetetlen, hogy a beruházásvezérelt modelltől egy termelékenységalapú modell irányába mozduljon el a gazdaság (*Eckart 2016*).

A *McKinsey Global Institute (2015)* becslése szerint ahhoz, hogy Kína elérje a kitűzött 5,5–6,5 százalékos átlagos éves GDP-növekedési célját az elkövetkező 5 évben, a többtényezős termelékenység növekedésének a teljes GDP-növekedéshez legalább 35–50 százalékban, vagyis évente két-három százalékponttal kell hozzájárulnia. Így, a munkaerő-állomány bővülésének és a növekedést fűtő befektetéseknek a hiányában Kína a termelékenység növelése érdekében rá lesz utalva, hogy erőteljesen támaszkodjon az innovációs képességeire. Egy Jonathan Woetzel, a McKinsey & Co. Kína üzlettársa által vezetett, 2016 júniusában bemutatott kutatás azt a forgatókönyvet támogatja, mely szerint Kínának termelékenység növelésére alapozott gazdasági modellre kell áttérnie ahhoz, hogy visszanyerje a korábbi gazdasági lendületét, és 2030-ra potenciálisan további 5,6 billiós GDP-bővülést érjen el (*MGI 2016*).

A *McKinsey Global Institute (2016)* megállapításai szerint a termelékenység stimulálását célzó öt lényegi lehetőség („five major opportunities”) megragadásával az ország legyőzheti a növekedés lassulását, a tőkehatékonyság romlását és a vállalati hozamok csökkenését, s biztosítani tudja a fenntartható gazdasági fejlődést. A szerzők arra is figyelmeztetnek, hogy a kínai gazdaság átalakításának késleltetése költséges lehet, mivel a nemteljesítő hitelek aránya 2019-re elérheti a 15 százalékot a mostani, hivatalosan közzétett 1,7 százalékhoz képest. Számításai szerint a jelenlegi fejlődési pálya követése évente akár 300–450 milliárd dollárral növelheti a kétes kintlévőségek kezelési költségeit, ezáltal – feltehetőleg – jelentős lassulást, vagy rosszabb esetben akár rendszerszintű bankválságot okozva, ami akár teljes mértékben megakaszthatja a gazdasági fejlődést.

A tanulmány öt lényegi lehetőséget azonosít Kína számára ahhoz, hogy elmozdulhasson egy termelékenységalapú gazdasági növekedési modell irányába. Ezek: a fogyasztás növelése a középosztálybeli fogyasztók jobb kiszolgálásával; új üzleti folyamatok létrehozása digitalizálás útján; feljebb lépés az értékláncban innováció útján, különösen a K+F-igényes szektorokban; az üzleti működés javítása lean- (vállalatméret-csökkentő) technikákkal és magasabb energiahatékonysággal; valamint a versenyképesség erősítése a termelékenységet potenciálisan növelő globális kapcsolatok elmélyítése révén (*MGI 2016*).

A fenti öt lehetőség közül legalább három – az üzleti folyamatok digitalizálása, feljebb lépés az értékláncban, a hatékonyság növelése lean-technikák alkalmazásával – közvetlenül kapcsolódik Kína innovációs képességéhez. A további két lehetőségnek – azaz a középosztálybeli fogyasztók jobb kiszolgálásának és a globális versenyképés-

ség erősítésének – szintén erős közvetett kapcsolata van a termelékenység tudáson és új technológiák használatán alapuló növelésével.

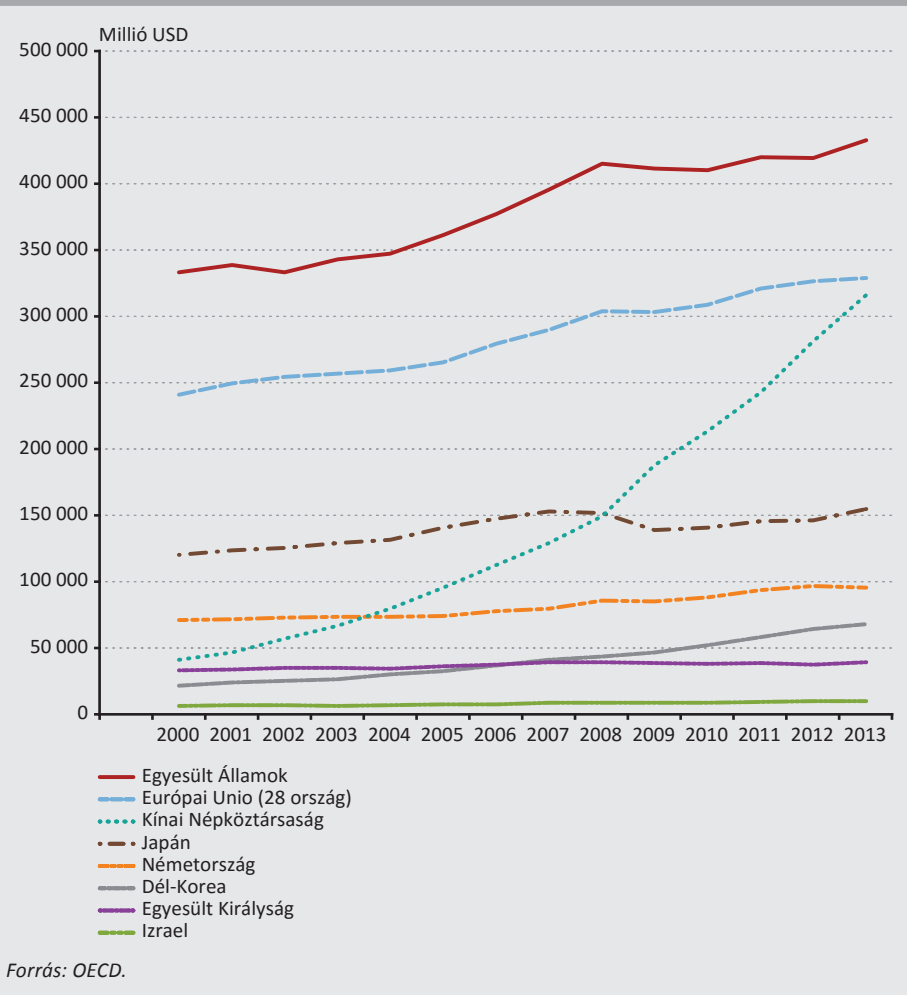
5. A kínai gazdaság innovációs képessége

A következő évtizedekben az innovációs képesség és az innovációk sikeres piaci értékesítése a nemzetek versenyképességének meghatározó tényezőjévé válik, ahogy arra az *OECD (2007a)* egyik jelentése is rámutat. A tanulmány szerint a döntéshozók egyre inkább felismerik az innovációs tevékenységnek a hosszú távú gazdasági fejlődésre és fellendülésre gyakorolt hatását. Mivel az új technológiák a verseny új formáit hívták életre és új piacokat is nyitottak meg az innovatív termékek előállítására és értékesítésére révén, számos gazdaságban – az OECD-térségen kívül is – jelentősen növekedtek a K+F-erőfeszítések, valamint általánosan elfogadottá vált, hogy az innováció gazdaságban betöltött központi szerepének biztosításához összehangolt, következetes és „az egész kormány egyetértését bíró” megközelítésre van szükség. Az OECD által jelzett tendenciák nagyon is egybeesnek Kína azon törekvésével és politikájával, hogy erősítse a gazdaság innovációs képességét, de továbbra is kérdéses, hogy az innováció fellendítése érdekében eszközölt egyes konkrét intézkedések és befektetések milyen mértékben fejtenek majd ki mérhető hatásokat és válnak kézzelfogható eredményekké.

A számok alapján Kína már ma is világszínvonalon áll az innováció előmozdításában. Az ország éves kutatási kiadásai meghaladják a 300 milliárd dollárt, lassan, de biztosan felzárkózva az Egyesült Államok mögé. Évente majdnem 30 000 hallgató szerez diplomát tudományos és műszaki területen, és az ország világszínvonalon áll a benyújtott szabadalmi kérelmek számát illetően, majdnem egymillió leadott kérelemmel a 2014-es évben (*WIPO 2015*). Ám az innovációt üzleti alapokra helyező és a világpiacon versengő kínai vállalatok teljesítménye nem mindig tükrözi azt a potenciált, amit az országban végrehajtott beruházások és a K+F-támogatások szintje sugallna.

Altenburg és szerzőtársai (2008) tanulmánya Kína és India termelésalapú gazdaságból innovációalapú gazdaságba való átmenetét elemezve rávilágít néhány jelentős nehézségre a két ország innovációs képességének értékelése kapcsán. Azzal érvelnek, hogy az innovációs képességet mérő mutatók tipikusan a ráfordítási oldalra koncentrálnak, megnehezítve ezzel annak felmérését, hogy az erőfeszítés és az eredmény közötti eltérés az innovációk szokásos beérési idejének tulajdonítható-e, vagy a kialakuló innovációs rendszer hiányosságaira mutatnak rá. Az általános következtetések levonására tett kísérletük során a szerzők arra jutnak, hogy ahhoz, hogy értékelni lehessen az innovációs teljesítményt, az egyes iparágak különálló elemzése szükséges, mivel az általános mutatókon alapuló elemzések eredménye megkérdőjelezhető.

1. ábra
Bruttó hazai K+F-kiadás
 (millió USD)

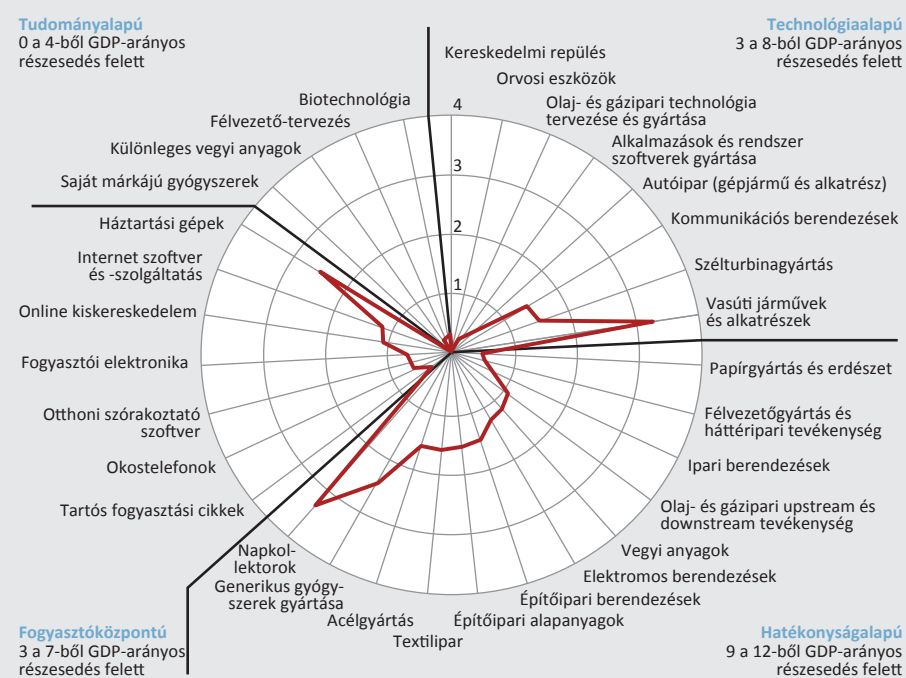

A kínai elektronikai ipar innovatív képességeinek értékelése során *Altenburg és szerzőtársai (2008)* megállapították, hogy Kína sikere a globális piacok egyik legnagyobb elektronikai gyártási csomópontjának létrehozásában szorosan összefügg a közvetlen külföldi befektetésekkel (FDI), ahogyan azt a Huawei Technologies, a Lenovo és a Haier Group is példázza. Ami a tanulmányban vizsgált másik ipari szektort, az autóipart illeti, megállapították, hogy bár a belföldi innováció elmarad a világ élvonalától, a fejlődési pálya figyelemreméltó, hiszen Kína úgy lett a világ negyedik legnagyobb autóipari gyártója, hogy húsz évvel ezelőtt még egyáltalán nem rendelkezett ilyen jellegű gyártókapacitásokkal. Arra is felhívták a figyelmet,

hogy a csúcstechnológiai innovációkra irányuló nemzeti programoknak köszönhetően, például a hibridautók és a hidrogén üzemanyagcellák fejlesztése esetében elképzelhető, hogy a világ élvonala egyre inkább Kína mint offshore-célpont felé fog mozdulni az autóiipari K+F-tevékenységek területén. Az ágazatspecifikus példákat vizsgálva a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy az összes vizsgált esetben mind Kínának, mind Indiának sikerült jelentősen csökkentenie a technológiai szakadékot, és bár ezidáig nem jelentettek komoly fenyegetést a világ technológiai vezetőire, a felzárkózási kilátásaik továbbra is erősek, amennyiben sikerül mérsékelniük bizonyos gazdasági és politikai kockázatokat.

A *McKinsey Global Institute* (MGI) tavalyi (2015) tanulmánya nagyon hasonló logikát követ a kínai gazdaság innovációs képességének vizsgálatakor. Az innovációs teljesítmény értékeléséhez a szerzők olyan keretrendszert dolgoztak ki, amely a nemzeti szintű mérőszámok alkalmazása helyett az ágazatokat „innovációs archetípusuk” mentén vizsgálja annak érdekében, hogy világosabbá váljon az innováció szerepe és szintje az egyes szektorokban. Ilymódon az ipari innováció négy archetípusát azonosították: *fogyasztóközpontú, hatékonyságvezérelt, technológiaalapú és tudó-*

2. ábra
Kína részesedése a globális bevételalapról globális GDP-részesedéséhez viszonyítva

Forrás: MGI 2015:5.

mányalapú. Hogy felmérjék Kína teljesítményét ezen dimenziók mentén, a szerzők összevetették a kínai szereplők egyes ágazatokban elért bevételét azok globális árbevételből való várható részesedésével Kína globális GDP-ből való részesedése alapján.

Ahogy a kínai vállalatok globális bevételalapból való részesedéséből kiderül, Kína elsősorban azokban az ágazatokban vált a világ egyik vezető fejlesztőjévé, amelyek a belföldi kereslet kiszolgálása révén fejlődtek, míg a nagyobb kihívást jelentő innovációk terén, mint pl. a saját márkájú gyógyszerek, a biotechnológia vagy az autóipar, Kína még nem vált versenyképesé globálisan. A szerzők az elemzéshez egy többtényezős termelékenységalapú megközelítést alkalmaztak, a növekedést meghatározó termelési tényezők közül kizárva a munkaerő, illetve a tőkebefektetések hatásait, és így létrehozva egy olyan közelítő értéket, amely a tágan értelmezett innováció makrogazdasági hatásait jellemzi, beleértve az innováció határainak fessegetéséből, a tudástranszferből és a technológiai felzárkózásból fakadó termelékenység-növekedést.

Az elemzés általános eredményeit tekintve világossá válik, hogy a kínai vállalatok sikeresebbek az olyan archetípus-ágazatokban, ahol képesek voltak kihasználni a kínai gazdaság bizonyos egyedi jellemzőit, mint például a vásárlóbázis méretét, a kiterjedt gyártási ökoszisztémát vagy a kedvező kormányzati szabályokat, amelyek a helyi kereslet ösztönzésével járultak hozzá az innováció felgyorsításához. Amint az ábrán is látható, a kínai vállalatok különösen jól teljesítenek globálisan a *fogyasztóközpontú innováción* alapuló ágazatokban, ahol Kína a globális GDP-ből való részesedéséhez viszonyítva a hét elemzett ágazat közül háromban a vártnál nagyobb hányadra tett szert a globális árbevételből.

Mint kiderült, Kína tapasztalata a fogyasztóközpontú innovációban elsősorban a háztartásiberendezés-gyártás szektorból ered, ahol a kínai vállalatok a gyorsan urbanizálódó nemzet növekvő fogyasztást képviselő középosztályát úgy szolgálták ki, hogy a globális versenytársak termékeihez hasonlítható minőségben, de jelentősen alacsonyabb áron kínáltak háztartási készülékeket. A fogyasztói várakozások folyamatos kielégítése olyan vállalatok megjelenését eredményezte, mint az okostelefon és elektronikai gyártó Xiaomi, amely „olcsóbb, de jobb” stratégiát követ a globális versenytársakkal szemben (MGI 2015). A hagyományos kínai kiskereskedelem, szolgáltatás és média szektorok által mostohán kezelt hatalmas fogyasztói bázist kiaknázva az olyan vállalatok, mint a Tencent, Alibaba, Baidu vagy a NetEase számára lehetővé vált, hogy egészen kicsiből indulva – piaci tőkeértéküket tekintve – a világ legnagyobb internetes vállalatai közé emelkedjenek.⁷

⁷ Market capitalization of the biggest internet companies worldwide as of May 2016 (in billion U.S. dollars). <http://www.statista.com/statistics/277483/market-value-of-the-largest-internet-companies-worldwide/>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.

Az Internet Plusz cselekvési terv, amelyet Li Keqiang miniszterelnök jelentett be 2015 márciusában a 12. Nemzeti Népi Kongresszuson (*KNÁT 2015*), azt a célt tűzte ki, hogy az internet-alapú technológiák alkalmazásának további népszerűsítésével a hagyományos ágazatokban, továbbá a szélessávú internet-hozzáférés és az e-kereskedelem javításával a vidéki területeken segítse elő az üzleti tevékenységek fejlesztését. Összességében a magas fogyasztói igények és a belföldi verseny a fogyasztóközpontú innováción alapuló ágazatokban valószínűleg arra készítetik a kínai vállalatokat, hogy még keményebben versenyezzenek a hazai piacon, és a nemzetközi szinten is terjeszkedjenek, kihasználva a globális porondon az otthon szerzett tapasztalataikat, különös tekintettel a feltörekvő piacokra.

Ami a *hatékonyságvezérelt ágazatokat* illeti, a kínai munkaerő-állomány pusztán mérete és a modern ellátási lánc (supply chain) infrastruktúra, amely a rugalmas gyártásra és tömegtermelésre szakosodott ipari zónákban koncentrálódik, egyedülálló környezetet biztosít a folyamat-innovációhoz. A Kína globális innovációra gyakorolt hatásairól szóló jelentés (*MGI 2015*) megállapítja, hogy a hatékonyságvezérelt ágazatokban Kína a 12 elemzett szektorból 9-ben meghaladta a globális árbevételből GDP-alapon számított részesedését. A vizsgált ágazatok közül néhányban hangsúlyosabb a kormányzati szabályozások szerepe, ahol a szándékosan gerjesztett helyi kereslet ösztönözte a kínálatbővülést és ebből fakadóan a termelés hatékonyságának javulását is. Ez történt a napelemek gyártása esetében, ahol Kína, az évek során a globális árbevétel több mint felére szert téve, domináns szereplővé vált.

Az egyre fokozódó verseny a dél-kelet ázsiai nemzetekkel mint olcsó offshore gyártási lehetőséget kínáló célpontokkal arra készíti Kínát, hogy elmozduljon a következő generációs gyártási modell irányába, a meglévő ökoszisztémájának korszerűsítésével. A *Made in China 2025* kezdeményezés, amit az Ipari és Információs Technológiai Minisztérium (IITM) a Kínai Műszaki Akadémia 150 szakértőjének bevonásával dolgozott ki – e munka több mint két és fél éven át folyt – (*Kennedy 2015*), a kínai ipar átfogó korszerűsítését tűzte ki célul, többek között a német kormány „Ipar 4.0” programjával való együttműködés ösztönzése révén (*Yang 2016*). A *Made in China 2025* program középpontjában a kínai gyártás innovációalapú átalakítása áll, a „minőség a mennyiség felett” elv és a zöld technológiák alkalmazásával. A programban megfogalmazott célok között szerepel a hazai tartalom emelése mind alkotóelemek, mind alapanyagok tekintetében, 2020-ig 40 százalékra és 2025-ig 70 százalékra, valamint gyártási innovációs központok létrehozásának támogatása⁸ (*Kennedy 2015*). A terv középpontjában a csúcstechnológiák kifejlesztése, a szellemi tulajdon felhalmozása és a kínai piachoz való hozzáférés külföldi technológiákért cserébe történő biztosítása szerepel. A nagy horderejű technológiai célok mellett a terv támogatja a hagyományos ágazatok és a modern szolgáltató szektor fejlesztését is, lehetővé téve, hogy a piaci mechanizmusok kiemelkedőbb szerepet játszhassanak annak

⁸ 15 központ létrehozása 2020-ig, és 40 2025-ig.

megvalósításában. Amennyiben Kína képes lesz gyártási kapacitásait megújítani egy digitális ökoszisztémában, kiszolgálva a globális fogyasztói bázist is gyors és rugalmas gyártással és modern logisztikával, akkor világszerte a vállalatok, sőt az egyéni fogyasztók virtuális gyárává válhat, becslések szerint 10-ről 20 százalékra növelve a GDP bővülési potenciálját az ipari szegmensben 2025-ig (MGI 2015).

Miközben Kína a *fogyasztóközpontú és hatékonyságvezérelt innováció* terén számos ágazatban már most is világszerte, a *technológia- és tudományalapú innovációban* mindezidáig vegyes eredményeket ért el. Kimagasló részesedést szerzett ugyan a globális árbevételből a globális GDP-hányadához képest számos ágazatban, pl. a vasúti berendezések, szélenergia és híradástechnika terén (szintén nagyban a kedvező kormányzati politikának köszönhetően), ám más szektorokban, mint amilyen például a kereskedelmi légi közlekedés vagy az autóipar, még nem tudta úgy kihasználni a tudástranzfer adta lehetőségeket, hogy képes legyen a világpiacra is versenyképes termékeket és szolgáltatásokat előállítani. A jelentésben elemzett, tudományalapú archetípus-ágazatokban (pl. a saját márkájú gyógyszerek gyártása, a biotechnológia, a félvezető-tervezés és a speciális vegyi anyagok előállítása) a kép még homogénebb, mivel az e szektorokban működő kínai vállalatok teljes globális árbevételből való részesedése mindössze 1–3 százalékot tesz ki (MGI 2015).

6. Készen áll-e Kína áttörő innováció létrehozására?

Kína elkötelezettsége abban, hogy a globális innováció élére álljon, most még nyilvánvalóbb, azt követően, hogy Xi Jinping elnök kiemelte a tudományalapú innováció fontosságát a kormány 13. ötéves tervében (KNNK 2016), mint a nemzeti cselekvési terv egyik sarkkövét. A tudomány és technológia előmozdítása azonban nem új keletű irány a kínai gazdaságfejlesztési politikában. Ahogy azt *Steve Blank (2013)* tanácsadó, az U.C. Berkeley és a Stanford Egyetem vállalkozástan-vendégelőadója említi, Kína már az 1980-as években öt területen indított tudományos és technológiai programsorozatot (alapkutatás-támogatás, csúcstechnológiai K+F, technológiai innováció és értékesítés, tudományos kutatási infrastruktúra kialakítása, emberi erőforrás-fejlesztés a tudomány és technológia terén). Az OECD statisztikái szerint a kezdeményezéssel párhuzamosan az elmúlt 25 évben a GDP-arányos K+F-kiadások majdnem megkétszereződtek, meghaladva a 2 százalékot 2013-ban.

A kínai Nemzeti Innovációs Rendszer múltját fokozatos átalakulás jellemzi egy elsősorban államilag szabályozott modelltől egy hibrid, viszonylag piacorientált modellbe. Az Állami Tudományos és Technológiai Vezető Csoport (ÁTTVCS) 1981-ben alakult Deng Xiaoping modernizációs kezdeményezése alapján, és a legfelsőbb testület szerepét töltötte be a kínai tudományos és technológia rendszerben. A minisztériumok feletti testület létrehozásával a tudományos fejlesztést a miniszterelnök közvetlen irányítása alá helyezték, lehetővé téve, hogy a lehető legfelsőbb szinten

határozzák meg a tudománypolitikát, a minisztériumok és a tartományok között koordinálva. A csoport később Állami Vezető Csoport a Tudományért és Technológiáért (ÁVCSTT) néven átszervezésre került Li Peng miniszterelnök vezetésével, a kínai jellegzetességeket magában hordozó „szocialista tudományt és technológiát” építve (Dolla 2015).

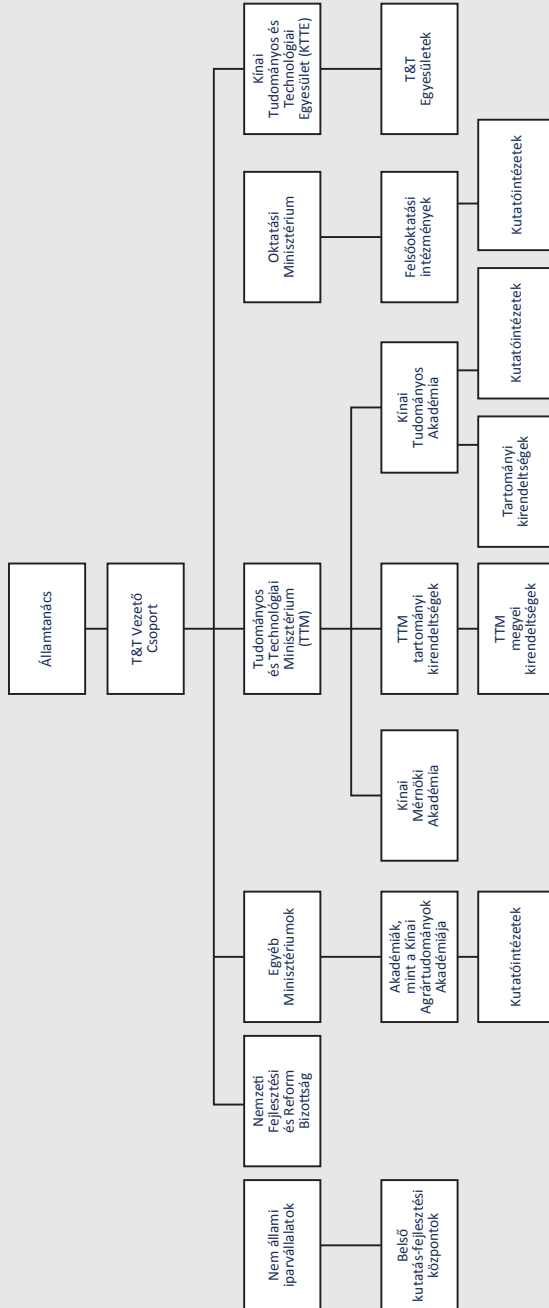
Az ÁTTVCS -sel és az ÁVCSTT -vel párhuzamosan 1977-ben – a Kulturális Forradalom idején történő megszüntetése után – újból létrehozták az Állami Tudományos és Technológiai Bizottságot (TTB), abból a célból, hogy kivételes (bár koordinált) státuszt biztosítsanak a tudományos kutatás és a technológiafejlesztés számára a központi gazdaságtervezésben. A TTB irányította a hálózat operatív működését, végrehajtva a politikai iránymutatást és ellenőrzés alatt tartva a tevékenységeket és az erőforrásokat országos és tartományi szinten. Később az TTB-ből hozták létre a Tudomány és Technológia Minisztériumot (TTM), a jelenleg működő kínai tudományos és technológiai intézmények vezető szervét. A szervezetek hálózatán belül külön említést érdemel a kínai tudományos és technológiai szintér két jelentős intézménye: a Kínai Tudományos Akadémia (KTA), amely országszerte kutatóintézeteket működtet, és a Kínai Tudományos és Technológiai Egyesület (KTTE) nevű szakmai szövetség, amely elsősorban konzultációs tevékenységet végez, fedőszervezetként tömörítve a tudósokat és az ügyintézőket országos, tartományi és városi szinten. Ami az állam kutatásfinanszírozási tevékenységét illeti, a Nemzeti Természettudományos Alapítvány (NTA) a legnagyobb szervezet, amely támogatást nyújt az alapvető és alkalmazott technológiaorientált kutatásokhoz a természettudományok terén (Dolla 2015).

A kínai nemzeti innovációs rendszer egyes intézményeinek átalakulásával párhuzamosan az elmúlt 25 évben a teljes intézményi keretrendszer alapvető változásokon esett át. Az üzleti szektor átvette a vezetést a K+F-teljesítmény terén, míg az 1990-es évek elején 40 százalék alatti volt a részesedése. Az állami kutatóintézetek K+F-részesedése majdnem a felére csökkent, míg a felsőoktatási intézményeké többnyire állandó maradt. Az üzleti szektor innovációs képességének növelése tudatos és kihívásokkal teli vállalkozás volt, ideértve az állami kutatóintézetek „mechanikus” átalakítását piaci alapon működő szervezetekké (OECD 2007b).

Bár az állami befolyás továbbra is erős, a teljes kínai tudományos és technológiai terület jelenleg hibrid rendszert alkot, amelyben a kormány, az üzleti vállalkozások és a tudományos körök a világ többi részéhez hasonlóan működnek együtt. Szektoronként, az UNESCO Institute for Statistics⁹ adatai alapján vizsgálva a K+F-terület finanszírozási forrásait, megállapíthatjuk, hogy tíz évvel ezelőtt a finanszírozás 70 százaléka üzleti vállalkozásoktól, 20 százaléka az államtól és 10 százaléka az egyetemektől származott. Ma ez az arány 75, 15, illetve 10 százalék, a nyugati országoké-

⁹ <http://data.uis.unesco.org/>.

3. ábra
A kínai Tudomány és Technológiai (T&T) Rendszer szervezeti felépítése

Forrás: Dolla 2015:170.

hoz hasonló szerkezetet alkotva, ami jól érzékelteti a K+F-tevékenységek növekvő piacosodását.

Mára széles körben elfogadott nézet, hogy az egyetemek és az állami kutatóintézetek döntő szerepet játszottak a világ számos csúcstechnológiai régiójának fejlődésében (*Gregersen et al. 2000*), és hozzájárultak a technológiai képességek előmozdításához. Érdemes megemlíteni, hogy Kínában a K+F-intenzív vállalkozások többsége általában az állami szektorból került ki, mint például a Legend, a Lenovo elődje, amit a KTA egyik intézményében alapítottak. Napjainkban ezek az innovatív cégek már külföldön fektetnek be K+F-tevékenységekbe, és elősegítik a technológiai felzárkózási folyamatot azáltal, hogy a tudást visszacsatornázzák Kínába (*OECD 2007b*).

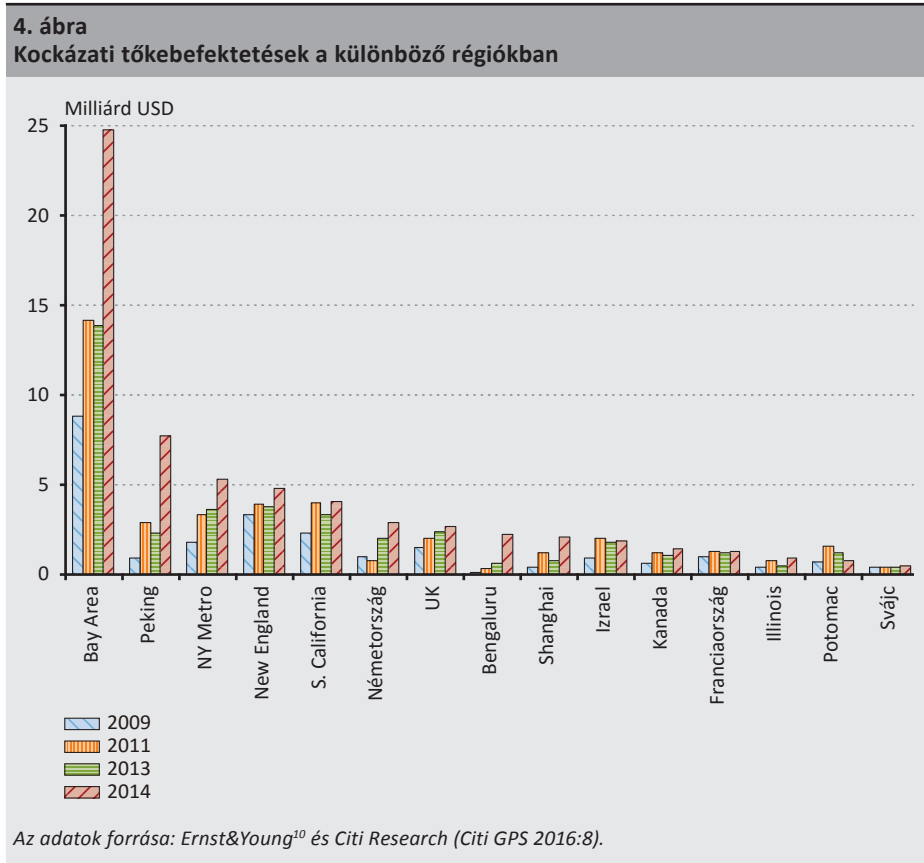
A kínai tudományos és innovációs politika talán egyik legérdekesebb területe a kisméretű technológiaalapú cégeknek nyújtott strukturált támogatások rendszere. A központilag tervezett tudományos és technológiai támogatási programok többségét a TTM és a NTA kezdeményezte. Eklatáns példa a Fáklya Program, amely sokak szerint a világ egyik legsikeresebb vállalkozói programja, amelyet a központi tervezéstől viszonylag függetlenül kezelnek (*Blank 2013*). A program négy pilléren nyugszik: innovációs klaszterek, technológiai vállalkozási inkubátorok (TVI), magvető finanszírozás (Innofund) és irányított tőkealapok, amelyek együtt átfogó támogató ökoszisztémát biztosítanak a csúcstechnológiai és start-up-vállalkozások számára, így segítve őket az innovációk kifejlesztésében és piacra juttatásában (*OECD 2007b*).

Mint a Fáklya Program is példázza, a kínai állam jelentős beruházásokat eszközölt a tudományos parkok és inkubátorok kialakításába érdekében. Míg számos kisméretű technológiai cég továbbra is függ valamilyen szintű kormányzati támogatástól, vagy pedig valamely tudományos és technológiai park bérlője, találunk példát tisztán piaci alapú kisvállalkozás-hálózatok megjelenésére is egyes régiókban, mint pl. Csöcsiang, Csiangszu és Kuantung, ezáltal klaszterhatást generálva (*OECD 2007b*). A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal 2013-as közlése szerint a regionális klaszterhatás erősen érezhető, mivel a három vezető régió (Csiangszu, Kuantung és Santung) ipari vállalatának K+F-kiadása a teljes K+F-kiadás több mint 40 százalékát tette ki (*NBSC 2014*).

Mint azt *Michael Porter (1998)* korszakos jelentőségű, „Clusters and the New Economics of Competition” (Klaszterek és a verseny új gazdaságtana) című cikkében írta, a világ gazdasági térképét klaszterek uralják, „egyes területeken szokatlan versenyikert elérő, kritikus tömegek, egy helyre koncentrálnak”, amelyek „az országokon belül és a nemzeti határokon átnyúlóan is befolyásolják a versenyképességet” (*Porter 1998:77*). A klaszterek versenyképességre gyakorolt hatása abból ered, hogy a klasztereknek megvan az az adottságuk, hogy olyan áttörő innovációkat hozzanak létre, amelyek új iparágakat generálnak és átalakítják az értékláncokat. Ezért a klaszterek az innováció létrehozásának és gazdaságban való elterjesztésének létfontosságú komponensei. Az innovatív klaszterek versenyelőnye azon alapul, hogy

támogatni tudják olyan start-up-vállalkozások alapítását, amelyek áttörő technológiákat fejlesztenek (Ferrary et al. 2009).

A Szilícium-völgy a világ legismertebb innovációs klasztere, a félvezetők, számítógépes szoftverek és az ezekhez kapcsolódó elektronikai ágazatok hazája, és a legmagasabb összegű kockázati tőkebefektetést vonzó régió világszinten, 2014-ben csaknem 25 milliárd dollárnyi befektetéssel. Nem olyan közismert azonban, hogy jelenleg a második legnagyobb összegű kockázati tőkebefektetés Peking városát célozza meg, amely régió a kockázati tőkebefektetés részesedését a 2009-ben mért 0,9 milliárd dollárról 2014-re a figyelemreméltó 7,7 milliárd dollárra tudta növelni (Citi GPS 2016:8).

A kockázati tőke fontos szerepet játszik a kisebb kínai technológiai vállalkozások támogatásában, mivel a többnyire állami tulajdonban levő bankrendszer általában nagyvállalatoknak és főleg állami vállalatoknak hitelez (OECD 2007b). Ezért a kisváll-

¹⁰ Ernst & Young, Venture Capital Insights – 4Q14, Global Investment Landscapes, January 2015 (Citi GPS 2016:8).

lalkozások finanszírozási forrása vagy állami alapokból a korábban említett programokon keresztül, vagy magánbefektetőktől származhat. Tovább vizsgálva a kockázati tőkének az innováció támogatásában betöltött szerepét, a Stanford Egyetem kutatói megállapították, hogy a kockázati tőkealapok az innovációs hálózat erejének és robusztusságának egyik fő (és alábecsült) forrását adják. A szerzők a hálózatelméletet alkalmazták a Szilícium-völgy innovációs képességeinek elemzésére, ahol a gazdaságot komplex hálózatként vizsgálták, a vállalkozói szellem kialakulását és az innováció megjelenését pedig a számos gazdasági szereplő együttműködése eredményeként definiálták. Megállapításaik szerint a kockázati tőkebefektetők nem csupán a finanszírozás és az induló vállalkozások szelekciója útján járulnak hozzá az innovációs rendszerhez, hanem a kollektív tanulást is magasabb szintre emelik, segítenek a hálózaton belüli társadalmi kötődések beágyazódásában, és jelzik a várható kockázati szinteket (*Ferrary et al. 2009*).

A tudományos és technológiai támogatási programokhoz hasonlóan a kockázati tőkebefektetések is sokat fejlődtek Kínában: az 1990-es évek start-up-finanszírozásának első hullámában a pekingi új technológiai vállalatok induló finanszírozásának 85 százaléka attól a kutatóközponttól vagy egyetemtól származott, ahol azokat létrehozták. A technológiai befektetők második hullámát a kínai bankok képviselték, elsősorban a Fáklya Programon keresztül. A Tudományos és Technológiai Ipari Parkok jelentették az új vállalkozások számára a harmadik támogatási forrást, a Fáklya Technológiai Business inkubátorokon keresztül, a helyi önkormányzatok felügyeletével. Ma már több mint 1 000 magántőke és kockázati tőkealap működik Kínában, kihasználva a „Renminbi (RMB)-alapok” bevezetését, amelyek kevesebb ágazati korlátozás, enyhébb szabályozói felügyelet és a portfólió-cégek könnyebb tőzsdéi bevezetése mellett fektethetnek be. Az RMB-alapok létrehozhatók mind belföldi (teljes mértékben kínai befektetők tulajdonában lévő), mind külföldi (részben vagy egészben nem kínai befektetők által tulajdonolt) alapként (*Blank 2013*).

Az *Ernst&Young (2015)* kínai kockázati tőkéről szóló jelentése szerint a lebonyolított ügyletek száma alapján az öt legnagyobb befektető főként észak-amerikai cég volt, közel 300 ügyletet hozva tető alá egy év leforgása alatt. A magánszektorbeli befektetők mellett – a Bloomberg magazin közlése alapján – a kínai kormány is támogatni kívánja az innovációt és csökkenteni a nehézipari függőséget a 250 milliárd dollárt meghaladó, államilag garantált kockázati tőkealap létesítésével, ami világszerte példátlanul magas összegnek számít. A kormány tervei szerint az országszerte 780, ebből az összegből befektetési célú finanszírozásban részesülő tőkealap minden bizonnyal elősegíti az ország vállalkozói szektorának fellendülését (*Oster et al. 2016*). Bár a kezdeményezés hatékonyságának és esetleges negatív mellékhatásainak felmérése még várat magára, a befektetés volumene világviszonylatban is egyedülálló kísérletben, jól tükrözi a kormány elkötelezettségét a fejlesztések mellett.

Habár a kezdeményezés lényege, hogy országszerte ösztönözze a vállalkozási kedvet, a kínai start-up-ökoszisztéma központja továbbra is a Peking Haidian kerületében található Kínai Szilícium-völgy (Zhongguancun) marad. Ez a technológiai klaszter elsősorban a Technológia, Média és Telekommunikáció (TMT) szegmensre koncentrál, ahol a befektetési ügyletek mintegy fele az internetes vállalkozásokra irányul. A terület egy helyre koncentrálja a start-upokat és a globális technológia éllovasait, mint pl. a Nokia, Motorola, Sony Ericsson, Microsoft, IBM, Sun, Oracle vagy a Google, és közel van Kína néhány legjobb egyeteméhez – pl. a Peking University, Tsinghua University, University of Science and Technology of Beijing és a Beijing Institute of Technology –, ideális körülményeket teremtve az innováció virágzásához (Oster *et al.* 2016). Bár nincs pontos recept egy valóban innovatív gazdaság létrehozására, az összes fent említett tényező, mint pl. a stabil intézményi keretek, a vonzó kutatási rendszerek, a vállalkozók és cégek számára hozzáférhető pénzügyi és technikai támogatás mind jó indikátor az innovációs rendszeren belüli kapcsolatok sűrűségének és minőségének illusztrálására, és ahhoz is jó kiindulási pontként szolgálhat, hogy megvizsgáljuk, melyek azok a hiányzó kompetenciák, amelyek növelhetnék a rendszer átfogó erejét.

7. A kínai high-tech szektor globális felemelkedését hátráltató tényezők

Az országban működő, igen magas kiadásokkal operáló – a 2010. évi teljes vállalati K+F-kiadás 34 százalékát kitevő –, mintegy száz nemzeti high-tech ipari zóna (MOST 2010) és számos technológia-specifikus klaszter, mint pl. a Donghu, Vuhan (optoelektronika), Zhangjiang, Sanghaj (integrált áramkörök és gyógyszerek), Tiencsin (biotechnológia és megújuló energia), Sencsen (telekommunikáció) és Zhongshan (orvosi műszerek és elektronika) jelenléte mellett (Blank 2013) még mindig nem világos, hogy Kína látszólag miért marad el a technológia- és tudományalapú, innováció-vezérelt ágazatokban, a kormány és a magánszektor high-tech ágazatok fejlesztésére tett minden erőfeszítése ellenére.

Egyes kutatók (MGI 2015) azzal érvelnek, hogy az efféle tudományos tevékenység megtérülése egyszerűen több időt vesz igénybe, mivel az olyan csúcstechnológiai ágazatokban, mint a gyógyszeripar, egy termék piaci bevezetését gyakran 10-20 évnyi fejlesztés és vizsgálat előzi meg, így csak idő kérdése, amíg Kína K+F-erőfeszítései világszerte versenyképes innovatív ipari teljesítményt eredményeznek, piacképes termékek és növekvő árbevétel formájában. Mindamelllett azt is megállapították, hogy az olyan mögöttes tényezők, mint a lassú szabályozási folyamatok, a szellemi tulajdon védelme körüli kérdések és az állami kutatás-támogatás hatékonytalan elosztása is szerepet játszhatnak a siker késleltetésében. Más tanulmányok szintén a szellemi tulajdon védelmének megerősítését, az innovatív kultúra és ösztönzési rendszerek kialakítását, valamint az emberi erőforrások fejlesztését azonosították

a Kínát érintő központi kihívások között (Xie et al. 2008). Egy másik felvetett lehetséges magyarázat szerint a kínai piac olyan nagy, hogy sok belföldi vállalat egyáltalán nem érez késztetést a külföldi terjeszkedésre, mivel egyes helyi előnyök reprodukálása nehézkes lenne a hazai ismerős környezetben való jártasság kényelméhez viszonyítva (McKinsey 2012).

Altenburg és szerzőtársai (2008) ezzel ellentétesen érvelnek, azt sugallva, hogy a méret és gyors növekedés kombinációja Kína esetében minden bizonnyal elősegíti majd az ugrásszerű fejlődést. Érvelésük szerint az ország hatalmas összegeket tud fektetni a K+F-be, mivel sokkal nagyobb volumenű tőkefelhalmozásra képes, és így lehetősége nyílik kész technológiákat megvásárolni, akár teljes vállalatok formájában, továbbá ezidáig elképzelhetetlen léptékben alkalmazhat külföldi szakembereket és menedzsereket. Emellett vásárlóerejének és politikai hatalmának kihasználásával Kína olyan tárgyalási pozíciót alakíthat ki, amely révén csak a technológiához való hozzáférés fejében nyitja meg piacait, lehetővé téve az ország számára, hogy átuorja a technológiafejlesztési folyamat bizonyos lépéseit.

Az időtényező mellett másik meghatározó tényező lehet az is, hogy a technológiai vívmányok, valamint az új termékek és szolgáltatások létrehozását lehetővé tevő vállalkozóközpontú és innovatív módszerek alkalmazása szorosan kapcsolódik a tudás és a technológia társadalmon belüli elterjedéséhez, amit egyes kulturális tényezők is befolyásolhatnak. Egy, a tudásalapú gazdaság hálózati jellemzőit kutató OECD-tanulmány (1996) az innováció hagyományos lineáris modelljének egy új, az ipar, az állam és a tudományos körök közötti mozgásokra és kapcsolatokra alapuló modellel való felváltását javasolta, ami jobban tükrözi a tudomány és technológia társadalmon belüli disszeminációját. Ebben a rendszerben a tudásmegosztás képessége kulcsfontosságú, és a K+F terén tett erőfeszítések csak egy kezdeti képet adnak a tudás és az innováció terjedéséről a gazdaságban. E nézet szerint a K+F-be való beruházás mellett ugyanolyan fontossággal bírnak az oktatásba, tehetséggondozásba, valamint az innováció sikeres kihasználását célzó vezetői készségek fejlesztésébe irányuló befektetések.

Azt is megfigyelték, hogy az innováció normákban és értékekben, szervezeti formákban, ösztönző rendszerekben és szabályozásokban megtestesülő *társadalmi technológiáit* nehezebb elsajátítani, mint azok fizikai megnyilvánulásait (Altenburg et al. 2008). Más kutatók a kultúrának a cégek innovációs hajlandóságában játszott szerepét vizsgálva arra a megállapításra jutottak, hogy az önálló, kockázatvállaló, innovatív, versengő szellemű és proaktív vállalkozók és cégek erősen támaszkodnak kulturális gyökereikre. Röviden, bizonyos országok sajátos kulturális tendenciái erősebb vállalkozói irányultságot képviselnek, és ezáltal hosszabb távon magasabb globális versenyképességre tesznek szert (Lee et al. 2000). A gazdasági reformok és a nyitást célzó politikák ugyan átalakították a kínai értékrendet, de a kínai kultúra a nyugati országokéhoz képest jóval közösségorientáltabb és magasabb bizonyta-

lanságkerüléssel jellemezhető (Fan 2000), ami azt sugallja, hogy a kockázatvállalási kultúra beszivároztatása és a vállalatközi együttműködés népszerűsítése valószínűleg növelné a kínai cégek innovációs erejét és általános versenyképességét (McKinsey 2012). A társadalmi értékek, meggyőződések és normák kapcsán gyakori tévhit, hogy a demokratikus politikai berendezkedéssel működő országok természetüknél fogva sikeresebbek gazdasági szempontból. Egy 115 országra kiterjedő elemzésben viszont Fagerberg és szerzőtársai (2007) megállapították, hogy nincs szoros korreláció a politikai rendszer természete és a gazdasági fejlettség szintje között, ezért alaptalan az a feltételezés, miszerint a kínai gazdaság innovációs rendszere által produkált nem kielégítő vagy késlekedő eredmények egyenes összefüggésben állnának a kínai politikai berendezkedés természetével.

Az innovációs kultúra beszivároztatása erősen összekapcsolódik a vállalkozói szellem kialakulásával, valamint a szakmai és személyes hálózatok létrejöttével. Megfigyelték, hogy Kína és India új innovatív régiói és az Egyesült Államok régi innovatív régiói között kialakult erős szakmai és személyes hálózatok elősegítették a – többnyire indiai és kínai származású – műszaki szakértelemmel rendelkező vállalkozók, mérnökök és tudósok mobilitását. Ezek a szakemberek jelentős kutatási és munkatapasztalatot szereztek az Egyesült Államokban, majd szaktudásukat anyaországukban kamatoztatták, ezáltal létrehozva egy „tudásforgalmi” hatást Kína, India, Korea és Tajvan között (Altenburg et al. 2008).

A kínai kormány felismerte a tehetséggondozás útján történő támogatás jelentőségét a vállalkozói szellem kialakulásában és az innováció terjedésének ösztönzésében. A kormány közelmúltban elindította a *Nemzeti közép- és hosszú távú tehetséggondozási programot (2010–2020)*, valamint az *Ezer tehetség programot (Wang 2010)*, a hazai tehetségek támogatására, illetve külföldi tehetségek toborzására. Ennek nem titkolt célja a gazdaság képzett és szakképesítéssel rendelkező egyénekkel („rencai”) való ellátása. A hazai tehetségek gondozása, a külföldi tehetségek beáramlása és a „tengeri teknősök” – a külföldön tanult vagy dolgozott, hazatérő kínaiak – folyamata (Blank 2013), már jelenleg is fokozatosan megváltoztatja a kínai tehetségállományt (talent pool), és minden bizonnyal transzformatív hatással lesz a kínai társadalomra és gazdaságra a vállalkozói szellem és a kreatív gondolkodás elterjedése tekintetében, ami a kirakós játék hiányzó részlete lehet ahhoz, hogy a K+F-erőfeszítések utolsó darabjait is kézzelfogható eredményekké változtathassák.

Végezetül, Kína azon törekvése, hogy K+F-tevékenységét globálissá tegye, új távlatokat nyit nemcsak az ország, hanem a világ többi része számára is. Szemtanúi lehetünk annak, hogy a K+F-tevékenységek terén Kína globális szinten a külföldi befektetések egyik fő forrásává válik. Az elmúlt néhány évben a kínai vállalatok világszerte rekordsebességgel hoztak létre laboratóriumokat és kutatóközpontokat

kat, ahogy arról a Financial Times beszámolt¹¹, és csak 2016-ban kilenc új külföldi K+F-központ megnyitását jelentették be, több mint 220 millió dollárra becsült beruházási értékben. Az olyan kutatási óriásokkal, mint a Huawei, amely tovább bővíti a külföldi K+F-tevékenységeit, Kína a világ legnagyobb zöldmezős külföldi közvetlen beruházójává vált, első alkalommal véve át a vezetést az Egyesült Államoktól (*Dettoni 2016*). Az innovációs képességek növelésére irányuló erőfeszítések nemcsak belföldön, hanem külföldön is segíthetik Kína fejlődését azáltal, hogy az országot a multinacionális vállalatok vonzó K+F- és más, tudásigényes szolgáltatások célpontjává tehetik, öngerjesztő folyamatot (virtuous circle) teremtve a technológiai felzárkózáshoz (*Altenburg et al. 2008*).

8. Összefoglalás

A változás a küszöbön áll, akár készen állunk rá, akár nem, és az, hogy képesek leszünk-e befogadni ezt a változást, meghatározza majd, hogy mennyire tudunk boldogulni a negyedik ipari forradalom során egyénként, közösségként vagy nemzetként. A közelgő ipari forradalom által létrehozott új környezet alapvetően fogja megváltoztatni a napi munkavégzésünket és az együttélésünket, széles társadalmi-gazdasági, geopolitikai és demográfiai hatásokat eredményezve.

Kína egy kihívásokkal teli átalakulást követően szembesül e viharos korszak érkezésével: három évtizednyi egyedülálló gazdasági és társadalmi fejlődést követően egy gyengülő növekedéssel és fokozódó bizonytalansággal jellemezhető korszakba lép. Mint minden nagy változás, a következő ipari forradalom is tartogat majd leküzdendő kihívásokat és megragadható lehetőségeket, és úgy tűnik, hogy Kína azon képessége, hogy elterjessze az innovációt az ipari szegmensben, alapvető befolyással bír majd az ország jövőbeni fejlődési pályájára.

Elemzésünk alapján elmondható, hogy Kína már most is világszerte számos ágazatban a fogyasztóközpontú és hatékonyságvezérelt innovációk terén, míg a technológiai és tudomány-alapú szektorokban a növekvő versenyképesség még várat magára. Tanulmányozva Kína elkötelezettségét a K+F előremozdításával kapcsolatban és a technológiai és innovatív cégeket támogató ökoszisztémát, biztonsággal állíthatjuk, hogy ha az ország képes lesz a jelenlegi fejlődési pályán maradni, továbbra is támogatva az innováció terjedését a gazdaságban és fokozatosan beszivárogtatva az innováció kultúráját, ő lehet a következő ipari forradalom egyik, vagy fő nyertese.

¹¹ Dettoni, J. (2016): Chinese R&D goes global. Financial Times Online. <https://www.ft.com/content/ded25056-6f64-11e6-9ac1-1055824ca907>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.

Felhasznált irodalom

- Altenburg, T. – Hubert Schmitz – Andreas Stamm (2008): *Breakthrough? China's and India's Transition from Production to Innovation*. World Development Vol. 36, No. 2: 325–344.
- Blank, S. (2013): *China's Torch Program – the glow that can light the world*. Steve Blank's blog. <https://steveblank.com/2013/04/11/chinas-torch-program-the-glow-that-can-light-the-world-part-2-of-5/>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 6.
- Bloem, J. – Doorn, M. van – Duivestijn, S. – Excoffier, D. – Maas, R. – Ommeren, E. van (2014): *VINT research report: The Fourth Industrial Revolution Things to Tighten the Link Between IT and OT*. <http://www.fr.sogeti.com/globalassets/global/downloads/reports/vint-research-3-the-fourth-industrial-revolution>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.
- Chen, K. és Martin Kenney (2007): *Universities/Research Institutes and Regional Innovation Systems: The Cases of Beijing and Shenzhen*. World Development, Vol. 35, No. 6: 1056–1074.
- Citi GPS (2016): *Disruptive Innovations IV. – Ten More Things to Stop and Think About*. Global Perspectives & Solutions, July. <https://ir.citi.com/TRK1lgLXY1sehGYbkjzU8ZK8ajrDvDGgoU-xZKCl2Cv2nKapNyHQQ4cYJkWzeg5c0JxlYbk337o%3D> Letöltés ideje: 2016. augusztus 6.
- Dettoni, J. (2016): *Chinese R&D goes global*. Financial Times Online. <https://www.ft.com/content/ded25056-6f64-11e6-9ac1-1055824ca907#axzz4KGU4ak97>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.
- Dobbs, R. – Lund, S. – Woetzel, J.– Mutafchieva, M. (2015): *Debt and (not much) deleveraging*. McKinsey Global Institute. <http://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/debt-and-not-much-deleveraging>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 3.
- Dolla, V. (2015): *Science and Technology in Contemporary China: Interrogating Policies and Progress*. Cambridge University Press, Cambridge.
- EC (2016): European Commission: *The Fourth Industrial Revolution*. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/fourth-industrial-revolution>. Letöltés ideje: 2016. november 12.
- Eckart, J. (2016): *8 things you need to know about China's economy*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2016/06/8-facts-about-chinas-economy/>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.
- Ernst&Young (2015): *EY Global Venture Capital Trends*. <http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-venture-capital-trends-2015/%24FILE/ey-global-venture-capital-trends-2015.pdf>. Letöltés ideje: 2016. november 10.

- Fagerberg, J. – Srholec, M. (2007): *The role of “capabilities” in development: Why some countries manage to catch up while others stay poor*. DIME Working paper in the series on “Dynamics of Knowledge Accumulation, Competitiveness, Regional Cohesion and Economic Policies, Centre for Technology, Innovation and Culture, University of Oslo.
- Fan, Y. (2000): *A classification of Chinese culture*. Cross Cultural Management, Vol. 7. No. 2: 3–10.
- Ferrary, M. – Granovetter, M. (2009): *The role of venture capital firms in Silicon Valley’s complex innovation network*. Economy and Society, Vol. 38., No. 2: 326–359.
- Goodwin, T. (2015): *The Battle Is For The Customer Interface*. TechCrunch Blog. <https://techcrunch.com/2015/03/03/in-the-age-of-disintermediation-the-battle-is-all-for-the-customer-interface/>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.
- Gregersen, B. – Johnson, B. H. (2000): How do innovation affect economic growth? Some different approaches in economics. In: *Systems of Innovation: Growth, Competitiveness and Employment, Volume II*. ed. / C. Edquist; M. McKelvey. Great Britain : Edward Elgar Publishing, pp. 326–353.
- Kennedy, S. (2015): *Made in China 2025*. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/made-china-2025>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.
- Komlos, J. (1989): *Thinking About the Industrial Revolution*. Journal of European Economic History, Volume 18, Number 1–Spring:190–206.
- Kozmetsky, G. – Williams, F.– Williams, V. (2004): *New Wealth: Commercialization of Science and Technology for Business and Economic Development*. Praeger Publishers, Westport, pp. 74.
- Lee, S. – Peterson, S. J. (2000): *Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness*. Journal of World Business, Vol. 35, No. 4, Winter:401–416.
- McDaniel, B. (2005): *A Contemporary View of Joseph A. Schumpeter’s Theory of the Entrepreneur*. Journal of Economic Issues, Vol. 39., No. 2:485–489.
- McKinsey (2012): *A CEO’s guide to innovation in China*. McKinsey Quarterly. http://www.asia.udp.cl/Informes/2012/ceos_guide.pdf. Letöltés ideje: 2016. november 12.
- MGI (2015): McKinsey Global Institute: *The China Effect on Global Innovation. Full Report*. October 2015. <http://www.mckinsey.com/search?q=china+effect+on+global+innovation+2015&start=1&sort=default&ignoreSpellingSuggestion=false> Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.

- MGI (2016): McKinsey Global Institute: *China's Choice: Capturing the 5 Trillion Productivity Opportunity*. <http://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/capturing-chinas-5-trillion-productivity-opportunity>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.
- MOST (2014): *Ministry of Science and Technology: Torch High Technology Industry Development Center: Mission*. <http://www.chinatorch.gov.cn/english/xhtml/index.html>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.
- NBSC (2014): National Bureau of Statistics of China: *The Booming Development of China's High Technology Manufacturing over the Past Five Years*. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/201412/t20141216_653825.html. Letöltés ideje: 2016. november 10.
- NPCC (2016): National People's Congress of China: *13th Five-Year Plan*. <http://www.npc.gov.cn/npc/zgrdzz/site1/20160429/0021861abd66188d449902.pdf>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.
- O'Brien, K. – Quinault R. (1993): *The Industrial Revolution and British Society*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 54.
- OECD (1996): *The Knowledge-based Economy*. <https://www.oecd.org/sti/sci-tech/1913021.pdf>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.
- OECD (2007a): *Innovation and Growth: Rationale for an Innovation Strategy*. <http://www.oecd.org/science/inno/39374789.pdf>. Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.
- OECD (2007b): *OECD Reviews of Innovation Policy China Synthesis Report: Synthesis Report*. OECD Publishing.
- OECD (2011): *An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings*. <https://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 3.
- Oster, S. – Chen, L. Y. (2016): *Inside China's Historic USD 338 Billion Tech Startup Experiment*. Bloomberg Magazine Online. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-03-08/china-state-backed-venture-funds-tripled-to-338-billion-in-2015>. Letöltés ideje: 2016. november 10.
- Porter, M. E. (1998): *Clusters and the New Economics of Competition*. Harvard Business Review 76, no. 6 (November–December): 77–90. <https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.
- Rifkin, J. (2015): *The Zero marginal cost society: The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. Palgrave Macmillan, New York.
- Schwab, K. (2016): *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, Geneva.

- Uppenberg, K. (2009): Innovation and economic growth. EIB Papers, Vol. 14, No.1. http://www.eib.org/attachments/efs/eibpapers/eibpapers_2009_v14_n01_en.pdf. Letöltés ideje: 2016. augusztus 6.
- Wang, H. (2010): *China's National Talent Plan: Key Measures and Objectives*. Brookings. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/1123_china_talent_wang.pdf Letöltés ideje: 2016. augusztus 6.
- WEF (2016): World Economic Forum: *The Future of Jobs: Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf. Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.
- WIPO (2015): World Intellectual Property Organization: *Global Patent Filings Rise in 2014 for Fifth Straight Year; China Driving Growth*. http://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2015/article_0016.html. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.
- Xie, W. – Li-Hua, R. (2008): *What will make China an innovation-oriented country?* Journal of Knowledge-based Innovation in China, Vol. 1. No. 1:8–15.
- Xu, C. (2011): *The Fundamental Institutions of China's Reforms and Development*. Journal of Economic Literature, Vol. 49, No. 4. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.49.4.1076>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 3.
- Yang, G. (2016): *China's „Made in China 2025’ embraces Germany’s „Industry 4.0”*. CCTV online. <http://english.cctv.com/2016/06/14/VIDE85vN4sKIVB2geyDlmgSc160614.shtml>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 4.

Út a piacorientált monetáris politika felé és a „New Normal” új monetáris politikai rendszere Kínában

Komlóssy Laura – Körmendi Gyöngyi – Ladányi Sándor

Az elmúlt évtizedekben Kína gazdasági reformok egész sorozatát hajtotta végre, melynek eredményeképpen több lépcsőben egy tervgazdasági rendszerből egy piacgazdasági rendszer felé mozdult el. Ennek a folyamatnak a részeként változott a monetáris politika keretrendszere és eszköztára is, illeszkedve az aktuális gazdasági berendezkedéshez. Cikkünkben ezt a fejlődését kívánjuk bemutatni a kétszintű bankrendszer kialakításától kezdve, különös tekintettel a 2008 utáni reformfolyamatra, amely során kialakításra került a jelenlegi, a „New Normal” részeként működő keretrendszer. Ez az új rendszer számos elemében másolja a fejlett piacgazdaságok monetáris politikában megszokott elemeit, de emellett egyedi, az ország sajátosságaira reflektáló jellemzőkkel is rendelkezik. Ezek egyfelől a korábbi monetáris politikai rendszerek lenyomatai, másfelől azonban az új kihívásokhoz való alkalmazkodásként is felfoghatóak: egyes, korábban tisztán monetáris politikai eszközök a 2007-2008-as válság hatására kialakult új terület, a makroprudenciális politika eszközeiként kaptak új értelmet Kína új berendezkedésében.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E42, N15

Kulcsszavak: monetáris politikai eszköztár, makroprudenciális politika, Kína, „New Normal”, People’s Bank of China

1. A monetáris politikai rendszer fejlődése a tervgazdaságtól a 2007-2008-as gazdasági válsáig

A tervgazdaságban a monetáris politikát a hitelezési terv és a készpénzterv jelentette. Míg a hitelezési terv az egyes vállalatoknak a termelési tervek teljesítéséhez szükséges hitelmennyiségeit tartalmazta, a készpénztervben a tranzakciók lebonyolításához igényelt készpénzmennyiséget számszerűsítették. A készpénztervben foglaltak teljesülését, illetve magát a készpénzforgalmat a Kínai Népi Bank (People’s Bank of China – PBC) ellenőrizte. A termékek túlnyomó részének központilag határozták meg az árát, így a pénzkínálat bővülése általában nem az árakban, hanem

*Komlóssy Laura a Magyar Nemzeti Bank junior elemzője. E-mail: komlossyl@mnk.hu.
Körmendi Gyöngyi a Magyar Nemzeti Bank vezető közgazdasági elemzője. E-mail: kormendigy@mnk.hu.
Ladányi Sándor a Magyar Nemzeti Bank kockázatelemzője. E-mail: ladanyis@mnk.hu.*

A kézirat első változata 2016. szeptember 30-án érkezett szerkesztőségünkbe.

a fokozódó áruhiányban, illetve a kényszermeztakarításokban csapódott le (*Bléjer et al. 1991*).

A kínai vezetés 1978-ban jutott arra az elhatározásra, hogy a tervgazdaság rendszer-szintű hibáit a rendszer struktúrájának fellazításával, piaci elemek fokozatos bevezetésével reformálja meg. Mivel a legégetőbb probléma a népesség élelmiszerral való ellátása volt, ezért a mezőgazdaság reformjával kezdték meg a folyamatot. Az új rendszerben kettős árrendszer érvényesült: a termékek egy részét központilag meghatározott árakon vásárolta fel az állam, az ezen felüli részt viszont piaci áron értékesíthették a frissen létrehozott családi gazdaságok. Az agrárium átalakításának kiegészítéseképpen vidéken engedélyezték az egyéni és kisebb társas vállalkozások elindítását, ami nemcsak a kisipar fejlődését, hanem a mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszámának optimalizálását is segítette. Az 1980-as években megindult az állami vállalatok reformja is, amivel párhuzamosan a monetáris keretrendszer átalakítása is elkezdődött.

A specializált bankok 1984-es újraalapításával formálisan létrejött a kétszintű bankrendszer, az állami vállalatoknak a központi terv teljesítéséhez szükséges hitelállományt innentől kezdve ezeken az intézményeken keresztül biztosították. A hitelezési terv mint a legfontosabb monetáris eszköz területi bontásban meghatározott hitelezési plafonokkal egészült ki, ami alapján a bankok a központilag betervezett vállalati hitelek felül is helyeztek ki hiteleket, melyeknek a vállalatok közötti elosztásában a helyi állami vezetés felől érkező nyomás jelentős szerepet játszott. A hitelezési plafon bevezetésével és változtatásával a monetáris politika hatékonyan befolyásolhatta a folyósított hitelmennyiséget akár területi bontásban is. Az eszköz azonban eltérő módon érintette a vállalati szektor szereplőit, hiszen megszorítások esetén a kicsi, magántulajdonban lévő vállalkozások szorultak ki a hitelezésből, míg a nagy állami vállalatokra ez kevésbé volt hatással (*Bléjer et al. 1991*).

A kétszintű bankrendszer bevezetésével a hitelezési plafon direkt eszköze mellett indirekt monetáris politikai eszközök is megjelentek: a kötelező tartalékráta, a központi banki hitel, illetve a betéti és hitelkamatlábak. A központi banki hitel egyrészt lehetővé tette a banki hitelezés bővítését, forrás oldalról segítve a hitelezési terv megemelt célértékeinek teljesítését, másrészt szerepe volt a likviditás kezelésében is. Ennek megfelelően a jellemző futamidők igen széles skálán mozogtak, a néhány napos hiteltől a több hónapos futamidőkön át az egy-két évesig. A betéti és hitelkamatlábak közül a lakossági betétek kamatlábjának meghatározása bírt nagyobb hatással, mivel a lakosság – kemény költségvetési korlátja miatt – kamatláb-érzékeny volt. Ezzel szemben a nagy állami vállalatok kamatérzékenysége viszonylag alacsony volt, hiszen a tervgazdasági keretrendszerben a terv teljesítéséhez képest másodlagos volt az, hogy a vállalatok nyereséget vagy veszteséget termelnek-e (*Tseng et al. 1994:14–16*).

A monetáris politikai lépésekre az 1980-as évek második felében viszonylag érzékenyen reagált a reálgazdaság teljesítménye (*Bléjer et al. 1991:15*): a szigorítások idején az ipari termelés növekedési üteme érdemben csökkent. Még az infláció is viszonylag jól követte a monetáris kondíciók változását annak ellenére, hogy az árak jelentős része ekkor még központilag került meghatározásra. A hatásmechanizmus elsősorban a vállalatok számára rendelkezésre álló hitelmennyiségen keresztül érvényesült, ennek megfelelően a hitelállományt és a pénzmennyiséget alkalmazták közbülső monetáris politikai célként 1986 és 1993 között. A monetáris politika végső célja kettős volt ebben az időszakban: a deviza stabilitása¹ és a gazdasági növekedés támogatása egyaránt fontos volt (*Laurens – Maino 2007*).

Az 1978-ban megkezdett reformok gyökeres váltást jelentettek a kínai gazdaság külföldi kapcsolataiban is. A korábbi elzárkózást az óvatos nyitás váltotta fel: ösztönözték az exporttevékenységet, lehetővé tették külföldi hitelek felvételét, illetve a külföldiek számára a Kínában való közvetlen tőkebefektetést. A hivatalos árfolyamot a fizetési mérleg alakulása, a költség szint változása, illetve a főbb kereskedelmi partnerek devizaárfolyamainak változása alapján határozták meg. A hivatalos árfolyam azonban nem mindig volt általánosan érvényes minden elszámolásra. Az export ösztönzése és az import visszafogása érdekében 1981 és 1984 között a külkereskedelemmel kapcsolatos tranzakciók országon belüli elszámolásánál a hivatalostól eltérő árfolyamot használtak. Az árfolyam részben piaci mechanizmusok alapján való meghatározására először 1981-ben vezettek be egy viszonylag szűk kör számára hozzáférhető kereskedési rendszert, melyben a részt vevő vállalatok a számukra engedélyezett kvótának megfelelő mértékű devizával kereskedhettek egymás között. Ezt követte az első devizacsere-központok megalapítása 1986-ban, amelyben már külföldi vállalatok is részt vehettek. Ezt a rendszert 1988-ban bővítették, egyrészt területileg, másrészt a résztvevő kínai vállalatok körét illetően. Ugyanebben az évben részben liberalizálták a devizakereskedéssel kapcsolatos kvóták rendszerét (*Mehran et al. 1996*).

A reformok tapasztalatait összegezve a Kínai Kommunista Párt 1992-ben a szocialista piacgazdaság építését tűzte ki célul. Ennek megfelelően 1993 és 1997 között egyrészt újabb programok indultak, másrészt a korábban elkezdett átalakításokat vitték tovább, illetve kristályosították ki. Ebben az időszakban került sor az 1980-as évek bankrendszeri átalakításainak befejezésére, illetve a kialakult új rend törvénybe foglalására (*Okazaki 2007*). Bár arról már 1983-ban döntés született, hogy a Kínai Népi Bank látja el a jegybanki funkciót 1984-től, ennek törvényi kereteit csak 1995-ben rendezték. A két időpont között eltelt bő egy évtizedben megszilárdult az intézmény működési rendje, és döntés született a legfontosabb kérdésekben. Bár az 1980-as években a helyi hatóságok is igyekeztek a jegybank helyi irodáinak működését és

¹ A deviza stabilitása alatt – az állami vezetés, illetve a Kínai Népi Bank későbbi kommunikációja alapján – valószínűleg az árfolyam és az árak stabilitását egyaránt értették.

a monetáris politika megvalósítását befolyásolni, végül a központosítási törekvések győztek a decentralizálás ellenében. Ennek eredményeként a jegybanktörvényben rögzítették, hogy a Kínai Népi Bank kizárólag az Államtanácsnak alárendeltje, tehát a helyi hatóságok nem szólhatnak bele a monetáris politika alakításába (*Mehran et al. 1996:18–20*). Szintén ugyanebben az évben született meg a kereskedelmi bankokról szóló törvény is, amelyet az tett lehetővé, hogy 1994-ben a gazdaságpolitikai célú hitelezést elválasztották a kereskedelmi banki tevékenységtől. Így az 1980-as években újraalapított specializált bankok kereskedelmi bankokká alakulhattak, míg a gazdaságpolitikai célú hitelezést újonnan alapított bankok vették át (*Okazaki 2007*).

A monetáris politika is követte a gazdasági rendszer változásait. Az Államtanács 1993-ban a monetáris politika korábbi kettős végső célját úgy módosította, hogy az elsősorban a deviza stabilitását biztosítsa, és ezen keresztül támogassa a gazdasági növekedést (*Laurens – Maino 2007*). Ezt az irányt tovább erősítette 1995-ben a párt Központi Bizottsága, amely az 1996–2000 közötti időszakra a legfontosabb gazdaságpolitikai feladatok közé sorolta az infláció megfékezését (*Genyou 2001*). Új közbülső célok definiálására is sor került ebben az időszakban. Háromféle pénzkínálati indikátort is definiált a Kínai Népi Bank 1994-ben, 1996-ban pedig mint közbülső célt deklarálta a pénzkínálatot (*Laurens – Maino 2007*).

A monetáris politikai eszköztár is bővült: a nyílt piaci műveleteket (open market operation – *OMO*) 1993-ban alkalmazták először a bankok likviditásának befolyásolására. Az eszköz hatékonysága azonban a bankközi piac fejletlensége és a szabályozott kamatok miatt gyenge volt, így a jegybank 1997-ig csak ritkán és viszonylag kis mértékben használta az eszközt (*Geiger 2008*). A kamatok liberalizálásáról már 1993-ban elvi döntés született, azonban a folyamat csak igen lassan bontakozhatott ki. Először az intézményi piacon tették lehetővé a szabad kamatmeghatározást: a piaci alapú kamatlábak megteremtésének első lépéseként 1996 júniusában a bankközi piacot érintő korlátozások eltörlésére került sor, majd 1999-re a kínai jegybank feloldotta az összes pénzpiaci és kötvénypiaci kamatlábra vonatkozó szabályozást, lehetővé téve, hogy a bankközi kamatok, valamint az államkötvények és a pénzügyi intézmények által kibocsátott kötvények árát teljes mértékben a piac határozza meg. Emellett a devizában denominált eszközök esetében is eltörölték a kamatszint központi meghatározását (*Laurens – Maino 2007*). A kamatliberalizáció széles rétegeket érintő további lépéseire ekkor még nem került sor, így a vállalatok és háztartások renminbi hiteleinek és betéteinek kamatai a következő közel két évtizeden át központilag szabályozottak maradtak.

Az árfolyam-politika tekintetében is érdemi változások történtek az 1990-es évek derekán. A korábban területileg szegmentált devizacsere-központokban meghatározott árfolyamok és az állam által meghatározott hivatalos árfolyam egységes rendszerbe foglalásával 1994 elején új, egységes árfolyamrendszer jött létre, amelyet egy egységes számítógépes kereskedési rendszer bevezetésével is támogattak. Az

egyesítés a korábbi állami árfolyamszinthez képest jelentős leértékelést jelentett. Ezt követően csúszó rögzítéses árfolyamrendszert vezettek be az amerikai dollárral szemben, ami enyhe felértékelődést eredményezett a következő másfél évben (Geiger 2008:3). Az új rendszer bevezetésétől kezdve a kínai vállalatok a központi rendszerben az előző napon kialakult átlagos árfolyamon kereskedhettek az arra jogosult pénzüzetekkel, aznapi elszámolással. Ezzel szemben a külföldi alapítású vállalatok közvetlen hozzáférést kaptak a kereskedési rendszerhez, így ők az aktuális árfolyamon köthettek üzletet, másnapi elszámolással. Az ügyletek adminisztrációja is egyszerűsödött: a hazai vállalatok tranzakcióinak engedélyezését már nem egy központi hatóság, hanem az ügyletet lebonyolító bankok végezték, a külföldi alapítású vállalatoknak pedig elegendő volt egy éves terv benyújtása, azon belül szabadon bonyolíthatták ügyleteiket (Mehran et al. 1996).

Kínának már a külső nyitás megkezdésekor szándékában állt csatlakozni az Általános Vámtarifá- és Kereskedelmi Egyezményhez (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT), azonban a tárgyalások a Tiananmen téri események miatt megszakadtak. A folytatásra csak 1995 körül került sor, ekkor azonban már nyilvánvalóvá vált, hogy az időközben Kereskedelmi Világszervezetté (World Trade Organization – WTO) alakult intézmény a csatlakozásnak igen szigorú feltételeket szab, többek között előírta a pénzügyi szektor megnyitását. A kínai pénzügyi rendszer teljesítménye szerkezetéből adódóan ekkor még igen gyenge volt, így a WTO-tagság eléréséhez jelentős átalakítások váltak szükségessé. A politikai vezetés ezirányú elszántságát erősítették az 1997-es ázsiai válság tapasztalatai is. Bár maga a válság nem okozott súlyos problémákat Kínában, felhívta a figyelmet a pénzügyi rendszer állapotának fontosságára, így annak sérülékenysége komoly aggodalmakat váltott ki (Okazaki 2007:17–18).

Bár a gazdaságpolitikai célokat szolgáló hitelezést 1994-től külön intézmények végezték, a kereskedelmi bankok valójában továbbra sem voltak valódi döntési helyzetben az állami nagyvállalatok finanszírozásával kapcsolatban. Mivel nem tagadhatták meg ezek finanszírozását, nem is voltak felelősek a bank eredményességéért. A bankrendszerben felhalmozódott – jellemzően a nagy állami vállalatok hitelezéséhez köthető – nemteljesítő portfólió miatt a bankok inszolvensek voltak, csak a tulajdonos államba vetett bizalom tartotta meg a rendszert működőképesnek. A probléma megoldásához azonban nem volt elegendő a feltőkésítés, illetve a nemteljesítő portfólió kezelése, a rossz hitelek újratermelődését okozó rendszerszintű hibákat is ki kellett javítani. Ezért szükség volt arra, hogy a bankok önállóan dönthessenek a hitelkérelmek megadásáról vagy elutasításáról, és döntésükért felelősséget vállaljanak. Ennek jegyében megerősítették a bankok felügyeletét: a jegybanktól leválva 2003-ban kezdte meg működését a Kínai Bankszabályozási Tanács (China Banking Regulatory Commission – CBRC) (Komlóssy et al. 2015).

A bankok hitelezési döntéseiben megadott önállósága a monetáris politika eszköztárában is átalakításokat tett szükségessé. Míg korábban a hitelezési terv dominált, addig 1998-tól több eszköz is hangsúlyos szerepet kapott a monetáris politika megvalósításában. A hiteltervek és a hitelplafonok eltörlésre kerültek, szerepüket a központi iránymutatás, az úgynevezett „window guidance” vette át. Az új eszköz továbbra is lehetővé tette, hogy a jegybank a hitelezésre vonatkozó mennyiségi útmutatást adjon vagy hitelezési szempontból preferált területeket határozzon meg. Mivel az iránymutatásokat a bankok igyekeztek teljesíteni, az eszköz viszonylag hatékonyan működött. Emellett az 1998 májusában újból bevezetett, a korábbinál hatékonyabb módon megvalósított nyílt piaci műveletek is meghatározó szerepet kaptak (Geiger 2008).

A betéti és hitelkamatok szabályozásában, és ezáltal a monetáris politika kamatszatornájában is változás történt: 2004-től eltörölték a hitelkamatok felső, illetve a betéti kamatok alsó határát, nagyobb teret engedve a banki döntéseknek ezen a téren is (Laurens – Maino 2007). A szabályozás oldásával a kínai jegybank lehetővé tette, hogy a bankok a hitelkamatok megállapításánál figyelembe vehessék az ügyfélhez kapcsolódó hitelkockázatot, ugyanakkor a lépéssel biztosította, hogy a kamatfelárak továbbra is stabilan alakuljanak. A kamatliberalizáció során a hitelkamatok deregulációja elsőbbséget élvezett a betéti kamatkorlátok feloldásával szemben. Ez a megközelítés hozzájárult a banki kamatmarzsok megvédéséhez, valamint megakadályozta, hogy az elkövetkező években hirtelen megnövekedett verseny alakuljon ki a kínai bankok között (FRBSF 2014:1). A kamatszabályozás fokozatos lazítása mellett a kínai hatóságok a bankközi piacot is megreformálták. A kínai pénzügyi referenciakamatláb-rendszer elősegítése, valamint a pénzügyi termékek árának hatékony befolyásolása és a monetáris transzmissziós mechanizmus javítása érdekében 2007 januárjában bevezetésre került az új bankközi kamatláb, a SHIBOR (Shanghai Inter-bank Offered Rate) (Si 2015:7).

Az ázsiai válság az árfolyam-politika tekintetében is változásokat tett szükségessé. A hivatalosan továbbra is dollárral szembeni csúszó rögzítéses árfolyamrendszert a hatóságok árfolyamrögzítésként kezdték alkalmazni, egy igen szűk kereskedési sávot határozva meg a rögzítési árfolyamszint körül (Geiger 2008:3). Ez a rendszer – a kereskedési sáv szélességének további szűkítése mellett – egészen 2005-ig érvényben maradt.

2. Út a „New Normal” felé: újabb reformok és további liberalizáció

A 2007-2008-as világgazdasági válság ugyan jóval mérsékeltebb hatással volt Kínára, mint a világ fejlett országaira, mégis egyértelművé vált, hogy a korábbi kétszámjegyű éves növekedési ütem nem tartható. Egyrészt a válság hatására visszaesett a külső kereslet a kínai termékek iránt, másrészt a gazdaság számos területén egyre fokozódó egyensúlytalanságok alakultak ki, amelyeket nem volt célszerű gazdaságpolitikai lépésekkel még tovább súlyosbitani. A kínai vezetés ezért egy fenntartható

növekedési pálya elérését tűzte ki célul, ami a gazdasági szerkezetváltást és a piacgazdasági mechanizmusok további erősítését tette szükségessé. Az átalakítások azonban a külső feltételek okozta lassuláson felül további növekedési áldozattal járnak, ezért a kínai vezetés a 2010-es GDP megduplázását tűzte ki célként 2020-ra². Ez a korábbi növekedési ütemekhez képest szerényebb a maga átlagosan 7,2 százalékos éves mértékével, de egy stabilabb gazdasági berendezkedés eléréséért cserébe politikailag vállalható szintet jelent. Ezt stabil, 3 százalék körüli infláció mellett kívánják elérni, ami Kína esetében az árstabilitás megvalósulását jelentené. A felvázolt új berendezkedést és növekedési pályát először 2014-ben nevezte Xi Jinping kínai elnök „New Normal”-nak³.

A fenntartható növekedési pálya eléréséhez számos reformot vezettek be: sikerült a már korábban elkezdett, majd félbeszakadt kamatliberalizációt befejezni, ismét módosították az árfolyamrendszert, és az új rendszerhez igazítva számos elemében megújították a monetáris politikai eszköztárat.

2.1. A kamatliberalizáció kiteljesedése és a kamatfolyosó kialakítása

A globális gazdasági válság kitörését követően a kamatliberalizáció folyamata elakadt, mivel a kínai vezetés a lassuló növekedés ellensúlyozására törekedett, így a kamatliberalizációs lépéseket a jegybank csak 2012-ben folytatta. Ennek keretében tovább lazította a hitelkamat alsó, illetve a betéti kamatok felső korlátjára vonatkozó szabályozást, végül 2013 júliusában az összes hitelkamatra vonatkozó korlátozást eltörölte (*PBC 2013c*).

A piacorientált kamatláb rezsim felé való elmozdulás újabb sarokköveként októberben a benchmark egyéves hitel- és betéti kamatláb mellett bevezetésre került egy új referencia-kamatláb, az LPR-mutató (Loan Prime Rate), ami jelenleg kilenc kereskedelmi bank⁴ legjobb ügyfeleinek nyújtott hitelkamatait átlagolja, és iránymutatóként szolgál a többi bank számára a hitelkamatok megállapításában (*PBC 2013b*). Az új referencia-kamatláb bevezetését követően decemberben a kínai jegybank engedélyezte a pénzüintézetek számára a letéti igazolás (certificate of deposit – *CD*) kibocsátását és egymás közötti forgalmazását a bankközi piacon, ami újabb fontos lépést jelentett a kamatok teljes liberalizációjának folyamatában (*Si 2015*).

Többéves előkészítő folyamat után 2015 májusában bevezették a minden betétgyűjtést végző intézményre kiterjedő betétbiztosítási rendszert, amely mind a bankrendszer stabilitása, mind a liberalizációs folyamatok szempontjából mérföldkőnek számí-

² Hu's Goal for China: Double Incomes by 2020. Bloomberg News. Nov. 8, 2012. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2012-11-08/hu-s-goal-for-china-double-incomes-by-2020> Letöltés ideje: 2016. szeptember 11.

³ Xi Says China Must Adapt to 'New Normal' of Slower Growth. Bloomberg News. Máj. 11, 2014. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-05-11/xi-says-china-must-adapt-to-new-normal-of-slower-growth> Letöltés ideje: 2016. augusztus 29.

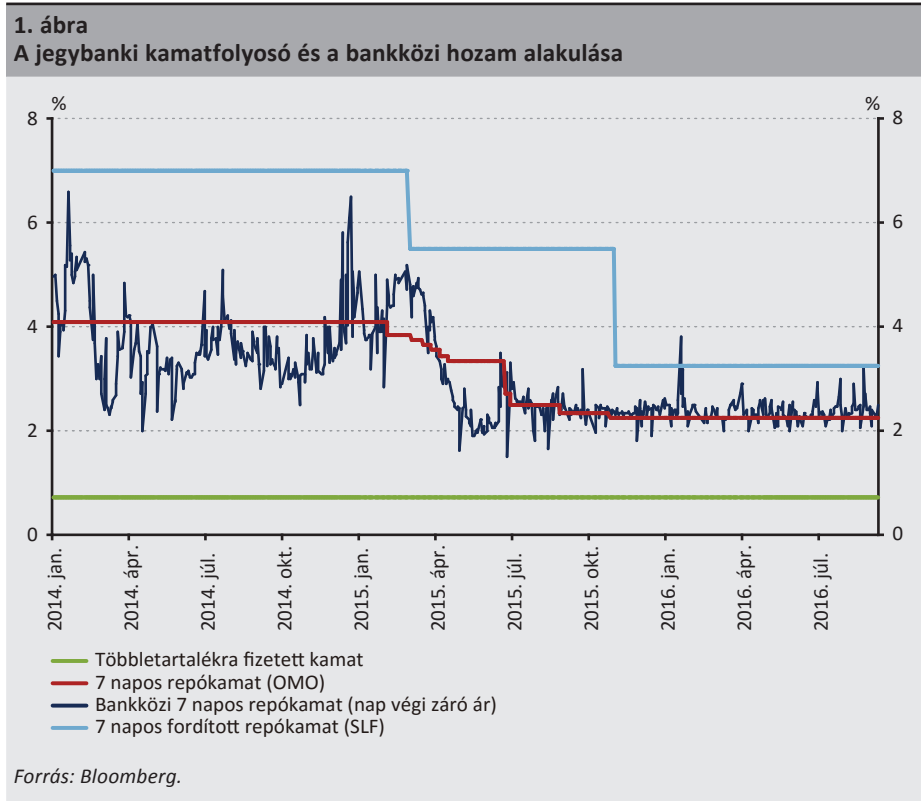
⁴ A referenciacsoporthoz az Industrial and Commercial Bank of China, az Agricultural Bank of China, a Bank of China, a China Construction Bank, a Bank of Communications, a China CITIC Bank, a Pudong Development Bank, az Industrial Bank és a China Merchants Bank alkotja.

tott (*PBC 2015b*). A betétbiztosítás jelentősége több szempontból kiemelkedő volt. Egyrészt a nem állami bankok piacra lépéséhez is szükséges, másrészt hozzájárul az egyes befektetési módok kockázatának egyértelműbbé tételéhez, ami a kamatliberalizációnak és az árnyékbankrendszer visszaszorításának egyaránt előfeltétele.

A közel két évtizeddel korábban elkezdődött kamatliberalizáció utolsó lépéseként 2015 októberében a Kínai Népi Bank bejelentette a betéti kamatplafon eltörlését, ezáltal teljes önállóságot adva a bankoknak a betéti és hitelkamatok megállapításában (*PBC 2015c*). Ennek ellenére, hogy a teljes kamatliberalizáció lassú folyamat volt, kiemelt jelentőséggel bírt a hatóságok szempontjából, akik óvatos megközelítést alkalmaztak a liberalizáció időzítése és ütemezése során, ezáltal törekedve a pénzügyi rendszer stabilitásának megőrzésére (*FRBSF 2014:1*). Ugyanakkor nemzetközi összehasonlításban is egyedülálló, hogy a liberalizáció közel 20 évet ölelt fel. A lassú folyamat mögöttes okait több szerző is vizsgálta. *Hu (2014)* tanulmányában megállapította, hogy a 2000-es évek elején a liberalizáció elhúzódnásának hátterében az állam azon törekvése állt, hogy a hitelezési veszteségekből fakadó problémákat részben a betéti kamatok alacsonyan tartásával kezeljék (financial repression). *Song (2001)* szerint a kamatlábak liberalizációját a szegmentált pénzügyi piac, a verseny hiánya, az állami bankok nemteljesítő hiteleinek magas aránya, makrogazdasági megfontolások, valamint a pénzügyi infrastruktúra hiánya is akadályozta. Kínában a nagy állami tulajdonú vállalatok és állami bankok nem támogatták a kamatok deregulációját, mivel az meredeken növelte a finanszírozási költségeiket és erodálta a rugalmatlan kamatlábrendszer által biztosított profitjukat. Emellett a kínai vezetés részéről is visszatartóan hatott, hogy a szabályozás oldása növelte az államháztartás hiányának finanszírozási költségét (*Si 2015*).

A betéti és hitelkamatra vonatkozó korlátozások eltörlése ugyanakkor még nem jelenti a kamatliberalizáció folyamatának lezárulását, az új rendszer ugyanis mind a pénzügyi intézmények, mind a monetáris politika számára új kihívásokat támaszt. A szabad kamatmeghatározással várhatóan növekszik majd a kamatok volatilitása, melyre a jegybank a reformok során rendszeresen fel is hívta a piaci szereplők figyelmét. Emellett várható, hogy az intézmények közötti verseny élénkülésével azok jövedelmezősége csökken, hiszen nem védik már a benchmark-kamatlábak a banki kamatmarzsokat. A monetáris politikai eszköztárban is érdemi változások történnek: egyrészt a benchmark-kamatlábak szerepe csökkent, mivel mára már csak a pénzügyi rendszer egyes, államilag tulajdonolt szereplőinek jelentenek kötöttséget (*Tan et al. 2016*), másrészt a jegybank a mennyiségi alapú kiigazítás helyett egyre inkább a kamatlábak befolyásolásának irányába mozdul el, javítva a monetáris transzmisszió hatékonyságát (*PBC 2014a:50*). Emiatt a piaci alapú kamatlábrendszer további elősegítése céljából számos elemző vélekedik úgy, hogy az elkövetkező időszakban a kínai jegybank áttérhet egy széles körben elfogadott piaci kamatláb, mint például a 7 napos fordított repó vagy a 7 napos repórata, esetleg a SHIBOR célzására (*Tan et al. 2016:12*). A monetáris politikai keretrendszer átalakítása egy hivatalos ka-

matfolyosó kialakítását is magában foglalja (PBC 2014a). Jelenleg a kínai pénzügyi rendszer egy nemhivatalos kamatfolyosó mellett működik, melyben a kamatfolyosó tetejét a jegybank Standing Lending Facility programjának 7 napos repókamata (lásd részletesebben a 2.3 alfejezetben), míg a kamatfolyosó alját a többlettartalékra fizetett kamat jelenti (Tan et al. 2016). A kamatkorlátozások fokozatos feloldásával és a kamatfolyosó szűkítésével a bankközi kamat volatilitása jelentősen csökkent, továbbá a monetáris transzmisszió is javult az elmúlt időszakban (1. ábra).

2.2. Az árfolyamrendszer további reformja

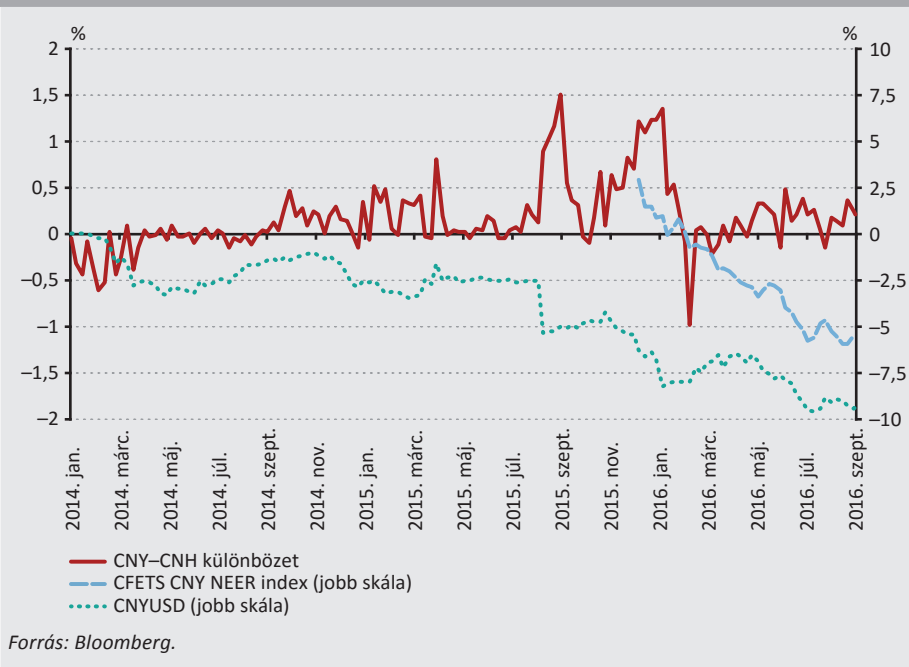
A kínai árfolyamrendszer – ahogyan azt az 1. fejezetben részben már bemutattuk – a tervgazdasági rendszerből elmozdulva csak egyes időszakokban és akkor is csak részlegesen adott teret a keresleti és kínálati viszonyok érvényesülésének a 2000-es évekig. A hatóságok számára az árfolyam stabilitása – az exportorientált ipari fejlesztési stratégiával összhangban – folyamatosan prioritás volt, amelyet jelentős korlátozásokkal és szigorú árfolyam-politikával biztosítottak. Az árfolyamrendszer legutóbbi reformja ezzel szemben végső célként a teljes konvertibilitás és az árfolyam piaci erők általi alakításának megvalósítását vetíti előre. Bár ez egyelőre

még távoli cél, a megvalósításához az elmúlt évtizedben számos reformintézkedést hajtottak végre, jelentősen átalakítva a 2000-es évek elején jellemző rendszert.

A korábbi, hivatalosan dollárral szembeni csúszó rögzítéses árfolyamrendszert 2005 júliusában egy valutakosárral szembeni irányított lebegtetés váltotta fel, amelyben a piaci kereslet és a kínálat figyelembevételével határozták meg az aktuális árfolyamot. A jegybank a bankközi piacon kialakult záróárfolyamot tekintette a következő kereskedési nap központi paritásának, amely körül kereskedési sávot határozott meg, így próbálva egyszerre biztosítani az árfolyam stabilitását és igazodását az egyensúlyi értékhez (*PBC 2005:15–19*). A fokozatosság jegyében a kereskedési sáv szélességét a kezdeti $\pm 0,3$ százalékról 2007-ben $\pm 0,5$ százalékra, 2012-ben ± 1 százalékra, majd végül 2014-ben ± 2 százalékra bővítették (*PBC 2014c*). Az új rendszert a kereskedéssel kapcsolatos fejlesztésekkel, illetve a hozzáférési kör bővítésével is megtámogatták (*Laurens – Maino 2007*). Bár a valutakosárban az amerikai dollár valószínűleg nagy súllyal szerepelt, az új rendszer a korábbinál rugalmasabb árfolyamnedzsmentet tett lehetővé a jegybank számára.

A 2000-es évektől kezdődően a kínai gazdasági nyitás részeként a renminbi egyre nagyobb szerepet kezdett betölteni a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi elszámolásokban, ám Kína első lépésként egy olyan rendszert szeretett volna felállítani, ahol a renminbi kereskedhető az ország tőkemérlegének megnyitása nélkül. Erre a problémára jelentett megoldást az offshore renminbi-piac létrehozása Hongkongban (*HKMA 2010*). A renminbivel azóta két piacon, eltérő árfolyamjegyzéssel és különböző árfolyam-mechanizmusokkal lehet kereskedni. Míg az onshore, szárazföldi piacon (CNY) a kínai hatóságok továbbra is jelentős mértékben befolyásolják az árfolyam alakulását, a hongkongi offshore piac (CNH) esetében az árfolyamot egyre inkább a piaci erők alakítják. Utóbbi esetében a jegybank jellemzően adott piaci szituációkra reagálva avatkozik be annak érdekében, hogy elkerülje a CNY-CN H különbség tartós megnövekedését. A CNY és CNH árfolyamok együttmozgása egyszerre tükrözi a két piac közötti átjárhatóságot és – mivel a korreláció nem tökéletes – az átjárhatóság korlátozottságát. A szoros együttmozgás annak tudható be, hogy az onshore és offshore deviza árfolyamának nagyobb eltérése az átváltásra jogosult szereplőknek arbitrázslehetőséget ad, aminek kihasználása az eltérés csökkenésének irányába hat (az alulértékelt deviza iránti nagyobb kereslet felhajtja annak árát). Ugyanakkor az offshore és onshore árfolyamok között akár 100 bázispont fölötti eltérések is megfigyelhetők voltak (2. ábra), ez a mérték pedig jóval nagyobb a teljesen konvertibilis devizák esetében jellemző néhány bázispontos eltérésnél.

2. ábra
CNY-CNH különbözet, CNY-USD árfolyam és CFETS CNY NEER index alakulása
 (százalékban)

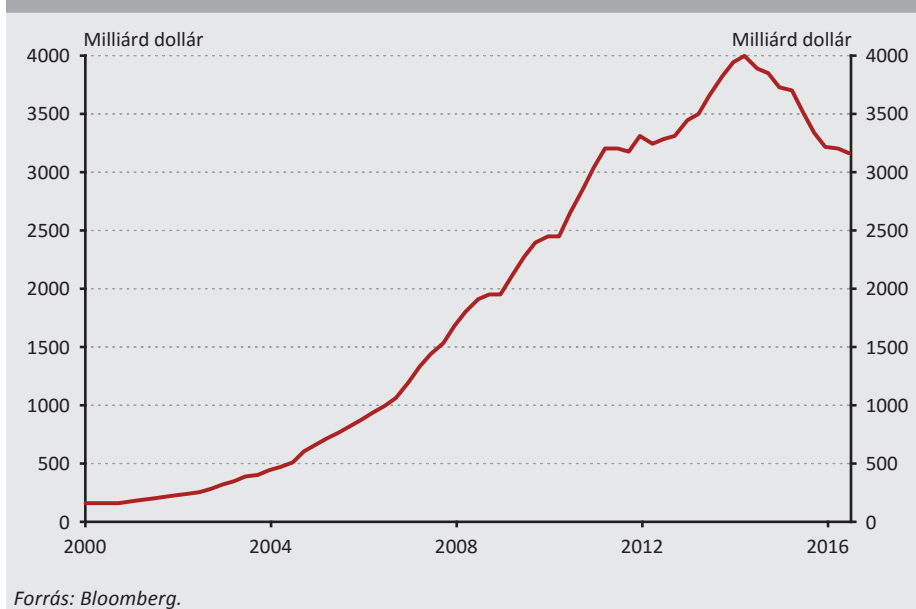

A fokozatos pénz- és tőkepiaci nyitás következményeként a kínai jegybank az úgynevezett lehetetlen hármasság problémájával szembesül, miszerint a fix árfolyamrendszer, az önálló monetáris politika és a szabad tőkeáramlás együttes elérése nem lehetséges. Korábban Kína zárt tőkemérleg mellett szigorú árfolyam-politikát követve valósította meg monetáris politikáját, ugyanakkor a liberalizáció eredményeként a független monetáris politika, a nyitott tőkemérleg és a szabadon lebegő árfolyam hármasa felé mozdult el. Ez a folyamat azonban a korábban központilag szabályozott pénzügyi változók – a devizaárfolyam és a pénzügyi kamatlábak – volatilitásának erősödésével jár együtt, amire a jegybank többször felhívta a pénzügyi szereplők figyelmét. A tőkemérleg nyitásával megindult tőkeáramlást a kínai jegybank devizapiaci intervenciókkal és az árfolyamrendszer további reformjával ellensúlyozta.

Az onshore árfolyamrendszer rugalmasságának fokozására, illetve a keresleti és kínálati tényezők erőteljesebb érvényesülésének érdekében 2015 augusztusában a jegybank továbbfejlesztette a renminbi fixing számítási módszerét. Az új számítási módszer szerint a központi paritást a Kínai Népi Bank ezentúl az előző napi záróárfolyamot és a fő nemzetközi devizák mozgásait figyelembe véve határozza meg (PBC 2015b). A fixing megváltoztatásával egyidejűleg a renminbit csaknem 2 százalékkal értékelte le a kínai jegybank az előző napi záróárfolyamhoz képest,

amely az 1994-es kettős árfolyamrendszer eltörlése óta a legnagyobb egy napon belüli árfolyamváltozás volt⁵. A kínai jegybank döntésének kommunikációja során kiemelte, hogy a renminbi leértékelése egyszeri eset volt, nem kell folyamatos árfolyamgyengítésre számítani (*PBC 2015d*). A piaci fogadtatás kedvezőtlen volt, számos befektető és elemző a kínai export gyengélkedésével magyarázta a kínai hatóságok döntését, másrészt megjelentek olyan vélemények, melyek a 2014 óta megfigyelhető jelentős tőke kivitel felerősödésétől tartottak a gyengülő árfolyam hatására. A tőkeáramlás mögöttes okairól eddig nem alakult ki egységes vélemény az elemzők körében. Egyesek a kínai portfóliók globális újrasúlyozásának természetes velejárójaként kezelik, míg mások a kínai vállalatok dollárhiteleinek törlesztésével magyarázzák a folyamatot (*BIS 2016*). A félelmek eddig részben igazolódtak be, az elmúlt egy évben a kisebb-nagyobb leértékelések révén a renminbi csaknem 7 százalékot gyengült az amerikai dollárral szemben. A piaci aggodalmak hatása az onshore-offshore renminbi közötti különbséget tágulásában is megfigyelhető volt. A piaci szereplők egy része jelentős spekulatív, short pozíciókat vett fel a renminbi fokozatos leértékelésére számítva. A piaci folyamatok normalizálása végett a kínai jegybanknak folyamatos intervenciókkal és nyílt piaci műveletekkel kellett reagálnia, ami a devizatartalék rohamos és nagymértékű csökkenésében volt nyomon követhető (3. ábra).

3. ábra
A kínai devizatartalék alakulása

⁵ Lingling Wei: *China Moves to Devalue Yuan*. The Wall Street Journal, Aug. 11, 2015. <http://www.wsj.com/articles/china-moves-to-devalue-the-yuan-1439258401>. Letöltés ideje: 2016. szeptember 5.

Míg a 2000-es évek elején a kínai devizatartalék mérete alig érte el a 200 milliárd dollárt, addig 2003-tól erőteljes felhalmozási időszak vette kezdetét, melynek eredményeként 2014 közepére a tartalék 4 000 milliárd dollár közelébe emelkedett. Hasonlóan számos más, exportvezérelt, fejlődő piaci gazdasághoz, a kínai devizatartalék felépülése elsősorban a folyó fizetési mérleg többletének és a rögzített árfolyamrendszernek a következménye, ugyanis a renminbire nehezedő túlkeresletet a kínai hatóságok devizavásárlással ellensúlyozták. Az így felhalmozott többlet-devizatartalék jelentősen megnövelte a bankrendszer strukturális likviditását, amit a jegybank elsősorban a kötelező tartalékrendszeren keresztül sterilizált.

A folyó fizetési mérleg többletének csökkenésével és a renminbi konvertibilitásának megteremtésével azonban a fenti összefüggésrendszer önmagában is gyengült a 2012-2014-es időszakban, a 2015-ös pénzügyi turbulenciák során pedig a kínai jegybank korábban nem tapasztalt mértékű devizapiaci intervenciókra kényszerült a tőkekiáramlás ellensúlyozása és így a renminbi árfolyamának stabilan tartása érdekében.

A Nemzetközi Valutaalap a kínai deviza növekvő világgazdasági szerepét felismerve és a reformfolyamatokat mintegy elismerve 2015 novemberében az SDR-kosár felülvizsgálatakor a renminbi kosárba vétele mellett döntött. Az IMF álláspontja szerint a renminbi teljesíti az exportkritérium mellett a másik szükséges feltételt, a szabadon használhatóságot is (*IMF 2015*). Mindez azt is eredményezte, hogy az új SRD-kosár 2016. október elsejei bevezetésével a megfelelően magas minősítéssel rendelkező kínai befektetések a hivatalos devizatartalékok részévé váltak. A renminbi az új SDR-kosárban közel 11 százalékos súlyt kapott – főként az euro és az angol font rovására –, ami rögtön a harmadik legnagyobb részesedésnek számít. Mindezek miatt különösen fontos, hogy a renminbi árfolyama az amerikai dollárhoz képest nagyobb rugalmassággal alakulhasson, mivel egy szorosan a dollárhoz igazodó árfolyam a dollár részesedésének emelkedését vonná maga után az SDR-kosárban.

Többek között ezt a nem kívánt hatást próbálják elkerülni a kínai hatóságok a CFETS CNY Nominal Effective Exchange Rate (NEER) index⁶ 2015. decemberi bevezetésével. A devizaindex a renminbi árfolyamát követi egy 24 devizából⁷ álló kosárral szemben, a kosárban szereplő devizákat és súlyaikat a kereskedelmi és befektetési tevékenységek alapján állították össze (2. ábra). A kínai jegybank az új index eltérbe helyezésével támogatja a renminbi–dollár árfolyam szabadabb alakulását, illetve ezen keresztül igyekszik nagyobb mozgásteret nyerni az árfolyam-politikában a jegybanki hitelesség megőrzése mellett.

⁶ A China Foreign Exchange Trading System (CFETS) a kínai bankközi devizakereskedést bonyolító rendszer működtetője és felügyelője, a jegybank részét képező intézmény.

⁷ A devizaindex 2015-ös indulásakor még csak 13 devizát tartalmazott, ám 2016 végén 24-re bővült a devizák köre. Az újonnan hozzáadott 11 deviza között a forint is szerepelt. A bővülés az amerikai dollár részarányának csökkenésével járt együtt.

2.3. A monetáris politikai eszköztár megújulása

Széles kontextusban nézve, a kínai monetáris politika átalakulása az elmúlt évtizedekben a kínai állam azon modernizációs erőfeszítésének tudható be, hogy intézményeit közelítse a nyugati országokban általánosnak tekinthető sztenderdekhez a gazdasági reformok sikeressége érdekében. A kínai jegybank céljai eléréséhez közvetlen, mennyiségi kontrollokon alapuló és közvetett, piacorientált eszközök egyvelegét használja. Az eszköztár vegyes felépítése a gazdasági transzformáció eredménye, ahol a piaci alapú eszközök mellett még mindig szerepet játszik a szabályozásalapú monetáris politika is (Gehring *2015:4*). A kínai jegybank sztenderd eszköztárának legfontosabb elemei között a kötelező tartalékrátát, a benchmark kamatozatokat, a nyílt piaci műveleteket, valamint a központi banki hitelt említhetjük. Az egyes eszközök jelentősége a reformfolyamatok, valamint a globális gazdasági válság következményeként az elmúlt évtizedben folyamatosan változott, aminek eredményeként fokozatos elmozdulás történt a mennyiségi kontrollokon alapuló eszközök használata felől a piacorientált eszközök alkalmazása felé (Tan *et al. 2016*).

A kínai jegybank eszköztárának egyik legfontosabb eszköze a kötelezőtartalék-rendszer. Míg a nyugati jegybankok esetében ennek az eszköznek a funkciója mára leginkább a bankok napi likviditáskezelésének könnyítésében merül ki, Kínában a monetáris politikai közbülső cél – a pénzmennyiség – befolyásolásának alapvető eszköze. 2007-től kezdődően a kínai monetáris politika végrehajtásában egyre hangsúlyosabbá vált a kötelező tartalékráta szabályozása, amelyben a szigorú árfolyampolitika is fontos szerepet játszott, ugyanis a megnövekedett devizatartalékot a Kínai Népi Bank elsősorban a kötelező tartalékrendszeren keresztül sterilizálta. A jegybank szemszögéből mérlegelve a kötelező tartalékráta használata mellett több érv is említhető más eszközökkel szemben. A kötelező tartalékráta kiigazításával a jegybank tartósan szív el likviditást a rendszerből, ellentétben a többnyire rövidlejáratú nyílt piaci műveletek eszközeivel – repókkal és központi banki jegyekkel (central bank bills). Az eszköz másik előnye, hogy a kínai jegybank a jegybanki diszkontpapírokhoz képest jóval alacsonyabb kamatot fizet az elhelyezett tartalékokon. Emellett a tartalékolási mechanizmus változtatása érzékelhető hatással van a bankrendszer likviditására, ugyanakkor nem gyakorol közvetlen és nagymértékű hatást a hitelfelvevők finanszírozási költségeire. Továbbá, klasszikus monetáris politikai szerepe mellett a kötelező tartalékráta egyre fontosabb szerepet kap a makroprudenciális politika alakításában és végrehajtásában is (Ma *et al. 2011*). A bankrendszer kínai pénzügyi rendszerben betöltött dominanciájának és a konvertibilitás korlátozásának köszönhetően az eszköz igen hatékonyan bizonyult a pénzkínálat szabályozásában (Gehring *2015:6*). A ráta számítási módjában érdemi változás történt 2015 szeptemberében: a korábbi napi szintű megfelelés helyett a bankoknak most egy, a napi záróértékek átlagára vonatkozó előírást kell teljesíteniük az adott jelentési időszak alatt. Ez a módosítás

nagyobb mozgásteret enged a bankok likviditáskezelésében, és a jegybank várakozása szerint erősíti majd a monetáris transzmissziót is (*PBC 2015b*).

Míg a válságot megelőző időszakban a jegybanki hitelek voltak hangsúlyosak a bankrendszer likviditásának kezelésében, addig az elmúlt 10 évben ezeket az eszközöket a jegybank már kevésbé használta, melynek háttérében két tényező említhető. Egyrészt a monetáris politika 2006 és 2008 között szigorodott az infláció visszaszorítása, valamint a tőkebeáramlás ellensúlyozása érdekében, ezért nem volt szükség likviditásbővítésre: a gazdasági túlfűtöttség és a tőkebeáramlás eredményeként a bankrendszerben jelentős likviditástöbblet alakult ki. Másrészt a likviditási kondíciók finomhangolása következtében a nyílt piaci műveletek váltak hangsúlyosabbá a jegybank monetáris politikájában (*HSBC 2016*). A nyílt piaci műveleteknek kezdetben csekély szerepe volt a Kínai Népi Bank monetáris politikájának végrehajtásában, ugyanakkor a pénzügyi piacok fejlődésével párhuzamosan ezen eszközök súlya is növekedett a jegybank eszköztárában, mára a nem sztenderd (például a „window guidance”) eszközök és a kötelező tartalékráta mellett az egyik legfontosabb monetáris politikai eszközzé vált. A likviditási kondíciók hatékony finomhangolása érdekében 2016 januárjában a jegybank a nyílt piaci műveletek gyakoriságának napi szintre emelése mellett döntött⁸.

A központilag szabályozott kamatok időszakában a benchmark kamatlábak a pénzügyi rendszer által nyújtott egyéves hitelek és a náluk elhelyezett betétek árait határozta meg, így ez egy más jellegű és jóval szigorúbb kööttséget jelentett a modern jegybanki eszköztáraknál alkalmazott irányadó kamatokhoz képest. A kamatliberalizáció megvalósulásával érthető módon a benchmark kamatlábak szerepe is csökkent, mivel mára már csak a pénzügyi rendszer egyes államilag tulajdonolt szereplőinek jelentenek kööttséget (*Tan et al. 2016*).

Modern eszköztára ellenére a kínai jegybank még mindig erősen támaszkodik a gazdaság hitelezési folyamatainak nem-piaci, nem nyilvános megállapodásokon alapuló befolyásolására, ami a gyakorlatban a „window guidance” segítségével valósul meg. A hivatalos álláspont szerint az iránymutatás pusztán a központi bank tanácsa a pénzintézeteknek, hogy a reálgazdasági szektorok szükségleteinek megfelelő hitelkihelyezést végezzenek. A gyakorlatban a bankok a kínai jegybank iránymutatását kötelező érvényűnek tekintik és ennek megfelelően be is tartják, így a hitelezési kontroll továbbra is fennmaradt (*Gehring 2015*).

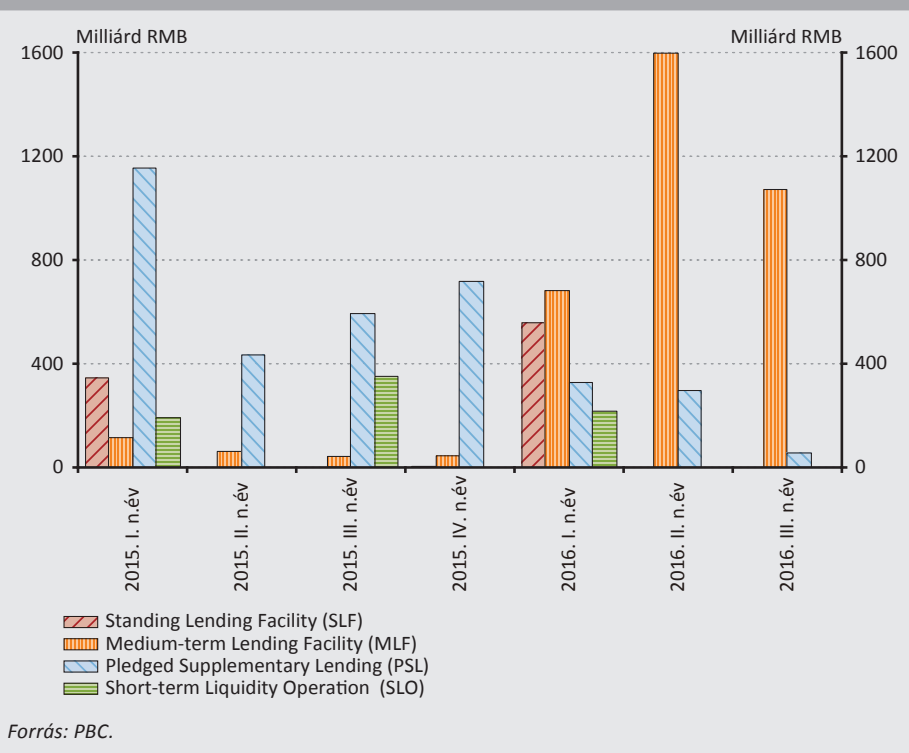
⁸ *China PBOC to Conduct Open-Market Operations Daily*. The Wall Street Journal, Feb. 18, 2016. <http://www.wsj.com/articles/china-pboc-to-conduct-open-market-operations-daily-1455792726> Letöltés ideje: 2016. szeptember 08.

Az utóbbi években tapasztalható gazdasági lassulás következményeként egyre nagyobb nyomás nehezedik a jegybankra, hogy tegyen meg mindent a gazdaság élénkítéséért a rendelkezésére álló eszközök segítségével. A stabilan alacsony inflációs környezetben a lassuló növekedés miatt a hangsúly fokozatosan áthelyeződik a jegybank második mandátumának teljesítése, azaz a gazdasági növekedés támogatására a deviza stabilitásának további biztosítása mellett. A hitelezés serkentése és ezáltal a növekedés ösztönzése, valamint a likviditási problémák kezelése céljából 2013 januárjától a kínai központi bank számos innovatív eszközt vezetett be (4. ábra és 1. táblázat). A jegybank által bevezetett programok nem csupán a bankrendszer likviditáskezelését könnyítik meg a turbulens időszakokban, hanem egyéb gazdaságpolitikai célokat is támogatnak.

A kínai jegybank a *Short-term Liquidity Operation (SLO)* nevű programját 2013 januárjában azzal a céllal indította el, hogy csökkentse a pénzpiaci volatilitást azokon a napokon is, amikor nem tart nyílt piaci műveleteket. Az SLO-t olyan, nyílt piaci

4. ábra

A kínai jegybank likviditásbővítő programjain keresztül nyújtott likviditás alakulása

műveletekben részt vevő, elsődleges kibocsátó bankok vehetik igénybe, melyek rendszerszinten is fontosak, magas minőségű eszközállománnyal rendelkeznek, valamint a monetáris politikai transzmisszióban is kiemelt jelentőséggel bírnak (PBC 2013a). A nyílt piaci műveletek gyakoriságának napi szintre emelése miatt az SLO jelentősége az utóbbi egy évben csökkent.

A jegybank *Standing Lending Facility (SLF)* programja szintén 2013 januárjában indult, amelyen keresztül a jegybank legfeljebb 3 hónapos futamidőre nyújt likviditást a pénzügyi intézményeknek (PBC 2013a). Az SLF-program célja a kis- és középméretű pénzügyi intézmény jegybanksi likviditástámogatási csatornájának fejlesztése, a szezonális likviditási ingadozások kezelése és a pénzügyi piac stabil működésének támogatása. A programot 2015 februárjában országsszerte kiterjesztették, aminek eredményeként a városi és vidéki kereskedelmi bankok, a vidéki szövetkezetek és hitelszövetkezetek is hozzáférhetnek a forráshoz (PBC 2015a).

A *Medium-term Lending Facility (MLF)* programot a jegybank 2014 szeptemberében mutatta be. A fentebb említett eszközöktől abban különbözik, hogy a programon keresztül a jegybank hosszabb távon nyújt likviditást a bankrendszer számára, valamint a források felhasználására hitelezési szempontból preferált területeket határoz meg. Kezdetben az MLF-programon keresztül legfeljebb 3 hónapos futamidőre jutottak likviditáshoz a bankok, majd 2015 júniusában megjelent a 6 hónapos, 2016 februárjában pedig az első egyéves hitel is. Az MLF-program a résztvevő bankokat az agrárszektor, valamint a kis- és középvállalkozások hitelezésére ösztönözi (PBC 2014b).

A kínai állam urbanizációs projektjeinek támogatására a jegybank a 2014 áprilisában indult *Pledged Supplementary Lending Facility (PSL)* nevű programon keresztül kínál hosszú távú, stabil, alacsony költségű forrásokat a hitelintézetek számára. A forráshoz való hozzáférés ugyanakkor korlátozott, eddig csak a Kínai Fejlesztési Bank, a Kínai Export és Import Bank, valamint a Kínai Mezőgazdasági Fejlesztési Bank kapott hitelt a PSL-en keresztül. Az elfogadható fedezetekben kötvények és magas minőségű banki hitelek is megtalálhatóak.

1. táblázat			
A kínai jegybank főbb likviditásbővítő eszközei			
Likviditásbővítő eszközök	Futamidő	Gyakoriság	Funkció
Rövid távú			
Nyílt piaci műveletek (OMOs)	gyakoribb: 7 és 14 napos repó és fordított repó egyéb: 21, 28 és 91 napos repó és fordított repó központi banki jegyek: 3 hónap, 1 év, 3 év	2016. január 29-től naponta, előtte hetente kétszer	Pénzpiaci volatilitás csökkentése
Short-term Liquidity Operations (SLO)	O/N-től 7 napos lejáratig repó és fordított repó	ad hoc	Pénzpiaci volatilitás csökkentése azokon a napokon is, amikor nem volt OMO
Standing Lending Facility (SLF)	O/N és 7 napos fordított repó 1-3 hónapos hitel	kereslettől függően	Likviditástámogatási csoportna fejlesztése, szezonális likviditási ingadozások kezelése, pénzügyi piac stabil működésének támogatása
Hosszú távú			
Medium-term Lending Facility (MLF)	3 hónapos, 6 hónapos, egyéves hitel	kereslettől függően	A program a résztvevő bankokat az agrárszektor, valamint a kis- és középvállalkozások hitelezésére ösztönzi
Pledged Supplement Lending (PSL)	3-5 éves hitel	ad hoc	A kormányzat urbanizációs programjának támogatása
<i>Forrás: PBC.</i>			

3. Monetáris politikai eszközök makroprudenciális politikai vetülete

A Kínai Népi Bank monetáris és makroprudenciális eszköztára jelentős átfedéssel működik, ezért a monetáris politika és eszközeinek bemutatása nem lenne teljes a makroprudenciális megközelítés említése nélkül. Ráadásul ezen a téren is találunk számos országspecifikus jelenséget, mivel az eszköztár több eleme a tervezési rendszer maradványaiból került kifejlesztésre, így eltér a fejlett országokban a 2007–2008-as válságot követően kifejlesztett eszközrendszerektől. Ez a fejlődésbeli eltérés okozza azt is, hogy a kínai jegybank már a válságot megelőző időszakból is rendelkezik tapasztalatokkal makroprudenciális eszköztárának működéséről, míg a fejlett országokban a makroprudenciális hatóságok jogkörei és eszközei csak a krízis után kerültek kialakításra. Emellett érdemes megemlítenünk, hogy Kínában

a makroprudenciális politika nem kizárólag jegybanki feladat, a Kínai Népi Bank számos eszközt a Kínai Bankszabályozási Tanáccsal együttműködve alkalmaz, illetve a társhatóság rendelkezik jegybankitól független eszköztárral is⁹.

A nemzetközi gyakorlatban a túlzott hitelkiáramlás megakadályozása a makroprudenciális politika céljai között kiemelkedő szerepet kap a válság óta, mivel a rendszerszintű bankválságokat gyakran erős hitelkiáramlás előzte meg, illetve annak folyamányaként jelentős kockázat-felépülés jelentkezett. Kína esetében azonban a hitelállomány növekedésének kontrollja elsősorban monetáris politikai szempont alapján jelent meg: az infláció kordában tartása érdekében a pénzmennyiség és a hitelállomány nyomon követése kitüntetett figyelmet kapott már az 1990-es években is. Bár ez alapján azt gondolhatnánk, hogy a monetáris és a makroprudenciális politika célja megegyezik, aktuális tapasztalataink ezt nem támasztják alá. A válságot követően a gazdasági növekedés preferált szinten való tartása céljából jelentős hitelkiáramlás történt, drasztikusan emelve a magánszektor eladósodottságát. Ez a makroprudenciális megközelítés alapján nem kívánatos, míg a monetáris politika szempontjából jelenleg nem okoz problémát, hiszen az infláció ezzel együtt is stabilan alacsony, ami teret enged a jegybanknak a gazdasági növekedés támogatására. Az azonban nem állítható, hogy a monetáris politikai szempontok, illetve a központi kormányzat növekedésorientáltsága teljes egészében felülírták volna a makroprudenciális politika aspektusait. Bár az erős hitelkiáramlás évek óta fennáll, az ezzel potenciálisan járó kockázatnövekedést igyekszik a jegybank más makroprudenciális eszközök segítségével mérsékelni.

A gyors hitelkiáramlás veszélyességének mértéke szorosan összefügg a hitelállomány minőségével, amire a jegybank kezdetben a hitelezési terveken keresztül közvetlenül, ezek eltörlése óta pedig a „window guidance”-en keresztül közvetve hat. Az iránymutatásokban meghatároznak a hitelezésben preferálandó, illetve kerülendő területeket. Ezek megfogalmazásakor azonban nemcsak gazdaságfejlesztési célok, hanem a rendszerszintű kockázatok csökkentése is szerepet kap. A jegybanki iránymutatás például tiltja a túlzott kapacitásokkal rendelkező szektorok hitelezését. A hitelállomány minőségét jelentős mértékben befolyásolják az ingatlanpiacon keresztül érkező rendszerszintű kockázatok, ezek csökkentését a jegybank és a bankszabályozási hatóság a jelzáloghitelezés feltételeinek szabályozásán, például a minimálisan előírt önrészen, vagy a második lakás vásárlása esetén alkalmazandó szigorúbb kamatszint előírásán keresztül korlátozza.

⁹ Mivel cikkünk témája a monetáris politikának, illetve annak eszköztárának fejlődése, ezért a jegybanktól független makroprudenciális politikai eszközöket itt nem tárgyaljuk.

A makroprudenciális politika hatékonyságát azonban jelentősen rontja, ha a hitelezés nem elhanyagolható része olyan csatornára terelődik át, amire a kérdéses szabályozás nem vonatkozik. Ez Kína esetében is releváns probléma, mivel az elmúlt évtizedben – a mesterségesen alacsonyan tartott kamatok és a bankrendszer szigorú szabályozásának következményeként – jelentős méretűvé vált a bankrendszeren kívüli, úgynevezett árnyékbankrendszeri hitelezés. Bár a hitelezésnek ez a formája a szabályozások legális megkerülésére épül, a kínai hatóságoknak nem volt érdeke a szegmens ellehetetlenítése az ott létrejött árazás információtartalma miatt. Az utóbbi években azonban az árnyékbankrendszer dinamikusan bővült, így mára jelentős méretet öltött. Jellegéből adódóan viszont számottevő többletkockázatot hordoz a bankrendszeri hitelezéshez képest. Egyrészt ez a megoldás tipikusan olyan vállalatok és projektek számára nyújt finanszírozást, amelyeket kockázatosságuk miatt vagy szabályozási okokból a bankok hagyományos módon nem kívánnak vagy tudnak finanszírozni. Másrészt a forrásokat jellemzően privátbanki és vagyonkezelési termékeken keresztül nyújtó befektetők hajlamosak implicit állami garanciát feltételezni a termékek mögé, így valójában nem minden finanszírozási döntés esetében kerülnek megfelelő módon mérlegelésre a kockázatok. Mivel az árnyékbankrendszer mérete mára már rendszerkockázatilag is jelentős, ezért a hatóságok lépéseket tettek a bankrendszeren kívüli hitelezés növekedésének fékezésére. Emellett külön hangsúlyt helyeznek a már kialakult, jogi szempontból sokszor igen bonyolult rendszer minél alaposabb megismerésére és a már felépült kockázatok felmérésére.

Míg a makroprudenciális politika hitelállományhoz kapcsolódó részei elsősorban a kockázatok felépülését kívánják megelőzni, illetve tompítani, addig az eszközök egy másik csoportja a pénzügyi intézmények ellenálló-képességét igyekszik javítani, azok tőkéjére és likviditására vonatkozó szabályozásokkal. A nemzetközi gyakorlatban is elterjedt eszközök, mint a különböző tőkepufferek és likviditási mutatók előírása mellett Kínában a kötelező tartalékráta is fontos szerepet kap ezen a téren. Ezt az eredetileg banki likviditáshoz kapcsolódó monetáris politikai eszközt a fejlett országok gyakorlatához képest Kínában már korábban is sokkal gyakrabban alkalmazták, részben a többi indirekt eszköz nehézsége miatt. Az eredetileg egységes követelményrendszert 2004-től kezdték el differenciálni az intézmények mutatói alapján (*PBC 2004*). A figyelembe vett változók között volt az adott bank tőkemegfelelése, a hitelportfóliójában a nemteljesítő hitelek aránya, illetve az intézmény működésének szabályosságára és kockázatosságára vonatkozó információk széles köre. Minél kockázatosabbnak találtak egy intézményt, annál szigorúbb előírásoknak kellett megfelelnie. Ezzel egyszerre próbálták kompenzálni az aktuális, rendszerszintű kockázatokat, illetve ösztönözni azok csökkentését. Az intézmények méretét is figyelembe vevő differenciálásra 2008-ban került sor először, ekkor több lépcsőben csökkentették a követelményeket, de a legnagyobb betétgyűjtő intézmények esetében ennek csak egy részét érvényesítették (*PBC 2008a, 2008b*). A rendszerkockázati

szempontok mellett gazdaságpolitikai célok mentén is differenciáltak az intézmények között, a vidéki területeket, illetve az épp akkor földrengéssel sújtott térséget finanszírozó intézményeknek alacsonyabb követelményt kellett csak teljesíteni.

A kötelező tartalékráta rendszerét a 2007-2008-as gazdasági válság hatására egyre inkább makroprudenciális szempontok alapján alakították. A differenciált kötelezőtartalék-követelmények rendszerét 2011-ben egy dinamikus alkalmazkodási mechanizmussal egészítették ki, amely a követelmények folyamatos kiigazítását tette lehetővé a makrogazdasági környezet, az egyes intézmények tőke megfelelése, vállalatirányítási rendszerének minősége, illetve a hitelezési politikájukban a gazdaságpolitikai célok érvényesülése alapján (*PBC 2011*). Ezt a rendszert 2016-tól a Makroprudenciális Értékelés (Macroprudential Assessment – MPA) váltotta fel, amely még átfogóbb és rugalmasabb keretrendszert biztosít a követelmény számításához. Jelenleg a tőke megfelelés és a tőkeáttétel mellett a likviditás, az árazási viselkedés, a portfólióminőség, a határokon átnyúló finanszírozás kockázatai és a gazdaságpolitikai célú hitelezési elvek alkalmazása alapján határozzák meg az egyes pénzügyi intézmények kötelező tartalékrátáját (*PBC 2016:28*).

4. Összegzés

Az évtizedek óta tartó reformfolyamatok eredményeként Kína egy szigorúan tervgazdasági rendszerből eljutott egy olyan berendezkedésig, ahol a gazdasági folyamatok meghatározó részét piaci mechanizmusok alakítják. Ez idő alatt az ország a nemzetközi gazdaság és kereskedelem szerves részévé vált, sőt pozícióinak erősítésével törekszik is arra, hogy a világgazdaságot mozgató főbb folyamatok tekintetében az ország méretével közel arányos befolyásra tegyen szert. Bár Kína gazdasági berendezkedése egyre jobban közelíti a fejlett nyugati országokét, a reformfolyamat korántsem ért véget, így még számos gazdasági és pénzügyi kihívás előtt áll az ország.

A gazdasági reformok szerves részeként a monetáris politika is folyamatos átalakulás ment keresztül az elmúlt évtizedekben. A korábbi, jellemzően direkt monetáris politikai eszközöket fokozatosan felváltotta az indirekt eszközökre alapozott működés, és egyre nagyobb teret nyertek a monetáris transzmisszióban a piaci folyamatok. Bár a mai eszköztár már jelentős hasonlóságot mutat a fejlett nyugati gazdaságok monetáris politikájában megszokott elemeivel, Kína továbbra is megtartott néhány speciális elemet, amely nemcsak a monetáris politikában, de még a makroprudenciális politika vitelében is szerepet kapott. A kínai hatóságokra jellemző kezdeményező hozzáállás a monetáris politika területén is tapasztalható, a jegybank sokszor nem csupán követi a gazdasági folyamatokat, hanem saját maga váltja ki azokat. Természetesen egy ilyen nagyszabású gazdasági átalakítás, szerkezetváltás nem járhat zökkenőmentesen. A reformlépéseket számba véve láthattunk

kevésbé jól működő megoldásokat, azonban ezeket a kínai hatóságok igyekeztek orvosolni.

A kamatliberalizáció és az árfolyamrendszer reformja egyre nagyobb teret biztosít a piaci erők érvényesülésének. Mindez a gyakorlatban a korábban megszokott, kontrollált stabilitás feladását is jelenti, ami, bár időnként kedvezőtlen fejleménynek tűnhet, valójában a piacgazdasági berendezkedés természetes velejárója. A jövőben a volatilitás megjelenésével és emelkedésével kell számolnia a piaci szereplőknek és a gazdaságpolitikai döntéshozóknak egyaránt, mind az egyes pénzügyi termékek árazásában, mind pedig a renminbi árfolyamának alakulásában. A gazdasági szerkezetváltásból fakadó kihívások kezelésére az egyre bővülő monetáris politikai eszköztár és a folyamatosan fejlődő makroprudenciális politika nyújthat segítséget a gazdaságpolitika számára.

Felhasznált irodalom

Bank for International Settlements (2016): *Quarterly Review*. March 2016. http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1603.htm Letöltés ideje: 2016. október 11.

Bléjer, M. – Burton, D. – Dunaway, S. – Szapary, Gy. (1991): *China: Economic Reform and Macroeconomic Management*. International Monetary Fund Occasional Paper 76.

Federal Reserve Bank of San Francisco (2014): *China's Interest Rate Liberalization Reform*. Asia Focus, May. <http://www.frbsf.org/banking/files/Asia-Focus-China-Interest-Rate-Liberalization.pdf> Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.

Gehring, A. (2015): *Monetary policy made in China*. Economic Policy Note 1/7/2015, Flossbach von Storch Research Institute.

Geiger, M. (2008): *Instruments of Monetary Policy in China and their Effectiveness: 1994-2006*. United Nations Conference on Trade and Development Discussion Papers 2008/2.

Genyou, D. (2001): *China's Monetary Policy: Retrospect and Prospect*. China and World Economy 2001/3.

Hong Kong Monetary Authority (2010): *Renminbi Business in Hong Kong*. <http://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-information/guidelines-and-circular/2010/20100719e1.pdf> Letöltés ideje: 2016. szeptember 13.

HSBC (2016): *Why China's money market matters II. The essential guide to liquidity operations*. HSBC Global Research

Hu, B. (2014): *Financial Repression and Interest Rate Liberalization in China*. Indiana University

- International Monetary Fund (2015): *Review of the Method of Valuation of the SDR*. IMF Policy Paper.
- Komlóssy Laura – Kovalszky Zsolt – Körmendi Gyöngyi – Lang Péter – Stancsics Martin (2015): *Kína: a tervgazdaságtól a modern bankrendszerig*. Hitelintézési Szemle, 14. évf., Különszám, november, pp. 133–144.
- Laurens, B. J. – Maino, R. (2007): *China: Strengthening Monetary Policy Implementation*. IMF Working Paper 2007/14.
- Ma, G. – Xiandong, Y. – Xi, L. (2011): *China's evolving reserve requirements*. BIS Working Papers No. 360.
- Mehran, H. – Quintyn, M. – Nordman, T. – Laurens, B. (1996): *Monetary and Exchange System Reforms in China. An Experiment in Gradualism*. International Monetary Fund Occasional Paper 141.
- Okazaki, K. (2007): *Banking System Reform in China. The Challenges of Moving Toward a Market-Oriented Economy*. RAND Occasional Paper 194.
- People's Bank of China (2004): *China Monetary Policy Report Quarter One, 2004*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130727/130879/130937/2895698/index.html> Letöltés ideje: 2016. szeptember 01.
- People's Bank of China (2005): *China Monetary Policy Report Quarter Two, 2005*. http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/history_file/files/att_19506_1.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 09.
- People's Bank of China (2008a): *Highlights of China's Monetary Policy in 2008*. http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/history_file/files/att_20485_2.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 01.
- People's Bank of China (2008b): *China Monetary Policy Report Quarter Four, 2008*. http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/history_file/files/att_20485_1.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 01.
- People's Bank of China (2011): *China Monetary Policy Report Quarter Four, 2011*. http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/2011Q4.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 01.
- People's Bank of China (2013a): *China Monetary Policy Report Quarter One, 2013*. [http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/13Q1MPR_EN_\[afterNancy\]1.pdf](http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/13Q1MPR_EN_[afterNancy]1.pdf) Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.

- People's Bank of China (2013b): *China Monetary Policy Report Quarter Three, 2013*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130437/index.html> Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- People's Bank of China (2013c): *Notice on Furthering Market-based Interest Rate Reform*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130721/2868681/index.html> Letöltés ideje: 2016. szeptember 08.
- People's Bank of China (2014a): *China Monetary Policy Report Quarter One, 2014*. [http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/2014Q1_MPR_Nancy_\(1\).pdf](http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/2014Q1_MPR_Nancy_(1).pdf) Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- People's Bank of China (2014b): *China Monetary Policy Report Quarter Three, 2014*. http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/2014Q3%20MPR_EN_nancy.pdf Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- People's Bank of China (2014c): *Deepen Reform and Further Open Up to Facilitate the Internationalization of RMB*. Deputy Governor Hu Xiaolian http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/english/upload/File/hu-RMB%20business%20seminar.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 08.
- People's Bank of China (2015a): *China Monetary Policy Report Quarter One, 2015*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130727/130879/2941536/3011555/index.html> Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- People's Bank of China (2015b): *China Monetary Policy Report Quarter Three, 2015*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130727/130879/2941536/3066734/index.html> Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- People's Bank of China (2015c): *On Removal of the Deposit Interest Rate Ceiling*. Dr. Yi Gang, Deputy Governor. <http://www.pbc.gov.cn/english/130721/2969789/index.html> Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- People's Bank of China (2015d): *The PBC Spokesman Answered More Press Questions on the RMB Exchange Rate*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130721/2941618/index.html> Letöltés ideje: 2016. szeptember 08.
- People's Bank of China (2016): *Annual Report 2015*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130739/3105326/3105334/2016072210452220636.pdf> Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.
- Si, W. (2015): *Interest Rate Liberalization in China*. Institute of World Economy, Shanghai Academy of Social Science, Shanghai.

Song, L. (2001): *Interest Rate Liberalization in China and the Implications for Non-state Banking*. Presented at the Conference on Financial Sector Reform in China, Harvard University Asia Center.

Tan, Y. – Ji, Y. – Haung, Y. (2016): *Completing China's Interest Rate Liberalization*. *China & World Economy*, Vol. 24., No. 2., pp. 1–22.

Tseng, W. – Khor, H.E. – Kochhar, L. – Mihaljek, D. – Burton, D. (1994): *Economic Reform in China. A New Phase*. International Monetary Fund Occasional Paper 114.

A kínai pénzügyi felügyelést érintő aktuális kihívások és kezelésük

Varga Bence

A tanulmány a kínai pénzügyi felügyeletet jelenleg leginkább érintő kihívásoknak és azok felügyeleti kezelésének bemutatására tesz kísérletet, középpontba helyezve az árnyékbankrendszer és a Digital Finance témaköröket. A szerző arra keresi a választ, hogy a felügyelés tekintetében milyen reformok bevezetésére és eszközök alkalmazására került sor az elmúlt időszakban, ezek milyen eredményre vezettek, illetőleg szükség van-e további reformlépésekre a kínai pénzügyi felügyelés hatékonyságának növeléséhez, és ha igen, milyen terület(ek)en. A tanulmány a CBRC mint a pénzügyi felügyelésekkel kapcsolatos legfőbb szerv tevékenységére, eszközrendszerére helyezi a hangsúlyt, kitérve a PBOC vonatkozó feladataira is.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G18, G21, G28

Kulcsszavak: pénzügyi felügyelés, CBRC, pénzügyi intézetek, árnyékbankrendszer, Digital Finance

1. Bevezetés

A kínai bankrendszer 1978-ban kezdődött modernizálásával (pl. a kétszintű bankrendszer létrehozása, az értékpapíri piac átalakítása, a kereskedelmi bankok működését szabályozó törvény elfogadása) párhuzamosan a felügyeleti szervezet, módszertan is változott. Szabályozói szempontból meghatározó változást mégis a pénzügyi intézetek¹ felügyeletét elsődlegesen ellátó, az Államtanács irányítása alá tartozó, 2003-ban alapított China Banking Regulatory Commission (CBRC) jelentett. Létrehozatalával a People's Bank of China (PBOC) az általa korábban ellátott felügyeleti feladatok többségét a CBRC-re ruházta át. A CBRC legfőbb feladata a pénzügyi intézetek alapításának, megszűnésének, tevékenységi körük módosításának engedélyezése, helyszíni vizsgálatok folytatása és helyszínen kívüli felügyelési feladatok ellátása, felügyeleti irányelvek és szabályok kialakítása, valamint az esetleges jogszabálysértések esetén a szükséges szankcionáló intézkedések meghozása lett. További feladata a vezető állású személyek alkalmasságának és megbízhatóságának („fit and

Varga Bence a Magyar Nemzeti Bank Hitelintézetek felügyeleti igazgatóságának vezető felügyelő munkatársa.
E-mail: vargabe@mnb.hu

A kézirat első változata 2016. szeptember 16-án érkezett szerkesztőségünkbe.

¹ A „pénzügyi intézet” fogalma alatt jelen tanulmány elsősorban a bankokat érti, biztosítók és befektetési vállalkozások nem tartoznak ezen fogalmi körbe.

proper”) értékelése, fogyasztóvédelmi feladatok ellátása, bankrendszer szintű jelentések, statisztikák készítése és közzététele a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően, valamint javaslatok tételése – más hatóságokkal együttműködésben – a betétgyűjtési tevékenységet végző pénzügyintézetek helyreállítására. Mindemellett felelős a jelentősebb állami tulajdonú pénzügyintézetek felügyelő bizottságainak nyilvántartásáért, és ellátja az Államtanács által részére meghatározott további feladatokat (CBRC 2016).

A PBOC az egyedi intézményekre vonatkozó, mikroprudenciális felügyeleti szerepkör mellett szintén jelentős jogosítványokkal rendelkezik a bankrendszer egészére vonatkozóan. Feladatköre kiterjed a rendszerkockázatok kialakulásának megelőzésére, csökkentésére és a pénzügyi rendszer stabilitásának megőrzésére (PBOC 2016), továbbá ellátja a fizetési és elszámolási rendszer felügyezésével kapcsolatos feladatokat. A hagyományosnak tekinthető központi banki funkciók gyakorlása mellett szabályozza a bankközi hitelnújtást, a valutával történő kereskedést, valutaváltást, és a pénzügyi felügyeléssel összefüggésben is ellát egyes feladatokat (Seacen 2013), például a Digital Finance körébe tartozó pénzügyi termékek esetén a számlánkénti tranzakciók összegének szabályozása tekintetében. Kína felügyeleti rendszere ún. „egy bank és három bizottság” struktúrában épül fel, mely elnevezés arra utal, hogy a központi banki és felügyeleti funkciók egymástól elkülönülnek, mégis, az EU-ban jellemző felügyeleti gyakorlatokhoz hasonlóan (MNB 2013) inkább azon országok közé sorolandó, ahol a központi bank rendelkezik bizonyos felügyeleti mandátummal is. Az EU tagállamai közül ebbe a csoportba tartozik pl. Ausztria, Németország, bár a PBOC felügyeléssel összefüggő feladatai lényegesen korlátozottabbak, mint az említett országok esetében vagy a Twin Peaks-jellegű rendszerbe tartozó országoknál (pl. Hollandia, Belgium). Felügyeleti feladatokat a CBRC és a PBOC mellett a tőkepiac felügyeletét ellátó China Securities Regulatory Commission (CSRC) és a biztosító intézmények felügyeletét gyakorló China Insurance Regulatory Commission (CIRC) is ellát.

A felügyeleti szervezet változásán kívül nyilvánvalóan az alkalmazott módszertan is megváltozott, hiszen a korábbi, 20. század végére jellemző, alapvetően rule-based típusú szabályozás mellett az ezredfordulót követően egyre nagyobb teret kapott a principle-based szabályozás (mint ahogyan a Bázeli egyezmények is alapvetően ezen megközelítést követik), így jelenleg a szabályozás tekintetében már egyfajta vegyes modell érvényesül. Előbbi egyszerűbben alkalmazható, a felügyeleti monitoring-tevékenység relatíve könnyen elvégezhető és rugalmasságot biztosít az eseti beavatkozásokhoz, ugyanakkor a megjelenő pénzügyi innovációk révén nagyobb lehet a szabályok esetleges megkerülésének veszélye, míg az utóbbi jelentősebb mozgásteret biztosít az implementáció módszerének kialakítására, azonban részletesebb interpretációt és nagyszámú irányelv kidolgozását igényelheti. A rule-based szabályozásra példa a pro-ciklikusság elkerülésére korábban alkalmazott éves hitelkivóta (Loechel et al. 2010), míg a principle-based esetében a külföldi pénzügyintézetek

számára az off-shore derivatív termékek belföldi marketingcélú tevékenységének korlátozása (He 2014). A kínai pénzügyi felügyelés jelentőségét emeli az a körülmény, hogy a Financial Stability Board (FSB) 2015. novemberben publikált, a globális pénzügyi rendszer szintjén jelentős intézményekre (G-SIBs) vonatkozó jelentésében négy kínai nagybank (Agricultural Bank of China, Bank of China, China Construction Bank, Industrial and Commercial Bank of China) is szerepel (FSB 2015).

A következőkben bemutatjuk a kínai felügyelést érintő főbb kihívásokat az 1990-es évek végén és napjainkban – ez utóbbi esetben középpontba helyezve az árnyékbankrendszer és a Digital Finance témakörét –, valamint a felügyeléssel kapcsolatos szabályozói keretrendszert. A tanulmány segítséget kíván nyújtani a hazánkban működő kínai pénzintézetek működési hátterének, sajátosságainak megértéséhez, és hozzá kíván járulni a Magyarország számára is kockázattal bíró jelenségek megfelelő, hatékony felügyeleti kezeléséhez.

2. A pénzügyi felügyelést érintő legfőbb kihívások, változásaik és kezelésük

A kínai pénzügyi felügyeletet az elmúlt időszakban számos kihívás érte, melyek a bevezetett reformokkal is összefüggésben állnak. Ezek közül megemlítendő a betétbiztosítás megjelenése, a kamatlábak teljes körű formális liberalizálása, a PBOC ún. Macro Prudential Assessment (MPA) módszerének bevezetése, értékpapírosításhoz kapcsolódó pilot-programok megkezdése, egyenlő mértékű tőkekövetelmények és kockázati súlyok bevezetése bizonyos mérlegen belüli és mérlegen kívüli tevékenységek esetén, valamint a pénzintézetek tartalékolási kötelezettségeinek monitorozása tekintetében „időszaki átlag” alkalmazása (IMF 2016). De a kínai felügyeletet az előzőekben felsoroltakon felül a Bázeli Bizottság által kidolgozott Bazel IV reformcsomag, valamint a TLAC (Total Loss Absorbing Capacity) bevezetése is kihívások elé fogja állítani.

2.1. Kihívások és kezelésük az 1990-es évek végén

A kínai felügyeletet ért kihívások természete és következőképpen kezelése is különbözött egymástól, így az ezredforduló időszakában a felügyeletnek még alapvetően a következő nehézségekkel kellett szembenéznie: a tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttérés során a pénzintézetek tevékenységükben nem alkalmazkodtak teljes mértékben az új gazdasági körülményekhez, a CBRC számára pedig nehézséget jelentett ezen, nem megfelelő kockázati öntudattal rendelkező intézmények felügyelése. Korábban a felügyelés viszonylagos gyengeségére utalt, hogy a PBOC 1984-től kezdődően minősül kizárólagos központi banki szervnek, előtte tevékenységi köre betétgyűjtésre, hitelnyújtásra egyaránt kiterjedt, felügyeleti szervek csak ezt követően jöttek létre, így sem a központi bank, sem a felügyeleti szervek tevékenysége, sem pedig a kapcsolódó szabályozás nem tekintett vissza jelentékeny múltra. A pénzügyi intézményeket érintő releváns információk nyilvánosságra hozatala (és

fontosságának felismerése) nem valósult meg teljeskörűen ebben az időszakban, és a pénzügyi intézmények piacról történő kilépésének gyakorlata is problematikusnak volt tekinthető (*Esheng 1999*). További nehézséget jelentett a nemteljesítő hitelállomány mértéke, mely becslések alapján rendszerszinten a hitelek kb. 20-50 százalékát érte el, meghaladva a bankok tőkeállományát (*Komlóssy et al. 2015*). Ezen problémák az eltelt közel két évtized alatt jelentős részben megoldódtak, hiszen a kockázattudatosság és a felügyeleti szervek tapasztalatai nőttek, a felügyeleti eszköztár bővült, a nemteljesítő hitelállomány kezelése eszközkezelőkön keresztül átmenetileg nagyrészt megvalósult, a bankok feltőkésítése több lépcsőben lezajlott, a kilépési stratégiák továbbfejlődtek, illetve a nyilvánosságra hozott információk köre is bővült. A kockázattudatosság növelésére a CBRC ún. „paternalistic regulation” szerepkörében az általa legjobbnak tartott gyakorlatokat megosztotta a felügyelt intézményekkel, melyeknek alkalmazása, bár a külföldi bankok számára több esetben az anyabank eltérő gyakorlata miatt nehézségekbe ütközött, a belföldi bankok számára mindenképpen segítséget jelentett (*He 2012*).

A felügyelést ért kihívások kezelésének irányába mutat, hogy 2013-ban a Bázeli Bizottság Kína tőkeszabályozási rendszerét megfelelőnek, a bázeli elvekkel közel összhangban lévőnek értékelte (*BIS 2013*), a releváns információk nyilvánosságra hozatala a CBRC céljai között kiemelt helyen szerepelt (*He 2012*), az Európai Bizottság 2014-ben pedig Kína felügyeleti és szabályozói rendszerét az Európai Unió vonatkozó rendszerével egyenértékűnek minősítette (*EC 2014*). A CBRC felügyeleti eszköztárának bővülését mutatja például, hogy a belföldi és külföldi bankok hitel-betét aránya nem haladhatta meg a 75 százalékot², mely előírás 2015. október 1. napjáig volt érvényben. Tekintve, hogy a kínai bankok többnyire hitel fókuszúak voltak, e mutató kezdetben hatékony eszköz volt a hitelállomány kontrollálására, később azonban az egyéb forrásszerzési lehetőségek, pl. a bankközi hitelnyújtás, kötvénykibocsátás, repo elterjedésével a mutató elavulttá vált. Az ügyfélpénzeket sem bankbetétbe, hanem inkább vagyongazdálkodási termékekbe, részvényekbe, magántőkébe helyezték el, ami okot adott a bankoknak arra, hogy betétállományuk összegét a valóságnál magasabb értéken (window-dressing) mutassák ki, így az egyéb, kifinomultabb likviditási mutatók (LCR, NSFR) alkalmazása megfelelőbbnek bizonyult (*Zhang 2015*). A hitel-betét mutató tekintetében a CBRC a külföldi bankoknak 3 éves átmeneti időszakot biztosított a megfelelésre, ennek ellenére nehezebb volt megfelelni e követelménynek, hiszen számukra a betétgyűjtési lehetőség a belföldi bankokhoz képest korlátozottabb (*PWC 2010*).

A külföldi bankok üzletvitele felügyelésének erősségét jelzi, hogy valamennyi banki termék és szolgáltatás engedélyköteles, így nem kizárólag az adott tevékenység, hanem a főtevékenységhez tartozó termékek, szolgáltatások (pl. bankkártya-szolgál-

² Law of the People's Republic of China on Commercial Banks (2003), Article 39, Section (2).

tatás) engedélyeztetése is szükséges.³ A „fit and proper” értékeléssel kapcsolatban a CBRC 7 körülményt azonosított. Közülük bármelyik fennállása esetén a vezető állású személy szakmai szempontból nem tekinthető megfelelőnek, pl. ha egy adott üzleti évben legalább az igazgatósági ülések egyharmadán nem vett részt, vagy nem tett észrevételt, illetve nem igényelt korrekciót a pénzügyintézet üzleti stratégiájával, kockázatkezelési politikájával összefüggésben feltárt hiányosságokat követően. A CBRC további 4 körülményt határozott meg, melyek közül ha egy is fennáll, akkor a vezető állású személy szakmai szempontból nem megfelelő értékelést kap: a pénzügyintézetek jogos érdekeit sértő üzleti titok nyilvánosságra hozatala esetén; amennyiben hivatali pozícióval való visszaélés útján jut jogtalanul valamilyen személyes haszonhoz vagy előnyhöz; ellenvélemény kinyilvánításának elmulasztása esetén akkor, amikor az igazgatóság törvénybe, szabályozásba vagy belső szabályba ütköző határozatának elfogadásából következően a pénzügyintézetnek anyagi vesztesége keletkezik; valamint egyéb körülmény esetén, melyet a felügyeleti hatóság súlyos kötelességszegésként azonosít.⁴ Az ügyfél-azonosítás szempontjából jelentős előrelépésként értékelhető, hogy az ügyfélnek az adott pénzügyintézetnél személyesen meg kell jelennie, és a szerződéskötési folyamatot a pénzügyintézeteknek (videoszalagon) rögzíteniük kell. Ezen előírás a külföldi intézményeket ugyanakkor hátrányosan érintette, hiszen jelentős részük nem rendelkezett a belföldi intézményekhez hasonló kiterjedt fiókhálózattal (*PWC 2010*), hozzájárulva a belföldi pénzügyintézetek „védelméhez”, melyek jellemzően sérülékenyek a külföldi pénzügyintézetek által támasztott versenyben, ugyanakkor nem hagyhatók figyelmen kívül az intenzívebb verseny kapcsán megjelenő előnyök (pl. új gyakorlatok, színvonalasabb termékek, szolgáltatások stb.) sem (*He 2012* és *Achhorne et al. 2006*). A külföldi és belföldi pénzügyintézetek számára egyaránt nehézséget okoz, hogy a kockázati stratégiákat, üzleti terveket is nyilvánvalóan befolyásoló egyes nemzetgazdasági adatok (pl. munkanélküliségi ráta) megbízhatóságával kapcsolatban jelenleg is kérdések merülhetnek fel (*Bloomberg 2016*).

2.2. Főbb kihívások és kezelésük napjainkban

2.2.1. Árnyékbankrendszer

Kína számára jelenleg az egyik jelentős kihívást pénzügyi felügyeleti szempontból a 2008-tól fokozatosan és egyre inkább meghatározóvá váló árnyékbankrendszer kezelése jelenti. A bankrendszer mellett működő finanszírozási rendszer fontos szerepet játszik a kínai gazdaságban. 2014 végén az árnyékbankrendszeren keresztül továbbított eszközök aránya a teljes eszközök 8 százalékát érte el (*Lasak 2015*). A kínai árnyékbankrendszer jellemzői számos ponton eltérnek a nyugati országokban jelenlévő árnyékbankrendszer tulajdonságaitól, ti. Kínában az árnyékbankrendszer

³ Decree of China Banking Regulatory Commission (2006): „Rules for Implementing the Regulations of the People’s Republic of China on Administration of Foreign-funded Banks” alapján (*He 2014*).

⁴ Decree of China Banking Regulatory Commission (2010): „Guidance on the Directors’ Performance Appraisal of Commercial Banks”, Article 31-32.

elsősorban a belföldi pénzügyi rendszert érinti, kereskedelmi banki központú, a másodlagos piac relatíve fejletlen, az árnyékbankrendszer kevéssé komplex pénzügyi instrumentumokból tevődik össze, és az ilyen jellegű tranzakciókat főként magán-személyek kezdeményezik, szemben a nyugati típusú árnyékbankrendszerrel, mely a belföldi és külföldi pénzügyi rendszert egyaránt érinti, nem banki pénzügyi intézmény fókuszú, a másodlagos piac pedig meglehetősen fejlett, és jellemzően intézményi befektetők vesznek részt a tranzakciókban (Linden 2015). Az alternatív finanszírozási formák keresése iránti hajlandóság növekedéséhez hozzájárult az egyes szektorok, iparágak esetében tapasztalható forráshiány és az általánosan jellemző alacsony kamatszint is. A kínai árnyékbankrendszer két legfontosabb „terméke” a WMP-k (Wealth Management Products) és a TP-k (Trust Products), előbbi terméket főként pénzügyi közvetítők bocsátják rendelkezésre, amelyeknek betétgyűjtésre vagy hitelnyújtásra nincsen engedélyük, de azok kezelésére viszont igen. Ezen termékek tulajdonságai inkább a hitelhez hasonlóak, előfordulnak ugyanakkor spekulatív jellegű termékek is. A TP-ket különösen nem-banki pénzügyi intézmények, pl. trösztársaságok, brókerek, biztosító társaságok nyújtják valamely bankkal együttműködésben. A WMP-k és a TP-k 2015-ben a kínai gazdaság GDP-jének több mint 50 százalékát tették ki.

Az árnyékbankrendszerrel kapcsolatos szabályozások kidolgozása az elmúlt időszakban, a 12. ötéves terv keretében (2011-2015) a kínai kormány prioritásai közé tartozott. Egy különálló, az árnyékbankrendszer szabályozásának erősítését előirányzó körlevélben kerültek meghatározásra a főbb problémák és a kapcsolódó szabályozói keretrendszer (Lasak 2015). Megfogalmazták, hogy egyrészt pontosítani kell a különböző felügyeleti szervek közötti felelősségmegosztást, ugyanis a jelenlegi felügyeleti rendszer szektoralapú megközelítést követ, az egyes szektorok felügyelését tehát különböző felügyeleti szervek látják el, ennek következtében az árnyékbankrendszer „felügyelése” is több intézményi szerv között oszlik meg, így ez felvethet jelenleg még nem tisztázott felelősségi kérdéseket. Ebből a szempontból megoldást nyújthatna egy integrált, vagy pedig Twin Peaks-jellegű felügyelési modell, ebbe az irányba azonban nem történt érdemi lépés. Másrészt a transzparencia növelése is kiemelt szempont, ti. az árnyékbankrendszer – jellegéből adódóan – csökkenti a tőkeáramlásokkal és pénzügyi intézményekkel kapcsolatos transzparenciát, ami a makroprudenciális szabályozás hatékonyságát is rontja. Ezért az árnyékbankrendszert érintő statisztikák, információs politika átláthatóságának növelése rendkívül fontos. Ezzel összefüggésben születtek kezdeményezések, pl. hogy a bankok valamennyi WMP esetén vezessenek elkülönített számlát, hozzá tartozó, megfelelő tartalmú, alátámasztó, tájékoztató dokumentummal. Harmadrészt a vonatkozó intézmények, termékek szabályozása tekinthető prioritásnak, ehhez kapcsolódóan a CBRC meghozott intézkedése alapján a kereskedelmi bankoknak korlátozniuk kell WMP-ben fennálló kitettségeiket, miközben e lépés az árnyékbankrendszer korlátozásához, nem pedig

annak felszámolásához elegendő (Linden 2015), de mindenképpen megkülönböztetett figyelmet érdemel.

Az árnyékbankrendszer kezelésével kapcsolatban elmondható, hogy a meghozott intézkedések újabb és újabb – az árnyékbankrendszer keretében létrejött – termék megjelenését eredményezte. 2008-ban a CBRC számára az árnyékbankrendszer kezelése szempontjából a legnagyobb kihívást a WMP-k jelentették. Ennek visszaszorítására a CBRC számos felügyeleti intézkedést meghozott, melyek – kihasználva a felügyeleti keretrendszer rugalmasságát – főként hatósági felszólítások formájában valósultak meg. Ezekben a CBRC meghatározta, hogy a nem hagyományos eszközök WM-portfolióhoz viszonyított aránya nem haladhatja meg a 30 százalékot, a WM-portfolió mérlegfőösszegen belüli részaránya nem lépheti túl a 4 százalékot, továbbá ezen termékek adatainak nyilvánosságra hozatalát is követelményként állapította meg. Ugyanakkor 2009-ben a WMP-k további növekedése volt tapasztalható, így újabb felszólítások kiadása vált szükségessé. A 2009-ben kiadott két felszólításban a CBRC szabályozta a WM-szolgáltatások jelentési rendszerét, és szigorúbb szabályokat vezetett be a befektetési alapok kezelésére, ugyanakkor ezen szabályozói dokumentumok nem vették figyelembe kellő mértékben a WM-szolgáltatásokban rejlő kockázatokon belüli kapcsolatokat, a gyakori felszólítások pedig egyfajta bizonytalanságot eredményeztek a tőkepiaci szereplők részéről. Az előzőekben felsorolt intézkedések hatására a WMP-k előretörésének üteme jelentősen lelassult, a vonatkozó szabályok megkerülésére azonban a bankok és trösztársaságok WM-együtműködése folytán 2010-ben új típusú árnyékbankrendszeri tevékenység alakult ki, a bankok mérlegen kívüli tételeire is hatással lévő ún. trösztalapú hitelezés (Hu et al. 2016). A CBRC ezért 2010-ben és 2011-ben újabb felszólítások formájában erősítette meg a bankok és trösztársaságok közötti WM-együtműködés szabályozását, ennek keretében a kereskedelmi bankoknak két éven belül (később ez egy év és négy hónapra módosult) mérlegükbe kellett transzferálni mérlegen kívül tartott eszközeiket, aminek megvalósulását a CBRC rendszeresen figyelemmel kísérte. Amennyiben az adott bank ennek nem tett eleget, ezen kitétségek után 10,5 százalékos kockázati tartalékot kellett képeznie. Mindezek elősegítették a bankok rejtett mérlegen kívüli kockázatainak csökkentését és a trösztalapú hitelezés elterjedésének visszaszorítását, de 2012-ben ún. nem-hagyományos hitelközvetítés (pl. fordított repo) jelent meg a kínai pénzpiacon, ami a bankok és trösztársaságok, vagy más harmadik szereplő együtműködésével valósult meg. A CBRC 2014-ben kidolgozott felügyeleti keretrendszert ezen kockázat kezelésére (Zheng 2015), illetőleg számos hatósági felszólítást is kiadott (pl. nem-hagyományos hiteleszközökbe történő befektetések felső határának megállapítása, az ehhez kapcsolódó kockázatkezelési módszerek kialakítása).

A nemzetközi összehasonlítás fontossága miatt említjük meg, hogy Európában a CRR (Capital Requirements Regulation) hatalmazta fel az EBA-t (European Banking

Authority), hogy dolgozzon ki ajánlást a bankok árnyékbankrendszerrel szembeni kitétségeinek korlátozására. Az EBA árnyékbankrendszerrel összefüggő ajánlásai szerint a bankoknak hatékony folyamatokat és ellenőrzési mechanizmusokat kell alkalmazniuk, illetve belső keretrendszert, egyedi és összesített limitrendszert kell kidolgozniuk, továbbá tudniuk kell azonosítani a kapcsolódó egyedi kitétségeiket és kontrollálni e kockázatokat. Nem elegendő azonban a bankokra vonatkozó szabályok szigorítása, mert ez még inkább az árnyékbanki szektor irányába terelheti tevékenységüket (Seregdi 2016). Az árnyékbankrendszer kezelését érintően tehát a kínai felügyelés meghozott intézkedései, reagáló képessége nem marad el az Európában tapasztaltaktól, eredményessége tekintetében ugyanakkor több kifogás is megfogalmazható (pl. a lejáratí összhang kezelésével kapcsolatban).

Kiemelendő, hogy Kínában a legtöbb szabályozói irányelv, politika kiterjedt, nyilvános konzultációt követően került bevezetésre, ennek kommunikációja a nyilvánosság felé részletes és gyakori volt, ami elősegítette, hogy a bevezetett eszközök hatékonyan bizonyuljanak. Mindazonáltal az árnyékbankrendszer szabályozásában továbbra is fellelhetők hiányosságok, egyrészt azért, mert a szabályozás nem rendelkezik olyan rendszerszintű vezérelvvel, ami a gazdasági fejlődést és a kockázatok megelőzését egyaránt figyelembe venné és a vonatkozó pénzügyi innovációkat a reálgazdaság fejlődését elősegítő módon szabályozná. A felügyeleti szervek integrációja vagy a szervek közötti kommunikáció erősítése növelhetné az összhangot az alkalmazott felügyeleti eszközök és a makrogazdasági célok között. Jelenleg valamennyi felügyeleti szerv az általa engedélyezett intézmény felügyeletét látja el, ennek azonban az a veszélye, hogy a kockázatokat nem tudják teljeskörűen felmérni az egyes intézmények közötti kapcsolatok felerősödése és az árnyékbankrendszeri termékek szektorokon átívelő jellege miatt. A megosztott felügyeleti struktúra továbbá hozzájárulhat a szervek közötti ellentétek felszínre kerüléséhez is (He 2014). Másrészt a felügyeleti szervek alábecsülték a pénzügyi intézetek képességét a pénzügyi innovációk bevezetésére és a megvalósításukhoz szükséges időt is. Ez is nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a meghozott felügyeleti intézkedéseket követően, rövid időn belül újabb pénzügyi termékek jelenhettek meg. Harmadrészt a szabályozói irányelvek kiadását megelőző tanulmányok, hatásvizsgálatok, valamint az irányelvek kiadását követő értékelések sem kellően kifinomultak. Ezen feladatok megoldása azonban mindössze a meglévő problémák rövid távú kezeléséhez lenne elegendő, érdemi változáshoz strukturális reformokra van szükség, mindenképp a jelenleginél diverzifikáltabb pénzügyi rendszer kiépítésére, a rendszerszintű és regionális kockázatok további mérséklésére, a bankrendszeren belüli nem hagyományos hiteltermelési módszerek szigorúbb szabályozására és a pénzügyi rendszer szerkezeti reformjának mélyítésére. Ezeket tekinthetjük elsőrendű feladatnak (Hu et al. 2016).

2.2.2. Digital Finance

Az online pénzügyi szolgáltatások (pl. Yu'E Bao, Alipay) jelentékeny növekedése Kínában 2013-ban kezdődött, és 2015-re már több mint 2 500 P2P platform⁵ működött, 375 milliárd RMB-t⁶ meghaladó tőkével. Kezdetben a CBRC ezen tevékenységek felügyelését illetően megengedő álláspontra helyezkedett azért, hogy a kis- és középvállalkozások finanszírozási nehézségeire részben megoldást nyújtson. Emellett a pénzügyi szolgáltatások szélesebb körű elterjesztéséhez is mint az egyik legfőbb eszközre tekintettek. A hitel- és árrendszer sajátosságai (pl. a piaci hitelek mennyiségének elégtelensége, nem piaci mechanizmusok érvényesülése egyes áraknál stb.), valamint általánosságban az ország pénzügyi rendszerének hiányosságai szintén hozzájárultak ezen termékek részarányának növekedéséhez (Hu et al. 2016). A Digital Finance-szel kapcsolatos szabályozás 2015 előtt meglehetősen megengedő jelleget mutatott annak ellenére, hogy már 2011-ben számos P2P szolgáltató ment csődbe fizetési nehézségek miatt, és a szakmai közvélemény egy jelentős része is állást foglalt ezen terület szabályozásának szükségessége mellett (Zhou et al. 2015). A megengedő felügyelés következtében a teljes P2P-plafonon keresztül lebonyolított ügyletek közel egyharmada nemteljesítővé vált, vagy az ennek keretében kezelt tőkével összefüggésben merült fel a hűtlen kezelés gyanúja. Mindezek hatására az online pénzügyi szolgáltatások szabályozása előtérbe került, 2015-ben a 12. Nemzeti Népi Kongresszuson a PBOC bejelentette, hogy célul tűz ki a Digital Finance-szel kapcsolatos szabályozói keretrendszer mielőbbi kiépítését. Ennek megfelelően a CBRC 2015-ben iránymutatást és szabályozástervezetet is kiadott, és ezeken felül a jövőben további szabályozói lépések is várhatóak. A CBRC P2P-t érintő megközelítése alapján tőke- vagy engedélyezési követelményt nem állapítanak meg, a platformok engedélyezése alapvetően regisztráció keretében történne. Ezenkívül a nem megengedett tevékenységeket is meghatároznák, pl. érdekeltségi körbe tartozó felek közötti tranzakciók, tőkegarancia vállalása, biztosíték elzáróztatása stb. A szabályozói keretrendszer részét képezi az a követelmény, mely szerint a platformoknak saját forrásaikat el kell különíteniük az idegen forrásoktól, és ez utóbbit letéti számlán kell elhelyezniük egy adott pénzügyintézetnél. A PBOC által szintén 2015-ben kibocsátott szabályozás kiemelte az ügyfél-azonosítás fontosságát, és annak módjától függően a számlánkénti tranzakciók összegének felső határát a számla élettartama alatt 1 000 RMB-ben, évenkénti 100 000 RMB-ben, illetve évenkénti 200 000 RMB-ben állapította meg (Jingu 2016). A keretrendszer alapján a Digital Finance szabályozásával kapcsolatos alapelvek a „megengedés, ösztönzés, vezetés és standardizálás”, a kapcsolódó felügyeleti elvárások pedig az „átfogó, megfelelő időben történő, szakmai és hatékony” jellemzőkkel foglalhatóak össze.

⁵ A peer to peer (P2P) platform olyan innovatív vállalkozás által nyújtott online szolgáltatás, melynek keretében pénzügyintézetek, biztosítók közvetítésével, de jellemzően azok nélkül történik a hitelnnyújtás, illetve a kölcsönfelvétel.

⁶ 15 536,25 milliárd forint (2016. szeptember 30. napján érvényes CNY/HUF 41,43 MNB deviza középárfolyamon számolva).

A Digital Finance szabályozása tekintetében tehát már jelentős előrelépések történtek a kínai felügyelet részéről, ugyanakkor a Digital Finance körébe sorolható pénzügyi termékek jelenleg és a későbbiekben is kihívások elé fogják állítani a felügyeletet, hiszen a Digital Finance vegyes működési modellben, több szektort érintően jelenik meg, aminek felügyelési szempontból nem kedvez a felügyeleti szervek decentralizált jellege. A rendkívül nagyfokú innováció és magas IT-támogatottság, az üzleti modell változékonysága, a virtuális környezetből eredő technológiai problémák a lefolytatott helyszíni vizsgálatok és a bizonyítékok felkutatása szempontjából szintén kihívást jelentenek a felügyelet számára, melyek kezelésére, valamint a nyilvánosságra hozatali és fogyasztóvédelmi szempontok előtérbe helyezésére egyaránt szükség lesz a jövőben (*Hu et al. 2016*).

A nemzetközi összehasonlítást tekintve elmondható, hogy az online pénzügyi szolgáltatások felügyelése esetében az EBA tanulmányában több olyan eszközt kiemelt, melyek alkalmazásával hatékonyan lehet mérni és kezelni a P2P-hez köthető kockázatokat. Ezek között szerepel a P2P-vel kapcsolatos általános kockázatok nyilvánosságra hozatala, a kölcsönnyújtó és kölcsönvevő értékelése, a KYC (Know Your Customer)-feladatok elvégzése, a P2P-platformokkal összefüggő működési hibák esetén az adott pénzügyi tranzakcióban résztvevők számára védelem kialakítása és a P2P-platformok működésének engedélyeztetése vagy legalább regisztrációja (*EBA 2015*). Ugyanebben a tanulmányban az EBA az angol, francia, spanyol és olasz felügyeleti gyakorlatot emelte ki mint P2P-specifikus szabályozást alkalmazó tagállamokat, bár utóbbi esetében hozzáteszi, hogy a szabályozás nem fedi le a P2P-hitelezés valamennyi típusát. Mindezek alapján Kína némileg későn és különböző kockázatokat előtérbe helyezve reagált a P2P-vel összefüggő felügyeleti kihívásokra, ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy az EBA által bevezetésre javasolt eszközök alkalmazása európai viszonylatban jelenleg nem tekinthető elterjedtnek, és nem létezik e kihívások kezelésére általánosan elfogadott gyakorlat sem.

3. A szabályozói keretrendszer és a hozzá kapcsolódó egyes felügyeletpolitikai kérdések

A pénzügyi intézetek szabályozására szolgáló keretrendszer jellege elsősorban a külföldi pénzügyi intézetek számára okoz nehézséget, de közvetetten, az eltérő szabályozói kultúrából adódóan a kínai pénzügyi intézetek külföldi működésének felügyelésével kapcsolatban is jelenthet problémát. A szabályozói keretrendszer négy szintű, a legfelső szinten a Nemzeti Népi Kongresszus által meghozott törvények állnak, ezt követik a CBRC által kidolgozott szabályozói irányelvek, majd harmadik szintként a CBRC kiadott hatósági felszólításai és útmutatói. A CBRC legtöbb szabályozói kezdeményezése ez utóbbi kategóriába tartozik, minthogy a specifikus intézkedéseket jellemzően hatékonyabbnak tekinti az inkább általános jellegű, elvi alapú megközelítésnél (*He 2014*). Az ezen a szinten meghozott intézkedések főként aktuális szabályozói problémákat

kezelnek, és elsősorban a pénzintézetek tevékenységével, pénzügyi termékekkel és a vállalatirányítási rendszerrel összefüggésben határoznak meg szabályokat (pl. ügyfélminősítés, kockázatértékelés, szerződés-kötési folyamat, utólagos monitoring stb.) Az előzőekben említett nehézséget az elvi és szabály alapú megközelítést ötvöző negyedik felügyeleti szabályozói szint, az ún. Window Guidance⁷ jelenti. Az ehhez tartozó intézkedésekkel a CBRC a pénzintézetek tevékenységét a szabályozói céloknak megfelelően felügyeli. A Window Guidance-eszközök alkalmazására ugyanis írásban döntően nem kerül sor (így jogi úton történő érvényesítése nem lehetséges), célja pl. a pénzintézetek tájékoztatása az aktuális szabályozói szándékról vagy a figyelem felhívása bizonyos kockázatokra, előfordult azonban, hogy egyes pénzintézetek számára a Window Guidance útján korlátozták a hitelkihelyezést bizonyos szektorba vagy határozták meg annak volumenét. A Window Guidance a központi tervgazdasági rendszer egyfajta „hagyatéka”, mellyel kapcsolatban felhozható ellenérvként, hogy pl. a monetáris politika keretében történő alkalmazása a hitelezésbe való közvetlen beavatkozás révén hozzájárulhat ún. „stop-and-go”-ciklusok megjelenéséhez (Delatte 2008), ugyanakkor felügyeletpolitikai eszközként is kiválthat ilyen hatást. Ezen eszközt a CBRC gazdaságpolitikai célok támogatására is alkalmazza, ti. 2007-ben a sertéstermelők hitelellátottságát volt hivatott elősegíteni, minthogy ebben az időszakban nem állt rendelkezésre megfelelő sertésállomány (He 2012). A Window Guidance-eszközök a CBRC számára rugalmasságot és azonnali intézkedést biztosítanak a rendkívül változó méretű és tevékenységi körű pénzintézetek szabályozására. Alkalmazásukkal elkerülhető, hogy a törvények, szabályozói irányelvek gyakori formális kiegészítésével, módosításával kelljen élni, másfelől viszont a szóbeli tájékoztatás során az üzenet lényege elveszhet vagy módosulhat, a szabályozói kultúra ezen elemének megértése pedig a Kínában működő külföldi pénzintézeteknek és a külföldön működő kínai pénzintézetek felügyeletét ellátó hatóságoknak nehézséget okoz, mivel ez a transzparencia hiányát is jelentheti számukra.

4. Összegzés

A kínai felügyeleti eszköztár rugalmasságot biztosít a felügyeleték számára a megjelenő kockázatok, kihívások kezeléséhez. Az árnyékbankrendszer előretörésével szemben ugyanakkor a felügyeleti szervek nem tudtak kellő hatékonysággal élni az alkalmazott eszköztár nyújtotta rugalmassággal. Számos hatósági felszólítás kiküldésére, figyelemfelhívó intézkedésre került sor, melyet újabbak követtek, az árnyékbankrendszer kezelése azonban továbbra is nehézséget okoz a felügyeleték számára, igaz, ehhez hozzájárulnak a pénzintézeti rendszer sajátosságai is.

⁷ A Window Guidance eszközt Kínában a PBOC vezette be 1998-ban, alkalmazására számos alkalommal került sor, pl. 2005-ben a vidéki gazdaság és a nem állami szektor hitelellátásának növelése, a gazdasági világválságot követően pedig a hitelkínálat bővítése kapcsán (Barth et al. 2013).

A Digital Finance és az annak kapcsán megjelenő kockázatok kezelése szintén kiemelt fontosságú a felügyeleti szervek számára. Ezzel kapcsolatban több kezdeményezés, konkrét javaslat is született a kezdeti, alapvetően megengedő felügyeleti hozzáállást követően, a terület felügyeléséhez viszont a vonatkozó jogszabályi környezet megteremtésére is szükség lesz.

A kínai felügyeletet érő kihívások hatékony kezelése a jelenlegi felügyeleti szervezet bizonyos fokú integrációját, de mindenképpen a felügyeleti szervek közötti kommunikáció erősítését fogja igényelni. A Digital Finance megjelenésével összefüggő felügyeleti eszközök tanulmányozása kiemelten fontos, hiszen a Digital Finance elterjedésével megjelenő kockázatok kezelése a közeljövőben várhatóan hazánkban is kihívást fog jelenteni.

Felhasznált irodalom

Achhorner, Thomas – Chng, Johnson – Michaelis, Holger – Tang, Tjun (2006): *Banking on China – Successful Strategies for Foreign Entrants*. The Boston Consulting Group, Boston, MA.

Anne-Laure, Delatte (2008): *Monetary Policy and Macrocontrol in China: The Actual Impact of Window Guidance*. Hong Kong University of Science & Technology, Seminar Papers.

Barth, J.R. – Li, L. – Li, T. – Song, F. (2013): *Policy Issues of China's Financial Globalization*. Elsevier Inc. Publications, Chapter 25., pp. 355–365. BIS (2013): *Assessment of Basel III regulations – China*. Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Bank for International Settlements, Basel Committee on Banking Supervision, September. <http://www.bis.org/publ/bcbs264.pdf> Letöltés ideje: 2016. augusztus 8.

Bloomberg (2016): *China's Hidden Unemployment Rate. Official employment data may underestimate the real picture*. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-06-05/china-s-hidden-unemployment-rate> Letöltés ideje: 2016. augusztus 8.

CBRC (2016): *About The CBRC*. <http://www.cbrc.gov.cn/showyjhhjindex.do> Letöltés ideje: 2016. augusztus 23.

Esheng, Cai (1999): *Financial Supervision in China: Framework, Methods and Current Issues*. Policy Papers No. 7, Bank for International Settlements (BIS), pp. 169–173.

EBA (2015): *Opinion of the European Banking Authority on lending-based crowdfunding*. EBA Publications, 26 February, No. EBA/Op/2015/03. <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/983359/EBA-Op-2015-03+%28EBA+Opinion+on+lending+based+Crowdfunding%29.pdf> Letöltés ideje: 2016. október 12.

EC (2014): *Commission Implementing Decision of 12 December 2014 on the equivalence of the supervisory and regulatory requirements of certain third countries and territories for the purposes of the treatment of exposures according to Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council.*

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0908> Letöltés ideje: 2016. október 12.

FSB (2015): *2015 update of list of global systemically important banks (G-SIBs).* FSB Publications, 3 November.

<http://www.fsb.org/wp-content/uploads/2015-update-of-list-of-global-systemically-important-banks-G-SIBs.pdf> Letöltés ideje: 2016. október 12.

He, Weiping (2012): *Banking Regulation in China: what, why, and how?* Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 20. No. 4, pp. 367–384.

He, WeiPing (2014): *Banking Regulation in China. The Role of Public and Private Sectors.* Palgrave MacMillan, New York.

Hu, Bin – Yin, Zhentao – Zheng, Liansheng (eds.) (2016): *Development of China's Financial Supervision and Regulation.* Palgrave MacMillan, Published by Springer Nature, New York.

IMF (2016): *The People's Republic of China – 2016 Article IV Consultation Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for The People's Republic of China.* IMF Country Report No. 16/270, August.

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16270.pdf> Letöltés ideje: 2016. október 13.

Jingu, Takeshi (2016): *China Set to Step Up Regulation of Internet Finance from 2016.* Nomura Research Institute, Ltd. (NRI) vol. 235. 10 March.

Komlóssy Laura – Kovalszky Zsolt – Körmendi Gyöngyi – Lang Péter – Stancsics Martin (2015): *Kína: a tervgazdaságtól a modern bankrendszerig.* Hitelintézeti Szemle, 14. évf., Különszám, november, pp. 134–144.

Lasak, Piotr (2015): *Regulatory Responses to the Chinese Shadow Banking Development.* Jagiellonian Journal of Management, Vol. 1. No. 4. pp. 305–317.

Law of the People's Republic of China on Commercial Banks (2003).

Linden, R.W.H. Van der (2015): *China's Shadow Banking System and its Lurking Credit Crunch: Causes and Policy Options.* In: E. Beccali & F. Poli (eds.), Lending, Investments and the Financial Crisis. Palgrave MacMillan, New York, pp. 305–317.

Loechel, Horst – Packham, Natalie – Xiang Li, Helena (2010): *International Banking Regulation and Supervision after the Crisis (Implications for China).* Eu-China Business Management Training Project, Working Paper Series, No. 013.

- MNB (2013): *Vitaanyag az MNB pénzügyi felügyeleti funkcióinak megerősítéséről*. Megjelent: <http://www.mnb.hu/letoltes/felugyelet-hu.pdf> Letöltés ideje: 2016. július 22.
- PBC (2016): *About PBC*. <http://www.pbc.gov.cn/english/130712/index.html> Letöltés ideje: 2016. augusztus 23.
- PWC (2010): *Foreign banks in China*. Price Waterhouse Coopers, May. <https://www.pwc.com/th/en/publications/assets/pdf-foreign-banks-in-china2010.pdf> Letöltés ideje: 2016. augusztus 8.
- SEACEN (2013): The South East Asian Central Banks (SEACEN) Research and Training Centre Publications: *People's Bank of China*, pp. 15–20. <http://www.seacen.org/GUI/pdf/publications/bankwatch/2013/3-PBC.pdf> Letöltés ideje: 2016. augusztus 29.
- Seregdi László (2016): *De mit kezdhetnek a bankok az árnyékbankokkal?* MNB-kiadványok, július 27. <https://www.mnb.hu/letoltes/seregdi-laszlo-de-mit-kezdhetnek-a-bankok-az-ar-nyekbankokkal.pdf> Letöltés ideje: 2016. október 7.
- Zhang, Haiyun (2015): *Asia Viewpoint: China Bids Farewell to the Loan-to-Deposit Ratio Cap. What impact will an amendment to a decades-old banking law have on liquidity risk and the overall banking industry in China?* Global Association of Risk Professionals (GARP) Publications, October 9. <http://www.garp.org/#!/risk-intelligence/detail/a1Z4000000HwF-xEAK> Letöltés ideje: 2016. augusztus 30.
- Zheng, Liansheng (2015): *The Shadow Banking System of China and International Regulatory Cooperation*. Centre for International Governance Innovation (CIGI), Paper No. 6. March.
- Zhou, Weihuan – Arner, Douglas W. – Buckley, Ross P. (2015): *Regulation of Digital Financial Services in China: Last Mover or First Mover?* Tsinghua China Law Review, Vol. 8:25, pp. 25–61.

Nyugati menü kínai fűszerekkel – a kínai pénzforgalom sajátosságai

Kajdi László

A kínai pénzforgalom fejlettsége, az elektronikus fizetési módok elterjedtsége összességében elmarad az európai országokétól, de a BRICS országok¹ között is a fejletlenebbek közé tartozik ebből a szempontból. Ugyanakkor az adatok azt mutatják, hogy összhangban a kínai gazdaság ezredforduló óta elért gazdasági növekedésével, ezen a területen is jelentős változások indultak el. A nagy nemzetközi kártyatársaságok közé lépett be az országban a közelmúltig monopolhelyzetben lévő kínai fizetési kártya-rendszer, emellett népszerűek az innovatív mobilfizetési megoldások is. Ez utóbbi azért is különleges, mert bár évek óta egyre jelentősebb a mobilfizetési megoldások felhasználóinak tábora a nyugati államokban, a legfejlettebb pénzforgalmi rendszerekben mindezidáig nem sikerült elérni, hogy a fogyasztók széles köre használja a legújabb technológiákat. Kínában ezzel szemben a fogyasztók egy jelentős csoportja számára kimaradtak az olyan hagyományosnak mondható fizetési módok, mint az átutalás vagy kártyás vásárlás használata, és rögtön a mobilfizetési megoldások váltották fel a készpénzhasználatot. Ez egyúttal a bankok szerepének gyengülését és a más típusú pénzforgalmi szolgáltatók erősödését hozta el, ami a jövőben a bankszektor helyzetét is jelentősen befolyásolhatja.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E42, G18, O33

Kulcsszavak: pénzforgalom, fizetési rendszerek, Kína

1. Bevezetés

A kínai bankrendszer modernizálása a 70-es évektől kezdődően fokozatosan ment végbe, a kezdetben egyszintű bankrendszer után állami tulajdonú, specializált kereskedelmi bankok létrehozásával kétszintű bankrendszer jött létre. A jegybanki funkciókat 1984 óta gyakorolja a People's Bank of China (PBC), a jegybanktvényt ugyanakkor csak 1995-ben fogadták el hivatalosan (Komlóssy et al. 2015:2). A jegybanktvény előírja a PBC számára a fizetési és elszámolási rendszerek működtetését, felhatalmazza a pénzforgalmi tevékenység felügyeletére, a pénzmosási szabá-

Kajdi László a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: kajdil@mnb.hu.

A kézirat első változata 2016. szeptember 16-án érkezett szerkesztőségünkbe.

¹ BRICS: öt jelentős feltörekvő gazdaság rövidítése (Brasil, Russia, India, China, South-Africa).

lyok betartatására. A bankrendszert 3 policy bank², 5 állami tulajdonú kereskedelmi bank, 12 magántulajdonban lévő kereskedelmi bank, 133 városi kereskedelmi bank, 665 vidéki kereskedelmi bank, 1 596 vidéki hitelszövetkezet, 1 postabank, 41 külföldi pénzügyi intézmény és 1 153 községi (township) bank alkotja (2014-es állapot) (PBC 2015:149).

A gazdaság többi területéhez hasonlóan a pénzforgalmat is fokozatos nyitás jellemezte az elmúlt években. Ennek keretében számos intézkedés született a kínai fizetőeszköz, az RMB nemzetközi szerepének növelésére, mint például a nemzetközi klíringközpontok létrehozása vagy a határon átnyúló fizetéseket elősegítő új elszámolási rendszer elindítása. A 2015 óta működő China International Payment System (CIPS) a határon átnyúló RMB-tranzakciókat kezeli napi 11 órában, jelenleg 19 bank részvételével, amelyek közül 8 külföldi bankok leánycége.

A fizetési kártyák területén szintén elindult a közelmúltban a piaci liberalizáció, fontos változást jelenthet hosszú távon, hogy 2016. júniusában megnyitották a kártyás tranzakciók elszámolásának lehetőségét a nemzetközi kártyatársaságok előtt is, véget vetve ezzel a kínai kártyarendszer, a UnionPay monopolhelyzetének. A lépést a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) egy korábbi határozata előzte meg, amely kimondta, hogy a zárt kínai piac és a UnionPay monopóliuma sérti a szervezet szabályait. A nyitástól ugyan nem várható gyökeres változás rövid távon a piaci szerkezetben, a helyi kártyarendszer feltehetően domináns marad, hosszú távon ugyanakkor lehetővé válik a külföldi kártyatársaságok számára is a részvétel az egyre bővülő kártyás forgalom elszámolásában. A Kínán kívüli piaci szereplők hosszú ideje vártak a lépésre, a UnionPay és a VISA már korábban aláírt egy együttműködési szándéknyilatkozatot (Memorandum of Understanding) a biztonság, az innováció és a bankkapcsolattal nem rendelkező népesség arányának csökkentése területein. További piaci átrendeződést jelenthet az olyan, elsősorban kártyaalapú innovatív pénzforgalmi szolgáltatások, mint az ApplePay vagy a SamsungPay megjelenése a kínai piacon. A két szolgáltató a UnionPay-jel társulva kínálja fizetési megoldásait.

A kínai pénzforgalmi rendszer egyedisége azonban elsősorban az olyan szereplőkben rejlik, amelyek a bankrendszeren és a hagyományos fizetési infrastruktúrán kívül nyújtanak pénzforgalmi szolgáltatásokat. Az állami tulajdonú kereskedelmi bankok korábbi monopolhelyzetüket elvesztették a pénzforgalmi piac egy jelentős részén, mivel csak megkésve reagáltak az új versenytársak innovatív megoldásaira. Ezzel a bankrendszeren kívüli szereplők nem csupán a fizetési szolgáltatások terén váltak nemzetközi szinten is versenyképes szereplőkké, de újabb banki szolgáltatási területeken (pl. betétgyűjtés) is elkezdtek veszélyeztetni a hagyományos pénzforgalmi szereplőket.

² Specializált, gazdaságpolitikai célú állami bankok: China Development Bank, Export and Import Bank, Agricultural Development Bank.

Mint az a fentiekből is látható, a nyitás a pénzforgalomban számos területen érezhető majd hatását a jövőben: segítheti a nemzetközi kereskedelmet a határon átnyúló tranzakciók könnyebb elszámolásával, hozzájárulhat a belső fogyasztás által vezérelt gazdaság megteremtéséhez a kiskereskedelmet elősegítő innovatív fizetési megoldásokkal, a kínai pénzforgalom nagyobb szereplői pedig kiléphetnek a nemzetközi porondra, az eddigieknél is komolyabb versenyhelyzet elé állítva a nyugaton domináns fizetési megoldásokat.

2. A kínai pénzforgalom fejlettsége nemzetközi összehasonlításban

Annak érdekében, hogy a kínai fizetési rendszerre vonatkozó adatokat megfelelően lehessen értelmezni, érdemes először nemzetközi összehasonlításban megvizsgálni az ország pénzforgalmi fejlettségét. A MasterCard (*Thomas 2013*) által végzett világméretű felmérés alapján Kínában viszonylag nagy a készpénzes tranzakciók aránya, 2013-ban az ügyleteknek mindössze 10 százaléka történt elektronikus fizetési mód használatával. Ezzel a „fejlődő” kategóriába került a felmérésben használt négy csoport közül (fejlett, fordulóponthoz érkezett, fejlődő, kezdeti fázisban lévő), ugyanakkor árnyalja a képet, hogy a BRICS-országok közül mindössze Brazília előzi meg 5 százalékponttal jobb készpénzmentes arányával, és Japánhoz képest is csupán 4 százalékpontos a lemaradás (*Melléklet 7. ábra*). Összehasonlításképp, a magyar háztartások fizetési szokásaira vonatkozó felmérések (*Ilyés – Varga 2015:30*) alapján hazánkban 20 százalék fölötti az elektronikus fizetések aránya, tehát a kínai szint több mint kétszerese. A *BIS (2015)* nemzetközi statisztikái szerint jelentősen alacsonyabb az 1 főre jutó átutalások és kártyás vásárlások száma Kínában, akár a fejlett nyugati államokhoz, akár a BRICS-országokhoz viszonyítunk (*Melléklet 1. táblázat*). Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ezek a mutatók ugyan hasznosak lehetnek a főbb trendek megítélésére, azonban számos mögöttes tényezőt nem mutatnak: az alacsony kínai értékek csak egy átlagot mutatnak, amelyek elfedik a viszonylag fejletlen, elsősorban készpénzen vagy csekkeken alapuló, jelentős arányú bankkapcsolattal nem rendelkező népességgel jellemezhető vidéki területek pénzforgalma és a főleg városi területek intenzív elektronikus pénzforgalma közötti különbségeket. Másrészt az is fontos szempont, hogy a viszonylagos fejletlenség további lehetőségeket is hordoz magában a kínai piac szempontjából, nem véletlenül akar egyre több nyugati cég betörni erre a piacra is. A Világbank adatai szerint a 15 évnél idősebb kínaiak közel 80 százaléka rendelkezik számlával valamilyen típusú pénzügyi intézménynél, ami ugyan számottevően elmarad az eurozóna vagy az Egyesült Államok 90 százalékos feletti arányaihoz képest, de jó kiindulási alapként szolgálhat a további pénzforgalmi fejlődéshez. A világbanki adatok szerint a bankkapcsolattal rendelkező lakosság aránya Magyarországon 72 százalék, ezzel az MNB felmérése is összhangban van (a felnőtt lakosság 75 százaléka rendelkezik számlával, *Ilyés – Varga 2015*), azonban a megnyitott bankszámlákat hazánkban intenzívebben, gyakrabban használják.

3. Elszámolási és kiegyenlítési rendszerek

A pénzforgalmi infrastruktúrák az egyes tranzakciókhoz kapcsolódó fizetési információk továbbítása révén nagymértékben hozzájárulnak a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók megvalósulásához, így a gazdaság hatékony működéséhez. Éppen kulcsfontosságú szerepüknek köszönhető, hogy a világ legtöbb országában a pénzforgalom zökkenőmentes működésének biztosítása a jegybank felügyelete alá tartozik, így Kínában is az ország nemzeti bankja végzi a pénzforgalmi rendszer központi elemeinek működtetését, a jegybanktörvény felhatalmazása alapján. A pénzügyi infrastruktúrák előre meghatározott működési rendben és üzleti feltételekkel biztosítják, hogy a fizetési megbízások elszámolása és teljesítése megtörténhessen. Az elszámolás során a fizetési megbízásokat a fizetési rendszer tartalmi és formai ellenőrzéseket követően befogadja, és meghatározza az érintett bankok pozícióját. Az elszámolás után következik a kiegyenlítés (teljesítés), amely alatt az elszámolt tranzakciók számlák közötti pénzügyi rendezését (könyvelését) értjük. A bankközi kiegyenlítés általában a kereskedelmi bankok jegybanknál vezetett számláin, a jegybank által üzemeltetett valós idejű bruttó elszámolási rendszerben (ún. RTGS³) történik. Magyarországon ilyen a VIBER, míg a bankközi átutalási és beszedési tranzakciók elszámolását a GIRO elszámolóház bonyolítja le. A fizetési kártyás tranzakciókat a kártyatársaságok számolják el az egyes bankok között, majd ezek kiegyenlítése is az RTGS (Magyarországon a VIBER)-rendszerben történik.

A bankközi üzenetküldésre és a tranzakciók kiegyenlítésére a PBC 1991-ben indította el próbaüzemben az országos elektronikus hálózatát, amely a kezdeti fázisban még 7-10 nap alatt végezte el a tranzakciók feldolgozását. A folyamatos fejlesztések után 2005-ben indították el a nagy értékű fizetések teljesítésére szolgáló valós idejű bruttó elszámolási rendszerüket (HVPS), majd egy évvel később elindult a ma is üzemelő, kis értékű fizetések elszámolására szolgáló BEPS-rendszer. Az informatikai fejlesztésekkel párhuzamosan a PBC 2005-ben kiadta az elektronikus fizetési tranzakciókra vonatkozó iránymutatásait is (*UnionPay 2005a*).

A PBC által üzemeltetett fizetési rendszer az ország méretéből is fakadóan meglehetősen összetett, számos elemből áll, amelyek területi szinten tovább tagolódnak:

- High-Value Payment System (HVPS),
- Bulk Electronic Payment System (BEPS),
- Internet Banking Payment System (IBPS),
- Cheque Image System (CIS),
- China Domestic Foreign Currency Payment System (CDFPCS)
- helyi klíringházak.

³ Real-time gross settlement.

1. ábra
A kínai fizetési rendszerek áttekintő ábrája

High Value Payment System (HVPS)				CDFPCS
National Processing Center (NPC)		Local Processing Centers (LPCs) Tartományoknál, autonóm régióknál, tartományi jogú városoknál		China Domestic Foreign Currency Payment System
BEPS (Bulk Electronic Payment System)	China UnionPay Interbank Card Payment System	Cheques Clearing Houses	SHCH (Shanghai Clearing House)	
IBPS (Internet Banking Payment System)	Local Clearing Houses (ACHs)	RCBFCC (Rural Credit Banks Funds Clearing Center)	CCCB (Clearing Center for City Commercial Banks)	
CIS (Cheque Image System)	ECDS (Electronic Commercial Draft System)	ATM	POS	
SD&C (China Securities Depository and Clearing)	CCDC (China Central Depository and Clearing)	Bank of China Macau and HK	Other clearing systems	
Hitelintézetek, magán- és jogi személyek, pénzügyi piacok				

Forrás: Maltem 2015.

A HVPS-, a BEPS- és az IBPS-rendszerek együttesen alkotják az ún. Kínai Nemzeti Korszerűsített Fizetési Rendszert (China National Advanced Payment System - CNAPS). A PBC engedélyezi a bankok kiegyenlítési számláinak nyitását és zárását, míg a CNAPS-ot a közvetlenül a PBC alá tartozó kínai elszámolóház (China National Clearing Center – CNCC) működteti, de emellett számos helyi klíringházat is működtetnek a PBC fiókjai. A PBC központja Pekingben és Sanghajban van, emellett 8 tartományi központ és többszáz területi szintű alfiók működik (PBC 2015:149).

A HVPS a magyar VIBER-hez hasonlóan tehát valós idejű bruttó elszámolási rendszer, egyrészt a nagy összegű és időkritikus pénzügyi műveletek kiegyenlítésére szolgál, másrészt itt teljesülnek a más rendszerekben elszámolt kis értékű bankközi tételek nettó pozíciói is. A rendszer közvetlen résztvevői azok a bankok és PBC-területi kirendeltségek, amelyek rendelkeznek számlával a HVPS-ben, míg a közvetett szereplők ugyanebből az intézményi körből kerülnek ki, de nekik nincs külön számlájuk a HVPS-ben, pénzforgalmukat egy közvetlen résztvevőn keresztül bonyolítják. Az említett két résztvevői csoport mellett megkülönböztethetők még a PBC-től külön engedéllyel rendelkező intézmények (chartered participants), amelyek csak bizonyos speciális szolgáltatásokat végeznek, és ezek elszámolását közvetlenül küldik be a HVPS-be teljesítésre. A kínai fizetési rendszer kiterjedtségét már a résztvevők száma is mutatja, 2010-ben 1 729 közvetlen, 100 510 közvetett és 6 külön engedélyes tagja volt a HVPS-nek (BIS CPMI 2012:50). A bankközi tranzakciók esetében azonnali bruttó jellegű elszámolás és teljesítés történik, míg a külön engedélyes tagok (pl.

az értékpapírok elszámolását végző intézmények vagy a UnionPay kártyatársasági elszámolás és a helyi elszámolóházak nettó pozíciókat küldenek. A HVPS felépítése kétszintű, a központi elem (National Processing Center – NPC) mellett a tartományi jogú városokban további feldolgozási központok (City Clearing Processing Center – CCPC) üzemelnek, amelyek csak üzeneteket továbbítanak az NPC-hez. A HVPS tagjai jellemzően területi alapon a CCPC-khez vannak bekötve, és ezek a regionális központok továbbítják az üzeneteket a központi rendszernek kiegyenlítésre, azaz nincs területi szintű kiegyenlítés a tartományon belüli tranzakciók esetében. Az NPC-be közvetlenül általában a külön engedéllyel rendelkező tagok küldhetnek tranzakciókat, többek között a fizetési kártyás elszámolások eredménye is közvetlenül ide fut be. A rendszer munkanapokon 8.30-tól 17.00-ig van nyitva, zárás után, amennyiben szükséges még 17.30-ig tudnak további likviditást gyűjteni a tagok.

A BEPS-et 2006-ban indították el, ez a rendszer végzi a papíralapú átutalások és beszédések elszámolását. Az egyedi és a rendszeres átutalások esetében 50 ezer yuan értékhatárig (2010-es állapot) lehet a BEPS-be küldeni a tranzakciókat. A rendszerben a HVPS-sel megegyező közvetlen és közvetett tagság mellett 16 jegybanki külön engedélyes tag is van. A BEPS és a HVPS ugyanazt a kommunikációs hálózatot használja, hasonló a kétszintű, területi alapú felépítés is, így a regionális központokból a központi elszámolásba kerülnek a tranzakciók, majd innen kerülnek ciklikusan továbbításra a HVPS-be kiegyenlítésre. Különbség a két rendszer között, hogy a BEPS működése folyamatos, azaz a hét minden napján 24 órában üzemel és befogadja a tranzakciókat elszámolásra, a teljesítés azonban csak a HVPS-ben lehetséges. Az árázásnál eltérő a helyi (tartományon belüli) és a tartományok közötti tranzakciók elszámolása, de különbség van az egyes időszakok díjai között is, annak érdekében, hogy időben jobban el lehessen osztani a forgalmi terhelést.

Az IBPS-rendszer 2010-ben indult, feladata a kis értékű, elektronikusan benyújtott fizetések azonnali elszámolása. Hasonlóan a BEPS-hez, az IBPS is folyamatos nyitva tartás mellett üzemel. 2010-ben mintegy 120 rendszertag volt, ami gyakorlatilag az internetbanki felülettel rendelkező kereskedelmi bankok körét érintette. Az itt elszámolt tranzakciók kiegyenlítése a HVPS-ben történik, a BEPS- és az IBPS-tranzakciók kiegyenlítésére is ugyanaz a HVPS-ben nyilvántartott likviditás áll rendelkezésre. A fizetési tranzakciók elszámolására 20 másodperces időhatárt szabtak meg, benyújtási csatorna lehet a bankok internetbanki felülete és mobilalkalmazásai, de akár ATM-eken is meg lehet adni a megbízásokat. Jelenleg nincs arra lehetőség, hogy a felhasználók valamilyen másodlagos azonosító (pl. mobiltelefonszám) megadásával indítsanak tranzakciót, csak a kedvezményezett számlaszámának bevitelével lehet megbízást megadni (*BIS CPMI 2016*). A tranzakciók elszámolása azonnal (20 másodperc alatt) megtörténik, ugyanakkor a bankközi pozíciók kiegyenlítése csak később bonyolódik le, munkanapokon napi hat alkalommal. A bankoknak előzetesen el kell különíteniük az azonnali tranzakciók kiegyenlítésére likviditást a HVPS-rend-

szerben, ez biztosítja a bankok közötti hitelkockázat kezelését, azaz annak a kockázatát, hogy a kedvezményezett személy számláját azonnal jóváírják, ugyanakkor a kedvezményezett bankja csak egy későbbi időpontban jut a pénzéhez. A későbbi bankközi kiegyenlítésből fakadó kockázatot csökkenteni lehet tranzakciós értékhatárok alkalmazásával, ez az IBPS-rendszerben 50 ezer yuan, de az egyes bankok további korlátozásokat is alkalmazhatnak. Emellett a hitelezési kockázat csökkentésére a bankok óvadékot helyeznek el. Amennyiben valamely szereplő fizetéseképtelenné válik, akkor tartozik pozíciójának kiegyenlítésére ezt az óvadékot használják fel. Ha ez nem elég, akkor a bankok közötti veszteségmegosztással kezelik a helyzetet.

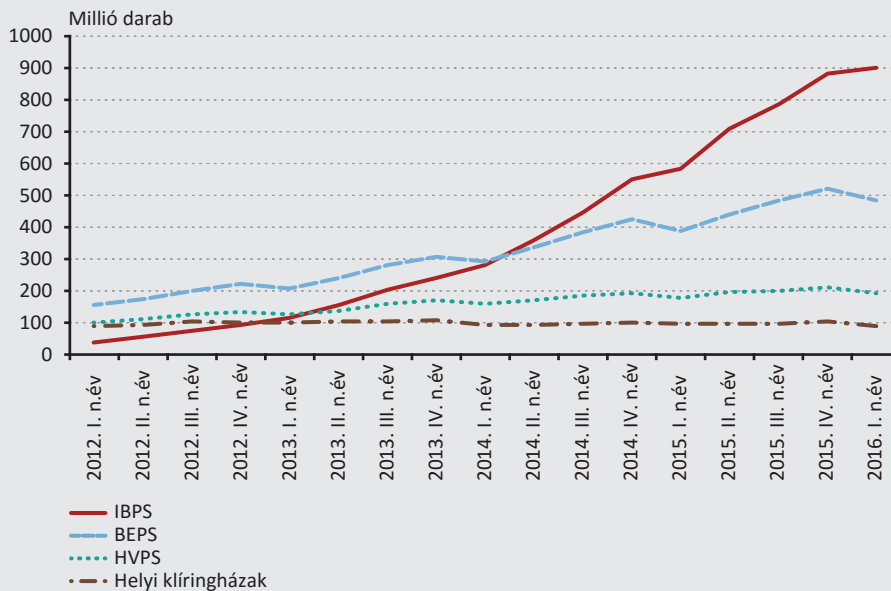
A fentieknek megfelelően tehát egy azonnali fizetési tranzakció lebonyolítási folyamata (ebben a működési modellben) némiképp eltér a „hagyományos” átutalások lebonyolításától. Miután a fizető fél megadta a fizetési megbízást a számlavezető pénzforgalmi szolgáltatójának, a hagyományos modell szerint előbb a bankközi elszámolás történik meg (Magyarországon a GIRO elszámolóházánál, Kínában a BEPS-nél), majd ezt követően zajlik le a bankközi teljesítés a jegybanki RTGS-ben (Magyarországon a VIBER-ben, Kínában a HVPS-ben), végül jóváírják a kedvezményezett számláját. A kínai azonnali fizetési rendszerben azonban az IBPS-ben valós időben megtörténik a kedvezményezett számlájának jóváírása, az ügylet a HVPS-ben pedig csak később kerül kiegyenlítésre (hétköznap a 6 ciklus valamelyikében).

Az egyes rendszerekben feldolgozott tranzakciók darabszámát tekintve szembetűnő az azonnali fizetési forgalom felfutása, amely 2014. II. negyedévéől kezdődően a legnagyobb volument jelentette és 2016 I. negyedévében már meghaladta a 900 millió tranzakciót. A helyi klíringházakban elszámolt, viszonylag alacsony tranzakciószám a magas forgalmi összérték mellett azt mutatja, hogy ezekbe a rendszerekbe jellemzően a nagyobb összegű ügyleteket nyújtják be.

A HVPS-ben történik a bankközi tranzakciók teljesítése, és ide küldhetik a tagok a nagyrértékű, időkritikus ügyleteket, ezért az egyes rendszerek forgalmát érték szerint vizsgálva az itt feldolgozott forgalom a legnagyobb, 2015-ben meghaladta a 2 950 000 milliárd yuant. A BEPS- és az IBPS-rendszerekben elszámolt tranzakciók összértéke ennek a töredéke volt (mintegy 25 000 és 28 000 milliárd yuan), ugyanakkor az elektronikus tranzakciók térnyerése itt is látható, 2015 első negyedévében haladta meg először az IBPS forgalma a BEPS-ét, és a két rendszer forgalma közötti különbség azóta is nő. A helyi klíringházak rendszereiben elszámolt ügyletek teljes értéke meghaladta a 120 000 milliárd yuant az év során, azaz az itt feldolgozott tartományon belüli forgalom jelentősen meghaladja az országos elszámolási rendszerekbe küldött ügyletek értékét.

2. ábra

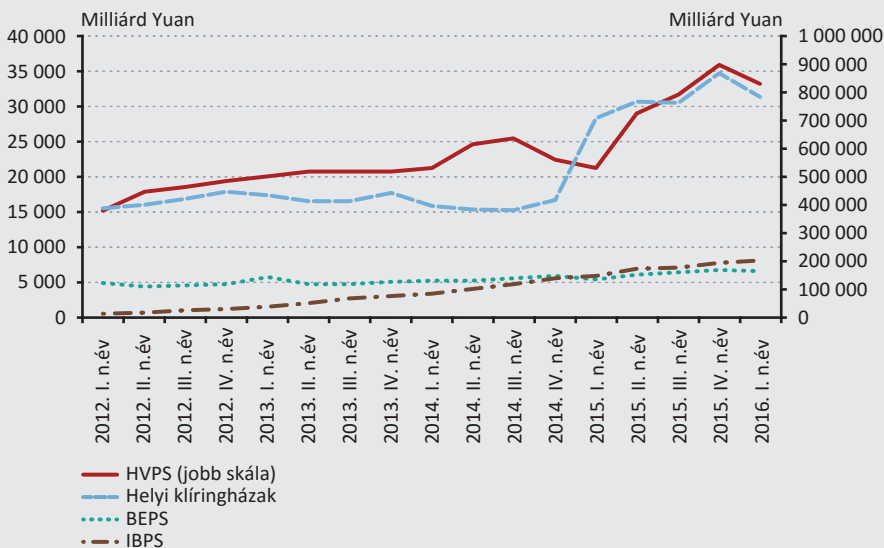
A HVPS, a BEPS, az IBPS és a helyi klíringházak forgalma darabszám szerint

Forrás: PBC 2016.

3. ábra

A HVPS, a BEPS, az IBPS és a helyi klíringházak forgalma érték szerint

Forrás: PBC 2016.

2013 októberében indult a tovább korszerűsített CNAPS II, amely 6 területen hozott változást (PBC 2014:144):

- Egyetlen címzett: a korábbi rendszerben a kereskedelmi bankok tartományi fiókjainak is számlát kellett nyitni a CNAPS-ben, az új rendszerben viszont a bank központi irodája és tartományi fiókjai is egyetlen számlát használnak. Ezzel egyszerűbbé és hatékonyabbá válik a likviditáskezelés.
- Javuló likviditáskezelés: a HVPS-ben az új rendszerben lehetőség van sorállások esetén a tranzakciók összepárosítására, ezáltal a sorállások lebontására.
- A felhasználók segítése azáltal, hogy az elektronikusan indított bankközi tranzakciók esetén értesülnek, ha az összeget jóváírták a kedvezményezett bankjánál.
- A biztonság növelése azáltal, hogy továbbfejlesztették a működést monitorozó rendszert.
- Javítottak az adatbiztonságon és a működés megbízhatóságán.
- Bevezették az ISO20022 üzenetformátum alkalmazását, összhangban a nemzetközi tendenciákkal.

A kínai fizetési rendszer központi elemét jelentő CNAPS-en kívül számos további rendszer segíti a pénzforgalmi tranzakciók lebonyolítását. A folyamatosan (7/24) üzemelő, banki csekkeket elszámoló CIS-rendszer 2007 óta üzemel, a benyújtott 500 ezer yuan-nál kisebb értékű csekkeket képformátumúvá alakítja, majd elküldi a kibocsátó bankoknak ellenőrzésre. A kibocsátó bank pozitív visszajelzése után a tranzakciók elszámolása a BEPS-ben történik meg. A 2010. évi adatok szerint a CIS-nek 59 548 tagja volt, elsősorban helyi bankok és klíringházak (*BIS CPMI 2012:56*). A CIS használata ingyenes, de például a helyi elszámolóházak jellemzően díjakat számítanak fel a tranzakciók benyújtásáért.

A CDFCPS azokat a belföldi tranzakciókat kezeli, ahol az áru vagy szolgáltatás vásárlását valamilyen más devizában fizetik ki. A 2008 óta üzemelő rendszer 8 devizát kezel: USD, HKD, GBP, EUR, JPY, CAD, CHF, AUD. A CDFCPS két részből áll, az elszámolási feladatokat végző elemet a PBC üzemelteti, míg a kiegyenlítést az ezzel megbízott teljesítő felek saját rendszereikben végzik. A kiegyenlítő felek a PBC-től erre vonatkozó engedéllyel rendelkező kereskedelmi bankok, az engedély általában 3 évre szól, a közvetlen résztvevők (2010-ben 31 darab) pedig devizaszámlát nyitnak a kiegyenlítést végzőknél. A rendszer üzemideje munkanapokon 9.00-tól 17.00-ig tart, a benyújtott megbízásokat a kínai központi elszámolóház (CNCC) számolja el, majd továbbítja kiegyenlítésre.

A CIS és a CDFCPS forgalma lényegesen elmarad a HVPS, a BEPS vagy az IBPS volumenétől, azonban míg a CDFCPS-ben elszámolt devizatranzakciók volumene csekély mértékű növekedést mutatott az elmúlt években, addig az elektronikus fizetési módok térnyerésével a csekkek forgalma folyamatosan és nagymértékben csökkent.

2010 végén a PBC-fiókok 1017 helyi klíringházat működtettek, ezek közül egyes intézmények csak bizonyos ügyletek, például értékpapírpiazi tranzakciók elszámolását végzik. A helyi klíringházak fő feladata a csekkek és váltók elszámolása, majd a nettó pozíciókat elküldik a helyi PBC-fiókoknak vagy kereskedelmi bankoknak, akik továbbítják a HVPS-be kiegyenlítésre. A területi elszámolóházak jellemzően nonprofit működésűek, csupán a működtetés díját számlázzák ki a szolgáltatásokat igénybe vevő intézményeknek.

A PBC által működtetett elszámolási és kiegyenlítési szolgáltatást nyújtó rendszerek mellett számos magánszolgáltató is végez ilyen tevékenységet:

- China UnionPay: bankkártya-tranzakciók elszámolása a kibocsátói és elfogadói oldal között, székhelye Sanghaj. A UnionPay határozza meg továbbá a kártyatársasági szabályokat és a technikai standardokat a kártyás tranzakciók elszámolásához.
- Clearing Center for City Commercial Banks (CCCCB): nonprofit szervezet, melynek ügyfelei a városi kereskedelmi bankok és hitelszövetkezetek, valamint a vidéki bankok. Fő tevékenysége a bankkötelezvények, online fizetések, bankközi ügyletek elszámolása. Székhelye Sanghaj, 2013 végén 203 tagja volt, 2014 végén 4 164 tagja volt.
- Rural Credit Banks Funds Clearing Center (RCBFCC): bankközi ügyletek elszámolását végzi vidéki bankoknak és hitelszövetkezeteknek, 30 ilyen intézmény hozta létre, székhelye Pekingben van.
- Helyi klíringházak: magánvállalkozások a helyi pénzforgalmi szolgáltatók klíringjére, 2010 végén 144 ilyen intézmény volt.

A CCCCCB és az RCBFCC forgalma messze elmarad a PBC rendszereiben elszámolt volumentől, 2015. II. negyedévében a 600 ezer, illetve a 104 millió tranzakció 137, illetve 801 milliárd yuan összértékű forgalmat jelentett.

A kínai kártyás fizetések túlnyomó többségét a China UnionPay kártyatársaság által kibocsátott kártyákkal, a társaság elfogadói hálózatán keresztül bonyolítják le. A kínai nemzeti kártyarendszer koncepciója 1993-ig, az „aranykártya” projekt ötletéig nyúlik vissza, a megvalósításra ugyanakkor csak 2003-ban került sor, ekkor indult el a társaság a négy legnagyobb kínai bank (ABC, BoC, CCB, ICBC) részvételével. Újabb lépés volt 2005-ben a 9 minisztérium és a PBC által kiadott „Some Opinions on Promoting Bankcard Industry” című dokumentum, amely közpolitikai iránymutatásokat és stratégiai célokat deklarált a kártyapiac fejlesztésére (*UnionPay 2005b*).

A UnionPay kártyatársaság által elszámolt forgalom ugyanakkor folyamatosan nő, 2014-ben a 18,67 milliárd tranzakció összértéke meghaladta a 41 ezer milliárd yuant (*PBC 2015:152*), és ezzel a nemzetközi szinten is komoly vetélytársa lehet az olyan nagy kártyatársaságoknak, mint a VISA vagy a MasterCard. 2014-ben a Nilson (2016) adatai alapján globális hitelkártya tranzakciók közel 12 százalékát, a betéti kártyás

tranzakciók 8,6 százalékát számolták el a kínai rendszerekben, amelyek a legnagyobb mértékű bővülést mutatták a nemzetközi kártyatársaságok között. 2014 végén a UnionPay hálózata 150 országot érintett, melyek közül 107-ben voltak kereskedői elfogadóhelyek, 129 országban UnionPay kártyákat elfogadó ATM-ek és 39 országban bocsátották ki a kínai fizetési kártyákat.

4. Az egyes fizetési módok forgalma

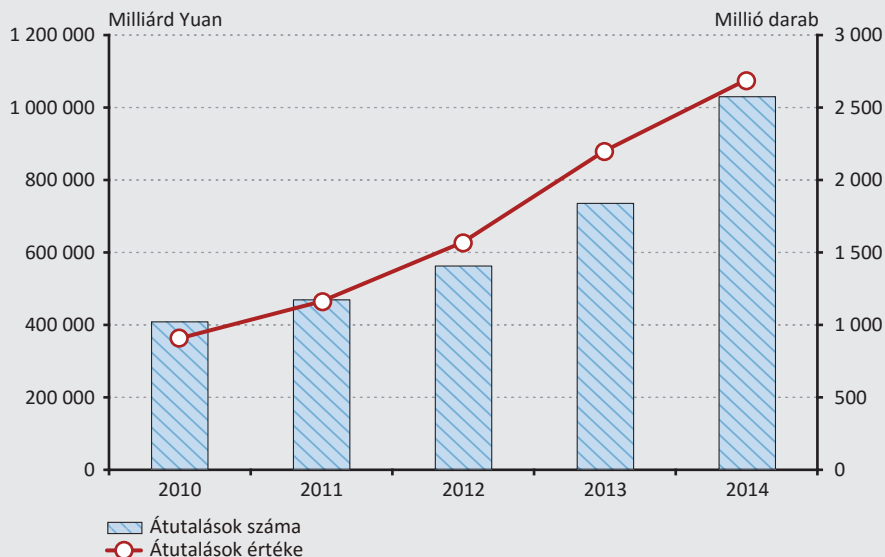
4.1. Csekkek, váltók

A csekkeket elsősorban a vállalkozások használják, 500 ezer yuan alatti értékben lehet őket a CIS-rendszerbe küldeni, de más helyi elszámolórendszerekben is történhet a feldolgozásuk. A banki váltók olyan forgatható okiratok, amelyeket a bank ad ki vállalkozásoknak és magánszemélyeknek, miután betétet helyeztek el. Ezek egy része országosan, más részük csak regionálisan (tartományon belül) használható. A legtöbb váltót a BEPS-ben számolják el, de egyes esetekben helyi elszámolás is lehetséges (CCCB vagy RCBFCC). A kereskedelmi váltók szintén forgatható okiratok, amelyeket egy vállalkozás bocsát ki, elsősorban áruforgalomhoz kapcsolódóan, megbízva az elfogadót (ez lehet bank is), hogy a megadott dátummal feltétel nélkül kifizesse az adott összeget. Elektronikus váltó esetén a felek megállapodhatnak féléves fizetési időszakban is, a vevő vagy árut vásárol ezalatt, vagy érvényesíti a diszkontot. A váltó lejártával a kedvezményezett megbízta bankját, hogy szedje be a váltó ellenértékét a fizető fél bankjától. 2010-ben hozták létre az Electronic Commercial Draft System-et (ECDS) a papíralapú váltók dematerializálásának elősegítésére. A rendszer segíti a kibocsátást, a diszkontálást és rediszkontálást, elszámolást. A banki kötelezvényeket a bank bocsátja ki a betételhelyezés után, látra szóló kifizetésre szólnak, elszámolásukat a BEPS végzi. A váltók és kötelezvények a teljes forgalom kevesebb mint tíz százalékát adják, de a csekkek összforgalma is számottevően csökkent az elmúlt években.

4.2. Átutalások

Az elektronikus fizetési módok egyre növekvő ütemű elterjedése nem csupán a csekkes fizetések visszaesésében követhető nyomon, de megjelenik többek között az emelkedő átutalási forgalomban is. 2014-ben a tranzakciók darabszáma közel negyven százalékkal nőtt az előző évhez viszonyítva, és a teljes átutalási forgalom értéke is 20 százalékot meghaladóan (22,5 százalék) bővült.

4. ábra
Az átutalási forgalom alakulása darabszám és érték szerint

Megjegyzés: A BIS statisztikáiban a HVPS- és a BEPS-rendszerek forgalmát veszi alapul, ugyanakkor az itt bemutatott adatok nem feleltethetők meg közvetlenül az egyes rendszerek korábban bemutatott forgalmi adatainak, mivel mindkét rendszer az átutalások mellett egyéb típusú tranzakciók feldolgozását is végzi.

Forrás: BIS 2015.

4.3. Fizetési kártyák

A kínai kibocsátású fizetési kártyák számának dinamikus bővülése 2015-ben némi mértékben mérséklődött a korábbi éveket jellemző, közel 20 százalékos éves növekedéshez képest, ugyanakkor a jelenleg is 10 százalék feletti kártyaszám-emelkedés 2014 végéhez képest még mindig számottevő. Az elmúlt évek fejlődésének eredményeként az országban kibocsátott fizetési kártyák kumulált száma 2016 első negyedévében meghaladta az 5,6 milliárd darabot, amelynek több mint 90 százaléka betéti kártya.

Még jelentősebb volt az elfogadói hálózat fejlődése, amely 2015 során 40 százalék körüli ütemben bővült az előző év végéhez képest, mind a kereskedői elfogadóhelyeket, mind pedig a POS-terminálokat és az ATM-berendezéseket tekintve (Melléklet 8. ábra). A több mint 17 millió elfogadóhelyhez és az ezeken üzemelő 23,5 millió POS-terminálhoz képest az ATM-berendezések közel 900 ezres száma jelentősen elmarad, ugyanakkor várható, hogy számuk a korábbiaknál is nagyobb mértékben nő majd, mivel számos bank telepít a készpénzfelvétel mellett egyéb feladatokra is alkalmas, multifunkciós készülékeket. Ezeknek fontos szerepe lehet a bankfiókkal nem lefedett területeken lakó népesség banki szolgáltatásokkal való ellátásában, így a készpénzfelvétel mellett lehetőség nyílik többek között számlaügyintézésre is. A pénzforgalmi szolgáltatók emellett az ATM-eket felhasználva további innovatív

megoldásokat is fejlesztenek, amelyek segíthetik a bankkapcsolattal nem rendelkező lakosság bekapcsolását a pénzügyi szolgáltatásokba. Ilyen például a HDFC-bank által fejlesztett módszer, amelynek segítségével a mezőgazdasági termelők bizonyos áruk leadásával vehetnek fel készpénzt. A módszer azért is hasznos, mert a banknak így lehetősége van az adott termelő forgalmát monitorozni, így akár mikrohitelek is folyósíthatók ez alapján. Fontos megjegyezni azt is, hogy az ATM-készülékek piacán jelentős a kínai gyártók részesedése, ezt jogszabályi előírások is biztosítják. A 2014-ben bevezetett szabályozás értelmében a kínai bankoknál 5 év alatt 75 százalékra kell növelni a kínai gyártású IT-eszközök arányát, az ATM-ekkel kapcsolatos adatokat pedig Kínán belül kell tárolni (*Banking Automation Bulletin 2 2016*).

Az elektronikus fizetési módok terjedését segíti, hogy a mezőgazdasági támogatásokat, valamint a nyugdíjakat is bankszámlára utalják, ezért minden háztartás rákényszerül, hogy legalább egy számlát nyisson. A kijelölt kereskedőknél helyi szinten, a PBC részéről pedig központi szinten voltak fogyasztói kampányok, melyek a vidéki területek lakosságát célozták és az elektronikus fizetési módokba vetett bizalmat kívánták erősíteni. Ezzel összhangban a PBC kiadta iránymutatásait⁴ a vidéki fizetési rendszer fejlesztésére, amely külön kitért a városokban dolgozó vidéki munkások bankkártyás fizetési lehetőségeinek fejlesztésére is (*PBC 2014:147*). A bankkártyák használatát emellett a fiatal lakoságnak külön is oktatták, mivel rajtuk keresztül kívánták elérni az idősebb generációkat. Ezekon a helyeken a bankkártyával történő készpénzfelvétel is gondot okoz, ezért 2013 végéig 850 ezer kijelölt kereskedőnél lehet POS-terminálról felvenni készpénzt. Ezzel a bankkapcsolattal nem rendelkező települések mintegy 80 százalékát (480 ezret) sikerült lefedni. Az ilyen készpénzfelvételeknél alacsonyabb a bankközi jutalék, és a díjbevétel megoszlása is az elfogadói oldalnak kedvez, a jutalékbevételek az elfogadók, a kibocsátók és a UnionPay között 6 : 3 : 1 arányban oszlanak meg (*PBC 2014:74*), azaz az intézkedés tovább ösztönözheti a készpénzfelvételi lehetőségek számának bővülését az eddig kevésbé lefedett helyeken, és az ügyfelek költségeit is csökkentheti. A bankközi jutalékokra 2013-ban új szabályozás született, amely szektoronként változó értékeket határozott meg (*Wang 2012*):

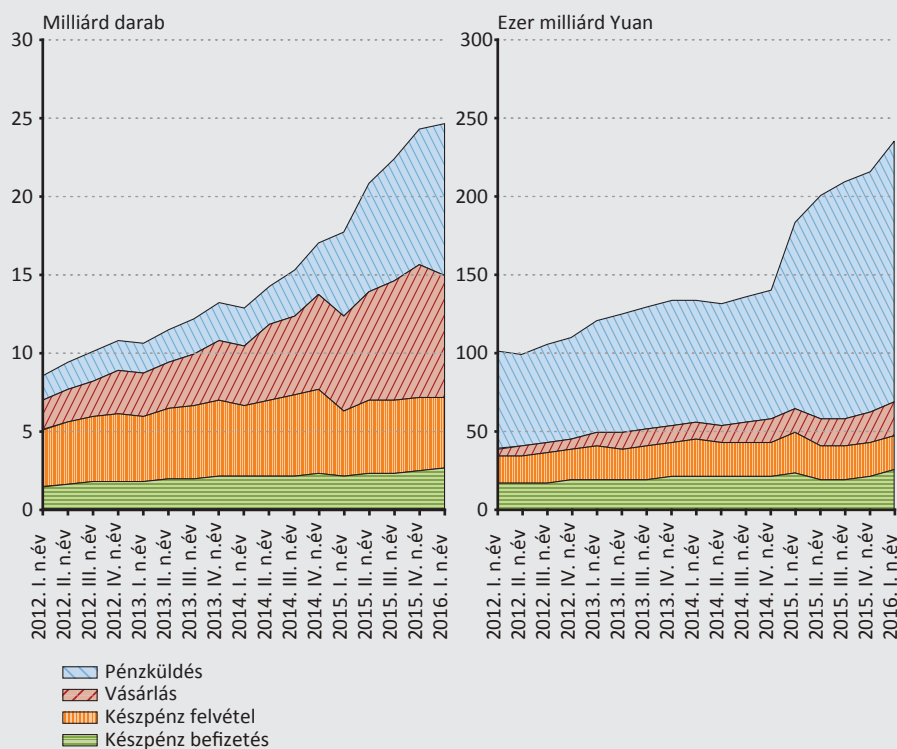
- étel, ital, szórakozás, ingatlan, autó: 2 és 1,25 százalék között; autó és ingatlan esetében max 80 CNY
- kereskedelem, turizmus, jegyeladás: 0,78 százalék
- közműszolgáltatás: 0,38 százalék
- jóléti szolgáltatások (pl. közoktatás, egészségügy): nincs bankközi jutalék.

A fizetési kártyás forgalom emelkedése elsősorban a vásárlási és a pénzküldési tranzakcióknak tulajdonítható, míg a kártyás készpénzfelvételek és -befizetések száma és értéke nem változott számottevően, azaz egyre jobban előtérbe kerülnek a gyorsabb és hatékonyabb elektronikus fizetési megoldások. Az is látható, hogy míg a 2016 első

⁴ Guiding opinions on promoting the development of rural payment service environment.

negyedében lebonyolított 24,6 milliárd kártyás tranzakció mintegy harmada volt vásárláshoz köthető, 40 százaléka pedig pénzküldéshez, addig a tranzakciók értékét vizsgálva több mint 70 százalékot jelentettek a kártyás pénzküldési tranzakciók. Ide kell érteni például az olyan szolgáltatásokat, amelyek segítségével a küldő félnek elegendő tudni a kedvezményezett kártyaszámát, és a tranzakció indítása után napközben (reggel 7 és este 23 óra között) a küldött pénz azonnal a kedvezményezett rendelkezésére áll. A fizetési kártyás pénzküldésre lehet példa a UnionPay megoldása, amely a pénzküldési szolgáltatást elektronikus pénz segítségével oldotta meg, az ügyfeleknek elektronikus pénzszámlát kell nyitniuk, ezt kell feltölteniük bankszámlájukról, és ezek között a számlák között valósul meg a pénzáttalás (MoneySwap 2016).

5. ábra
Fizetési kártyás forgalom tranzakciószám és tranzakcióérték szerint

Forrás: PBC.

Érdeemes továbbá megvizsgálni a kártyás forgalmat jellemző főbb mutatók alakulását is (Melléklet 9. ábra). Az egy főre jutó átlagos vásárlási érték folyamatos emelkedése (2015 végére már a 10 ezer yuant is meghaladva) az egyre intenzívebb fogyasztói kártyahasználatot mutatja, míg az egy tranzakcióra jutó átlagos tranzakciós érték

(2016 első negyedében kevesebb, mint 1 700 yuan) csökkenése azt jelzi, hogy a kártyabirtokosok egyre inkább használják a kártyáikat kis értékű tranzakciók lebonyolítására is, amely a készpénz visszaszorítását is segítheti. Ezt elősegítheti az NFC-technológián alapuló érintéses fizetési lehetőségek elterjedése, ilyen megoldást már a kínai kártyatársaság is kínál a kártyabirtokosoknak.

A fizetési kártyák piaca jelenleg az ázsiai-csendes-óceáni régióban a legnagyobb, 2014-ben globálisan a fizetési kártyák 60 százalékát itt bocsátották ki, míg az ATM-ek 47 százaléka ebben a térségben üzemel, ezen belül Kína részesedése 42 százalék, illetve 20 százalék (*Banking Automation Bulletin 1 2016*). Ugyanakkor az is látható, hogy jelentős tér van még a bővülésre, a régió részesedése a globális piacból a tranzakciószámokat tekintve 24 százalék, míg a tranzakciók összértékét tekintve 47 százalék. Az alacsony tranzakciószám azt mutatja, hogy feltehetően továbbra is jelentős az olyan kártyabirtokosok aránya, akik csupán készpénzfelvételre használják fizetési kártyáikat, nem pedig gyakori vásárlási tranzakciókra, másrészt a magasabb részesedés a forgalmi értékből arra utalhat, hogy a térség országaiban erősödik a középosztály és ezzel együtt a fizetőképes kereslet is.

4.4. A bankrendszeren kívüli szolgáltatók forgalma

A fentebb felsorolt, alapvetően banki szolgáltatásokhoz kapcsolódó fizetési módok mellett további készpénzmentes fizetési lehetőséget jelentenek az önálló, elektronikus pénzt használó bankrendszeren kívüli fizetési rendszerek. Az ügyfelek itt az elektronikus pénz szolgáltatórendszerében nyitnak egy külön számlát, ezt általában banki átutalás vagy kártyás vásárlás útján tudják feltölteni, és a továbbiakban erről a számláról tranzaktálnak a szolgáltató saját zárt, a banki infrastruktúrától független rendszerében. A következőkben a Kínában legelterjedtebb két szolgáltató által alkalmazott fizetési megoldásokat mutatjuk be röviden.

Az egyik legelső, ám kétségtelenül a legjelentősebb ilyen szereplő a piacon az Alibaba, illetve az AliPay volt. A kezdeti fázisban az AliPay még elsősorban az e-kereskedelmi tranzakciók lebonyolítását segítette az Alibaba és a Taobao felületeken azáltal, hogy a kereskedő (a Taobao esetében az eladó magánszemély) és a vásárló közé beállva, harmadik félként (ún. *escrow* szolgáltatás) megszüntetve a felek közötti bizalom hiányából fakadó akadályokat, azaz a vásárlás ellenértéke egy központi számlán letétbe került a teljesítés megtörténteig. Fontos tehát látni, hogy a kínai fizetési rendszerrel kapcsolatban harmadik fél szolgáltatóként erre a típusú szolgáltatásra utalnak, nem pedig az Európában 2018-tól hatályba lépő Fizetési Szolgáltatások Irányelv (PSD2)⁵ szerint meghatározott fizetéskezdeményezési és számlainformációs szolgáltatásokra. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy szemben például az amerikai joggal, ahol az *escrow* szolgáltatásokat aprólékosan szabályozzák, Kínában 2011-ig

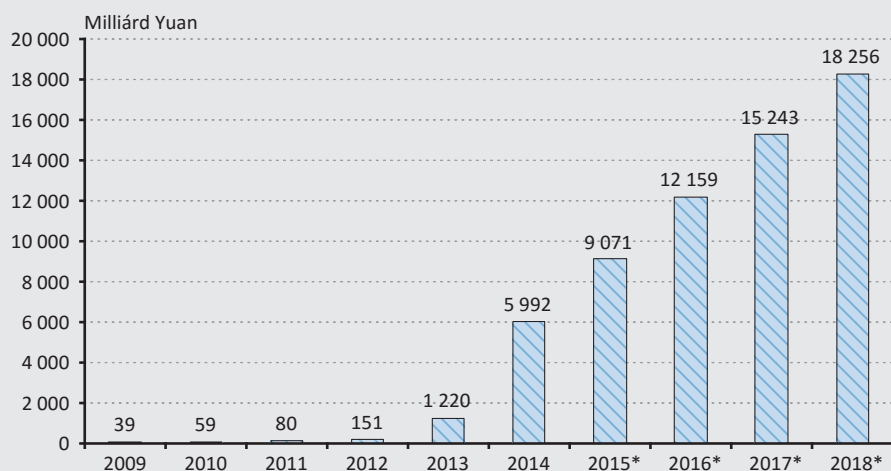
⁵ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L2366>.

ezt a tevékenységet jogilag nem szabályozták (*Ying Yu – Mingnan Shen 2015*). Mivel az online vásárlások alapvetően kis értékű ügyleteket érintettek viszonylag nagy kockázattal, a kereskedelmi bankok nem foglalkoztak ezzel a szegmessel, és a szabályozó is úgy ítélte meg, hogy túl kicsi ez a piac ahhoz, hogy külön szabályozzák. Amikor 2011-ben végül megszületett az új jogszabály (*PBC 2010*), addigra a piac túlnyomó részét már elvesztették a kereskedelmi bankok. Az új szabály egyrészt tőkekövetelményeket fogalmazott meg (100 millió yuan, amennyiben egész Kínában kívánnak szolgáltatást nyújtani, 30 millió yuan, ha csak egy tartományban), de azt is kiköti, hogy csak kínai entitások kaphatnak engedélyt. Ennek eredményeként például az egyébként a Kajmán-szigeteken bejegyzett Alibabának létre kellett hoznia az AliPayt Kínában. A cég később megkezdte a szolgáltatási kör bővítését, ekkor váltak lehetővé a P2P típusú, magánszemélyek közötti pénzküldések, valamint a vásárlás fizikai elfogadóhelyeken is, a legújabb fejlesztések pedig kiterjednek a kisösszegű befektetési szolgáltatások (*Yuebao* néven) és mikrohitelek nyújtására is.

A kínai harmadik fél szolgáltatók mobilfizetéseinek egyre növekvő piaca 2014-ben 5 992 milliárd yuant tett ki, és becslések szerint 2018-ra a 18 ezer milliárd yuant is meghaladhatja az ilyen módon lebonyolított fizetési forgalom.

6. ábra

A kínai harmadik fél szolgáltatók mobilfizetési forgalmának bruttó piaci értéke

*becsült adatok

Forrás: *iResearch 2015*.

A tranzakciós forgalom legnagyobb részét, közel 60 százalékát a személyek közötti átutalások teszik ki, míg a forgalom negyedét jelentő mobil pénzügyek közé a pénzügyi termékek, például értékpapírok vásárlása tartozik. Az online vásárlások a teljes forgalom körülbelül egy nyolcadát teszik ki (*iResearch 2016*).

A kínai elektronikus pénzfizetési piacon alapvetően két szereplőnek van meghatározó szerepe: az Alibaba nevű e-kereskedelmi óriáscéghez tartozó AliPay a piac közel felét birtokolta 2015-ben, a legnépszerűbb kínai üzenetküldő alkalmazást, a WeChat-et is üzemeltető Tencent pedig 20 százalékos piaci részesedéssel rendelkezik (*Melléklet 10. ábra*).

Az AliPay többek között a VISA-val és a 4 legnagyobb kínai bankkal (ABC, BoC, CCB, ICBC⁶) társult egy innovatív fizetési rendszer létrehozására. A 2004-ben indított szolgáltatás egyrészt támogatja az internetes vásárlásokat mind az Alibaba-nál, mind pedig a Kínában szintén rendkívül nagy forgalmat bonyolító Taobao online piacon. Mellettük további 500 ezer elfogadóhellyel áll szerződésben, melyek szolgáltatási köre lefedi a kiskereskedelmi szektor jelentős részét és a közüzemi számlák elektronikus befizetését is. A külföldi elfogadóhelyeknek 1 000 USD kezdeti befizetése után 2,5–3 százalékos tranzakciós díjat kell fizetniük, szemben a kínai cégekkel, melyeknél nincs belépési díj, és a 0,7–1,2 százalékos tranzakciónkénti díj is alacsonyabb, bár az éves díj minimumát 5 000 USD-ben határozták meg (*LTP 2013*). 2013 végén az AliPay-nek 800 millió felhasználója volt, szemben az egyik legnagyobb elektronikus pénzrendszert üzemeltető PayPal 132 milliós felhasználói táborával. Az AliPay korábbi 80 milliós napi tranzakciós forgalma (*Ying Yu – Mingnan Shen 2015*) 2016-ra elérte a 175 millió darabot, amelynek 60 százalékát mobilkészüléken keresztül bonyolítják le (*China Post 2016*).

Az AliPay 2014-ben társult Kína legnagyobb mikroblog-szolgáltatójával, a Weibóval, amelynek révén a Weibo-felhasználók is lebonyolíthatnak online vagy offline (fizikai térben lebonyolított) fizetéseket AliPay számlájuk segítségével. Az offline fizetések esetében (csakúgy, mint a „normál”, nem a Weibo-alkalmazáson keresztül lebonyolított AliPay-vásárlások esetén), a mobiltelefon egy QR-kódot generál, ennek leolvasásával indíthatja a kereskedő a fizetési tranzakciót. Lehetséges olyan fizetés is, amikor a fizető fél olvassa le a kedvezményezett kódját, és ez alapján indít tranzakciót. A partnerség a Weibóval elsősorban abból a szempontból számít jelentős lépésnek, hogy a mikroblog-szolgáltató több mint 220 millió előfizetője és 100 millió napi használója (*BoA 2015*) nem csupán fizetési funkciót kap az alkalmazásába, de itt tartják nyilván a különböző személyes kedvezményeket és erre a felületre küldhetnek a kereskedők személyes közvetlen ajánlatokat is.

Ezen túl a nemzetközi terjeszkedés is megkezdődött, ennek része például a megállapodás az Uber nevű személyszállító alkalmazással, melynek révén az AliPay segítségével is kifizethető az utazás a világ több mint 400 városában, ami az erősödő kínai turizmust tekintve számottevő forgalombővülést is jelenthet. A dél-kelet ázsiai bővülés érdekében a régió hat legfejlettebb országának (Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld, Vietnam) e-kereskedelmi piacára próbál betörni

⁶ Agricultural Bank of China, Bank of China, China Construction Bank, Industrial and Commercial Bank of China.

a cég, amely egy több mint 250 millió fős bővülési lehetőséget jelenthet (*Card and Payments World 2016*). A cég európai terjeszkedése is megkezdődött, a német kártyaelfogadói piac egyik jelentős szereplőjével kötött megállapodás után várhatóan a következő lépés az osztrák elfogadói hálózat bővítése lesz.

Az AliPay legnagyobb riválisa Kínában az 1994-ben alapított, Tencent által működtetett TenPay. A mintegy 1,1 millió kereskedőnél lebonyolítható vásárlási tranzakciók mellett a rendszer lehetőséget biztosít készpénzfelvételre és személyek közötti (P2P) pénztalásokra is. Ez utóbbi tranzakciók díjmentesek, míg a kiskereskedelmi vásárlások díja a tranzakció értékének 1 százaléka. A Tencent előnye hosszú távon az általa üzemeltetett WeChat üzenetküldő alkalmazásból fakadhat, amely jelenleg Kína legnépszerűbb ilyen jellegű mobilalkalmazása, több mint 760 millió felhasználóval.

Működését tekintve az AliPay és a TenPay is e-pénz alapú, amelyben minden felhasználó számlát nyit a szolgáltató saját rendszerében, ezt pedig fizetési kártyájával tudja feltölteni. A feltöltést követően a tranzakciók már a bankrendszeren kívül, az AliPay, illetve a TenPay saját rendszerén bonyolódnak le, azaz a tranzakciók kikerülnek a hagyományos fizetési infrastruktúrák használatát. Többek között ez teszi lehetővé, hogy a személyek közötti (P2P) és kiskereskedelmi (P2B) fizetések azonnal végrehajtásra kerülnek.

4.4.1. Innovatív fizetési megoldások: Mitől működik a mobilfizetés Kínában?

Az innovatív fizetési megoldások egy jelentős része a fejlett országokban ma már a rendkívül elterjedt okostelefonok és a mobilinternet nyújtotta lehetőségekre épít. Ez egyúttal azt is eredményezte, hogy a mobilfizetés mint fogalom rendkívül szerteágazó technológiák gyűjtőneve lett. Különbözhet az alkalmazott mögöttes fizetési mód (átutalás, beszédés vagy beszédés jellegű fizetési kérelem, kártyás vásárlás, elektronikus pénz), a benyújtási csatorna (pl. NFC, QR-kód) és működési modell (pl. telefonos alkalmazáson belüli fizetés, tárcaszolgáltatás).

Mint láttuk, az állami támogatású kereskedelmi banki szektor korábbi monopolhelyzetét élvezve, viszonylag későn realizálta, hogy mekkora veszélyt is jelentenek a bankszektorra a harmadik-fél szolgáltatók, mire kijöttek új termékeikkel, mint az azonnali fizetés (IBPS) vagy a kártyás pénzküldés, addigra már jelentős piacvesztést szenvedtek el a retail pénzforgalom területén. A fizetési rendszer további átalakulása, a piaci szereplők erőssorrendjének átrendeződése nem csak Kínában nagy kérdés a jövőre nézve, ugyanakkor itt jelentek meg olyan szereplők, amelyek erős ügyfélbázissal rendelkezve, egyre bővülő termékinálattal, aktívan próbálják a banki szereplők piaci dominanciáját megtörni. A bankszektor számára nemcsak az ügyfélvesztés kockázata áll fenn, de annak a veszélye is, hogy a banki likviditás egy jelentős része átcsatornázódik az ügyfelek bankszámlájáról a harmadik-fél szolgáltatók saját számláira. A szolgáltatási szint tekintetében elmondható, hogy a kínai bankszektor behozta korábbi hátrányát, megvalósult a bankszámlák közötti

azonnali átutalás, az ügyfeleknek fizetési kártyákhoz kapcsolódó elektronikus pénz alapú pénzküldés és mobilfizetési alkalmazások is rendelkezésükre állnak. Az állam is aktívan támogatja a fizetési kártyák használatát, azaz ezzel is a hagyományos banki szereplők piacát próbálja megőrizni csakúgy, mint az újabb, szigorodó feltételekkel a harmadik fél szolgáltatókra vonatkozóan. Egyrészt csak Kínában kibocsátott fizetési kártyákkal és valós névvel lehet 2016 második félévétől regisztrálni a harmadik fél szolgáltatók rendszereibe, azután, hogy a szolgáltató megbizonyosodott az ügyfél személyazonosságáról (*Bloomberg 2016*). Az ügyfeleket három kategóriába kell sorolniuk a szolgáltatóknak: legfeljebb évi 1 000 yuan értékben indíthat tranzakciókat az, akinek személyazonosságáról nem győződtek meg személyesen is, míg évi 100, illetve 200 ezer yuan értékben nyújthatnak be megbízásokat azok az ügyfelek, akik személyazonosságáról 3, illetve 5 csatornán keresztül is meggyőződtek. Emellett a harmadik fél szolgáltatók nem nyithatnak számlát rendszereikben pénzügyi intézmények számára (*Parsons M. – Zou R. 2016, Xinhua 2015*). A szabályozás⁷ célja a pénzmosás elleni küzdelem mellett annak elkerülése, hogy a fogyasztók jelentős összegeket tartsanak a banki betétbiztosításon kívül eső rendszerekben, azaz csökkentsék a fogyasztói és rendszerszintű kockázatokat.

A korábbiakból látható, hogy a mobilfizetés – tágan értelmezve itt a fogalmat, azaz beleértve a P2P pénzküldéseket, a fizikai elfogadóhelyeken lebonyolított vásárlásokat és a mobiltelefonos applikáció segítségével lebonyolított e-kereskedelmi tranzakciókat – a világ többi országához képest rendkívül elterjedt Kínában. Ez ugyanakkor csak részben indokolható a kezdeti lazább szabályozással, szolgáltatás szempontjából elektronikus pénz alapú fizetéseket nyugaton is számos piaci szereplő nyújt (például a PayPal), mégsem tudtak ilyen jelentős piaci jelenlétre szert tenni. Jogosan merül fel így a kérdés, hogy a fejlettebb pénzügyi infrastruktúrával és a lakosságszámhoz viszonyítva több bankkapcsolattal rendelkező nyugati országokhoz képest milyen helyi sajátosságok indokolják ezt a jelenséget?

A mobilfizetéseken belül az elektronikus pénz alapú fizetések népszerűségét több tényező is magyarázza, az egyik, hogy ezek az alkalmazások (itt elsősorban a WeChat-re lehet gondolni) messze nem csak fizetésre használhatók. Amellett, hogy a WeChat a legnépszerűbb üzenetközvetítő szolgáltatás, amely nagymértékben kiváltotta a korábbi telefonálás és sms-alapú kommunikációt, különösen a városi lakosság körében, de használható többek között taxi- vagy ételrendelésre, orvosi vizsgálatnál időpontfoglalásra, önkormányzati ügyek elintézésére, fotómegosztásra is. Ebből következően a lakosság jelentős részénél a mindennapi élet részévé vált az alkalmazás használata, számukra a fizetési funkció használata csak egy a sok közül, nem pedig egy különleges megoldás.

⁷ Announcement of the People's Bank of China (2015) No. 43—Administrative Measures for Internet Payment Services of Non-banking Payment Institutions.

A kínai harmadik fél szolgáltatók üzleti működése is eltér a banki szereplőktől, több vállalatból álló saját ökoszisztémákat hoznak létre, amelyek egyes szereplői jellemzően a piac különböző szegmenseit fedik le, de akár egymással is versenyeznek. A szervezet és a termékfejlesztés sokkal rugalmasabb, ezáltal kevésbé vannak kitéve az olyan leválasztó (disruptive) technológiáknak, amelyek a bankok piaci részesedését csökkentik. Erre lehet példa az Alibaba története, amelyet 1999-ben a kisvállalkozások egymás közötti kereskedelmének elősegítésére hoztak létre, majd ezt egészítette ki a magánszemélyek közötti kereskedelem (online piactér Taobao) 2003-ban és a kereskedők és magánszemélyek közötti kereskedelem (Tmall) 2008-ban. A további szolgáltatások támogatására létrehozták a felhőalapú adatszolgáltatási platformjukat (Ali Cloud Computing), beszálltak a szórakoztatóiparba (Alibaba Pictures, Ali Music) és a pénzügyi szolgáltatások piacára (Ant Financial). Az Ant Financial alatt futnak a fizetési szolgáltatások (Alipay), a pénzpiaci alap (Yuebao), az online hitelelbírálás (scoring) (Sesame Credit), a mikrokölcsönöket nyújtó Ant Micro, vagy a kizárólag internet-alapú MYBank (*Tech in Asia 2015*).

Fontos tényező a kínai gazdaság elmúlt években, évtizedekben tapasztalt robbanásszerű fejlődése is. A lakosság egy részénél egyszerűen kimaradt a fizikai kártyák jelentette fejlődési fázis a fizetési megoldásoknál, ehelyett a készpénz után rögtön a mobiltelefonnal lebonyolított fizetés lett az elsődleges elektronikus fizetési mód (*Banking Automation Bulletin 1 2016*). Azaz a fizetési kártyák később kezdtek elterjedni a nyugati országokhoz képest, és bár mára a számuk meglehetősen nagy, mégis sokan csupán készpénzfelvételre használják, amiben közrejátszhatott az elfogadói hálózat mérsékelt ütemű fejlődése is.

További szempont lehet még a pénzforgalmi piac sajátos hálózati jellege, aminek köszönhetően az új fizetési megoldások elterjedése sok esetben nehézkes. A hálózatos jelleg miatt nehéz bevezetni új termékeket a piacra, mivel hiába kínál egy szolgáltató rendkívül innovatív fizetési megoldásokat olcsón, ha nincs olyan kereskedő, aki elfogadja, illetve kevés ember használja (azaz kevés embernek tudok pénzt küldeni ilyen módon), akkor a szolgáltatás nem lesz sikeres. A Kínában domináns két szolgáltató azonban tulajdonképpen megkerülte ezt a problémát azzal, hogy eredetileg nem a fizetési szolgáltatások piacán gyűjtöttek ügyfeleket: az Alibaba az online kereskedelem területén, míg a Tencent (WeChat) az üzenetküldés területén lett sikeres és népszerű. Így a már más szolgáltatásokkal megszerzett ügyfélkörnek kínálva fizetési szolgáltatásokat, azonnal jelentős piaci részesedésre tudtak szert tenni, tehát viszonylag rövid idő alatt elérték azt a „kritikus tömeget”, ami egy sikeres pénzforgalmi szolgáltatáshoz szükséges.

Szintén hozzájárulhattak a mobilfizetési alkalmazások elterjedéséhez és széleskörű ismertségéhez egyes kultúraspecifikus marketingmódszerek, mint például az ún. hongbao-kampányok bevezetése. Hongbaónak hívják azokat a vörös borítékokat, amelyekben a kínai holdujév idején a családtagok, ismerősök pénzt adnak egymás-

nak ajándékként. Mindkét nagy mobilfizetési rendszer kifejlesztette saját megoldását elektronikus hongbaók küldésére, emellett a WeChat még egy rendkívül népszerű játékot is szervezett, amelynek keretében a telefon rázogatóásával lehetett kisebb nyereményekhez jutni. A legnagyobb forgalmú percben 810 millióan rázogatták telefonjukat a játék keretében a 2015-ös holdújév idején (*Forbes 2015*), azaz ezekkel a kampányokkal hatalmas tömegeket tudtak megmozgatni.

Végül fontos szempont még, hogy a szolgáltatók az árázással is próbálják ösztönözni a nagyobb forgalmat, sok helyen kedvezményeket kap az a vásárló, aki valamelyik elektronikus pénz alapú mobilfizetési megoldással fizet a vevőknek, tehát jobban megéri ezt a fizetési módot használni. A kedvezmények igénybevételeiről, azok forgalomra gyakorolt hatásáról pedig azonnal közvetlen információk állnak rendelkezésre ezen alkalmazások szolgáltatóinak, amelyek segítségével lényegesen jobban megismerhetik az ügyfélszokásokat, mint a bankok.

5. Következtetések

Kína elmúlt évtizedekben elért gazdasági fejlődése a pénzforgalom területén is érezte hatását és jelentős előrelépés történt az elektronikus fizetési módok elterjedésében. Bár a nemzetközi összevetés azt mutatja, hogy a hagyományos fizetési módok terén még számottevő a lemaradás a legfejlettebb fizetési rendszerekkel rendelkező országokhoz képest, az elmúlt évek adatai alapján ez a különbség folyamatosan csökken.

A pénzügyi infrastruktúra tekintetében előnyt jelenthet az ország hatalmas mérete és a nagyszámú felhasználó. A pénzforgalom esetében lényeges kérdés a mérhető-konyság, a magas fix költségek (infrastrukturális beruházások) és az alacsony változó költségek (egy tranzakció elszámolása nem jelent számottevő költséget) miatt a kínaihoz hasonló nagy és egységes piacokon az infrastruktúrák rendkívül olcsón tudják elvégezni az elektronikus tranzakciók feldolgozását. Az alacsony rendszerköltségek segíthetik a kínai készpénzmentes fizetési megoldások jövőbeni terjedését, különösen, ha a jelenlegi többszörösen összetett fizetési rendszer tovább egyszerűsödik.

A csekkes forgalom visszaszorulásával párhuzamosan a hagyományos elektronikus fizetési módok, mint az átutalások vagy a kártyás vásárlások száma dinamikus növekedést mutat. A fizetési kártyák területén érdekes kérdés, hogy az eddig csak zárt piacon, monopolhelyzetben működő kínai kártyatársaság mennyire lesz versenyképes a belföldi piacon, amelyen a piaci nyitás miatt már a nagy nemzetközi kártyatársaságokkal is meg kell küzdenie a rendkívül erős kínai mobilfizetési megoldásokat üzemeltető versenytársak mellett. Ugyanilyen lényeges lehet azonban a nemzetközi terjeszkedés is, a rohamléptekben bővülő kínai nemzetközi turizmus kedvező kiindulópont lehet a kínai kártyarendszer globális fejlődéséhez.

Azt is látni kell ugyanakkor, hogy amellett, hogy Kína is rálépett az eddig elsősorban a nyugati, ezen belül is főleg a skandináv államokat jellemző fejlett, kevés készpénzt használó pénzforgalomhoz vezető útra, számos olyan sajátosság is van, amelyben eltér a nyugati államok fizetési rendszereinek fejlődésétől. Egyrészt a gyors ütemű gazdasági és technológiai fejlődésnek köszönhetően a lakosság egy jelentős része a készpénzről egyből mobilfizetési megoldásokra váltott, kihagyva ezáltal az olyan közbenső fejlődési lépcsőt jelentő hagyományos fizetési módokat, mint az átutalások vagy kártyás fizetések. Ez azt jelenti, hogy annak ellenére, hogy bár évek óta várat magára az áttörés ezen a téren a nyugati országokban, jelenleg csak Kínában van olyan népszerű, széles körben elterjedt mobilfizetési megoldás, amelyet a lakosság jelentős része ismer és ténylegesen használ is.

Ennek a fejlődésbeli ugrásnak két fő következménye van. Egyrészt sokkal gyorsabb az a folyamat, amely már a nyugati országokban is elindult, és amelyet Európában a 2018-ban hatályba lépő új fizetési szolgáltatásokról szóló irányelv is várhatóan erősíteni fog, azaz a bankok és a banki ügyfelek közötti kapcsolat gyengül. Bár a bankkapcsolattal rendelkező népesség száma és aránya is nőni fog várhatóan, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a bankok ebből profitálni tudnak. Ahogy a kínai megoldások esetében is látható, ahhoz, hogy a mobilfizetési számlát egyszerűen fel lehessen tölteni (pl. fizetési kártyával vagy átutalással), még szükséges egy bankszámla, azonban utána már a tényleges pénzforgalom a bankszektoron kívül zajlik, az elektronikus pénzt kibocsátó szolgáltatók saját rendszereiben. A kínai harmadik fél szolgáltatóknak gyakran annyi ügyfele van, mint a legnagyobb kínai bankoknak, és bár a fizetési szolgáltatások csupán a bevételek viszonylag kis részét képviselik (7 százalék körül), a bankok az ügyfelek mellett fontos (például tényleges ügyfélmagatartáson alapuló hitelbírálathoz – scoringhoz – alkalmas) adatoktól is eleshetnek az új piaci szereplők térnyerésével (*Citibank 2016:11*). Fontos azt is látni, hogy a létrejött új rendszerek nem csupán kiszorítják a bankokat a szolgáltatási körük egyre jelentősebb területeiről, de azáltal, hogy a tranzakciók az egyes szolgáltatók saját rendszereiben bonyolódnak le, nem pedig a hagyományos elszámolási rendszerekben a bankszámlák között, hosszú távon a banki likviditás is jelentősen csökkenhet.

Másrészt a jelenlegi helyzetben két szolgáltató uralja a mobilfizetési piacot, és rövid távon nem is várható jelentős bővülés. A pénzforgalom sajátos, hálózatos jellege miatt rendkívül nehéz új szolgáltatások elterjesztése, mivel meg kell szerezni hozzá azt a kritikus számú ügyfelet, amivel már működőképpé válik a rendszer, azonban az ügyfeleknek kényelmetlen egyszerre nagyon sok szolgáltatásba regisztrálniuk és minden fizetési helyzetben azt vizsgálniuk, hogy a kedvezményezett tagja-e az adott rendszernek, azaz képes lesz-e fogadni a küldött összeget. A jelenlegi helyzetben a két szolgáltató versenyez bizonyos mértékig egymással, bizonyos mértékig pedig felosztották a piacot (pl. az Alibaba inkább az e-kereskedelemre fókuszál, a WeChat az üzenetküldési funkcióra), ugyanakkor hosszú távon a fogyasztók érdekében

a tényleges verseny és az alacsony piacra lépési korlátok állnának egy sokszereplős piacon. Ez biztosítaná egyrészt a folyamatos technológiai innovációt, másrészt az ügyfelek számára legelőnyösebb árakat. Ebbe az irányba indult el a pénzforgalmi fejlesztés Európában is, amely a standardizáció és az interoperabilitás révén igyekszik fokozni a versenyt és megkönnyíteni az új szolgáltatók és termékek piacra lépését. Kínában a kezdeti lépéseket segítette a viszonylag zárt piac, egyes külföldi IT-cégek kiszorítása vagy korlátozása, azonban hosszú távon ez nem támogatja az összetársadalmi szempontból hatékony megoldások létrejöttét, zárt, nem átjárható rendszerek jöttek létre, amelyek a közjó szempontjából piaci kudarcokkal járhatnak a későbbiekben.

A fentiek alapján elmondható, hogy a közelmúlt pénzforgalmi fejlesztéseivel Kína olyan utat járt be, amely a nyugati országokban is alkalmazott elemeken alapul, és számos hasonlóságot mutat ezek fejlődési vonulatával, ugyanakkor nem nélkülözi a kínai sajátosságokat sem. A jövőbeli kihívások kezelésében nagy szerepe lesz a kínai jegybanknak, amely várhatóan további intézkedésekkel segíti majd a piaci liberalizációt és a versenyt.

Felhasznált irodalom

Banking Automation Bulletin 1 (2016): *Size, diversity and dynamism driving growth in Asia-Pacific*. Issue 347, April 2016, pp. 14–16.

Banking Automation Bulletin 2 (2016): *Global ATM shipments fall to the lowest since 2011*. Issue 348, May 2016, pp. 14–16.

Bank for International Settlements Committee on Payment and Settlement Systems (BIS CPMI) (2012): *Payment, clearing and settlement systems in the CPSS countries*, vol. 2. Bank for International Settlements, 2012. november <http://www.bis.org/cpmi/publ/d105.pdf>

Bank for International Settlements Committee on Payment and Settlement Systems (BIS CPMI) (2016): *Fast payments – Enhancing the speed and availability of retail payments*. Bank for International Settlements, 2016. november. <http://www.bis.org/cpmi/publ/d154.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 15.

BIS (2015): *Statistics on payment, clearing and settlement systems in the CPMI countries*. Bank for International Settlements, CPMI Red Book statistical update 2015. <http://www.bis.org/cpmi/publ/d142.htm>

Bloomberg (2016): *Alipay overseas push faces setback as China tightens rules*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-05-18/alipay-overseas-push-faces-setback-as-china-tightens-bank-rules> Letöltés ideje: 2016. november 15.

- Business of Apps (BoA) (2015): *Sina Weibo revenue and statistics*. <http://www.businessofapps.com/sina-weibo-revenue-and-statistics/> Letöltés ideje: 2016. szeptember 16.
- Card and Payments World (2016): *Are you afraid of the Alipay wolf?* May 2016, pp. 3.
- The China Post (2016): *Alipay speeds up expansion in Europe, targeting Chinese tourists*. <http://www.chinapost.com.tw/china/business/2016/08/10/474983/Alipay-speeds.htm> Letöltés ideje: 2016. november 15.
- Citibank (2016): *Digital disruption – How fintech is forcing banking to a tipping point*. <https://ir.citi.com/D%2F5GCKN6uoSvhhvCmUDS05SYsRaDvAykJb5subGr7f1JMe8w2oX1bqpFm-6RdjSRSpGzSaXhyXY%3D> Letöltés ideje: 2016. november 15.
- Forbes (2015): *WeChat rattles Alibaba in hongbao wars*. <http://www.forbes.com/sites/douyoung/2015/02/26/wechat-rattles-alibaba-in-hongbao-wars/#6f04e9395a23> Letöltés ideje: 2016. szeptember 16.
- Ilyés Tamás – Varga Lóránt (2015): *Mutasd, mivel fizetsz, megmondom ki vagy – A pénzforgalmi szokásokat befolyásoló szociodemográfiai tényezők*. Hitelintézeti Szemle, 14. évf. 2. szám, 2015. június, 26–61. o. <http://www.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/2-ilyes-varga.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 15.
- iResearch (2015): *China Third-party Mobile Payment GMV Quadruples*. http://www.iresearchchina.com/content/details7_18379.html Letöltés ideje: 2016. szeptember 16.
- iResearch (2016): *China's Third-party Mobile Payment GMV Broke 6 Tn Yuan in Q1 2016*. http://www.iresearchchina.com/content/details7_24301.html Letöltés ideje: 2016. szeptember 16.
- Komlóssy Laura – Kovalszky Zsolt – Körmendi Gyöngyi – Lang Péter – Stancsics Martin (2015): *Kína: a tervgazdaságtól a modern bankrendszerig*. Hitelintézeti Szemle különszám, 2015. november. <http://www.hitelintezetiszemle.hu/%5Cletoltes%5C10-komlossy-kovalszky-kormendi-lang-stancsics.pdf>
- Let'sTalkPayments (LTP) (2013): *Alipay vs. Tenpay – The China payments rivalry*. <https://letstalkpayments.com/alipay-vs-tenpay-the-china-payments-rivalry-2/> Letöltés ideje: 2016. szeptember 16.
- Maltem Consulting Group Asia (2015): *Introduction to the China's payments and clearing systems*. Maltem Consulting Group. 2015. <http://www.maltem.com/wp-content/uploads/2015/05/Introduction-to-the-China%E2%80%99s-payments-and-clearing-systems.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 15.
- MoneySwap (2016): *MoneyExpress Frequently Asked Questions*. <https://www.moneyswap.com/MEQuestions.aspx> Letöltés ideje: 2016. november 15.

- Parsons, M. – Zou, R. (2016): *China regulates online payments business of non-bank players*. Hogan Lovells media <http://www.hlmediacomms.com/files/2016/02/China-regulates-online-payment-business-of-non-bank-players-.pdf> . Letöltés ideje: 2016. november 15.
- People's Bank of China (PBC) (2010): *Administrative Measures for the Payment Services Provided by Non-financial Institutions*. <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?cgid=134238&lib=law>
- People's Bank of China (PBC) (2014): *China Payment System Development Report 2013*. China Financial Publishing House. http://www.pbc.gov.cn/eportal/fileDir/image_public/UserFiles/zhifujiesuansi/upload/File/%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E6%94%AF%E4%BB%98%E4%BD%93%E7%B3%BB%E5%8F%91%E5%B1%95%E6%8A%A5%E5%91%8A2013%E8%8B%B1%E6%96%87.pdf Letöltés ideje: 2016. szeptember 16.
- People's Bank of China (PBC) (2015): *China Payment System Development Report 2014*. China Financial Publishing House. <http://www.pbc.gov.cn/zhifujiesuansi/resource/cms/2015/12/2015122915413172901.pdf>
- People's Bank of China (PBC) (2016): *Negyedéves pénzforgalmi statisztikai tájékoztatók* (kínai nyelven). <http://www.pbc.gov.cn/zhifujiesuansi/128525/128545/index.html> Letöltés ideje: 2016. június 30.
- Statista (2016): *Market share of leading third party online payment providers in China in 2015*. <http://www.statista.com/statistics/426679/china-leading-third-party-online-payment-providers/> Letöltés ideje: 2016. szeptember 15.
- Tech in Asia (2015): *Why Alipay is more than just the Chinese equivalent of PayPal*. <https://www.techinasia.com/talk/online-payment-provider-alipay-chinese-equivalent-paypal> Letöltés ideje: 2015. november 15.
- The Nilson Report (2016): *Global Cards – 2014*. https://www.nilsonreport.com/publication_special_feature_article.php Letöltés ideje: 2016. szeptember 15.
- Thomas, H. (2013): *Measuring progress toward a cashless society. Exclusive insights from MasterCard advisors*. http://www.mastercardadvisors.com/_assets/pdf/MasterCardAdvisors-CashlessSociety.pdf
- UnionPay (2005a): *Electronic Payment Guidelines (No. 1)*. http://en.unionpay.com/merchantService/regulation/file_4420332.html. Letöltés ideje: 2016. szeptember 15.
- UnionPay (2005b): *Some opinions on promoting the development of bankcard industry*. http://en.unionpay.com/merchantService/regulation/file_4420324.html. Letöltés ideje: 2016. szeptember 15.

Wang, V. (2012): *Reduced interchange fees in China effective February 25, 2013*. *Payment Law Advisor*. <http://www.paymentlawadvisor.com/2012/12/17/reduced-interchange-fees-in-china-effective-february-25-2013/> Letöltés ideje: 2016. szeptember 15.

World Bank: *Global Financial Inclusion Database*. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=1228> Letöltés ideje: 2016. szeptember 15.

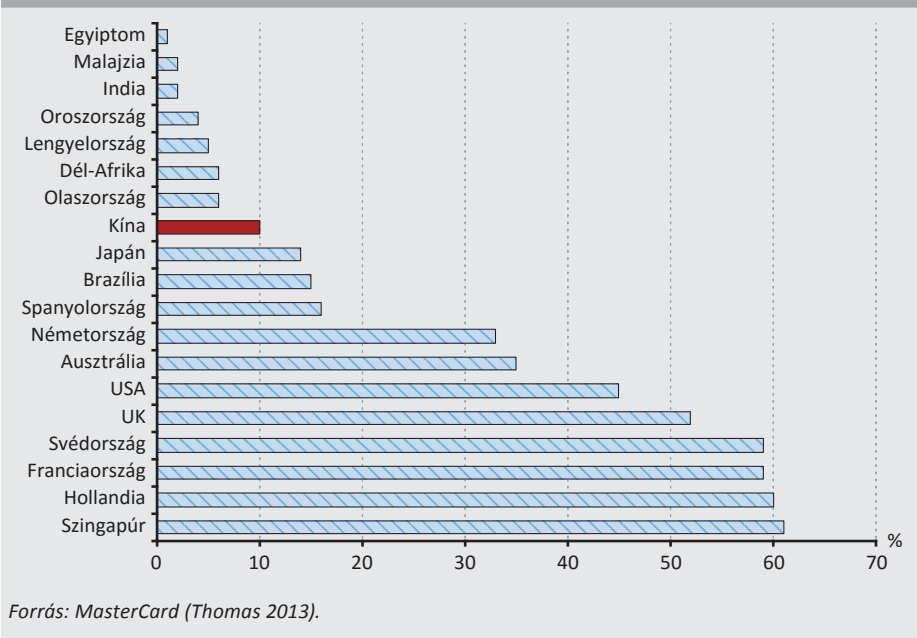
Xinhua (2015): *China central bank details rules on online payment*. http://news.xinhuanet.com/english/2015-12/28/c_134959185.htm Letöltés ideje: 2016. november 15.

Ying Yu – Mingnan Shen (2015): *Alibaba and the threat to China's Banking Sector*. The Foundation for Law, Justice and Society. <http://www.fljs.org/sites/www.fljs.org/files/publications/Alibaba%20and%20the%20Threat%20to%20China's%20Banking%20Sector.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 15.

Melléklet

7. ábra

Az elektronikus tranzakciók aránya egyes országokban, 2013

1. táblázat

A pénzforgalom fejlettségére vonatkozó mutatók nemzetközi összehasonlításban

Az 1 főre jutó átutalások száma

	2010	2011	2012	2013	2014
Kína	0,8	0,9	1	1,4	1,9
Brazília	39,4	42,8	45,2	47,7	53
Németország	71,8	74,3	75,1	75,7	71,9
India	0,3	0,3	0,5	0,7	0,9
Japán	11,1	11,3	11,8	12	12,3
Oroszország	18,4	18,8	18,8	19,7	19,6
Dél-Afrika	10,4	11	12,5	12,6	13
USA	24,8	25,7	27,1	28,6	29,7

Az 1 főre jutó kártyás vásárlások száma

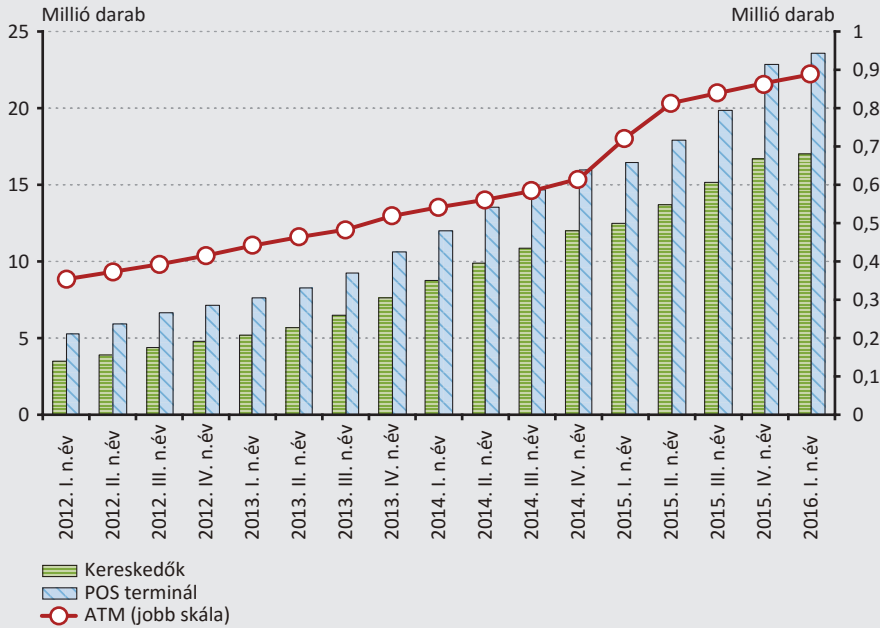
	2010	2011	2012	2013	2014
Kína	3,6	4,8	6,7	9,5	14,4
Brazília	32,4	37,6	43,6	49,9	54,8
Németország	32,8	36	38,8	44,2	40,5
India	4	4,8	5,3	5,9	6,7
Japán	42,3	47,9	53,5	na.	na.
Oroszország	7,1	11,6	19,9	31,9	47
Dél-Afrika	19,9	21,9	26,1	30,6	36,5
USA	210,9	235,2	248,3	266,4	283,1

A készpénzmentes tranzakciók értékének GDP-hez viszonyított aránya

	2010	2011	2012	2013	2014
Kína	16,8	16,6	18,2	21,1	21,9
Brazília	7,6	7,5	8,3	9,0	8,7
Németország	24,4	26,2	26,0	25,1	19,5
India	10,3	9,7	8,3	7,9	7,4
Japán	6,1	6,5	6,6	6,9	6,9
Oroszország	8,3	7,9	8,0	8,7	9,3
Dél-Afrika	45,2	43,6	50,0	62,4	na
USA	na	na	10,0	10,0	11,7

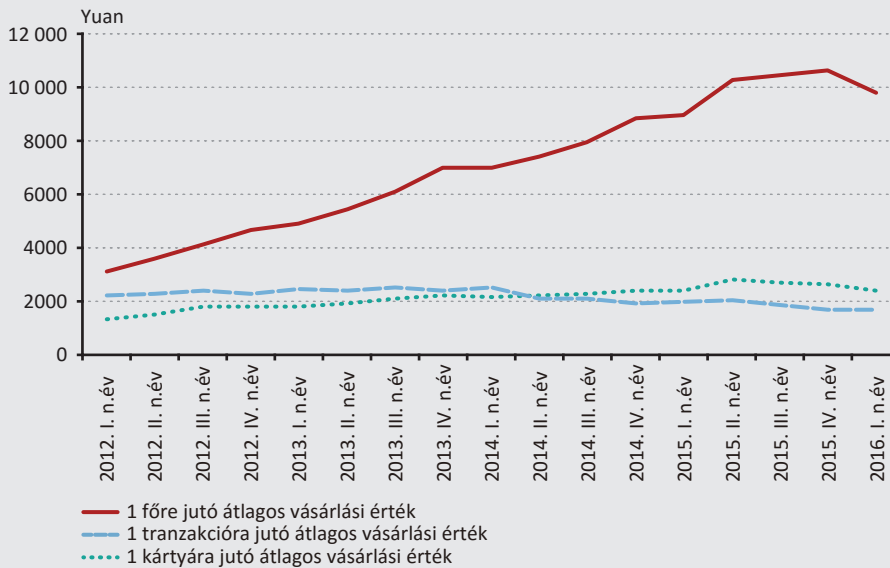
Forrás: BIS 2015, készpénzmentes tranzakciók: átutalás, beszedés, kártya, csekk, elektronikus pénz.

8. ábra
A kínai fizetési kártya-elfogadói hálózat

Forrás: PBC 2016.

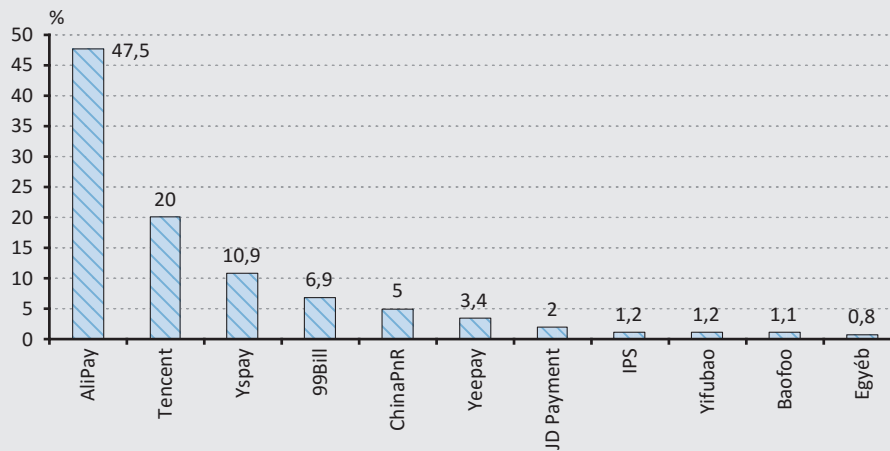
9. ábra
A fizetési kártyás forgalmat jellemző főbb mutatószámok

Forrás: PBC.

10. ábra

Harmadik fél szolgáltatók (TPP) piaci részesedése Kínában, 2015

Forrás: Statista 2016.

A nemzetközivé válás kihívásai a kínai fizetőeszköz szempontjából

Gerőcs Tamás

A cikk a kínai renminbi (jüan) nemzetközi használatának elterjedését vizsgálja, különös tekintettel a nemzetközi pénzügyi rendszer multipolarizációjára és arra, hogy egy új fizetőeszköz elterjedése a nemzetközi pénzügyi forgalomban hogyan befolyásolja a kis, nyitott gazdaságok (pl. a magyar) külső finanszírozási lehetőségeit. A szerző a kínai renminbi (jüan) elterjedése kapcsán két lehetséges forgatókönyvet vázol, és a nemzetközi pénzügyi rendszer egészének fejlődése szempontjából arra mutat rá, hogy a következő években meghatározó lesz az, hogy a kínai gazdaságpolitika melyik modell irányába mozdul el, s vezet-e esetleg út az egyikből a másikba.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G28, G15, H12, H63, N25

Kulcsszavak: renminbi (jüan), hegemonia, multipolaritás, nemzetközi pénzügyi rendszer, konvertibilitás

A dollár nemzetközi tartalékdevizaként szolgáló kvázi monopóliuma az Egyesült Államok gazdasági súlyvesztésével párhuzamosan halványul, és mint arra *Camparella (2014)* felhívja a figyelmet, a nemzetközi pénzügyi rendszerben egy elnyújtott multipolarizációs folyamat megy végbe, amelynek során a nemzetközi fizetési forgalomban és a pénzügyi elszámolásokban a dollár relatív súlyvesztésével párhuzamosan egyre inkább elterjednek az alternatív devizák: a világgazdaságban zajló regionalizálódásnak megfelelően egyfajta pénzügyi regionalizáció is megfigyelhető (*Gerőcs 2016; Feenstra 1998*). Az tehát, hogy milyen irányba fejlődik a nemzetközi pénzügyi rendszer, nagyban függ a világgazdaságban zajló változásoktól. Írásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy e világgazdasági folyamatok közepette a kínai fizetőeszköz, a renminbi (jüan)¹ nemzetközi használatának elterjedése hogyan hat vissza a nemzetközi pénzügyi rendszer fejlődésére.²

A renminbi konvertibilitása, vagyis szabad hozzáférhetősége a nemzetközi tranzakciókban 1996 óta van folyamatban, de a nemzetközi fizetési mérleg részét képező

Gerőcs Tamás az MTA KRTK Világgazdasági Intézetének tudományos segédmunkatársa.
E-mail: gerocs.tamas@krtk.mta.hu.

A kézirat első változata 2016. november 21-én érkezett szerkesztőségünkbe.

¹ A kínai fizetőeszköz hivatalos elnevezése a renminbi, mértékegysége a jüan.

² A Kínai Népköztársaság gazdasága az IMF által használt vásárlóerő-paritáson számolt GDP alapján 2015-re utolérte az amerikai gazdaság méretét, 2009 óta pedig a világ legnagyobb exportőre (*Medeiros da Silva 2016:2*).

tőkemérleg-liberalizáció még ma sem teljes³. A konvertibilitás és a nemzetköziesedés ugyanakkor egymást csak részben átfedő folyamatok. A szakirodalomban vita van arról, hogy egy csupán „részben konvertibilis” fizetőeszköz mennyiben vehet át globális pénzfunkciókat, a korábbi tapasztalatok alapján ugyanis a nemzetközi használat a konvertibilitás szükséges, de nem elégséges feltétele (*Ausch 1969:162; Eichengreen – Kawai 2014: 16 – 18; Subacchi – Driffil 2010; Laurenceson – Ki Tang 2005*).

A renminbi a regionális tranzakciókban mára az egyik legfontosabb elszámolási eszközzé vált, és ha ez a folyamat a teljes konvertibilitás felé mozdulna el, akkor a renminbiből a következő években nemzetközi kulcsvaluta, világpénz válhatna. E felvetés már csak azért sem érdektelen, mert a kínai kereskedelmi hálózatoktól viszonylag távoli Kelet és Közép-Európában is egyre több kormány tervezi például megújuló adósságát renminbiben denominálni.

A kínai jegybank (*People’s Bank of China*, PBOC) nem véletlenül 2009-ben, az amerikai jelzálogpiacról kiinduló világgazdasági és pénzügyi válság kirobbanását követően hirdette meg a renminbi (jüan) „nemzetköziesedésének” politikáját, s lépéseket téve a konvertibilitás irányába, felgyorsította a tőkemérleg liberalizációját (*Cohen 2012*). A továbbiakban vizsgálom a jüan elszámolási funkcióját a nemzetközi kereskedelemben, a tartalékolási funkciót a jegybanki devizaszámlák esetében, illetve a nemzetközi pénzügyi tranzakciókban (mint a közvetlen tőke- illetve portfólió-befektetésekben) megjelenő szerepét elemzem. Ez utóbbi érinti a tőkemérleg-műveleteket, ezáltal pedig a konvertibilitás kérdését, míg az első két funkció a folyó fizetési mérleghez kapcsolódó műveleteken keresztül inkább a nemzetközi fizetési forgalomban történő használathoz kapcsolódik⁴.

1. A jüan a nemzetközi kereskedelemben

A renminbi (jüan) elszámolások részesedése a kínai külkereskedelemben 2010 óta dinamikusabban növekszik. Míg a jüanban denominált tranzakciók részesedése 2010 első negyedévében alig érte el a teljes kínai külkereskedelmi forgalom 0,5 százalékát, 2014-re ez az arány a SWIFT/Bloomberg adatai szerint meghaladta a 35 százalékos értéket (*Zhang – Tao 2014*). Mivel Kína súlya a nemzetközi kivitelen folyamatosan

³ Konvertibilitáson azt a jogot értem, amely szerint egy ország pénzének birtokosa azt piaci árfolyamon más konvertibilis valutára bármikor szabadon átválthatja. A konvertibilitásnak azonban vannak fokozatai: teljes konvertibilitásról akkor beszélünk, ha az kiterjed a fizetési mérleg minden tételére, beleértve a folyó fizetési és tőkeforgalmi tételeket is. Korlátozott a konvertibilitás, ha az a folyó fizetési mérlegben szereplő műveletekre korlátozódik. Megkülönböztethetünk továbbá külső és belső konvertibilitást, amennyiben a korlátozás csak a devizabelföldi vagy csak a devizakülföldi tulajdonosokra vonatkozik. Jegybanki konvertibilitásról akkor beszélünk, ha kizárólag a jegybankok közötti forgalomban érvényesül maradéktalanul a szabad átváltás (*Ausch 1969:144*).

⁴ Utóbbi kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az IMF 2016. októberi hatállyal újrasúlyozta a nemzetközi elszámolási egységként használt SDR-kosár devizaarányát, amibe először került be a renminbi (jüan) is. A 2020-ig tartó finanszírozási periódusra a maga 10,9 százalékos súlyával a dollár (41,7 százalék) és az euro (30,9 százalék) után a harmadik legfontosabb devizatag az SDR-kosárban.

emelkedik, ezért mindennek számos hatása van a nemzetközi elszámolásokban is. A jüanszámlák elterjedésének dinamikájából az látszik, hogy a 2009-es válság fordulópontra jelentett. Ennek oka, hogy a globális likviditási válságban Kína külkereskedelmi partnerei nem jutottak hozzá megfelelő mennyiségű dollárhoz (*Eichengreen – Kawai 2014:18*). A válság által leginkább sújtott hónapokban a bankok leállították a kifizetéseket, így nem lehetett megfelelő mennyiségű hitelhez jutni a kereskedelmi tranzakciók lebonyolításához. Mindez súlyosan érintette a kínai exportot, hiszen az ország hagyományos felvevőpiacai lényegében forrásszűkébe kerültek, nem tudtak nemzetközi számlákat dollárban kiállítani. Az exportpiacok beszűkülése miatt a globális válság erősen érezte hatását a merkantilista növekedési modellt követő Kínában. Emiatt a kínai kormány és a jegybank válságkezelésének egyik első intézkedéseként likviditást biztosítottak a fontosabb kereskedelmi partnereknek. Kína ugyanakkor nem akarta saját devizatartalékait korlátlanul a partnerek rendelkezésére bocsátani, ezért inkább a renminbi (jüan)-kifizetések és a nemzetközi számlakiállítás terén vezetett be könnyítéseket. 2009-ben öt kijelölt tartományi központ⁵ vállalata kapott különleges engedélyt arra, hogy az ASEAN-irányú kereskedelemben jüanban állíthassanak ki és fogadassanak el számlákat. 2010-ben a szabályozást Kína 20 tartományára terjesztették ki, és mára Kína bármely területén működő vállalat nemzetközi kereskedelmi ügyleteihez használhatja saját fizetőeszközét (*Medeiros da Silva 2016:4*). A regionális kereskedelmi integráció szorosabbra fűzése érdekében 2010-ben Kína és az ASEAN tagállamai szabadkereskedelmi megállapodást kötöttek (*Campanella 2014:10*).

A kínai jegybank szerepe ekkortól nő meg igazán a regionális elszámolásokban. Bár még az ACFTA (a Kína és ASEAN országok közötti szabad kereskedelmi övezet) partnerországainak többsége – ahogy maga Kína is – a dollár árfolyamához köti saját devizáját, a legtöbb helyen már tervbe van véve, hogy ha Kína átáll a szabadon lebegő árfolyamrendszerre, akkor a továbbiakban a jüanhoz fogják kötni devizájukat. A cél egy valutakégyő létrehozása a renminbi (jüan) körül, ami a regionális kereskedelmi integrációt kapcsolná össze egy laza kötődésű monetáris együttműködéssel (*Campanella 2014:4 – 11; Eichengreen – Kawai 2014:18*).

A kínai jegybank szerepe tehát fokozatosan növekszik a regionális tranzakciókhoz szükséges likviditás biztosításában. A regionális kereskedelmi integrációt ugyanakkor némi aszimmetria jellemzi. A kínai külkereskedelmen belül a jüan alapú elszámolás főleg az importoldalra jelentkezik, a jüanban kiállított számlák 80 százaléka ugyanis a behozatal során keletkezik, míg a kiviteli súly a számlázáson belül csupán 20 százalék. Ennek elsődleges oka, hogy a számlát kiállító vállalatok többsége kínai cég Hongkongban bejegyezve, amelyek csupán papíron exportálják áruikat dollárért Hongkong felé, majd renminbiért cserébe visszaimportálják Kínába (*McCaughey 2011*).

⁵ Guangzhou, Sencsen, Sanghaj, Zhuhai és Dongguan.

2. A jüan a jegybanki tartalékok között

A kínai jegybank erőfeszítése a renminbi nemzetközi használatára megjelenik a jegybankok közötti együttműködésekben is. A PBOC 2008 óta köt bilaterális devizacsere megállapodásokat más államokkal, közvetlenül biztosítva renminbi-forrást a társ-jegybankok számára (Campanella 2014:7). A bilaterális megállapodások devizacsere (devizaswap)-ügyletekre vonatkoznak, vagyis a megállapodásban részt vevő jegybank saját devizáját – a szerződésben meghatározott keretig és időtávra – renminbire cserélheti⁶. Arról egyelőre nincsenek hivatalos statisztikák, hogy hány állam és mekkora mennyiségben hívott le pénzt a létrehozott keretből, ahogy azt sem tudjuk pontosan, hogy a renminbi mekkora arányt képvisel a jegybanki devizatartalékok között⁷. A bilaterális devizacsere-megállapodások viszont nyilvánosak, ennek köszönhetően, ha ezek pontos pénzügyi hatásait nem is, de a PBOC által kötött megállapodások tartalmát nyomon tudjuk követni.⁸ A megállapodások földrajzi kiterjedtsége kevésbé koncentrálódik a dél-kelet ázsiai régióra, sokkal inkább szolgálja a monetáris likviditás széleskörű elterjedését Latin-Amerikától Európán és Oroszországon át Ázsiáig. Az Egyesült Államokkal viszont nincs érvényben ilyen megállapodás, ami a nemzetközi pénzügyi rendszer multipolarizációjával van összefüggésben.

A PBOC által kialakított globális keret teljes mérete nagyjából 500 milliárd dollár, amiből következtethetünk többek között arra, hogy a világ jegybankjainak teljes mérlegfőösszegén belül a renminbi-tartalékok aránya legfeljebb 5 százalékot képviselhet. A legnagyobb kerettel természetesen a közvetlen kereskedelmi partnerek rendelkeznek, így Dél-Korea és Hongkong⁹.

⁶ A bilaterális devizacsere megállapodásban részt vevő országoknak előnyös, hogy saját pénzükért tudnak külföldi árut vásárolni, ami a barterügyletek fontos alternatívája abban az esetben, ha a konvertibilis kulcsvalutából hiány van a pénzpiacokon. Ez volt a helyzet a 2009-es válság idején a dollár likviditás szűke miatt. A konvertibilis devizatartalékkal rendelkező partnernek, ilyen a kínai jegybank, azért érheti meg ilyen bilaterális megállapodást kötni, mert (1) kiterjesztheti saját pénzének nemzetközi használatát, (2) nem kell attól félnie, hogy visszaesik az exportja azokban az országokban, ahol nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű konvertibilis deviza, (3) saját konvertibilis devizatartalékait kíméli. Hasonló megállapodások voltak érvényben az 1931-es világgazdasági válságot követően, illetve 1945-50 között, amikor a nemzetközi kereskedelem fenntartásához nem volt elég konvertibilis deviza a fizetési forgalomban (Ausch 1969:146–147).

⁷ Az SDR-kosárba kerülést követően hivatalosan is tartalékdevizának számít a jegybanki mérlegben. Ugyanakkor már most is rendelkezésre állnak becslések a jüan mérlegen belüli arányáról, amit a témával foglalkozó számítások alapján a nemzetközi tartalékok kevesebb mint 5 százalékára becsülhetünk.

⁸ Pl. 2013 szeptemberében kötött a Magyar Nemzeti Bank és a People's Bank of China kétoldalú 10 milliárd jüan (1,6 milliárd dollár) névértékű bilaterális devizaswap (devizacsere)-keretmegállapodást. Mint azt az MNB (2013) tanulmánya kiemeli, két szempont miatt is fontos Magyarország számára a BSA: egyrészt elősegíti a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatokat további fejlődését, másrészt a pénzügyi stabilitási kockázatok mérséklődését eredményezi. Utóbbival kapcsolatban az MNB arra hívja fel a figyelmet, hogy a jegybankok közötti devizaswap-megállapodások érdemben javíthatják egy ország kockázati megítélését, mert a jegybankok piaci turbulencia esetén könnyen tudnak külföldi devizaforráshoz jutni. Ráadásul a swap-keretmegállapodás pusztá meglete erős elkötelezettséget jelent a külföldi devizát nyújtó jegybank részéről. Forrás: <https://www.mnb.hu/letoltes/kina-swap.pdf>

⁹ 20 milliárd dollárt meghaladó kerettel rendelkezik Oroszország, Kanada, Svájc, Ausztrália, Brazília, Malajzia, Szingapúr és az Egyesült Királyság is. Az Európai Központi Bankkal egy 56 milliárd dolláros keretről történt megállapodás, ami a közösség világkereskedelemben betöltött súlyát tekintetbe véve nem számít nagyknak.

Felmerülhet a kérdés, hogy a PBOC miért bilaterális alapon szervezi meg a renminbi-tartalékolást a jegybankok számára, és miért nem használja ki jobban a multilaterális intézmények nyújtotta lehetőségeket. A kérdés részletesebb kifejtésére a nemzetközi finanszírozással kapcsolatban érdemes kitérni.

3. A jüan a nemzetközi tranzakciókban

Kína a 2001-es WTO-tagsága óta fokozatosan halad a nyitott tőkemérleg felé, amire az ország egyébként kötelezettséget is vállalt. A liberalizációs folyamat ugyanakkor lassúnak és szerkezetileg aszimmetrikusnak tekinthető. *Kawai (2014)* a „tőkemérleg egyszerű konvertibilitásának” (*basic capital account convertibility*) nevezi azt a komplex szabályozói mechanizmust, amelyben a kínai jegybank a folyó fizetési mérleg konvertibilitásán felül egy kvótarendszeren keresztül korlátozott hozzáférést enged a tőkepiachoz, és amiben a renminbiben jegyzett külföldi befektetéseket egyre inkább elfogadja. A kvótarendszer egyik jellemzője, hogy a hosszabb futamidejű (zöld vagy barnamezős) közvetlentőke-befektetéseket (FDI) preferálják a rövidebb távú – részvénypiaci tranzakciókhoz kapcsolódó – portfólió-befektetésekkal szemben. Az FDI kategórián belül emelkedik a renminbiben denominált állomány súlya¹⁰. Utóbbiakat viszont limitáltabban engedélyezi, azon belül is a forrótőke-mozgásokat igyekszik kiszűrni a jegybank. *Kawai (2014)* szerint Kína egyelőre nem törekszik a teljes konvertibilitásra, mert egy gyors és egyoldalú átállás a jelenlegi gazdasági modelljének alapjait veszélyeztetheti. Hosszabb távon inkább az a kérdés, hogy meddig maradhat fenn a csupán részlegesen nyitott tőkemérleg (amelyben néhány portfólió- és egyéb tőkeműveletet engedélyhez kötnek), illetve hogy belátható időn belül létrejön-e a teljes konvertibilitás a fizetési mérleg (azon belül is a tőkemérleg) liberalizációjával. Mint említettem, a nyitás szerkezetét és lefutását a kínai gazdaságpolitika, azon belül is leginkább a kínai jegybank szabja meg¹¹. A kínai gazdaságpolitika egyik alapvető célja a fejlett országokhoz történő felzárkózás. Ennek érdekében a szabályozó igyekszik a nemzetközi vállalatokkal kialakított kapcsolatokon keresztül szélesíteni a kínai cégek hozzáférést a külföldi tőkéhez és a legfejlettebb termelési technológiákhoz.

A kínai szabályozó képes arra, hogy a méretgazdaságossági előnyökből fakadóan szigorú feltételeket támasszon a nyugati tőkebefektetésekkel szemben, ezáltal elősegítve saját vállalatainak a globális értékláncokon belül egyre magasabb szinten történő szakosodását. Ezek a feltételek legtöbbször arra irányulnak, hogy a behozott technológiát a kínai gazdasági infrastruktúrába kell ágyazni, ami felgyorsítja a hazai és külföldi vállalatok közötti technológiatranszfert. A gazdaságpolitikai eszközök közül

¹⁰ A renminbiben jegyzett állomány a teljes Kínai Népköztársaság területén befektetett FDI-állomány harmadára nőtt 2014-ben (*Eichengreen – Kawai 2014*).

¹¹ Magánpiaci szereplőknek kisebb a befolyásuk, mint a dollár vagy a font nemzetközi elterjedése kapcsán volt történetileg megfigyelhető.

a legfontosabbak a tulajdon megosztására, például vegyesvállalati kooperációra, illetve a kereskedelmi mérlegre vonatkozó piacvédelmi (importkiegyenlítő), illetve a helyi tartalom arányára vonatkozó előírások (Liu – Dicken 2006). A Kínai Népköztársaság azon kevés országok közé tartozik, amely belső adottságainak köszönhetően megteheti, hogy szigorú feltételekhez köti a külföldi közvetlen tőke beáramlását, hiszen belső piacának mérete mellett az infrastruktúra minősége, például a munkaerő képzettségének foka és árának relatív alacsony szintje világviszonylatban is felértékelte a kínai befektetéseket.

Ugyanakkor a külföldi vállalatok kínai beágyazódása sem mentes az egyensúlytalanságoktól. Mivel itt az állami szabályozásnak van meghatározó szerepe, amit Liu – Dicken (2006:1238) „kötött beágyazódásnak” (*obligated embeddedness*) nevez, a tőkemérleg liberalizációs folyamata során aszimmetria alakult ki. A Kínába irányuló tőkebefektetéseket (*RMB-FDI*) szigorúbb szabályok kötik, mint a kínai tőkekihelyezéseket (*RMB-ODI*)¹². Ugyanakkor a féldoldalas liberalizációt a 2015 végén váratlanul kialakult tőkepiaci pánik, illetve az azt követő, hirtelen megugró tőkekiáramlás megzavarta¹³. Mindez megjelent a kínai fizetésimérleg-adatokban, a tőkekimenekítés például a devizatartalékokat közel 500 milliárd dollárral apasztotta. A kínai gazdaságpolitika számára rendkívül fontos tanulsággal szolgált a tőkemenekülés ilyen váratlan és volumenét tekintve a korábbiaknál jelentősebb hatása, ami a tőkemérleg kiáramlási oldalát érintő további reformfolyamat lassítását, esetleges felfüggesztését, illetve a ki- (*RMB-ODI*) és beáramlás (*RMB-FDI*) szabályainak szinkronba hozatalát vetíti előre.

A külföldi befektetők és értékpapír-kibocsátók számára a renminbi (jüan)-alapú deviza- és kötvénypiaci hozzáférés egyelőre limitált. Mind a részvények, mind a kötvények esetében létezik egy anyaországi (*onshore*) és egy anyaországon kívüli, úgynevezett „tengerentúli” (*offshore*) piac. Az *onshore* és az *offshore* piacok eltérő jogi fennhatóság alá esnek, és a két piacon külön árfolyamjegyzéssel, eltérő árfolyamalakítási szabályok mentén történik a kereskedés és kibocsátás. A jegybanksi szabályozás a belföldi *onshore* piacra vonatkozik, amely kapitalizációját tekintve mindkét értékpapír szegmensében nagyobb – egyben likvidebb és mélyebb - mint az *offshore* piac¹⁴, bár a szereplők többsége jellemzően kínai állami intézmény vagy vállalat. A jegybank mindkét piacon nyíltpiaci műveletekkel beavatkozhat. Az *onshore* piac esetében ez szabályozottan működik az árfolyamsáv védelmében, az *offshore* piacon mérlegelés függvénye.

¹² A renminbi használatát mind a Kínából kiáramló közvetlentőke-befektetések (*Renminbi Outward Direct Investment Scheme*, 2011 januárjában), mind pedig a Kínába beáramló FDI kapcsán (*Renminbi FDI scheme*, 2011 októbere) egy egyszerűsített engedélyezési eljáráshoz köttették.

¹³ 2015 nyarán a sanghaji tőzsde A-részvényei kapitalizációjuk harmadát veszítették el egy hónap leforgása alatt, aminek hatására a belföldi tőketulajdonosok egy része az anyaországon kívülre, főleg Hongkongba vagy más környező pénzügyi központba mentette át eszközeit.

¹⁴ Az *onshore* piachoz képest az *offshore*-piacon kisebb mértékben állhat rendelkezésre renminbi-likviditás, ami az *offshore* renminbi-árfolyamában (az *offshore* rövid kamatok szintjében és az *onshore-offshore* árfolyam különbségben) is megjelenhet (Ladányi et al. 2016: 6)

A külföldi rezidensek jelenleg nagyobb arányban még csak az *offshore* piacon vannak jelen, bár a 2011 óta bevezetett könnyítéseknek (*RMB-FDI*) köszönhetően látványosan nő a számuk a belföldi piacon is. Az *onshore* piacok továbbra is részben zártak, az itteni tranzakciók engedélyhez kötöttek¹⁵. A konvertibilitás ebben a szegmensben tehát nem érvényesül maradéktalanul, a kínai tőkemérleget érintő műveleteket engedélyhez kötik. Az *offshore* piacon viszont értelmezhető a konvertibilitás: itt a jegybank közvetlen joghatóságán kívül történnek a piaci műveletek, amelyek keretében a magánbefektetők szabadon kereskedhetnek renminbi-eszközökkel a tőzsdén, például Hongkongban. A PBOC biztosítja ugyanakkor ehhez is a megfelelő likviditást azáltal, hogy renminbi-forrást biztosít az adott *offshore* központban működő elszámolóbanknak, ami aztán maga bocsáthat ki renminbi-eszközöket és vezethet renminbi-számlát. Ennyiben áttételesen van befolyása az offshore-piaci likviditásra.

A konvertibilitás kialakítása szempontjából fontosak az *offshore* piacok, hiszen az itteni tranzakciók hatással vannak a csak részben nyitott *onshore* piacokra. Minél közvetlenebb a kapcsolat, akár ha a szabályozás, akár ha a befektetői kölcsönhatásokat nézzük, annál inkább kialakul egy árfolyam-konvergencia a fragmentált piacok között. *Sütő (2016)* szerint például a kötvénypiacok esetében tartós egymás mellett működés figyelhető meg már egy ideje.

A kínai tőkepiaci szabályok harmonizációját, vagyis az anyaországba irányuló tranzakciók fokozatos liberalizációját a részvénytőzsdék esetében tekinthetjük a leginkább előrehaladottnak. A hongkongi és sanghaji tőzsdék a két legnagyobb és legforgalmasabb renminbi-eszközök kereskedését lebonyolító platformok, amelyek között 2014-ben indult meg az összekapcsolódás, amihez 2017-re a sencseni tőzsde is csatlakozik¹⁶. Az integrációval a világ második legnagyobb kapitalizációjú kereskedési felülete fog létrejönni. A „Shanghai-Hong Kong Stock Connect” a kínai tőkepiac megnyitása szempontjából mérföldkőnek tekinthető, ennek keretében ugyanis külföldi intézményi befektetők meghatározott kereten belül elérhetik a belső kínai tőkepiacot. Az összekapcsolással külföldi rezidensek hongkongi brókereken keresztül közvetlenül elérik a sanghaji tőzsdén jegyzett kínai vállalatok A-részvényeit, és fordítva, kínai befektetők is könnyebben kereskednek anyaországi brókereken keresztül a Hongkongban bejegyzett nemzetközi vállalatok H-értékpapírjaival. A tavaly indult integráció közvetlen pénzügyi hatása, hogy az A és a H-részvények árfolyamai közelíteni kezdtek, illetve az egyik tőzsdén zajló pénzügyi folyamatok egyre közvetlenebbül kihatnak a másik piacon forgó vállalatokra is. Ez leginkább a belső kínai tőkepiacot érinti, amely a fokozatos nyitással egyre közvetlenebb módon kerül kapcsolatba a nemzetközi pénzügyi folyamatokkal.

¹⁵ Például a kötvénykibocsátás esetében kínai hitelminősítéssel is köteles ellátni a kibocsátó az értékpapírt.

¹⁶ http://www.portfolio.hu/vallalatok/hamarosan_letrejohet_kina_masodik_legnagyobb_tozsdeje.235888.html

A devizapiacinál is közvetlenebb hozamkonvergencia alakult ki tavaly a két egymás mellett működő kötvénypiacon, a külföldiek által használt, Hongkongban kibocsátott Dim Sum (*offshore*) és a belföldi tőkepiacon forgó, adott esetben szintén külföldi kibocsátótól származó Panda (*onshore*) kötvények között. Az *onshore* piac egyelőre mind befektetői, mind kibocsátói oldalról szűkebb kör számára érhető el, ez ugyanis a zártabb. Az *onshore* piacon főleg kínai állami vállalatok, hitelintézetek, sőt akár állami intézmények vannak túlsúlyban a kibocsátók között. Ezzel szemben az *offshore* kötvénypiacon eddig több volt a nem kínai rezidens kibocsátó. Az első nyugati nagyvállalat, amely Dim Sum-kötvényt bocsátott ki 2010 augusztusában, a McDonald's volt, amely a kínai terjeszkedéséhez szerzett be renminbit Hongkongban.

A két piac közeledése mögötti tendencia a 2011-től kezdődő *onshore* piaci nyitásra vezethető vissza. Az *onshore* piacon egyre több külföldi befektető bocsát ki kötvényeket. 2010 előtt főleg szupranacionális intézmények¹⁷, illetve jegybankok voltak a kibocsátók, de 2011 óta a megfelelő engedéllyel rendelkező intézmények használhatják az *onshore* piacot tőkeemelésre. Ennek köszönhetően folyamatosan nő a külföldi kibocsátók jelenléte a pandapiacon, amivel párhuzamosan az *offshore* piacon csökken a külföldi kibocsátások száma (2015-ben 40 százalékkal csökkent). A szuverén kibocsátók közül Dél-Korea jelent meg elsőként pandakötvénnyel 2015 végén, 2016 nyarán pedig Lengyelország is bejelentette, hogy 450 millió dollár értékben pandakötvény kibocsátására adott megbízást. Bár egyelőre még kisszámúak és alacsony értékűek ezek a kibocsátások, a szuverén pandakibocsátások növekedéséből arra következtethetünk, hogy hosszabb távon a renminbi alapú finanszírozásnak nagyobb lesz a jelentősége az államadósság-kezelésben¹⁸.

4. A válságkezelés

Tanulmányomban kikerülhetetlen a kérdés, hogy miért nem fejeződött be eddig az integráció az *onshore* és az *offshore* devizapiacok között, amivel a renminbi tranzakciók teljesen konvertibilissé válhatnának. A kérdést részben már megválasoltam a gazdaságpolitika felzárkózásra vonatkozó intézkedéseinek bemutatásával. Van ugyanakkor egy másik fontos, a geopolitikai érdekektől sem mentes szempont, ami az utóbbi években a nyitás folyamatát lassította, és ami miatt a tőkemerleget érintő szabályok egy része várhatóan fennmarad még egy ideig.

Bár a 2009-es világgazdasági válság a liberalizálás irányába mozdította el a kínai gazdaságpolitikát, az akkori válságkezelés néhány eleme mégis nem kívánt követke-

¹⁷ A Világbank-csoporthoz tartozó *International Finance Corporation* (IFC) és az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB) voltak az első nemzetközi kibocsátók a 2000-es években (*Sütő 2016:2*).

¹⁸ Érdekes, hogy a magyar kötvénykibocsátás 2016. április 14-én Hongkongban történt 140 millió eurónak megfelelő jelképes összeggel (nagyjából 1 milliárd jüan). A tranzakciót követően a hazai kormányzat azt a jelzést adta le, hogy a befektetők tesztelésére szolgáló kis összegű kibocsátást egy nagyobb követheti a Panda piacon a kínai intézményi befektetők megnyerésére.

ményekkel járt, az azóta hivatalba lépett új kínai kormányt a reformfolyam súlypontjainak átgondolására ösztönözve. 2009 és 2013 között a kínai kormányzat egy 586 milliárd dollárnak (4 000 milliárd jüannak) megfelelő gazdaságélénkítő programot indított, amivel párhuzamosan a jegybank is monetáris lazításba kezdett (csökkentette a betéti és hitelkamatokat, valamint extra likviditáshoz juttatta a bankrendszert). A Teng Hsziao-ping által 1979-ben meghirdetett „Reform és Nyitás” négy évtizede óta a legnagyobb monetáris és fiskális lazítás vette kezdetét. Bár az ország nettó külső pénzügyi pozíciója erős maradt ahhoz, hogy a stimulushoz szükséges forrásokat a mintegy 3 300 milliárd dolláros tartalékból fedezni tudják, ennek ellenére a gazdasági szereplők egy részénél, főleg a bankrendszerben, de részben a háztartások és az önkormányzatok, valamint az építőipari vállalatok körében súlyos pénzügyi egyensúlytalanságok alakultak ki.

A megélénkülő beruházásokon keresztül túlfűtötté vált a gazdaság, amiből számtalan társadalmi és gazdasági feszültség keletkezett. A beruházásokat ugyanis az állami intézményrendszer vertikumain keresztül, állami felügyelettel működő hitelintézetek finanszírozták¹⁹, s javarészt állami építőipari vállalatok hajtottak végre infrastrukturális beruházásokat önkormányzatok megrendelésére. Noha erősen ellenőrzött csatornákon keresztül zajlott a folyamat, mégsem alakult ki az az intézményi visszacsatolás, ami a bankokat a toxikus eszközök felhalmozásától megóvta volna vagy racionalizálni lett volna képes az önkormányzati forráselosztást (Csanádi 2013). Emiatt egy területileg rendkívül egyenlőtlen – a politikai alkuhelyzet által meghatározott – infrastruktúrafejlesztési modell jött létre.

Bár a bankrendszerben felgyülemlett tetemes mennyiségű rossz hitel kezelését a jegybank idővel megkezdte, eddigi intézkedései felemás eredménnyel jártak. Például a hitelkihelyezés szigorítása az informális „árnyékbankrendszer” irányába terelte át a tőkeallokáció súlypontját (Komlossy *et al.* 2015:142; Csanádi és Liu 2012). A másik probléma, hogy bár az ország külső nettó pénzügyi pozíciója a tetemes devizatartaléknak köszönhetően stabilnak tekinthető, a gazdasági szereplők többsége – különösen a háztartások, vállalatok és az önkormányzatok – az elmúlt években tetemes adósságot halmozott fel és mindegyikük nettó hitelfelvevővé vált²⁰. Emiatt a teljes belső adósságállomány 2014-re a GDP 300 százaléka közelébe ug-

¹⁹ Az ösztönzőcsomag pénzelosztása kisebb arányú állami központi elosztással és nagyobb arányú állami banki csatornákon és pénzügyminisztériumi költségvetésen keresztül történt. A preferáltak a nagy és állami vállalatok voltak. Ami az elosztás arányait illeti, a központi erőforrások elosztása alacsonyabb, a banki források aránya nagyobb, a helyi banki források aránya még nagyobb volt, és megjelentek az „árnyékbankrendszer” csatornáin keresztül juttatott pénzek (Csanádi – Liu 2012).

²⁰ Főleg a vállalati magánadósság nőtt meg, Garcia – Herrero (2015) számításai szerint a cégek negyedénél az üzemi eredmény (EBITDA) nem fedezi a kamatfizetési kötelezettségeket, ami csődhullámot vetít előre (Garcia – Herrero 2015:11). Bár a közszféra adóssága mérsékeltnak tekinthető (a GDP 55 százaléka), Garcia-Herrero szerint az önkormányzatok esetében komoly kockázatot jelent, hogy rövid lejáratú adósságból finanszíroznak hosszú futamidejű beruházásokat, és az átlagos 4–5 százalékos hitelkamatokhoz képest 6–8 százalékon kénytelenek finanszírozni adósságukat.

rott, ami Japáné után a második legmagasabb szint Ázsiában, s esetleges bedőlése iszonyatos károkat okozhat a gazdaságban²¹.

A válságkezelésből keletkező túlfűtöttség levezetésére, Kína a hiteltúlkínálat miatt kialakult építőipari kapacitásfelesleghez keres, illetve teremt külpiazi keresletet. Ehhez az építőipari vállalatok számára kell új infrastrukturális beruházásokat elindítani, amit a kínai kormányzat – a korábbi területfejlesztési egyenlőtlenségek miatt – igyekszik a belső területek irányába (*Gyuris 2015*), de akár a Kínai Népköztársaság területén kívülre terelni (*Matura 2015*). Utóbbival pedig egyre erősebben jelentkezik a gazdaságpolitikai prioritások között a tőke kivitel kérdése.

A tőkeexport általában összefügg a nemzetközi pénzügyi rendszer működésével, sőt, azon túl, a szélesebben vett geopolitikai érdekekkel. *Matura (2015)* szerint Kína párhuzamos intézményi struktúra kiépítésébe kezdett, mivel a legtöbb nemzetközi fejlesztési alap angolszász és európai befolyás alatt működik. Peking például az ACFTA pozitív tapasztalatai nyomán egy szélesebb szabadkereskedelmi hálózat létrehozását preferálja, amit az Ázsiai és Csendes-óceáni Szabadkereskedelmi megállapodás (*FTAA*) keretében hoznak tető alá 2013 óta, illetve az Egyesült Államoknak a Csendes-óceáni térségben megjelenő törekvéseivel szemben a Regional Comprehensive Economic Partnership (*RCEP*) szabadkereskedelmi megállapodáson keresztül igyekszik más regionális nagyhatalmat, például Indiát érdekszférájába integrálni.

A kínai tőkeexport jellemzően a nyersanyag-kitermeléshez, infrastruktúrafejlesztéshez, logisztikához és a távolsági kereskedelemhez kapcsolódik, vagyis összességében azokhoz az iparágakhoz, amelyeket a 2009-ben beindított válságkezelés egyszer már célba vett. Az egyik legfontosabb infrastruktúrafejlesztési projekt az „Új Selyemút”, vagy más néven, „Egy Út, egy Öv” projekt (*Nolan 2012*). A „Selyemút Alapba” Kína eddig 40 milliárd dollárt fektetett, ennek 65 százalékát a devizatartalékok terhére, a többit pedig a 400 milliárd dolláros alaptőkével létrehozott állami befektetési alap, a China Investment Corp., illetve a kínai Eximbank és a Kínai Fejlesztési Bank fizette be (*Trebitsch 2015*).

A nemzetközi infrastrukturális beruházásokat finanszírozó intézmények közül a két legfontosabb a 100 milliárd dolláros alaptőkéjű Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bank (AIIB), illetve az ugyanakkora alaptőkével 2014-ben a BRICS-országokkal közösen felállított sanghaji központú Új Fejlesztési Bank (BRICS New Development Bank). Ezekon kívül Kína számos egyéb finanszírozó intézményben érdekelt, például a latin-amerikai fejlesztéseket bonyolító Inter-American Development Bankban.²² A pekingi központtal működő AIIB alaptőkéjének felét Kína fizeti, de ennek ellenére

²¹ Egyelőre csak becslések állnak rendelkezésre a nem teljesítő hitelállomány feltételezhetően emelkedő arányáról (*Konlossy et al. 2015:136–139*). A kockázatokat ugyanakkor csökkenti, hogy az adósságállományt nem külföldi devizában, hanem helyi pénzben jegyzik, ezért a jegybanknak széles a mozgástere az adósságkezelés elősegítésére. <http://bruegel.org/2016/04/chinese-banks-the-way-forward/>

²² http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2015/03/17/uj_selyemut_kina_uj_megaprojektet_keszit_el

nincs az IMF/Világbank döntéshozatalára jellemző vétójoga. Bár alaptőkéje a washingtoni szervezet alaptőkéjének csak felét éri el, regionális, vagy akár bilaterális összevetésben helyenként komoly konkurenciát képes támasztani. Az AIIB számos infrastruktúrafejlesztéshez kapcsolódó projektet finanszíroz, amivel nem kevés geopolitikai érdekösszeütközést generál. Kelet-Közép-Európában, illetve a Balkánon vasúti, közúti, híd-, sőt kikötőfejlesztéseket bonyolít le.²³

A kínai tőke áramlási iránya földrajzilag továbbra is koncentrált, a tőke kivétel 70 százaléka Eurázsiaán belül marad, Ázsia részesedése 50 százalékos, a maradék Európáé,²⁴ utóbbin belül a kelet-közép-európai régió szerepe növekszik.²⁵

A 2015 végi hirtelen tőkekivonás tapasztalata megmutatta, hogy a nyitott tőkemérleg és a kötött árfolyamrendszer veszélyes kombinációt alkothat, mivel a külső pénzügyi sokkokat leginkább egy rugalmas árfolyammal lehet kivédeni (Kínának pár hónap leforgása alatt nagyjából 500 milliárd dollárjába került a jüant az árfolyamsávon belül tartani). A tapasztalatok szerint a tőkemérleg liberalizációjával lépést kell tartania a lebegő árfolyamrendszerre történő átállásnak. A Mundell-trilemmának megfelelően (*Mundell 1963*) lehetetlen egyszerre megfelelni az önálló monetáris politika, a nyitott tőkemérleg és a rögzített árfolyamrendszer együttes feltételeinek, közülük mindig csak kettő érvényesíthető a harmadik kárára. A nyitott tőkemérleg és a rögzített árfolyam például olyan monetáris mechanizmusokat tart fenn, amelyek a jegybank mozgásterét és ezáltal a gazdasági felzárkózáshoz szükséges támogató képességét szűkítik, elsősorban a devizatartalékok korlátozott felhasználása miatt. Ha a jegybanki mozgáster a gazdaságpolitikai prioritások között szerepel, akkor a konvertibilitással együtt a szabadon lebegő árfolyamcsatorna marad az egyedüli mechanizmus, amely képes a pénzügyi ciklusok hatásait felfogni.

Kína esetében a gazdasági modell szerves részét képezi a PBOC mozgásszabadsága, hiszen aktív szerepvállalásával segíti a kínai exportálók nemzetközi alkalmazkodását. Ebből következik, hogy a PBOC önállóságának megőrzése érdekében előbb vagy utóbb a teljesen lebegő árfolyamrendszerre kénytelen átállni. A PBOC először 2012 áprilisában szélesítette ki a dollárhoz kötött referenciasáv szélét $+/-0,3$ százalékról $+/-1$ százalékra, majd 2014 márciusában $+/-2$ százalékos sávszélre állt át, és várha-

²³ Lásd: a pireszi kikötő privatizációját Athénban.

²⁴ A kínai FDI-állomány nemzetközi összevetésben továbbra is csekély: míg 1990 és 2012 között a világ FDI-állománya 2 100 milliárd dollárról 23 600 milliárdra nőtt, ennek 79 százalékát a fejlett nyugati országok tőkekihelyezései adták. 2012-es adatok szerint az Egyesült Államok külföldi közvetlentőke-állománya 5 200 milliárd dollár volt, az Egyesült Királyságé pedig 1 800 milliárd dollár, a Kínai Népköztársaság esetében azonban az állomány csupán 509 milliárd dollárt tett ki. Ráadásul Kínába továbbra is több FDI érkezik, mint amennyi elhagyja az országot, a nettó állományi adatok 324 milliárd dolláros negatív pozíciót mutatnak. A kínai közvetlentőke-kiáramlás 68 százaléka 2009-ben Hongkongba (vagy Hongkongon keresztül) történt (*Nolan 2012*).

²⁵ Kína 2010-ben egy 12 pontból álló intézkedési csomagban fogalmazta meg a kelet-közép-európai régióval kapcsolatos befektetési terveit. A főbb lépések között szerepelt egy tíz milliárd dolláros befektetési hitel biztosítása, egy 500 millió dollár keretű befektetési együttműködési alap létrehozása, valamint kereskedelemfejlesztő és befektetés ösztönző missziók telepítése a térség országaiba.

tóan a sávszélesítés a következő években is folytatódni fog.²⁶ Kockázatokat is hordoz ugyanakkor egy hirtelen átállás, aminek veszélyeit legjobban a Triffin-dilemma írja le (Triffin 1964; Maziad – Shik Kang 2012:7). Eszerint hosszú távon a fizetési mérleg egyensúlyát megbonthatja a teljesen nyitott tőkemérleg és a szabadon lebegő árfolyam együttese, mivel rugalmas árfolyamrendszerben az export versenyképességét erodálja, ha a külkereskedelem által megtermelt jövedelemtöbblet a deviza erősödését vonja maga után. A szabad tőke mozgásokkal párhuzamosan a termelő beruházások egy része egyre inkább a nemzetgazdaság határain kívülre kerül, mint történt ez a Bretton Woods-i rendszer 1971-es megszűnését követően az Egyesült Államokkal. A tőkekiáramlás és az export-import arány megváltozása megnöveli a külső finanszírozás szerepét a fizetési mérleg egyensúlyában. A történelmi tapasztalatok ugyanakkor azt bizonyítják, hogy egy ilyen átállás a külső pénzügyi függőségek ellenére sem egyértelműen káros, hiszen egy kulcsvalutával rendelkező gazdaság szinte korlátlanul képes forrásigényét kívülről biztosítani.

Össességében tehát megállapíthatjuk, hogy a pénzügyi sokkok kivédése miatt az árfolyamsáv kiszélesítése a tőkemérleg liberalizációjával párhuzamosan elkerülhetetlen, azonban az átállás egy teljesen nyitott tőkemérlegre és rugalmas árfolyamrendszerre, valamint a vele járó konvertibilitás a merkantilista export-vezérelt gazdasági modell felől a belső felhasználás irányába való elmozdulást, gazdasági szerkezetváltást és új monetáris szerepfelfogást kényszerít ki.

5. Konklúzió

A szakirodalomban nincs egyetértés arról, hogy a renminbi (jüan) nemzetközi használatának kiterjesztése egy vagy többféle forgatókönyv alapján történhet-e meg. Gao és Yu (2011) a világháborút követő pénzügyi tapasztalatok alapján két modellt különböztet meg. Az első típust „német”, avagy merkantilista modellnek nevezik. Ennek a modellnek a legfőbb jellemzője a kereskedelmi és fizetési többlet fennmaradása, s e cél alá rendeli a jegybank a fizetőeszköz konvertibilitását. Hosszú ideig csak részlegesen marad fenn a tőkemérleg nyitottsága, mert sokkal fontosabb a monetáris politika önállósága, amely azt célozza, hogy a felesleges tőkebeáramlás ne erősítse a devizát, vagyis a deviza biztonsági tartalékolási funkciója csak kis mértékben érvényesüljön. A nemzetközi kereskedelmi és termelési hálózatok kiszélesedésével ez a fajta monetáris cél a végtelenségig nem tartható fenn, és mint azt a Bundesbank és vele a német márka példája mutatja az 1970-es éveket követően, a gazdaságpolitikai célkeresztbe a regionális monetáris integráció kerül. Ilyenkor a nemzetközi tartalékolási funkció helyett a deviza „horgony szerepe” erősödik meg. A konvertibilitás is e regionális monetáris (és kereskedelmi) blokkon belül válik értelmezhetővé, míg a globális (külső) relációban az említett szigorítások maradnak

²⁶ A PBOC 2005-ben egyszer már elengedte a dollárkötést, és egy több devizából álló index körül hagyta lebegni a jüant, de a 2008-as válság idején 6,83-as szinten újra bevezette az árfolyamrögzítést.

sokáig érvényben a tőkemérleg-műveletek kapcsán. Gao és Yu szerint a német modell előnye, hogy fennmarad a növekedés merkantilista alapja, amit egy kiszélesített regionális kereskedelmi integrációval képes fenntartani a gazdaságpolitika, miközben a jegybanki önállóság sem sérül²⁷. Az export versenyképességének a fenntartásához szigorú pénzügypolitikát kénytelen fenntartani a devizakibocsátó állam, ami viszont a fiskális mozgásteret szűkíti be. Ennek a forgatókönyvnek a megvalósulását részben már látjuk a kínai renminbi (jüan) esetében, hiszen a Kína körüli termelési és kereskedelmi hálózatokra elkezdett fokozatosan ráépülni egy laza monetáris együttműködés, amiben a renminbinek már most is horgony szerepe van. Ennek a modellnek a lehetséges kifejlődésével egy renminbi körüli valutakigyó létrejöttével kialakulhatna egy „ázsiai elszámolási egység” (az euro mintájára).

A német modellel szemben a másik típust „amerikainak”, avagy hegemonnak hívja Gao és Yu. Ezt sokkal inkább a teljes konvertibilitásra történő gyors átállás jellemzi, ami a nemzetközi pénzügyi likviditás fenntartásához és folyamatos biztosításához szükséges. A devizahasználatában a biztonsági szerep válik meghatározóvá, ami folyamatosan növeli a pénzügyi keresletet a fizetőeszköz iránt mind a tartalékolásban, mind a kereskedelemben, mind pedig a pénzügyi tranzakciók terén. Ez az extra kereslet nyilvánvalóan felértékeli a fizetőeszközt, ami miatt csorbul a kibocsátó állam export-versenyképessége, és jegybankjának szerepe sem a merkantilista modell fenntartására, hanem sokkal inkább a nemzetközi pénzügyi rendszer egyensúlyának biztosítására áll át. A modell hátránya, hogy a korábbi merkantilista növekedés helyett a gazdaság szerkezetváltására van szükség, amiben a növekedés motorja más alapokra tevődik át. A devizával párhuzamosan a jegybank szerepköre is nemzetközivé válik, például a nemzetközi pénzügyi rendszer „végső hitelezője” lesz. Előnye, hogy a nemzetközi finanszírozás biztosításával és a globális biztonsági deviza kibocsátásának jogán az állam pénzügypolitikája és vele fiskális mozgásteret kiszélesedik, s növekvő külső adósságát a nemzetközi pénzügyi rendszerrel viszonylag akadálytalanul képes finanszírozni. Ezáltal olyan geostratégiai fontos célok megvalósítására is képesé válhat, amit csak egy valóban globális hegemon engedhet meg magának. A fizetőeszköz nemzetközi használatával megnövekedett fiskális mozgásteret kapcsán mindez azt jelenthetné, hogy az exportvezérelt növekedési modell felől a belső felhasználásra, azon belül is a magán- és közösségi (például katonai) fogyasztásra tevődne át a hangsúly. Az, hogy melyik modell irányába mozdul el a kínai gazdaságpolitika, esetleg az egyikből vezet-e át az út a másikba, a nemzetközi pénzügyi rendszer egészének fejlődése szempontjából is a következő évek egyik legfontosabb kérdése.

²⁷ A Mundell-trilemma alapján ekkor az önálló monetáris politika és a rögzített árfolyamrendszer érvényesül, míg a nyitott tőkemérleg a korlátozások miatt nem érvényesülhet maradéktalanul. Ez jellemezte az európai monetáris együttműködést az 1970-es és 80-as években (Benczes 2011).

Felhasznált irodalom

- Ausch Sándor (1969): *A KGST-együtműködés helyzete, mechanizmusa, távlatai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Benczes István (2011): *„Az európai gazdasági kormányzás előtt álló kihívások”*. Közgazdasági Szemle, LVIII évf., szeptember.
- Campanella, M. (2014): *The Internationalization of the Renminbi and the Rise of a Multipolar Currency System*, ECIPE Working Paper, No. 01.
- Cohen, J. B. (2012): *The Yuan’s Long March*, New Political Economy, May.
- Csanádi Mária (2013): *„State Intervention, Local Indebtedness, Investment Overheating and Their Systemic Background During Global Crisis in China”*. Discussion Papers, MTA KRTK KTI. MT-DP –Nr. 40.
- Csanádi, M. – Liu X. (2012): *Crisis and selective adaptation in a Chinese prefecture between 2008 and 2010: a survey among industrial enterprises*. MT-DP Nr.35. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1235.pdf>
- Eichengreen, B.: *Exorbitant Privilege ccc: The Rise and Fall of the Dollar and the Future of the International Monetary System*. New York, Oxford University Press.
- Eichengreen, B. (2008): *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton University Press.
- Eichengreen, B. (2004): *Chinese Currency Controversies*, Asian Economic Panel, April.
- Eichengreen, B. (2013): *Renminbi Internationalization: Tempest in a Teapot?* Asian Development Review, vol. 30, no. 1, pp. 148–164.
- Eichengreen, B. – Kawai, M. (2014): *Issues for Renminbi Internationalization: An Overview*, ADBI Working Paper Series, January.
- Feenstra, R. (1998): *Integration of Trade and Disintegration of Production in the Global Economy*. Journal of Economic Perspectives, Vol. 12, No. 4, 31–50. o. Fall.
- Gao Haihong – Yongding Yu (2011): *„The Internalization of the Renminbi”*. Bank for International Settlements Papers, No. 61.
- García-Herrero, A. (2015): *Internationalizing the Currency while leveraging massively: The case of China*, Brueghel Working Paper, Nr. 12.
- Gao, Haihong – Yu, Yongding (2011): *„The Internationalization of the Renminbi”* BIS Papers, No. 61.

- Gerőcs Tamás (2016): *“A polaritással kapcsolatos vita neostrukturista interpretációja”*.
Külügyi Szemle, XV. Évfolyam, 1. szám.
- Gyuris Ferenc (2015): *Területi egyenlőtlenségek és a beruházások földrajzi eloszlása az átmenet Kínájában*. Könyvfejezet: Kínai álom, kínai valóság Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, Szerk: Salát Gergely, 42–65. o.
- He, D. – McCauley, R. (2010): *Offshore Markets for the Domestic Currency: Monetary and Financial Stability Issues*. BIS Working Papers. No 320. September.
- Hung-Gay Fung – Chuan-Hao Hsu – Wai Lee – Jot Yau (2015): *Dim Sum Bonds: Do They Whet your Appetite?* The Journal of Portfolio Management, Special China Issue.
- Komlóssy Laura – Kovalszky Zsolt – Körmendi Gyöngyi – Land Péter – Stancsics Martin (2015): *„Kína: a tervgazdaságtól a modern bankrendszerig”*. Hitelintézeti Szemle, 14. évf., Különszám, 133–144.o. November. <http://www hitelintezetiszemle.hu/%5Cletoltes%5C10-komlossy-kovalszky-kormendi-lang-stancsics.pdf>
- Ladányi Sándor – Sütő Zsanett – Tapaszi Attila (2016): *A kínai devizapiaci nyitás kihívásai*. MNB kiadvány. <http://www.mnb.hu/letoltes/ladanyi-sandor-suto-zsanett-tapaszi-attila-a-kinai-devizapiaci-nyitas-kihivasai.pdf>
- Laurenceson, J. – Ki Tang, K. (2005): *China’s capital account convertibility and financial stability*, East Asia Economic Research Group, Discussion Paper No. 5, October.
- Liu, W. – Dicken, P. (2006): *Transnational Corporations and ,obligated embeddedness’: foreign direct investment in China’s automobile industry*. Environment and Planning A 2006, volume 38, 1229–1247. o.
- Matura Tamás (2015): *Új fejezet a globális hatalmi játszmában - magyar részvétellel*. Kitekinto.hu. április 8. http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2015/04/08/uj_fejezet_a_globalis_hatalmi_jatszmban_-_magyar_reszvetellel
- Medeiros da Silva, R.: *The “Renminbi Swap Lines” and the emergent role of China as an emergency lender: evidence from Argentina* (megjelenés alatt)
- Mundell, R. (1963): *Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates*. The Canadian Journal of Economics and Political Science / Revue canadienne d’Economie et de Science politique Vol. 29, No. 4, 475–485. o. Nov.
- McCauley, R. (2011): *Internationalizing the Renminbi and China’s Financial Development Model*, CGS-IIGG, Nov.
- McCauley, R. (2011): *Renminbi internationalisation and China’s financial development*, BIS Quarterly Review, December.

- Murphy, M. – Jin Yuan, W. (2009): *Is China Ready to Challenge the Dollar? Internationalization of the Renminbi and Its Implications for the United States*. Center for Strategic & International Studies, October.
- MNB (2013): *A Magyar Nemzeti Bank és a People's Bank of China közötti devizaswap keret felállításáról szóló megállapodás*. <http://mnb.hu/letoltes/kina-swap.pdf>
- Nolan, P. (2012): *“Is China buying the world?”* Polity Press.
- Subacchi, P. – Huang, H. (2012): *The Connecting Dots of China's Renminbi Strategy: London and Hingkong*, Chatham House, briefing paper, No. 2.
- Subacchi, P. (2010): *‘One Currency, Two Systems’: China's Renminbi Strategy*, Chatham House, briefing paper, Nr. 1.
- Subacchi, P. – Driffil, J. (edit) (2010): *Beyond the Dollar, Rethinking the International Monetary System*, Chatham House Report, March.
- Sütő Zsanett (2016): *A panda esete a dim sum-mal*. MNB kiadvány. <http://www.mnb.hu/letoltes/suto-zsanett-a-panda-esete-a-dim-sum-mal.pdf>
- Trebitsch Péter (2015): *Új Selyemút: Kína új megaprojektet készít elő*. Kitekinto.hu. március 17. http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2015/03/17/uj_selyemut_kina_uj_megaprojektet_ke-szit_el
- Triffin, R. (1964): *The Evolution of the International Monetary System: Historical Reappraisal and Future Perspectives*. Princeton Studies In International Finance. No. 12.
- Zhang, L. – Tao, K. (2014): *The Benefits and Costs of Renminbi Internationalization*, ADBI Working Paper Series, May.

Magyarország kapcsolódása az ázsiai pénzügyi együttműködéshez

Müller János – Kovács Levente

Szinte az élet valamennyi területén évek óta azt tapasztaljuk, hogy megerősödött a kínai szerepvállalás. Ehhez biztos hátteret ad a világszerte folyamatosan és jelentősen meghaladó kínai gazdasági növekedés. A kínai pénzügyi piacok megnyitása apró lépésenként történik, miközben a világgazdasági integráció ennél gyorsabb pénzügyi együttműködést követel meg. Ennek a feszültségnek a felismerése vezetett oda, hogy a kínai miniszterelnök sajtónyilvános kérésének megfelelően elindult az Ázsiai Pénzügyi Együttműködési Szövetség (Asian Financial Cooperation Association – AFCA) szervezetének felépítése, működési feltételeinek kialakítása, most pedig a hivatalos bejegyzése folyik. Ezzel 2016/2017 fordulóján a világ egyik legjelentősebb pénzügyi szövetsége kezdi meg működését. Az AFCA előkészítésében és alapításában meghívott szereplőként részt vett a Magyar Bankszövetség is. 2016 augusztusában az Alapszabály tervezetének és a szervezet működésének elfogadása mellett megválasztották a vezető tisztségviselőket is, köztük a Magyar Bankszövetség képviselőjét/főtitkárát az Igazgatóságon belül működő Végrehajtó Bizottságba (Executive Board). Az alábbiakban bemutatjuk az AFCA alapításának hátterét, működésének céljait és a magyar részvétel, tagság, kapcsolatrendszer által megnyitott lehetőségeket.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F53, F55

Kulcsszavak: AFCA, Bankszövetség, Kína, gazdaságpolitika

1. A kínai gazdaságpolitika válaszüthöz érkezett

A kínai gazdaságpolitika néhány évvel ezelőtt paradigmaváltást hajtott végre. Az 1984-ben bevezetett gazdasági reform folyamatos végrehajtásának eredményeként éveken át tartó dinamikus, kétszámjegyű gazdasági növekedés, a külföldi működő tőke és a modern technológia nagy tömegű beáramlása jellemezte az országot. Ám ennek az extenzív gazdasági növekedésnek a forrásai kimerültek, amit a 2008-ban kitört világgazdasági válság tovább fokozott, s a gazdasági növekedés lelassult. Ezzel

Müller János a Bank of China Hungary Zrt. igazgatósági tagja. E-mail: mullerj1@t-online.hu.
Kovács Levente a Magyar Bankszövetség főtitkára. E-mail: kovacs.levente@bankszovetseg.hu.

A kézirat első változata 2016. november 15-én érkezett szerkesztőségünkbe.

együtt felmerült Kína nemzetközi politikai és gazdasági szerepének erősítésének fontossága, és olyan belső problémák kezelésének szükségessége, mint például a népesség gyorsuló elöregedése.

A kérdés tehát az volt, hogyan lehet biztosítani a fenntartható gazdasági növekedést, kezelve közben az egyéb problémákat is. A kínai kormány meghirdette a külső piacok felé történő erőteljes nyitást, a jól ismert „*Belt and Road*” politikáját, amelynek két tartóoszlopa a „*Silk Road*” és a „*Maritime Road*”. Ez utóbbi döntésnek egyik sarkalatos pontja, hogy jelentős pénzügyi források – támogatott hitelek – felhasználásával segítsék a kínai áruexport és a külföldi működőtőke-beruházások növekedését, ami közvetve erősíti a gazdaságot, új munkahelyeket teremt, és középtávon lehetővé teszi a külföldi befektetések hozamának hazautalását.

Fentiekkel párhuzamosan megkezdődött a nemzetközi pénzügyi és gazdasági kapcsolatok erősítése. Ennek egyik jelentős eredményeként a Nemzetközi Valutaalap SDR-kosár tartalékdevizái (USA-dollár, angol font, EUR) közé ez év októberében jelentős súllyal felvették a renminbit, a kínai fizetőeszközt. Kína figyelmét nem kerülte el, hogy az Európai Unió és az Egyesült Államok között megkezdődtek a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerségi Egyezmény (TTIP) tárgyalásai. Vélhetően ezt is figyelembe véve, 2014-ben Kína megszervezte az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) gazdasági és politikai szövetségét.

2. Kína és az Európai Unió kapcsolata

Az Európai Unió számára elsőrendű fontossággal bír a gazdasági növekedés élénkítése és fenntarthatóvá tétele. E cél eléréséhez fel kell sorakoztatni az eszközöket is. Pénzügyi oldalról az Európai Unió egyik legfontosabb döntése a Monetáris Unió teljessé tétele az előttünk álló időszakban. A Bizottság az elmúlt év októberében jelentette be a Monetáris Unió megerősítésének konkrét terveit, szakaszait. Az érdekesség és a külső pénzügyi kapcsolatok fontossága miatt jegyezzük meg, hogy ennek az akciótervnek része az eurozóna külső képviselőjének megerősítése is. A Bizottság álláspontja szerint az eurotárság külső képviselője nem tartott lépést a valutaövezet megnövekedett gazdasági és pénzügyi súlyával. Miközben az USA-dollárnak egyetlen erős képviselője van a pénzügyi világban, addig az euroövezet tagállamai nem egységes nyelven beszélnek. A Bizottság javaslata szerint az euroövezetnek egységes képviselőre van szüksége nemzetközi szinten és az IMF-ben, úgy hogy az utóbbiban az Eurogroup elnöke lesz az euroövezet képviselője. A Monetáris Unió teljessé tételének további fontos eleme a bankunió felépítésének befejezése.

A nemzetközi pénzügyi kapcsolatok, tőkebefektetések szempontjából az Európai Unió következő, bevezetés és megvalósítás alatt álló terve a tőkepiaci unió létrehozása.

Ezeket az európai uniós folyamatokat összevetve a kínai kormány stratégiai célkitűzéseivel, megbizonyosodhatunk arról, hogy valóban léteznek, illetve kialakulhatnak olyan együttműködési lehetőségek, amelyek mindkét fél érdekét szolgálják, és amelyeket meg kell ragadni.

Kínai szempontból ez az együttműködési lehetőség némileg leegyszerűsítve a következőképpen foglalható össze. Az elmúlt években a kínai kormány számos reformot vezetett be (árreform, agrárreform, vidéki iparfejlesztési reform stb.), de most tovább kell lépni. A kormány meghirdetett programja szerint a túlzott ütemű gazdasági növekedés nem egészséges, de a növekedés bizonyos szintjét – amit jelenleg 6 százalékban határoznak meg – fenn kell tartani. Ennek érdekében számos döntés született, a belső kereslet és fogyasztás élénkítésétől a népesség elöregedésének megállításáig, szempontunkból azonban a probléma kezelésének nemzetközi vonatkozásai az érdekesek.

A kialakított stratégia első és talán legfontosabb feladata, hogy a több évtizedes tömeges működtető-beáramlás következtében felhalmozott jelentős ipari többletkapacitást, tőketartalékot a külföld irányában kell „hasznosítani”. E koncepció megvalósításához kidolgozták az ehhez szükséges gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi feltételeket: megszületett és meghirdetésre került a „One Road, One Belt” program, megteremtve azokat a szerződéses és infrastrukturális feltételeket, amelyek lehetővé teszik a kínai áruk eljutását nyugati irányban Közép-Ázsián keresztül egészen Európáig és az EU piacáig (ez az úgynevezett Zöld Út), vagy tengeri úton, Délkelet-Ázsián és Dél-Ázsián át Afrikáig és Európáig (ez a Kék Út).

Guy de Jonquières, az ECIPE¹ neves elemzője érzékletesen és találóan jellemezte az EU és Kína kapcsolatát: *„Henry Kissinger egykori híres kérdése: ‘Milyen számot tárcsázzak, ha Európával akarok beszélni?’ Peking megtalálta a választ, ez +4930-cal kezdődik, ami Berlin telefon-előhívó száma. Az elmúlt ősszel Xi Jinping elnök két újabb számot írt be noteszába: a britek miniszterelnökét és pénzügyminiszterét, akik ezt lelkesen, majdnem elragadtatással fogadták, és kijelentették, hogy Nagy-Britannia Kína legjobb partnere a nyugaton.*

Ha a kínai miniszterelnök hívja Berlint vagy Londont, garantált a lelkes fogadtatás, különösen, ha kínai pénz is kapcsolódik a híváshoz. Ugyanakkor Peking nem garantál hasonló viszonzást [...] Ilyen esetben a fogadtatás fagyos, vagy nem viszonzott.

Mindaz arra utal, hogy Kína és Európa között a kapcsolat nem kiegyensúlyozott, és ha súlyozzuk ezt, akkor a mérleg, ha nem is teljesen, de Kína javára billen. Az alábbi érvelés azt igyekszik bizonyítani, hogy az egyensúlytalanság kevésbé tudható be

¹ European Centre for International Political Economy

² Egyes, európai szemszögből érzékenyebb témák előhozása esetén (megjegyzés tőlünk: szerzők).

Kína erejének, amit külföldön gyakran túlértékelnek, mintsem Európa többnyire öngerjesztett gyengeségének.

Peking pontosan tudja, hogy mit akar Európától. Elsősorban három dolgot: szabad bejutást egységes piacára, biztos otthont beruházásai számára, különösen a gyorsan növekvő vállalati akvizíciók esetében, és diplomáciai eszközt az USA-hoz fűződő egyre törékenyebb kapcsolatában. [...]

Európa érdeklődése Kína iránt elsősorban merkantilista. Kormányai Kínára elsősorban mint nagy és ígéretes piacra gondolnak, a legutóbbi időben pedig mint a hiánycikket jelentő tőke forrására. Egyre inkább úgy tekintenek Kínára, mint egy feltörekvő globális hatalomra, amelytől, a kapcsolatokból adódóan, a jövőben politikai és gazdasági hozadékot remélnek. Ez méltóságon aluli tülekedéshez vezetett az EU tagjai között, és egymás rovására akartak előnyhöz jutni a kínai kapcsolatokban. Szűk nemzeti keretek között ez a taktika értelmes lehet, mert a jó kínai kapcsolat exportlehetőséget és befelé áramló beruházást hozhat. Ez munkahelyeket jelent Európában, a munkahelyek pedig szavazatokat a politikusok számára, akik azt állítják, hogy az az ő érdemük. Kína megsértése viszont kockára teszi a már elért érdemeket a nagy kincsvadászat során. Legalábbis az európai politikusok így gondolják.”³

A kínai kormány új gazdaságpolitikájában, a “Belt and Road” kezdeményezés stratégiájában a nemzetközi együttműködés minden kulcsszava megtalálható: nyitás az üzleti kapcsolatokban, a tengeren túli közvetlen tőkebefektetések növelése, a világgazdasági kapcsolatok újraértékelése. Ennek ellenére van egy fontos terület, amely nem került nevesítésre sem az Európai Unió, sem Kína külgazdasági stratégiájában: a nemzetközi pénzügyi és bankkapcsolatok erősítése és az ehhez szükséges intézményi keretek létrehozása, jóllehet évtizedes tapasztalat, hogy a nemzetközi befektetők, a külföldi beruházók komfortérzete sokkal nagyobb, ha egy célországban megbízható, jól működő bankkapcsolatokat találnak. Napjaink gazdaságában a tőzsdék és a pénzintézetek iránytűként működnek: irányt mutatnak a vállalkozóknak, bizalmat ébresztenek és megbízhatóságot sugallnak. A nemzeti bankszövetségek szerepe sem elhanyagolható a nemzetközi pénzügyi válságot követő, kihívásokkal teli, globális világban.

Ezekre a kihívásokra keresi a választ pénzügyi, banki oldalról az Asian Financial Cooperation Association. Az AFCA részese lehet annak az iránytűnek, annak az iránymutatásnak, amely segíti a tőke és az export útját.

³ Guy de Jonquières: The EU and China: Redressing: An Unbalanced Relationship, January 2016. <http://ecipe.org/publications/the-eu-and-china-redressing-an-unbalanced-relationship/>

3. A kínai gazdasági és pénzügyi kapcsolatok jelentősége Magyarországnak számára

A fentiekben arra törekedtünk, hogy vázlatosan bemutassuk, hogyan jutott el a világ oda, hogy Kína és az ázsiai térség, valamint az Európai Unió és az Egyesült Államok a válságot követően meghatározzák a helyzet lehetséges kezelésének programját, eszközeit és időbeni ütemezését. Kezdetben úgy tűnt, hogy ezek a gazdasági nagyhatalmak és régiók elindultak két egymással párhuzamos úton. A két út állomásai többnyire hasonlóak, és szembetűnő számos, időbeni egybeesésük. Ma pedig, ismerve e nagy gazdasági egységek érdekeit, egyértelművé válik, hogy – a partnereket érdekeik által vezérelve – ezek az utak találkoznak.

A két út egyik találkozási pontja – nem csak földrajzi értelemben – Magyarország. Hazánk és a közép-európai régió fontos kapuja az ázsiai és kínai exportnak, amikor megcélozza az Európai Unió piacát. Jelentős az igény a külföldi, ez esetben kínai működőtőke-beruházásokra, az infrastruktúra fejlesztésének támogatására. Hozzánk közelálló példaként megemlíthetjük a Belgrád–Budapest vasútvonal kínai részvétellel tervezett korszerűsítését, amely remélhetően a „zöld út” egyik fontos szakasza lesz.

A kínai-magyar gazdasági és pénzügyi kapcsolatok hagyományosan jók. Ezek már az 1978-as kínai gazdasági reform előkészítése során szorosabbá váltak. Talán kevesen emlékeznek rá, de történelmi tény, hogy amikor Magyarország számára 1980-ban létkérdés volt a csatlakozás az IMF-hez és a készenléti hitel lehívhatósága, akkor a tagsághoz, illetve a belépéshez szükséges kvótának, 500 millió dollárnak a befizetéséhez az összeget a Kínai Központi Bank (People's Bank of China) bocsájtotta rendelkezésünkre.

A pénzügyi és finanszírozási infrastruktúra terén is komoly lehetőséget képvisel Magyarország. A Kínai Központi Bank és a Magyar Nemzeti Bank 2015. október 2-án hivatalosan bejelentette, hogy a Bank of China Magyarország felhatalmazást kap, hogy megnyissa az RMB Magyarországi Clearing Központját. Mivel a Bank of China Magyarország regionális keretben és felhatalmazással működik, ez azt jelenti, hogy a budapesti RMB Clearing Központ az egész közép-európai térségben alkalmazható. Jelentős lépés ez, mert Hong Kong, Tajvan, Párizs, Frankfurt, Sydney és Kuala Lumpur után térségünkben Magyarország kapta meg elsőként ezt a jogosultságot, és a Bank of China Hungary ugyancsak elsőként bocsájtott ki „One Belt, One Road kötvényeket”.

Ebben a keretrendszerben kell megemlíteni, hogy a kínai és a magyar bankszövetség között több éve, folyamatosan fejlődő és kölcsönösen előnyös szakmai kapcsolat alakult ki. Ennek eredményeképpen a középkelet-európai régióban 2014-ben elsőként jött létre együttműködési megállapodás (Memorandum of Understanding) a két bankszövetség között.

4. Az Ázsiai Pénzügyi Együttműködési Szövetség (Asian Financial Cooperation Association – AFCA), és jelentősége hazánk számára

A fentiekből két következtetés adódik: (1) Egyértelmű, hogy Kína számára politikai, gazdasági és pénzügyi szempontból egyaránt fontos és időszerű volt egy olyan szervezet létrehozása, amely jelképezi és megerősíti nemzetközi pénzügyi erejét, befolyását, segíti a kínai működőtőke-exportot; (2) A magyar–kínai, hagyományosan jó kapcsolatok, a Magyar Bankszövetség mélyülő szakmai és emberi kapcsolatai a Kínai Bankszövetséggel és a Bank of China vezetőivel lehetővé és indokoltá tette, hogy meghívást kapjon az AFCA alapítói közé.

A kínai elnök, Li Keqiang 2016 márciusában jelentette be a Hainan szigetén megrendezett Boao Forumon⁴ – amelyen részt vettek a meghívott és a szövetség alapítását kezdeményező intézmények, köztük a Magyar Bankszövetség –, hogy a gazdasági és pénzügyi együttműködésre vonatkozó párbeszédet fel kell gyorsítani annak érdekében, hogy „a világgazdaság fejlődését fenyegető kockázatok csökkenthetők vagy kiküszöbölhetők legyenek”. Javaslatot tett az Ázsiai Pénzügyi Együttműködési Szövetség létrehozására, azzal a céllal, hogy a piaci és pénzügyi zavarok elkerülhetők legyenek.⁵

Az alapító ülésen a létrehozandó Szövetség céljait, működési elveit rögzítették: (1) Az új, politikamentes, nonprofit pénzügyi szakmai szervezet elsődleges célja a pénzügyi kapcsolatok, a kölcsönös megértés és bizalom erősítése; (2) Pénzügyi csúcsummuk teremtése⁶; (3) Pénzügyi együttműködési platformok létesítése); (4) Az AFCA ázsiai központú, de nyitott szervezet, alapelve a nyitottság és a befogadókészség.

Az AFCA kezdeményezői 2016. március 25-én írták alá az alapítás szándékáról szóló Szándéknyilatkozatot Hainan szigetén, a Boao Forum keretében. Európából a Magyar Bankszövetség volt ennek az alapítást kezdeményező dokumentumnak az aláírója. A szándéknyilatkozatban megerősítették a fenti alapelveket, és kinyilvánították szándékukat, hogy aktívan részt vesznek a szövetség szervezetének megalapításában, működésének beindításában, készek befogadni befolyásos és érdekelt pénzügyi szövetségeket, fejlesztési intézményeket, kereskedelmi és befektetési bankokat, befektetési alapokat, értéktőzsdéket, fizetési és klíringközpontokat. A szándéknyilatkozat előrevetíti az AFCA várható nemzetközi súlyát, és leszögezi, hogy Ázsia a világgazdaság meghatározó része, a világ egyik legdinamikusabban fejlődő régiója, globális stratégiai befolyása folyamatosan erősödik, és ennek a tendenciának a pénzügyi szektor az egyik legfontosabb pillére. Mindezt figyelembe véve a globalizációs

⁴ Boao Forum for Asia (BFA).

⁵ „Li calls for financial cooperation”, China Daily, 25 March 2016, p. 1.

⁶ High-end Financial Forums.

trendek szükségessé teszik regionális szervezetek, integrációk működését és azok közreműködésével a pénzügyi együttműködés elmélyítését, bővítését.⁷

Augusztus végére már az Alapszabály és szervezet működési feltételeinek megvitatására hívták meg az alapítókat és a március óta csatlakozó intézményeket, bankokat, összesen 101 pénzügyi intézményt. A Shanghajban megtartott konferencia résztvevői megvitták és elfogadták az Alapszabályt, a tagok jogait és kötelességeit, az AFCA szervezeti felépítését. Ez utóbbi a klasszikus szervezeti elveket követi: Közgyűlés, Igazgatóság (azon belül egy szűkebb Végrehajtó Bizottság) és Szervezet/Titkárság. A jelenlévők az Előkészítő Bizottság javaslatait figyelembe véve előzetesen elfogadták a legfelső döntéshozó szervek tagjainak jelölését. A Magyar Bankszövetség képviselője az Igazgatóságba (Board of Directors) és az azon belül működő Végrehajtó Bizottságba is (Executive Board) jelölt, alelnöki (Vice Chairman) megbízatású tag. Az előzetes jelöltállítás ebben az esetben azt jelenti, hogy meg kell várni a Szövetség hivatalos bejegyzését és a Kínai Bankfelügyelet egyetértését.⁸

Alapítói lehettünk tehát egy rangos és a jövőben minden bizonnyal befolyásos nemzetközi pénzügyi szervezetnek, hiszen a szövetség a jelenleg regisztrált, illetve a tagságra vonatkozó szándéknyilatkozatot aláíró tagjai az ázsiai térség legnagyobb pénzügyi szervezetei, bankjai, tőzsdéi, befektetési alapjai Kínától Szingapúron át Hong Kongig. Magyarországra úgy tekintenek, mint az AFCA, elsősorban Kína számára fontos regionális és geopolitikai központra. A Magyar Bankszövetségre olyan partnerként számítanak, amely ezeknek a regionális érdekeknek segítője, közvetítője tud lenni.

⁷ Originating Institutions' Meeting, Asian Financial Cooperation Association (AFCA), Conference Paper, Haikou (Kína), 25 March, 2016.

⁸ Preparatory Meeting on Asian Financial Cooperation Association's Establishment, Meeting Documents, August 2016. The AFCA Working Group, valamint Preparatory Meeting on Asian Financial Cooperation Association's Establishment, Conference Book, 28-29 August 2016, Shanghai (Kína).

TISZTELT (LEENDŐ) SZERZŐINK!

Kérjük, hogy a kéziratukat a következő előírások szerint nyújtsák be:

- Folyóiratunkban a tanulmányok átlagos hossza 1 ív (40 000 leütés szóközzel), ettől legfeljebb ± 50 százalékkal lehet eltérni. A kéziratokat magyar és/vagy angol nyelven is el lehet küldeni.
- A tanulmányok minden esetben körülbelül 800–1000 karakteres tartalmi összefoglalóval kezdődnek, amelyben a főbb hipotéziseket és állításokat kell ismertetni.
- Az összefoglalót követő lábjegyzet tartalmazza a tanulmány elkészítésével kapcsolatos információkat és köszönetnyilvánításokat. Ezután következik a szerző foglalkozása (beosztása), munkahelye és e-mail címe magyar és angol nyelven is.
- Az összefoglalót követően kérjük megjelölni a tanulmány JEL-kódját (minimum három szükséges).
- A főszöveg legyen jól strukturált. A fejezetek élén vastag betűs címek álljanak!
- A tanulmánynak minden esetben tartalmaznia kell a hivatkozási listát a szerzők teljes nevével (külföldiek esetében elegendő a keresztnév monogramja), a megjelenés évszámával, a mű pontos címével, kiadójával, kiadási helyével, illetve a folyóirat pontos címével, évszámával, kötetszámával, oldalszámmal. A szövegben elegendő a vezetéknevével, évszámmal és oldalszámmal hivatkozni. Szó szerinti hivatkozás esetén az oldalszám feltüntetése nélkülözhetetlen.
- A táblázatokat és az ábrákat a tanulmányban folyamatosan kell számozni (a számozás az új alfejezetekben, alpontokban nem kezdődik újra). Mindegyik táblázatnak és ábrának címet kell adni, és a bennük szereplő mennyiségi értékek mértékegységét fel kell tüntetni. A táblázatokat és az ábrákat a Word és az Excel program segítségével el kell készíteni magyar és angol nyelven is. A táblázathoz és az ábrához tartozó megjegyzéseket és az adatok forrását közvetlenül a táblázat alatt kell elhelyezni.
- A képleteket a jobb oldalon, zárójelben folyamatosan kérjük számozni (tehát az egyes alfejezetekben ne kezdődjön újra a számozás).
- Fel kívánjuk hívni továbbá a szerzőink figyelmét, hogy csak olyan kéziratot küldjenek, amelyet más szerkesztőségnek egyidejűleg nem nyújtottak be közlésre. A tanulmányt minden esetben két független, anonim lektor bírálja el.
- A tanulmányokat e-mailben kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe Word for Windows formátumban. A közölni kívánt ábrákat és táblázatokat Excel-fájlban is kérjük magyar és angol nyelven.
- Kérjük, hogy a további szerkesztési szabályokkal kapcsolatosan tájékozódjanak az alábbi oldalon: <http://www.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/szerzoi-utmutato.pdf>

Köszönettel:

A Hitelintézeti Szemle szerkesztősége
1054 Budapest, Szabadság tér 9.
Tel.: 06-1-428-2600
E-mail: szemle@hitelintezetiszemle.hu

www.hitelintezetiszemle.hu